

MAGYAR **Lettre**

EURÓPAI KULTURÁLIS FOLYÓIRAT – 2014 TAVASZ

Jurij Andruhovics

Ayhan Gökhan

Memet Baydur

Svetislav Basara

Adisa Bašić

Pascal Bruckner

Aleš Debeljak

Osman Deniztekin

Daša Drndić

Esterházy Péter

Gadó Flóra

Annamarie de Gee

Háy János

Kukorelly Endre

Kútvölgyi-Szabó Áron

Juan Marsé

Norman Manea

Mán-Várhegyi Réka

Márton László

Hatice Meryem • Nil Mutluer

Lothar Müller • Niran Judit

Kristian Novak • Sofi Oksanen

Orhan Pamuk • Rami Saari • Ivana Sajko

Schneider Ákos • Muriel Spark

Spiró György • Gonçalo M. Tavares • Dubravka Ugrešić

Boris Vezjak • David Zábanský • Tomás Zmeskal

SOFI OKSANEN

EURÓPA SZÁZ ÉVE

TÖRÖK DÍSZVENDÉGSÉG

EURÓPAI ELSŐKÖNYVESEK

I
N
T
E
R
N
A
T
I
O
N
A
L
E

92

1559 literary works from Turkey

in 61 countries
56 different languages

TEDA is Turkey's translation and publication grant programme which helps overseas publishers to translate and publish works from Turkey.

TURKEY IN ALL ITS COLOURS

GUEST OF HONOUR AT INTERNATIONAL BOOK FESTIVAL BUDAPEST 2014

April 24-27th

Európai Bizottság

panelbeszélgetések

EURÓPAI ÍRÓTALÁLKOZÓ a könyvfesztivál díszvendégeivel EurópaPont, 2014. április 25, péntek

(Millenaris, Budapest, Lövház u. 35.)

10.00 – 11.30

Európa száz éve

Aleš Debeljak, Alida Bremer, Kristian Novak, Marco Magini, Ana Margarida de Carvalho, Alina Molisak, Spiró György. Vezeti: Csordás Gábor

12.00 – 13.30

25 év vasfüggöny nélkül

Sofi Oksanen, Norman Manea, Konrád György, Ulla-Lena Lundberg, Daniel Banulescu, David Záborský, Háy János. Vezeti: Barna Imre

14.30 – 16.00

Egyéni és kollektív válaszutak és életstratégiák a kibővült Európában

Rosa Liksom, Judith Rotem, Pauliina Rauhala, Jørgen Lorentzen, Patrycja Pustkowiak, Maria A. Ioannou, Hidas Judit. Vezeti: Gács Anna

16.30 – 18.00

Európa globális perspektívából

Hassan Preisler, Tomáš Zmeškal, Kateřina Tučková, Vessela Lyahova, Jesus Carrasco, Harald Därer, Maria A. Ioannou, Roderik Six. Vezeti: Forgách András

 europapont.blog.hu

Európa száz éve

Az irodalom ereje

Hogyan változtatja meg a művészet a világot

Kiskoromtól kezdve szerettem volna író lenni. Hatévesen kezdtem naplót vezetni, nem sokkal később pedig elkezdtem saját történeteket írni. De annak ellenére, hogy két országban: Finn- és Észtországban, és két párhuzamos valóságban: Nyugat-Európában és a Szovjetunióban nőttem fel, az, hogy Észtország történelméről írok, meg sem fordult a fejemben 2001-ig, amikor elkezdtem írni első regényemet, a *Sztálin teheneit* Addig minden, ami Észtországgal kapcsolatos, leírhatatlannak tűnt számomra, már csak azért is, mert Észtország szó szerint nem szerepelt a térképen – hiszen hivatalosan a Szovjetunió része volt, a Szovjetunióról pedig soha nem írtam le egyetlen sort sem, kivéve azokat a finnországi iskolai fogalmazásokat, melyekben akkurátusan ragaszkodtam a finn tankönyvekben szereplő ismeretekhez. Minden más lehetetlennek tűnt. Semmit nem lehetett feljegyezni. Mindent meg kellett jegyezni.

A szovjet rendszer azon alapult, hogy az emberek megtanultak nem beszélni a hatalom számára kellemetlen dolgokról, míg végül már eszükbe sem jutott megkérdőjelezni annak működését, hiszen nem volt összehasonlítási alapjuk. Hiányzott az a valóság, amelyben ezekről a dolgokról írni lehetett volna. Még mindig emlékszem a pillanatra, amikor először láttam leírva a „*munkatábor*” szót. Még mindig jól emlékszem rá, mert csak akkor fogtam fel, hogy ezekről a dolgokról írni is lehet. Hogy érdemes írni. Kell írni. És hogy vannak, akik már írtak is ezekről. Hogy a gulág-irodalom már létező műfaj. Mintha egész addigi életemben egy olyan televíziót bámultam volna, amelynek életlen a képe. Alexander Solzsenyicin eufemizmust nem ismerő nyelvezte azonban hirtelen kitisztította a képet, a hóesés pedig soha többé nem tért vissza, hogy elhomályosítsa.

Észtország ekkorra már újra független állammá vált. Ekkor kezdődött a még ma is tartó dekolonizációs folyamat, a szovjet megszállás felszámolása, melynek konkrét lépései közé tartozott például a megszálló katonai csapatok kivonása, a tulajdon visszaszolgáltatása az első köztársaság idején fennálló viszonyoknak megfelelően, a földosztás, és a társadalom, de főleg a jogrendszer visszaállítása az Észtország kettős megszállását megelőző állapotba. A nemzeti emlékezetet újra kellett építeni: új alapot kellett teremteni a kutatások és a történetírás számára. Visszaemlékezéseket kellett gyűjteni és archiválni, a csak szóban élő történeteket pedig fel kellett jegyezni. A könyvek újra összegyűjtötték a megszállás idején megsemmisített nemzeti emlékeket, és írott formába öntötték azokat a történeteket, amelyekben az emberek végre valahára magukra ismerhettek. Újra felépítették

OKSANEN, Sofi
Tisztogatás
(Pap Éva ford.)
Scolar, 2011

Sztálin tehenei
(Pap Éva ford.)
Scolar, 2011

Baby Jane
(Bába Laura ford.)
Scolar, 2012

Mikor eltűntek
a galambok
(Bába Laura ford.)
Scolar, 2014

az ország történelmét oly módon, hogy az immár összhangban legyen az itt élők saját tapasztalataival. Az események új megnevezéseket kaptak, amelyek immár kifejezték azt, amit az észtek emberek valóban átéltek. A szovjetrendszer eufemizmusaival és mellébeszélésével le kellett számolni, helyükre olyan szavak léptek, mint a megszállás, megszálló hatalom, elnyomás és deportálás.

Gyermekekoromban a munkatáborok és a többi, megszállással és megtorlással kapcsolatos dolog megnevezésére én is azokat a kifejezéseket használtam, mint mindenki más. Ahogy megtanultam észtil beszélni, én is megtanultam ezeket a kifejezéseket: például, hogy *elment az erdei testvérekhez, visszajött, nem jött vissza, elvitték Szibériába*, vagy egyszerűen csak – *elvitték*. Azt is megtanultam, hogy ezeket az eufemizmusokat Észtországon kívül nem érdemes használni, mert a kívülállók legnagyobb része számára a jelentésük nem világos. Kivételt csak azok képeztek, akik személyesen is érintettek voltak: a Karjalából kitelepített finnek és leszármazottaik, vagy

a háborús húsdaráló által egyéb módon érintettek. De a Szovjetunió határain kívül szinte teljesen lehetetlen volt kapcsolatba kerülni a titkos nyelv ismerőivel. A nyugat tele volt besúgókkal, az észtek származásúakat, illetve a „nagy hazát” elhagyó, emigráns észteket a Szovjetunió határain kívül is szigorúan megfigyelték. Ha valaki „nem megfelelő” véleményt hangoztatott, akkor azt kockáztatta, hogy többé nem léphet be a Szovjetunióba, ahol a rokonai élnek, pedig a beutazáshoz szükséges engedélyek megszerzése így is egy egész évet igénylő, veszélyes feladat volt. Állandó volt a fenyegetés, hogy az ember többé nem térhet vissza a szülőföldre, nem találkozhat a rokonaival, a levelei soha nem érkeznek meg a címzetthez, a telefonjait pedig nem kapcsolják.

Az említett eufemizmusok éppoly hétköznapiak voltak számomra, mint bármely más, a gyermekkorom világához tartozó szó. Természetes volt, hogy a rokonságunkból vagy szüleink ismeretségi köréből egyesek „ismeretlen helyre távoztak”, az „erdőbe mentek”, vagy ott meghaltak,

hogy „elvitték őket Szibériába”. Persze olyanok is voltak, akik „beadták a derekukat” a szovjet rendszernek, nehogy őket is elvigyék a „hideg országba”. Ugyanilyen hétköznapi dolog volt olyan levelet írni, melyben a valódi jelentést csak a sorok közül lehetett kiolvasni. Így beszélünk a telefonbeszélgetések során is, és általában midig, ha „négy fal között” voltunk. Ez a kódrendszer Észtországban annyira általánossá és egyetemessé vált, hogy az egyéb megnevezések léte szinte homályba veszett. Észtország függetlensége és szabadsága olyan távoli délibábnak tűnt, melyről csak nagyon kevesek mertek egyáltalán ábrándozni is, de azt, hogy milyen lenne egy szabad ország hétköznapijait élni, még a legbátrabbak sem merték elképzelni sem. Éppen ezért senkinek még csak eszébe sem jutott olyan sajtót követelni, melynek legfőbb feladata a tájékoztatás, vagy éppen az, hogy a saját élményeiről úgy írjon, hogy nevén nevezi a dolgokat, például használja azt a szót: deportálás. Munkátábor. Kínzás. Akasztás. Cenzúra – a Szovjetunióban hivatalosan ilyen sem létezett, mert „szerkesztői megjegyzésnek” álcázták. A cenzúra és a sajtó feladata az volt, hogy megakadályozza a valódi alternatívák megjelenését és a hatalmon lévő rendszer megkérdőjelezését. Az eredmény egy alternatív valóság lett. Ennek szótárából sok olyan kifejezés hiányzott, amely alapvető hatással volt az emberek életére és hétköznapijaira, azt viszont szabályozta, hogy miről szabad beszélni, és hogyan. A személyes és a hivatalos emlékezet közti hézagot szűkíteni kellett, és ez arra kényszerítette az embereket, hogy többrétű személyiséget, kettős-identitást alakítsanak ki magukban.

Észtország vizuális emlékeztetvesztése

Miközben igyekeztem pontos kifejezéseket találni a régi eufemizmusok helyett, apró mozaikokból elkezdtem összeállítani Észtország vizuális történelmét is. Pontosán emlékszem a pillanatra, amikor először láttam fényképeket az első Észt Köztársaság jelentős közéleti eseményeiről; és arra is, amikor egy antikváriumban először bukkantam egy halom ebből a korból származó női magazinra. (1918. febr. 24-én Észtország kikiáltotta függetlenségét. Ezután függetlenségi báborút vívott mind Szovjet-Oroszországgal, mind a balti-német erők ellen. A báborúban sikerült megvédenie batárait. 1920. febr. 2-án Tartuban aláírták a békeszerződést Szovjet-Oroszországgal. Ennek értelmében Észtország 22 évre biztosította függetlenségét. 1940. jún. 17-én azonban az észt kormány feltétel nélkül lemondott, mert a Vörös Hadsereg addigra a Molotov-Ribbentrop paktum következtében megszállta Észtországot.) Ezekből a képekből döbrentem rá, hogy abban az időben Észtország ugyanolyan nyugati ország volt, mint Finnország, vagy akár Svédország. Másrészt ez azért is emlékezetes pillanat volt, mert ahhoz voltam szokva, hogy csak egyetlen női magazin, a Szovjet Nő létezik, mely persze a hatalom hivatalos doktrínáit szajkózza.

A szovjet megszállást követően a legtöbb észt családi fotóalbumból egész oldalnyi képek tűntek el, az albumok hiányosak lettek, mert az új hatalom idején nagyon sok téma, például az első Észt Köztársaság ábrázolása is tabuá vált. Az archívumokat és az Észt Köztársaság történelméről szóló anyagokat elzárták

a nagyközönség és a nyilvánosság elől – a fényképek és a festmények is az elzárt anyag részét képezték. A helyzet hasonló volt a többi szovjet államban is. A totalitárius rendszer tényleg képes kitörölni még a nemzet vizuális emlékeztetét is.

Az egész társadalom vizuális emlékeinek lecserélése fontos részét képezte a szovjetizálásnak, az amerikai filmekért annyira rajongó Sztálin pedig jól értette a képi ábrázolás erejét. Emlékszem a megdöbbenésre, melyet akkor éreztem, amikor először láttam az 1920-as évek hétköznapi utcai életét ábrázoló fényképeket. Azelőtt fel sem tűnt a hiányuk – ami nincs, az csak ritkán hiányzik. Csak akkor értettem meg, hogy a fejem tele van más országok századfordulós világának képeivel, pedig ezeket nem családi albumokban, hanem más forrásokban: tankönyvekben, filmekben, művészeti albumokban, múzeumokban, újságokban láttam. Vagyis olyan nyilvános történettárakban, melyek segítségével az emberek többsége felépíti a képét a világról, és benne a saját helyéről.

Saját Észtország-képemet tehát kénytelen voltam teljesen más források alapján felépíteni. Az elképzelésem Észtország történelméről részben úgy alakult ki, hogy utólag magam is jártam bizonyos helyszíneken, részben pedig szóbeli elbeszélések alapján. Vagy azon kevés kép alapján, melyek mégis megmaradtak az átválogatott családi albumokban: egy-egy esküvői fénykép, konfirmációs képek, politikai szempontból érdektelen portrék alapján. És nem a híradó vagy a filmek képei alapján, mert azokról mindenki tudta, hogy hazugság. A képek egy része azokból a nehezen elérhető, politikailag érdektelen témákat tárgyaló könyvekből maradt meg az emlékezetemben, melyek például a középkori Észtországról szólnak. Erről a témáról ugyanis még a Szovjetunióban is kiadtak könyveket. Minden egyes észt nyelven írt könyv nagyon keresett portéka volt, kivéve a kommunista tankönyveket. Így azokból az észt nyelvű könyvekből, melyeket nem itatott át teljesen a szocialista propaganda, sosem volt elég példány a könyvesboltokban, azokat csak kapcsolatokon keresztül lehetett beszerezni. Ilyen népszerű könyvek voltak például az észt természettel foglalkozó művek. Ezek tartották fenn a nemzeti identitást, és közvetett módon az ellenállást jelentették: már az észt nyelvű könyvekkel teli könyvespolc is egyfajta ellenállás volt, még ha azok a könyvek csak az észt természetről szólnak is.

A függetlenség újbóli kivívása idején az Első Észt Köztársaságot bemutató könyvek és kiállítások szerves részét képezték a szovjet idők okozta vizuális emlékeztetvesztésből való kilábalásnak. Ezeknek a könyveknek és kiállításoknak a képei azt mutatták, hogy akkoriban a modernizáció szépen haladt előre, a vidéki boltok polcai roskadoztak, az emberek pedig autóversenyekre, vidéki kúriákba és újonnan épült gyárakba látogattak. Voltak találmányok, európai hangulat, divat. Fejlődés.

A szovjet propagandának ezeket a képeket már csak azért is ki kellett törölnie az emberek emlékezetéből, mert a sztálini propaganda egyik legfontosabb eleme a felszabadítás volt: a Szovjetunió fényt és felszabadulást hozott a kulákok és a fasizmus elnyomásában sínylődő Baltikumra. Mivel azonban Észtországban már a szovjet megszállás előtt is nagy volt az írástudók aránya és magas

szintű az iskolázottság, az észteknek tehát volt saját nyelven írott kultúrájuk, az a propagandaszóveg, miszerint Sztálin elhozta az írástudást, a helyiek számára nevelésszerűen hatott.

A felszabadítás és a fény meséje már korábbról is ismerős volt. Amikor a nyugati gyarmatosítók új területeket tettek birodalmuk részévé, megteremtették annak történetét, hogy a „sötét” Afrikába ők hozták el az európai civilizációt, a kultúrát és a fényt. A hódítók a fehér ember biológiai felsőbbrendűségének bizonyításához az orvostudományt is segítségül hívták. Hasonló módon használta fel a Szovjetunió az osztályöntudatot: a munkások állama természetesen erkölcsileg magasabb szinten áll, mint a kapzsi polgárság, buta parasztság, meg a babonákban hívó egyház irányította Észtország és annak polgári művészei.

Megtalálni a megfelelő nyelvet

Ugyanabban az időben, amikor magamban kezdek megalkotni Észtország vizuális történelmét, és igyekeztem kilépni az eufemizmusok uralta világból, azaz a kétezres évek elején, észrevettem, hogy Finnországban az én korosztályom már nem is emlékszik a Szovjetunióra, vagy ha igen, akkor az nagyon is távoli múltnak, lezárt történetnek tűnik számukra. Olyasmin, aminek már semmi köze nincs a jelenhez, és főképp a jövőhöz. Pedig odaát Észtországban még éppen csak ekkorra, nagy nehézségek árán kezdtünk valódi szavakat használva beszélni a múltról, én magam pedig határtalanul boldog voltam minden egyes könyv láttán, melyben az első köztársaság idejéből származó képeket is találtam. Mivel Finnországban az én korosztályomnak már nem volt élő kapcsolata a szovjet uralom korszakával, ezek a témák nagyon fontossá váltak számomra.

Minden, amit azelőtt csak jól megjegyezni lehetett, de nem lehetett lejegyezni, most hirtelen olyasmivé alakult, amit fel is kell jegyezni, és meg kell teremteni hozzá a megfelelő nyelvet. Bár azokban az országokban, melyekben az eufemisztikus szovjet nyelvezet uralkodott, az ilyen tapasztalatok leírására már létrejött a sorok közötti narráció hagyománya, nyugaton ez az elbeszélésmód nem volt értelmezhető.

Ezidőtájt Oroszország politikai helyzete is feszültebbé vált, a 90-es évek szabadabb légköre eltűnt. Pedig a Szovjetunió összeomlása után az egész világ kezdett egy kicsit másnak tűnni, mint a vasfüggöny idején. Amikor Vlagyimir Putyin lett az elnök, Oroszország újra alkalmazni kezdte a történelméből ismerős módszereket a politikában és a szomszédos országokkal való viszony alakítása során. Mi Európában azt képzeltük, hogy ennek a hatalmas diktatúrának az összeomlása majd felszabadítja az embereket, az egész világot, és hogy mindezt csakis jó dolgok követhetik majd, hogy akár egyetlen nap alatt minden ország demokratikussá válhat. Azt hittük, a vasfüggöny leomlása azt jelenti, hogy a függöny mögötti oldalon minden tiszta lappal indulhat, hogy ezt a tiszta lapot aztán Nyugat-Európához hasonlatossá színezzük majd. És hogy ez a tiszta lap szeretné is, hogy Nyugat-Európához hasonlatossá színezzék.

Mi itt azt képzeltük, hogy például az egyenjogúság ugyanazt fogja jelenteni a vasfüggöny mögött

elő emberek számára, mint amit nekünk jelent, de a szovjet propaganda sajnos már úgy megfertőzte az emancipáció szó jelentését, hogy az a vasfüggöny mögött élőknek valami egészen mást jelentett: olyasmit, amihez az egyszerű embereknek semmi köze. A szónak tehát már eleve rossz íze volt.

Mi itt azt képzeltük, hogy a sajtószabadság most már ott is ugyanazt fogja jelenteni, mint nekünk, akiknek már hosszú tapasztalatunk van a demokrácia és a szólásszabadság működéséről.

Azt is feltételeztük, hogy ott is hasonló dolgokra vágnak az emberek, mint itt nálunk. Egyenjogúságra, az emberi jogok tiszteletben tartására, szólásszabadságra, olyan értelemben, ahogy azt nyugaton értjük, pedig a megszállt országokban nem vágytak másra, csak szabadságra, ami a mi számunkra annyira hétköznapi dolog volt, hogy nem is értettük, milyen is lehetett olyan életet élni, melyben az emberek legnagyobb vágya a pontosabban meg nem határozott szabadság. Olyan életet, melyben olyasmire vágyunk, aminek jelentését nem is ismerjük pontosan.

Ezekben az években vált világossá számomra, hogy Észtország közelmúltbeli történelméről kell írnom, és hogy most azonnal, nem később. Részen azért is gondoltam így, mert ahogy minden a Szovjetunió által megszállt ország történelmét, úgy Észtországot is annyira eltorzították a megszállás idején, hogy annak már szinte semmi köze nem volt a lakosság tényleges tapasztalataihoz, és mert Nyugat-Európában is többnyire még mindig eszerint a szovjet narratíva szerint beszéltek és gondolkodtak ezekről az országokról – ötven hosszú év alatt a Szovjetunió eltörölte Észtországot és a többi megszállt ország emlékeit, és egyben letörölte ezeket az országokat és a hangjukat a világ térképéről. A szovjet időkben a finn történelemkönyveket is leellenőrizték Moszkvában. A szovjet cenzúra és propagandagépezet a saját határain túlra is kiterjesztette hatalmát, éppen ezért volt olyan fontos, hogy még sok-sok olyan történet jusson el az emberekhez, mint például Joseph Conrad *A sötétség mélyén* című regénye a kongóiakhoz.

A vasfüggöny leomlása nem szüntette meg a szakadékot Kelet- és Nyugat-Európa között. A második világháború nyugaton ötven évvel korábban ért véget, mint Kelet-Európában és a Baltikumban, ahol ez csak a Szovjetunió összeomlásával következett be igazán.

A felek más nyelvet beszéltek. Egy olyan országban, melynek nyelvében a szolgaság vagy a jobbágság szó közelebb áll a szabadsághoz, mint az egyenjogúság, a szólásszabadság vagy az emberi jogok, nem ugyanazt a nyelvet beszélik, mint azokban az országokban, ahol az utóbbi értékek fontossága megkérdőjelezhetetlen és nyilvánvaló.

Saját észtországi családom számára az egyik legfontosabb családi történet az, amelyik arról szól, hogy a családunk hogyan vívta ki a szabadságát több száz évvel ezelőtt. Pontosabban arról, hogyan szabadult fel a jobbágsorból. Ez a történet egyben Nyugat-Észtország történeti kincsestárának is részét képezi, mivel a magát a jobbágságból pénzzel megváltó ősapám története ismert és népszerű volt az egész országban, kerékkeresztes sírmeleke pedig fontos régészeti emlék – a térségben

fennmaradt ritka kerékkeresztek egyike. A kereszten ez áll: Sidt-Kodt-Matz, és halálának éve, 1621. Szarzsák-Maty története tehát sok hasonló történethez hasonlóan, évszázadokon keresztül fennmaradt: annak története volt, hogy egy jobbágy hogyan vásárolta meg a saját szabadságát még a jobbágyrendszer hivatalos felszámolása előtt.

Ugyanezt a retorikát sokat használták például a médiában is Észtország újbóli függetlenné válása idején. Újra és újra: Észtország felszabadult a szolgasorból, kivívta szabadságát.

De a hasonló kifejezések nem ugyanilyen időszerűek minden országban. Finnország például szintén nem túl régóta független állam, de még ha annak idején elvittek is néhány finnt jobbágyinak Oroszországba, Finnországban soha nem volt jobbágság, ezért aztán a szolgaságról szóló történetek sem élnek olyan elevenen az emberek emlékezetében. Az egyéni történetekben egyáltalán nem szerepelnek már, Helsinkiben pedig nincs Szabadság tér. Ezzel szemben Észtország 1918-ban háborúban vívta ki a függetlenségét, melyet észtil szabadságharcnak (*Vabadussoda*) nevezzük, Tallinn egyik legfontosabb terét pedig Szabadság térnek (*Vabaduse väljak*) hívják. 2009-ben itt állították fel a szabadságharc emlékművét, a *Függetlenségi emlékművet* is, mely egy kivilágított fehér kereszt. Észtország időjárásai honlapján ennek a keresztnek a valósidejű képe mutatja, hogy az adott pillanatban Tallinnban milyen idő van.

A tér déli oldalán áll egy másik emlékmű is, a Leonhard Lapin tervezte Szabadságóra (*Vabaduse kell*), illetve itt, a tér szélén található a Wabadus, azaz Szabadság Kávéház is, mely utolsó regényemnek, a *Mikor eltűntek a galambok*nak is az egyik fontos helyszíne.

A tér neve az éppen regnáló hatalomnak megfelelően változott: Széna térből Pétervár tér, majd a szovjet időkben Győzelem tér lett. A tér nevével együtt változott a Wabadus Kávéház neve is. Regényemben az 1930-as években még mint Kultus Kávéház szerepel – ekkoriban a tulajdonosa nevét viselte –, az 1960-as években pedig Moszkva Kávéházként, melyben vanília Moszkva-papucsot szolgálnak fel.

Míg a felszabadulás és a győzelem szavak a szovjet retorika részét képezték, a szabadságról való beszéd mindig is az észt retorika része volt. A *Mikor eltűntek a galambok* cselekményét szerettem volna mindenképpen egy szimbolikus jelentőségű helyszínre, a mai Szabadság térre (*Vabaduse väljak*) helyezni. A regény vége felé, az 1960-as években egyetemisták körében mozgunk. A diákok a Moszkva Kávéházban szervezik meg a novemberi diákelvonulást, és azt a György-éji felkeléshez, az 1343-1345-as lázadáshoz hasonlítják, melynek során az észt nép szintén hódítók ellen kelt fel, akkor éppen a németek és a dánok ellen. Az észteteket a megelőző évszázadban kényszerítették jobbágsorba. A jobbágságot hivatalosan csak 1816-ban törölték el, a nemesség földtulajdonlái jogát pedig csak 1868-ban. A hasonlatot, amelyet a regényemben szereplő diákok használnak, a cselekmény alapjául szolgáló valós események résztvevői is használták. A kérdéses diákelvonulás is valóban megtörtént, vezetőit a valószínűleg is letartóztatták, csakúgy, mint a regényben.

Ez a szolgasorról szóló tematika az akkori észt irodalomban is megjelenik, többek között például Jaan Kross műveiben. Abban az időben, amikor Észtország helyzetéről és szovjet megszállásáról nem lehetett nyíltan beszélni, Kross is az irodalomban jól ismert módszert használta: történelmi regényeket írt, melyek az észt jobbágság idején játszódtak. A hasonlatai pedig egyértelműen a szovjet időkre utaltak.

Nem szűnt meg a Kelet-Nyugat szakadék

A finnek vagy a svédek számára a szolgaság és a szabadság szavak egész más dolgokat idéznek fel. Marginálisan esetleg felötlük bennük az emberkereskedelem, leginkább viszont talán a nyugati imperializmusra, az ültetvényekre, az amerikai polgárháborúra gondolnak. Pedig ugyanezek a szavak a Baltikum országainak sorsára is ráillenek: a Szovjetunió valójában kizsákmányoló imperialista hatalom volt, amely elvette a meghódított országok természeti kincseit és munkaerejét.

Az *Uusi Suomina* (azaz az Új Finnországnak) adott interjújában 2008. 03. 20-án Észtország köztársasági elnöke, Toomas Hendrik Ilves a kolonizáció témájával foglalkozott. Mikor Nyugat-Európában az imperializmusról beszélnek, azt gondolják, hogy ez a fogalom általában csak a Nyugat, leginkább pedig az Egyesült Államok kapcsán értelmezhető. A Szovjetuniót nem szoktuk kapcsolatba hozni vele magunkban. Ilves szerint ennek oka a tudatlanság, a szégyen és a bűntudat. Kijelenti: „Nyugat-Európában a legtöbb ember élvezte a nyugati jólét előnyeit, és szemet hunyt afölött, mi történik Észtországban és Kelet-Európában. Emberiség ellenes bűntettek, az emberi jogok megsértése az egész térségben. Nem tettek semmit ellene, inkább belementek a játékbá, örültek az olcsó NDK-s utazásnak.” Így aztán a Nyugat bűntudata csak a nyugati gyarmatosításra terjed ki – ezek az események pedig már elég távoliak, a bennük résztvevő emberek már nincsenek életben.

A dekolonizációs folyamat lassúságán felháborodunk, ha Afrikáról, vagy más, a Nyugat által meghódított országról beszélünk. Arra a történetre, hogyan „szabadították fel” a fehérek Afrikát a „sötétség alól”, manapság általában már úgy gondolunk, mint fedőszövegre, mellyel Afrika kolonizációját igazolták, nem úgy, mintha megfelelt volna a valóságnak. Ezzel szemben azt, hogy a Szovjetunió „felszabadította” a Baltikumot a nácik és más diktatúrák, meg ki tudja még mi alól – ezt a történetet nem tekintjük egyértelműen csak fedőszövegnek, a Baltikum meghódításának igazolására kitalált mesének, ahogy a megszállás felszámolásának lélektani oldalát sem tartjuk túlságosan lassúnak. Pedig a dekolonizáció nemcsak a konkrét társadalmi rendszer megváltoztatását jelenti, hanem az értékrendszer, az etika és a morál megváltozását is, és néhány korábbi keleti blokkbeli országban ezek a folyamatok mostanában más irányba indultak el, mint azt a 90-es években gondoltuk.

A kelet-európai országok dekolonizációs folyamatának következményeiről nem beszélünk a híradásokban, illetve nem is a kolonizáció kontextusában beszélünk ezekről az országokról. Ehhez ugyanis előbb be kellene ismerni, hogy ezeknek

az országoknak az esetében is kolonizálás volt az, ami történt. Oroszországot pedig nem szívesen vádoljuk imperializmussal. Afrika nyugati hatalmak által történt gyarmatosítása kapcsán szívesen emlegetjük a fehér ember felelősségét, ám Kelet-Európa sorsa miatt sem Európát, sem Oroszországot nem terheli felelősség. Kelet-Európa közelmúltbeli történetének ilyesféle átértékelése már csak azért sem volna Oroszország inváziójára, mert a megszállás és kolonizálás beismerése esetleg felvetné a háborús jóvátétel vagy gazdasági segítség fizetésének szükségességét, azaz egy olyan kötelezettséget, amelynek a nyugati imperialista elődök eleget tettek saját volt gyarmataikkal szemben. Ilyesmire Oroszország mint a Szovjetunió jogutódja soha nem lenne hajlandó.

Mindezek természetesen nehezítik mind a múlt feldolgozását, mind a Kelet- és Nyugat-Európa közti törésvonal felszámolását. Nyugat-Európából nézve az a buzgalom, amellyel Oroszország még mindig igyekszik beavatkozni a korábban megszállt és függőségben tartott országok ügyeibe, távolinak és nehezen érthetőnek tűnik. Az utóbbi tíz évben Oroszország a korábbi ideológiákat felelevenítő propagandakampányokkal próbál meg lépni képzelt ellenségeivel szemben. Megkapták a magukét a Balti államok, de például Grúzia, vagy akár Finnország is. Finnországban a múlt év őszén sokan megütköztek azon, hogy az orosz közmédiában – melyet teljes egészében Moszkva felügyel – az orosz anyákat arra intették, semmiképp sem ajánlatos Finnországba utazniuk, mert a turistaút során esetleg elveszíthetik gyermeküket, ezek az orosz gyerekek pedig finnországi gyűjtőtáborokba kerülnek. Egy ilyen kampány számunkra teljesen érthetetlennek tűnik, de Oroszországban mindez bevett gyakorlat. Ahhoz, hogy mi is megértsük ennek a logikáját, ismernünk kellene az orosz propaganda történetét. Amíg nem ismerjük a múltat, nem ismerhetjük meg a jövőt sem.

Oroszország többek közt úgy avatkozik be a korábban tőle való függőségben tartott országok belügyeibe, hogy az előbb említett módon mutatja be például a finn szociális rendszert. Az orosz történeti bizottság – melynek természetesen egyetlen történész tagja sincsen – egyik legfontosabb feladata, hogy megvédje a „nagy honvédő háború” emlékét a gyalázkodóktól. Ha valaki, aki a bizottság által történelemgyalázónak ítélt írást tett közé, utóbb Oroszország területére lépne, jogilag megvan a lehetőség arra, hogy letartóztatás. Hasonló dolog elképzelhetetlen lenne például Németországban. Mindenki felháborodna azon, ha Németország kijelentené, hogy készek letartóztatni azokat a kutatókat, akik Németország szerepét a második világháborúban negatívan ítélik meg. Persze a háborúban Németország volt a vesztes fél. De nem ez az egyetlen különbség. Hanem az is, hogy Németországban a diktatúrát, népiirtást és a vesztes háborút a múlt nagyarányú feldolgozása követte: archívumokat nyitottak meg, bírósági eljárásokat folytattak le, a náci Németország rémtetteit pedig határozottan elítélték. A náci jelképeket kriminalizálták: ez is hozzájárult ahhoz, hogy Hitler alakja, a horogkereszt és a nácizmussal kapcsolatos számos más kép és fogalom a gonosz világ-szerte ismert szimbólumává váljék.

Ezzel szemben a jelenlegi orosz politika a Szovjetunió rehabilitálására törekszik, és igyekszik megakadályozni, hogy a szovjet múlt és a hozzá kapcsolódó dolgok Németországhoz hasonlóan a gonosz szimbólumává váljanak. Ez a magyarázata többek közt az olyan propaganda-akcióknak is, mint amelyben azt állították az orosz közvéleménynek, hogy Finnországban gyűjtőtáborba viszik az orosz gyerekeket. Ha bármi mást is lehet gyűjtőtábornak vagy népiirtásnak nevezni, akkor a szibériai munkatáborok, a Gulág borzalmait elhomályosulnak, a szovjet múlt pedig mindjárt nem tűnik olyan borzasztónak.

Ami mást jelent Keleten és Nyugaton

Túl a töméntelen erőszakon, a 20. század történetében az is figyelemre méltó, hogy mennyire megkésve kezdtünk el szembesülni a népiirtásokkal, arról nem is beszélve, hogy milyen sokáig tartott, amíg ezeket a bűnöket elítéltük. A megannyi rémtett közül, mint Lenin és Sztálin emberiség ellen elkövetett bűnei, a náci holokauszt, a kínai és a kambodzsai népiirtások, valójában egyedül a náci által elkövetett borzalmakat tártuk fel igazán, és ismertük meg részletesen. A nürnbergi perekhez hasonló nagyszabású bírósági eljárásokra soha többé nem került sor.

Ami a Gulágot illeti, az nem illik bele a Nyugat trauma-fogalmába: nem hasonlít semmihez, amiről a Nyugat tényleges tapasztalattal rendelkezik, a kutatáshoz és megismeréséhez pedig nincs elég eszközünk. Ráadásul ennek a történetnek soha nem került valódi pont a végére: a Szovjetunió jogutódja, Oroszország nem érdekelt a kutatásban, hiszen Sztálin rehabilitálása következtében Sztálin újra Oroszország egyik legnagyobb nemzeti hőisévé vált. Az így kialakult légkör nagyon megnehezíti a múlt feltárását és a kutatók munkáját: egy rövid, szabadabb időszak után az orosz archívumok újra bezárultak, Észtországban pedig hiába is rebesgetnek holmi, a határaikon túli forrásanyagokról, melyekben többek között például a KGB észtországi működéséről is szó esik. Oroszországban az emberi jogokat még mindig nem tartják tiszteletben, a nem természetes halállal meghalt újságírók száma pedig döbbenetesen magas. A nemzetközi civil szervezeteknek Oroszországban „külföldi ügynökként” kell regisztrálniuk magukat, ami szintén jól példázza a szovjet retorika újbóli használatba vételét és legitimizációját. Az orosz szövetségi biztonsági szolgálat, az FSB (Federalnaja Szlužba Bezopasznoszty Rosz-szijszkoy Federacii), a KGB által kitaposott utat követi, a kételkedőket pedig ugyanolyan módszerekkel üldözik, mint korábban. KGB-s (vagy FSB-s) múlttal államelnökké, polgármesterré, gyermekjogi szakemberré, a társadalom megbecsült tagjává, sőt, akár még szexszimbólummá is válhat valaki. A nyugati jogfelfogás szerint elképzelhetetlen volna, hogy egy emberiség ellenes bűnöket takarító szervezet volt tagjai ilyen pályát fussanak be.

Miközben más országokban végre valahára képessé váltunk rá, hogy eufemizmusok nélkül szóljunk ezekről a dolgokról, Oroszországban ugyanaz esett meg az emberi jogokról való beszéddel, mint ami Észtországban történt a függetlenségről való beszéddel a szovjet megszállás idején.

Befeketítik és gyanús színben tüntetik fel: például ügynököknek titulálják a nemzetközi szervezetek munkatársait, vagy gyűjtőtábornak neveznek egy intézményt, amelynek valójában semmi köze ahhoz. Ez a folyamat nem csak az ország határain kívül élő üldözötteket érinti negatívan, hanem valójában Oroszország saját állampolgárait is, akik közül szintén elég sokan váltak a szovjet elnyomás áldozatává. A szavak jelentésének elhomályosítása, illetve a saját érdekek szerinti elferdítése olyan politika, amely már korábban is működött: eltérte a figyelmet arról, hogy Oroszország nem tartja tiszteletben az emberi jogokat, a saját polgárait pedig arra ösztönzi, hogy azt gondolják, Oroszországnak ellenségei vannak; így már háborús fenyegetettségre hivatkozni sem tűnik túlzásnak, ugyanakkor elfedi mindazt, ami valójában történik. Mindenekelőtt azonban a párbeszédet teszi lehetetlenné, hiszen keleten és nyugaton ugyanazok a szavak teljesen mást jelentenek. Ez vonatkozik a múltrol folytatott párbeszédre is: a bűnösség kérdése homályba vész, a büntudat szégyene pedig feledésbe merül.

Hangot adni az egyéni sorsoknak

A Szovjetunióban az eufemizmus beszédmódja volt a norma – még a terrort használó fél retorikájában is. Az olyan egyértelmű kifejezések, mint például megöl, meggyilkol, kínoz, üldöz vagy zsarol, nem jelentek meg. Ehelyett az embereket likvidálták, a hazafiatal vagy osztályidegen elemek eltávolításra kerültek a társadalomból, és a hatóságok megelőző intézkedéseket fogantatosítottak. A más-ként gondolkodás szovjetellenes, illegális cselekedet volt. A bőven használt eufemizmusoknak és passzív szerkezeteknek a biztonsági szervek belső nyelvhasználatában is megvolt a maguk feladata: a felelősség kisebbitésével és elkenésével védte a rémtettek elkövetőit. Magát a rendszert is arctalanú tették. Mégis mindig és mindenhol jelen voltak. A célpontok dehumanizálása megkönnyítette a kényszerintézkedéseket, mert az ember természeténél fogva irtózik a hozzá hasonló megöléstől. Ezért olyan fontos a diktatúrák számára az áldozatok bestializálása, a képzelt vagy valóságos ellenség lealacsonyítása egy ember alatti szintre. Ezért vitték az embereket marhavagonokban a Gulágra, és ezért számolták meg őket. Ezért temették őket jeltelen sírokba egy névtelen helyen – hisz ők nem is emberek voltak, így a rokonaiknak sem volt semmi joguk nyilvánosan meggyászolni őket. Tártyak vagy számok iránt nem érzünk irgalmat vagy együttérzést. Nincs hangjuk.

Mikor eltűntek a galambok című regényem részben azért is született meg, mert szerettem volna emberi arcot adni ennek az arctalan és lélektelen állambiztonsági gépezetnek. Mindig is tudtuk, hogy megfigyelnek bennünket, de azt nem tudtuk, hogy kik azok. Ők mindent tudtak rólunk, mi pedig semmit nem tudtunk róluk. Bár a múlt feltárása során nagyon fontos hangot adni az áldozatoknak, a rémtettek elkövetőinek hangját és arcát sem szabad elfeledni. Mert ezzel járulhatunk hozzá ahhoz, hogy a jövőben ne történjenek meg hasonló emberiség elleni büntettek, hiszen az üzenet világos: az emberiség ellenes büntetéseket és azok elkövetőit nem feledjük el! A megelőzés

nagyon is időszerű feladat: a világban számos népirtás történt a második világháború óta, még itt, Európában is. Még mindig tűnnek el emberek. A mi ajtónk előtt is.

A vasfüggöny mögötti valóság megértése ugyancsak időszerű téma: ugyanis míg mi nyugaton arra vártunk, hogy a korábbi keleti blokk országai demokratikussá váljanak, és úgy lelkesedjenek az egyenjogúság, az emberi jogok és szólásszabadság eszméi iránt, ahogy azt mi képzeljük, sok ország társadalmi fejlődése éppen az ellenkező irányba indult el.

Észre sem vettük például az antiszemitizmus hirtelen megerősödését a Baltikumban és a kelet-európai országokban, melyek persze legszívesebben már nem is Kelet-Európához, hanem a jobban csengő Közép-Európához sorolják magukat – a magyarok kivételével, akik a maguk részéről talán leginkább a hun törzsekhez szeretnének tartozni. Nem Oroszország az egyetlen állam, amely múltjának törmelékeiből egy szebben fénylő identitást szeretne fabrikálni magának, és lakosainak nemzeti identitástudatát olyan eszközökkel szeretné megerősíteni, amelyekből nem feltétlenül csak jó származik. Nem Oroszország az egyetlen állam, amelynek elege van a megalázott, rovott múltú vesztes szerepéből, melynek polgárait külföldön gyakran csupa bűnözőknek és prostituáltaknak tekintik. Nem Oroszország az egyetlen állam, melynek elege van ebből az örökös „lesajnált” szerepből, és amely szeretne végre a polgárai számára okot adni a nemzeti büszkeségre. Az ilyen államok a büszkeségre való okokat rendre a múltban igyekeznek megtalálni, ami Oroszország esetében a szovjet múlt felmagasztalását jelenti. Új és új emberiség ellenes büntettek és népiirtások sorakoznak az ajtónk előtt, és folyamatosan történnek jelenleg is, a küszöbünkön egy kissé távolabb.

A népiirtásokhoz és emberiség ellenes büntettekhez vezető folyamatok jobb megértése révén

legalább megpróbálhatnánk megakadályozni ezeket. Az irodalom kiválóan alkalmas erre a célra, annál is inkább, mert a napi realpolitika számára mindez sokszor túl nehéznek bizonyul. Magyarországon közelmúltbeli történelmét vizsgálva meg lehet találni az okot az ország antiszemita légkörére. Románia legújabbkori történelméről írva pedig választ találhatunk arra a kérdésre, hogy miért utálják annyira a kóbor kutyákat Bukarestben, és hogy miért van minden európai országban olyan sok román szexmunkás. Míg a híradókban ezek a személyek csak anonim román prostituáltként, vagyis csak mint „idegenek” szerepelnek, addig egy könyvben, vagy más formában bemutatott történetben olyan emberekké válnak, akiknek neve is van. Akiknek a sorsával olyasvalaki is azonosulni tud, aki történetesen nem román szexmunkás. Aki pedig azonosul, az akaratlanul is törődni kezd a másikkal – és többé nem fogja azzal elintézni az ügyet, hogy nyilván minden román szexmunkás szabad elhatározásából „úzi az ipart”.

Számokkal vagy tárgyakkal az ember lelkileg képtelen együttérezni, mivel ezeknek nincs hangjuk. A számok, amelyek a híradásokban a katasztrófák és egyéb borzalmak pusztításainak mértékét fejezik ki, szomorúan hangzanak ugyan, de nem lehet velük azonosulni; a túl sok ilyen hír pedig fásulttá és közönyösé tesz. A kutatások objektív hangvétele sem az egyént helyezi előtérbe. A főcímekben szereplő országokkal nehéz azonosulni, mert túl megfoghatatlanok. Ezzel szemben a könyvek és a filmek egyéni sorsokat tárnak elénk, hozzánk hasonló emberek történeteit. Éppen emiatt nincs erősebb fegyver a történeteknél: egyetlen ember történetének megismerésén keresztül az olvasó nagyon távolinak tűnő dolgokkal tud azonosulni, és egyetlen ember története is elég lehet ahhoz, hogy akár egy nagyon távoli dolog is nagyon közelivé váljék. Az ilyen azonosulási élmények pedig előre meggátolhatják például a rasszizmus kialakulását: mivel az embernek megvan az a tulajdonsága, hogy a hozzá hasonlókat nem akarja megölni. Megölni inkább csak másokat, alacsonyabb rendűeket, ellenségeket akarunk. Egy azonosulás-élmény után azt, akivel azonosultunk, már nehezebb másnak látni.

A tárgyakkal és a számokkal tehát nincs hangjuk. Az anonimitásnak sincs. A sztereotípiáknak sincs. De az irodalmi hősöknek van, és ezért, elmentben a tárgyakkal és a számokkal, az irodalmi alakokkal együtt lehet érezni. Éppen ezért az egyéni történetek, az egyéni sorsoknak adott hang a diktatúrák, az üldözők és az emberiség elleni büntettek elkövetőinek a lehető legnagyobb ellenségei. Mert nemcsak megkérdőjelezi a rémtettek jogosságát, és nemcsak a szépen kifényesített felszínt kapargatják, hanem gerincet is adnak és nyilvános történetet azoknak, akiket megfosztottak emberi értékeiktől. Ezáltal visszaadják emberségüket.

PANKA ZSÓKA FORDÍTÁSA

Elhangzott a Svéd Akadémia Nordic Book Prize átvételekor Stockholmban 2013-ban

Rami Saari

Én

*Nem az út, az utazás vagyok
mely a balál balkonjától
az ismeretlen tájig vezet.*

*Nem az igazi Krisztus
nem is a próféta átka.*

*A soba nem balkuló
dal szövege vagyok.*

*Az vagyok én, aki kiált
aki üvöltve az utcát járja.*

*Kukoricaliszt íze a számban
és sűrű magyar köd előttem.*

Családfa

*Nagyapám 1937-ben hagyta el Lengyelországot,
menekült a gonosz lovasai elől.*

*Apám 1946-ban hagyta el Romániát,
menekült a báború és a bideg elől.*

*Anyám 1961-ben hagyta el Argentínát,
menekült a nagy szerelem elől.*

*Velem pedig 1982-ben elhagyatták Petab
Tikvát,*

*hogy utána éljek Finnországban,
Görögországban, Magyarországon;
hogy ballgassak hóban, rázkódjak
földrengéssel*

*s vitessem magam a Duma vizével a pokol
barakkjai felé.*

*Valami megelőzte mindezt, de
túl késő tisztázni, hogyan is történt.*

*Az okok ismerete
és az indítékok megértése után is
folytatódik az eszeveszett utazás.*

*Így szól az ítélet:
meneküljek a tagadás
következményeivel való szembenézés elől,
tudjam, egyszer megváltoznak a rendszerek
és a badseregek,*

*de a szó örökre megmarad,
marad a szép utáni vágyakozásban,
feloldódik az út emlékében.*

*És nem lesz fiam, Káinnak nem születik fia.
Sém sarja név nélkül bolyong a világban,
és a teste az otthona.*

A határon

A kőolajárak emelkedtek

eddig is, és még emelkednek ezután is.

Voltak gondjaid

eddig is, és még lesznek ezután is. Olykor

látsz egy-egy pillangót,

súrolja lábaid épp,

és lelkesen ébredsz,

aztán átlagos a folytatás.

Mikor már úgy nézett ki, minden rendben lesz,

nem lesz több

forró övezet, akkor megint búcsút vettünk

a békétől

útban a front felé.

PÁVAL PATAK MÁRTA FORDÍTÁSA

tücskök és hangyák?

Határok, nacionalizmusok és a közös Európa

DEBELJAK, Aleš
A csend szótára
Jelenkor, 1996

Otthon és külföld
JAK-Jelenkor, 1998

Európa európaiak
nélkül
(Gállos Orsolya
ford.)
Napkút, 2006

„Bálványok alkonya”
Magyar Lettre
Internationale, 16

„Az elfelejtett
nyelv: természet és
költészet”
Magyar Lettre
Internationale, 20

„Ljubljana mákvirág”
Magyar Lettre
Internationale, 33

„A jövő irodalma
most születik”
Magyar Lettre
Internationale, 42

„A hibriditás
dicsérete”
Magyar Lettre
Internationale, 77

„A fundamentalizmus
indiszkkrét bája”
Replika, 47–48

Az IWM, a bécsi Humántudományi Intézet meghívottjaként Bécs kilencedik kerületébe költöztem. Mint újdonsült lakó, kezdtem felfedezni a számomra új környezetet. Itt a bolt, ott a metró- és a villamosmegálló, amott a kávéház és a fodrászat, emitt a bank meg a posta. A környékre nem lehet panaszkodni. Megvolt benne minden, amire nekünk, ottlakóknak minden igényünk, ha nem is minden óhajunk kielégítésére szükségünk volt. A kerületnek nemcsak a létesítményei és intézményei voltak meg, megvoltak a határai is. A geográfiaját könnyű volt átlátni, mivel az utcák, terek és utak a városokban ugyanarra a célra szolgálnak, mint a folyók, a hegyláncok és a tengerpartok a természetben. Alsergrund, mert így hívják ezt a kerületet, külső határai világosan és félreérthetetlenül felismerhetők. Észak-nyugatról a Gürtel, keletről a Duna-csatorna határolja, délen pedig a három nagy út, a Maria-Theresien-Straße, az Universitätsstraße és az Alser Straße mentén húzódik a határa. A kis biedermeier-házzal szemben, ahol lakom (a Lichtentaler Pfarrkirche közelében, ahol Franz Schubertet keresztelték), van egy hatalmas park. A szeptember végi délutáni napsütésben gyerekek ugrálnak a játszótéren, másznak a mászókákon, a kisebbek a homokozókban tobzódnak, a kamaszok kosárra dobálnak. A pingpongasztalok magányosan és elhagyatva állnak. A pingponglabdákat ezek a komolyabb széllelőkecsék amúgy is túlságosan eltértenék. A szülők figyelmes tekintete által kísért gyerekek és a felnőttek meg a hosszabb sétára indulók között nem sok olyan akadhat, akit a legkevésbé is érdekelnének a kerület határai. Német, lengyel, török és horvát kiáltozások járják át az enyhe levegőt, és fogadni mernék, hogy az általam most szemrevételezett park látogatói közül sokan valamikor egy jobb élet és a nagyobb biztonság reményében jóval fontosabb határokon kellett, hogy átkeljen.

Tovább megyek: ha európaiakon olyan embereket értünk, akik ezen a kontinensen egynél több nyelvben és kultúrában ismerik ki magukat, akkor a szó legjobb értelmében véve éppen a migránsok a leginkább európeérek.

Német, lengyel, török és horvát kiáltozások a levegőben

Ülök egy zöldre festett padon. A biciklim egy olyan tábla keskeny fémrúdjának van döntve, amely a kutyatulajdonosokat egy nem messze lévő kutyafuttatóhoz irányítja. Itt ülök és szemlélődöm, ülök és átadom magam az álmodozásnak, de talán fenntartásoknak is.

Nem vitás, hogy az európaiaknak egész történetük során semmi nem okozott annyi bajt, mint a határok

kérdése. Az európai határok ugyanis soha nem voltak világosan felismerhetők és félreérthetetlenek.

Ugyanis folyton csak a területekre ment ki a dolog. Ez éppen a nacionalizmus sikeressége alapján nyilvánvaló. De vegyük csak szemügyre az európai romák sorsát, rögtön látni fogjuk, milyen végzetes lehet a határok fölötti ellenőrzésre vonatkozó elképzelés! Az európai félnomádok gondolat- és érzésvilága teljesen más, mint a nacionalizmusé, mert nem lép fel egy saját területre és ennek önálló igazgatására vonatkozó igénnyel. Bár az európai kontinens országainak egyharmadát lakják, hiába keressük őket a nemzetállamok magukról kialakított elképzeléseiben.

Blut und Boden – ez volt az elmúlt évszázadban a hadat viselő nacionalizmus csatakiáltása, de döntő szerepet játszott a második Jugoszlávia szétesésében is. Ma mindenesetre nincs egyetlen olyan európai nemzetállam, amelyet valóban csak egyetlen néphez tartozók népesítenének be. Sorsunk tehát az együttélés. Az a kérdés azonban, hogy ez milyen politikai keretek között zajlik, továbbra is nyitott marad. Az Európai Unió az aktuális, de nem a legelső kísérlet a nemzeti exkluzivizmus meghaladására, a kulturálisan különböző közösségek politikai együttélésének megoldására. A K. u. K. monarchia is jó példa volt erre.

Más körülmények között ugyanazt a politikai célt képviselte, amit ma „a sokféleség egysége” európai jelszavából ismerünk. A népek soknyelvű organizmus, amelyben vallási pluralizmus érvényesül, és amely utolsó megtestesülésében az Osztrák-Magyar Monarchia nevet viselte, hat évszázadon át tudott töretlenül fennmaradni. Ez háromszor olyan hosszú idő, mint az Egyesült Államok fennállása, és tízszer olyan hosszú, mint az európai egyesülés projektje, amelynek politikai kultúrája a reformok és kompromisszumok nyomása közepette igyekszik érvényre jutni.

„Az 1867-es kiegyezés a magyar (politikai) elitel – és a lengyelekkel Galíciában – a Habsburg politika rugalmasságának kézzelfogható bizonyítéka”, állította Timothy Snyder amerikai történész (legutóbb) egy konferencián, amelyet „The Political Logics of Disintegration: The Habsburg and the Yugoslav Experiences” címmel rendeztek 2012 októberében az IWM-ben, Bécs kilencedik kerületében.

A kiegyezés keresése, aminek során az érintettek felelős vezetőit egy asztalhoz ültetik, és addig nem engedik el onnan, amíg nem találnak elfogadható megoldást, a Habsburgok számára bizonyára unalmas dolog volt, feltehetőleg fáradságos diplomáciai eljárás. De éppen ezt a tárgyalási módot alkalmazza az Európai Unió napjainkban.

A béke fenntartására hosszú távon a kis lépések politikája éppenséggel alkalmasabb, mint a megfontolatlan ugrások politikája. A Habsburgok védelmet tudtak nyújtani a (Franciaország, Oroszország, az Oszmán Birodalom felől jövő) külső fenyegetésekkel szemben, a belső konfliktusokkal szemben viszont védtelenek voltak. Amikor „a népek tavasza” során a nagyobb önállóságra irányuló követelések visszhangoztak, a császári udvarban a legnaivabbak számára is világossá vált, hogy a nacionalizmus már nem fog eltűnni a színről.

A nemzeti mozgalmak kihívására a Habsburgok háromféle intézkedéssel válaszoltak. Ferenc József császár, aki 1848-ban lépett az osztrák trónra és 1916-ban bekövetkezett haláláig uralkodott, a nemzetek felettség jelképét testesítette meg és a Monarchiát mint olyat. A központosított közigazgatás és a hadsereg a tisztikarával volt a két legfontosabb összekötőkapocs. A parlamenti padokban minden nép képviselői helyet kaptak. A népek önrendelkezési joga alapvető ellentétben áll a többnemzetiségű politikai képződményekkel. A Habsburg Monarchia nem talált hatékony módot és eljárást arra, hogy az önállósági törekvéseket össze tudja egyeztetni az egy tető alatt létezés igényével. Ebből a szempontból a német nacionalizmus nagyobb fenyegetést jelentett, mint a kis népek nacionalizmusa. Számos német nyelvet beszélő osztrák óhajította ugyanis – különösen 1871 és a Porosz Birodalom megalakulása után – az egyesülést az „anyaországgal”. A Habsburg kiegyezési politikával szemben lépett fel a balkáni népek, mindekelőtt a szerbek nacionalizmusa is. A Habsburg területekről való délszlávok és az egykori oszmán provinciákból való délszlávok egyesülésének eszméje gyűlékony kevercs volt, ami az 1912-1913-as balkáni háborúban robbant. Ez készítette elő a nagy háborúhoz vezető, lángoktól övezett utat.

A szuverenitás hard és soft formái

„Az európai polgárháború” az Oszmán és a Habsburg birodalom felbomlásával végződött, társadalmi forradalommal Oroszországban és rendszerváltással Németországban. A következmények a gazdasági válságban mutatkoztak meg, ami az inflációval és a recesszióval a második világháborúhoz és a népiertáshoz vezetett.

Ennek a világégésnek a nyomán sarjadt ki az a gondolat, ami az Európai Unióban testesül meg. A különböző érdekcsoportok és befolyásos társulások mind a maguk módján képzelik el a közös Európai házat. A látványos elképzelések sora a keresztény Európa képzetétől az európai olvasztótégelyig, az konföderációként elképzelt Európától az Európai Egyesült Államok gondolatáig terjed.

Mindezek az elgondolások azonban egy olyan keretben jelentkeznek, amely már a mai Európát is megkülönbözteti a többi államformáktól. Ha az Amerikai Egyesült Államokat a hegemoniális és imperiális jellegű államokhoz soroljuk, amelyek ragaszkodnak feltétlen szuverenitásukhoz, Iránt az olyan modern államok közé, amelyekre az autoriter nacionalizmus jellemző, Szomáliát a központosított hatalommal nem rendelkező premodern államokhoz, akkor az EU a posztmodern államok közé sorolandó.

A posztmodern államokat a szuverenitás „soft” formája jellemzi, írja Robert Cooper brit elemző és diplomata „The Breaking of Nations” (2003) c. könyvében. Ez azt jelenti, hogy a posztmodern államok a katonai erő alkalmazása és a törvényhozás vonatkozásában korlátozott lehetőségekkel rendelkeznek, tehát már nem szuverének a hagyományos értelemben. Hogy mi értendő az állami

szuverenitáson a hagyományos értelemben, az kiderül az olyan megállapodásokból, amilyen például a westfáliai béke volt, amit a 17. század közepén kötöttek. Az EU állami szuverenitásának posztmodern jellegéről a maastrichti szerződésben döntöttek, amit a 20. század végén írtak alá. Ezzel a szerződéssel vált az új európai rend alkotóelemévé a tagországok belügyeibe való beavatkozás lehetősége.

A szuverenitás „hard” formájáról való lemondás az EU-tagországok számára a szolidaritásvállalási csomaggal együtt érkezett.

Ebből a szempontból az európai országok közötti határok többé már nem bírnak olyan súlylyal és jelentőséggel, mint azelőtt. Akkor úgy tűnt, hogy elfogadható egyességről, „adok-kapok”-ról volt szó. Ma ezt sokan másként látják.

A nagy gazdasági és politikai válság, ami már több mint öt éve tart, példátlanul próbára teszi

az EU-t általában és az euro-zóna országait különösen. Senki sem tudja pontosan, mit kéne tennie, mihez kéne fognia. Csak annyi biztos, hogy az euro mint pénznem és az EU mint politikai projekt megmentésére ajánlott megoldások közül azok a legrosszabbak, amelyek az EU-t arra szolgáló eszközzé alakítanák, amely minden áron a megszorítások ideológiáját sulykolná.

Ha az EU a nemzetközi tőkének a szegények hátán csattanó ostorává válna, ha tehát azzá válna, ami a nemzetközi valutaalap volt a Latin-Amerikában a 80-as, 90-es években, akkor a legeredetibb vonásáról mondana le, az intézményes szolidaritásról. Ha így alakulna, az EU a tőke mozgás ügyének növekedésévé válna, és az európaiakat egy határvonal osztaná ketté tücskökre és hangyákra, a dolgos protestáns Észak-Nyugat és a tékozló katolikus-ortodox Dél-Kelet között.

KARÁDI ÉVA FORDÍTÁSA

KRISTIAN NOVAK

mapa mundi

Fekete folt

A középkori tudósok a világ térképére felrajzolták, amit ismert részéről tudtak, és fel nem kutatott részéről hittek, így aztán a városok, tengerek és magaslatok mellől sárkányok, tengeri szörnyek, kutyafejű emberek néznek ránk. Bevallom, számomra éppen azok a helyek váltak fel nem kutatott területekké, amelyeken jártam, és mentális világterképemre időnként saját mitológiámat rajzolom fel. Az a hely Sarajevóban, ahol Gavrilo Princip pisztolylövésekkel megölte Ferenc Ferdinánd főherceget és feleségét, a mai Apelova obala és a mai Ferenc József utca sarka, üresen maradt rajta, ahogy üres és magányos voltam, amikor alig tíz másodpercre megálltam ott. Annyi halál volt abban a városban, hogy kispolgári elképzelésnek éreztem odarajzolni bármit is. Mert mi lenne, ha olyan helyekkel kapcsolatban kellene ténylegesen állást foglalnom, ahol egyesek szerint milliókat gyilkoltak meg? Mit rajzolnék oda?

Princip mint pozitív hős

Természetesen nem ilyen egyszerű mindez. Egy dolog azt mondani, hogy a főherceg és a grófnő élete nem fontosabb egyetlen másik, ebben a városban erőszakkal elvett életnél. Másfelől haláluk végzetesként íródik bele a világ kronológiájába, gyilkosuk neve pedig több különböző módon a délszláv egység kronológiájába. Ami engem illet, ha a délszláv egység fogalma egy film lenne, nagyon rövidke jelenetnek látnám, hatalmas beharangozó előzetessel. Lehet, hogy tévedek, de nekem, aki 1979-ben születtem, ez a tapasztalatom. Egy sor rendezőt és segédzemélyzetet látok, temérdek különböző koncepciót. És mindegyik résztvevőnek el kellett számolnia saját áldozataival, hőseivel

és kiválóságaival. Princip több szereposztásban is előfordult. Mint pozitív hős, mint ellenlábás, mint segédrendező, *best boy*. Nézem a fényképét, szeme körül feketeség, ritkás bajusz, talán az anyja fekete hálóinge. Valami egyszerűen nem áll össze nekem, nem tudom fontosnak látni. Egy húszéves, problémás neveltetésű kölyköt látok, egy minden jel szerint nagyon nekikeseredett kölyköt, aki kétlem, hogy tisztában volt saját kilátásaival. Nemrég bukkantam rá erre a fényképre a *facebook*on. Egy ismerősöm kommentálta az egyik legbefolyásosabb horvát információs portál alapítójának oldalát.

Ez a viszonylag fiatal ember (majdnem nemzedéktársam), mint látnom kellett, éppen Gavrilo Princip fekete-fehér fotóját választotta profilképnek. A szélesebb borítókép pedig egy graffiti fotója alkotja: „Nyugi, mindet le fogjuk löni”, aláírás helyett egy vörös csillaggal. Megnéztem néhány bejegyzését, szerettem volna megtudni, miért ilyen dühös. Röviden szólva, felkötne minden horvát politikust, bal- és jobboldalt egyaránt. Legitim álláspont, mondhatnánk, ám a kontextust figyelembe véve kérdéses, hogy hiteles-e. Ugyanis ez az ember, aki minden jel szerint az elithez tartozik, és vígan megél abból, hogy információkat állít elő és szolgáltat, dühös életszakasza szimbólumának egy olyan személyt választ, akit zsarnokölőnek és ezáltal kíváncsú mintának tekint. De ha szemrevételezzük Princip tettének összes vonatkozását, azt a két-három zsarnoki rendszert, amely az általa gyűlölt császárság széthullása után szökött szárba, az újabb merényleteket és újabb imperializmusokat, mégiscsak felmerül a kérdés: mi az összefüggés? Princip fotója netán a délszláv egység szimbólumaként kerül annak a graffitinak a képe alá? Vagy az osztályharc,

az antifasizmus szimbólumaként? Lehetséges, hogy ez a húszéves, beteges fiatalember bármit is tudott az antifasizmusról, mikor előrántotta a pisztolyát? A vörös csillagról csak évekkel a merénylet után hallhatott. Avagy talán, a kontextustól függetlenül, egy olyan emberről van szó, akit egyszerűen csodálunk kellene, aki képes volt megtenni azt egy igazságosabb világért, amihez másoknak nem volt bátorságuk? Ha már elindultunk ebben az irányban, akkor némi képzelőerővel leírhatunk bármit, kapcsolatba hozhatjuk Gavrilot a piramisokkal, a szabadkőművesekkel és az élő Elvis Presley-vel, mert emléke végleg internetes memmé válik, a kulturális információ egységévé, szimbólummá, amellyel jobb híján virtuális énünk pillanatnyi állapotát jellemezhetjük. Ő a mi helyi Che Guevaránk. Curt Cobainünk. James Deanünk. Andreas Baaderünk. Christiano Ronaldónk. Khal Drogónk. Miért idegesít ez engem? Azért, mert tele van a hócipóm a mémekkel. Hiába félig üresek, erős jelölők, nemlétező érvekkel szolgálnak állítólagos közös történelmünk összes egymásnak ellentmondó elbeszéléséhez közös Árkádiánk érdekes vonatkozásairól, a feledhetetlen és meg nem valósult testvériségről és egymás kölcsönös tiszteletben tartásáról. Annyi elbeszélés van erről, ahányan beszélni akarnak róla, és egy dolog közös bennük – az a tragikomikus és potenciálisan veszélyes képzelgés, hogy nemzeteink és azok egyedei néhány esetben befolyásolhatták a világ sorsát.

Jobb nem kezdeni ezekkel

Az interneten kering egy mulatságos modern mapa mundi. Az országok neve helyén az olvasható, amit egy átlagos amerikai gondol a világ adott tájáról. Brazíliát a szeméremszőrzet hiánya,

Mexikót a *bousekeeping* írja le. Az Indiai óceán *Osama's grave*. A Balkánra ezt írták: *You don't wanna mess with those guys*. Nem is rossz – velünk nem ajánlatos packázni, veszélyes és érinthetetlen alakok vagyunk. Úgy tűnik azonban, hogy globális léptékben a dolog nem működik, azaz nem hogy nem vagyunk érinthetetlenek, hanem hozzánk nyúlhat, akinek csak kedve szottyan.

Az itteni emberek harciasságát mentalitásuk részének tekintik, és a 90-es évek elején a világ fontos médiumaiban mélyreható elemzéseket hallhattunk arról, hogy azért estünk egymásnak, mert hát, ugye, keményfejük és összeférhetetlenek vagyunk. A dolgok illetően beállításához nagyszerűen illik Princip mint történeti változások állítólagos kiváltója. De csak amíg figyelmen kívül hagyjuk a tényt, hogy az első világháború előestéjén a hadüzenet ténylegesen a nyilvános diskurzus legitim tartozéka volt, nem pedig veszélyes alakok fenyegetőzése egy falusi kocsmában. A háború a kispolgári folklór része, a nemzetközi nézeteltérések megoldásának kívánatos formája volt, és a *ba-ak-kor* szekvenciák kanócként szolgáltak a háború kirobantásához. Michael Howard brit hadtörténész szerint a háborút Európa akkori nyilvánosságában egyszerűen nem tekintették olyan óriási veszedelemnek. A kollektív emlékezet az 1870-es esztendő viszonylag rövid háborúját őrizte. Így az a kép élt róla, hogy a katonák szép egyenruhákat öltenek, énekelnek a tábornok körül, másnap reggel egy kicsit háborúznak, délután meg lányokkal henteregnek a közeli városkában, hogy legyen mivel elhencegniük, mikor két-három hét múlva hazatérnek.

A háború esztétizálása

Ezt a kontextust támasztják alá kivételes világossággal Princip mára jóformán elfelejtett kortársa, a horvát eszperantista, lexikográfus és az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének tisztje, Mavro Špicer háború előtti szövegei. Ha tényleg elfelejtettük volna őt, akkor szem elől veszítettük volna azt a könnyed, és éppen ezért annyira megrázó felfogást, amely szerint a világ már alig várja a háborút. Pedig azon túl, hogy az államok fegyvert gyártottak és katonákat toboroztak, maga a közvélemény is képes volt úgy gondolni a háborúzásra, mint valami jó dologra. Miképpen lett volna lehetséges különben, hogy Špicer, ez a nagyon művelt ember 1906 és 1911 között németül megtartott és megjelentetett népszerű-tudományos előadásában a katonai hivatást magasztalja, a pacifizmust bírálja és esztétizálja a háborút, szó szerint azt állítva róla, hogy mindenféle emberi haladás katalizátora, amit az a tény is bizonyít, hogy a világ összes nagy remekműve háborús események hatására keletkezett. Úgy tűnik, ez korántsem holmi szélsőséges kuriózum, hanem éppen soggal a főszólam jelensége volt. Špicer szövegeiből az a kor beszél, amikor elképzelhető volt a világ-irodalom, zene és képzőművészet remekműveinek és poétikájának alapján a művészet és a háború szétválaszthatatlan kapcsolatának és termékeny együttműködésének bizonyítása és a katonai hivatás vonzóbbá tétele a katonai neveltetés jótékony hatásaira, a sorozás és a fegyverkezés elkerülhetetlenségére hivatkozva. *Der Militarismus im Reiche der Poesie* (1906), *Asthetik der Schlacht*

(1907), *Kriegskunst und Tonkunst* (1909) – így hangzik néhány könyvcím.

„Schwert und Leier” ikerszimbólumok voltak Špicer számára, és *de facto* a történeti-művészeti és a napi politikai szint együttállását képviselik szövegeiben. Byron, Shakespeare, Michelangelo, a Mar-seillaise és még mi minden Špicer számára azt bizonyítja, hogy a magas művészet és a militarizmus elválaszthatatlan egymástól. Szívesen idézi a tizenkilencedik századi porosz tábornokot és stratégát, Helmuth von Moltkét, aki a szociáldarwinizmus szellemében kifejti, hogy ha az emberi faj fejlődni akar, akkor háborúznia kell. „Der ewige Friede ist ein Traum, und kein schöner.” Špicer korában ezt az eszmét sem tekintették szélsőségesnek. Howard szerint nagyon is elterjedt volt a 19. és 20. század fordulóján. Felesleges hangsúlyoznunk, hogy az első világháború után eltűnt a komoly eszmecserekből és a nyilvános beszédből.

Mielőtt azonban a világ ráébredt volna a lehetséges következményekre, úgy vélték, hogy a háborútól nem kell túlságosan félni. Špicer kijelenti, hogy a modern háborúk, jóllehet véresebbek, egyúttal sokkal rövidebbek és jószerivel humanusabbak is. Közel ugyanis az idő, amikor csak fegyverek fognak fegyverek ellen harcolni. Azonfelül a háború a 20. században civilizált foglalatosság: „Im zwanzigsten Jahrhundert ist unter zivilisierten Staaten ein Krieg [...] dessen Ziel nur Vernichtung und Zerstörung ist, ganz undenkbar. Man besiegt den Feind nicht durch völlige Zerstörung seines Daseins, sondern durch Vernichtung seiner Hoffnung auf den Sieg.”

Mit rajzolnék a térképre?

Špicer nézetei a művészetről mai perspektívából sokkolónak tűnhetnek. Emiko Ohnuki-Tierney, a *Kamikaze, Cherry Blossoms and Nationalismus* (2002) szerzője azonban kimutatta, hogy a háború és a katonaság esztétizálását az olyan totalitárius rezsimök is kihasználták, mint a Hitleré, Mussolinié és Maóé. A japán kamikázepilóták és a cseresznyevirág-szimbólum példáján Ohnuki-Tierney megmutatja, hogy az esztétizálás azért alkalmas a manipulációra, mert meghatározatlanná teszi a referenciát. A kamikázék

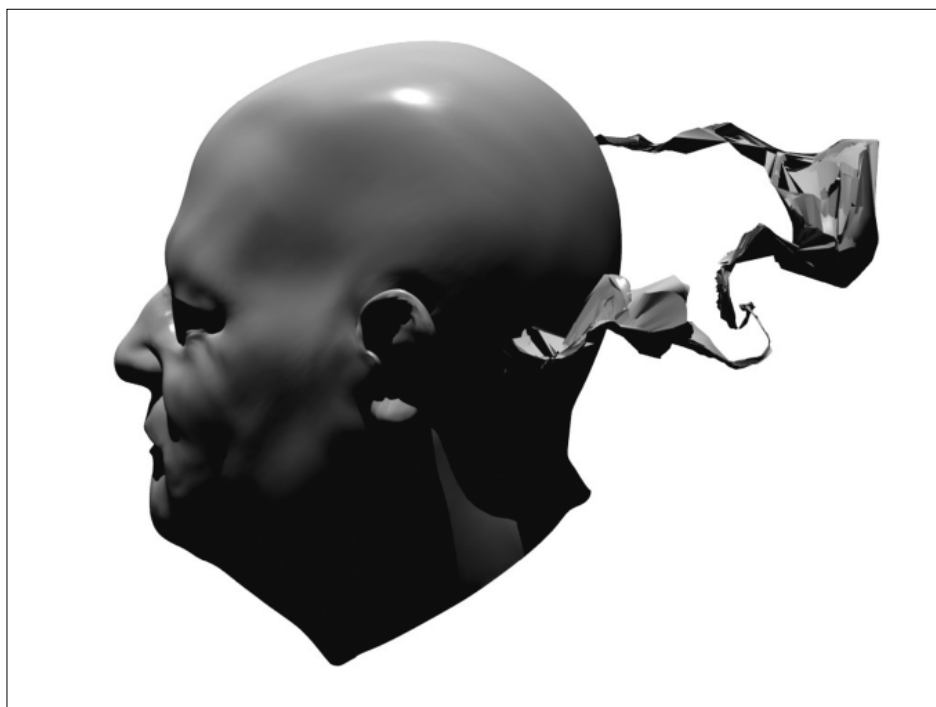
ugyanis a cseresznyevirágot nem a háború, hanem a szívfájdító szépség és tragikusan rövid életük megoldatlan kétségei szimbólumának tekintették, az újjázületés és a férfi-nő kapcsolat szimbólumának. Ebben az értelemben a katonák képesek lehetnek ellenállni az ideológiáknak, de nem a szimbólumoknak, amelyek szükség szerint tűnhetnek fel hol romantikus, hol démonikus színben. Akárcsak a mémek. Rajzold be, ami tetszik.

Mit rajzolnék be tehát azon a mapa mundin a szarajevói merénylet helyére? A jó, de bántalmazott embert, aki testével emlékezik az ellene elkövetett rosszra, mégis azzal tölti az életét, hogy a trauma ismétlését keresi, nekem ugyanis ez jut mindig először az eszembe, ha egy külföldi megkérdezi, milyen emberek élnek a mi tájainkon. Aztán berajzolnék egy háromágú fonatot is, meg egy lilomot meg egy kétfejű sast meg Szent István koronáját, vörös csillagot és horogkeresztet, mindezt egymásra. Rajzolnék fekete-sárgát meg kék-fehér-vöröset több lehetséges sorrendben, és hozzáadnék egy marék zöldet. Berajzolnám a Triglavot és Ohridot és az összes többi szimbólumot, amire emlékszem. Olyan sokáig rajzolnám az egyiket a másikra, mint állítólag az autisták teszik, hogy a végén semmi más nem maradna, csak egy fekete folt, amelyik lassan átmarja a papírt. Még egy mozdulat, és már az asztal falapját szántod. Úgyhogy többé soha senki semmit nem tud odarajzolni. Csak azt nem tudom, hogy az a folt megállná-e, hogy ne terjedjen tovább.

Gyávaság, meglehet. Talán csak a fellélegzés időleges luxusa, amelyet a felejtés tesz lehetővé. Biztosan nem kiút, nem megoldás, nem válasz. De hát ezek a kategóriák amúgy is elérhetetlen célok egy olyan ellentétes történelmekkel rendelkező hely számára, mint a Balkán. Hiszen ki fog valaha is ezen a tájon bárkit meggyőzni valamiről? Mikor történt ilyesmi utoljára? Nekem elég ezért, ha egy fekete foltal elejét veszem annak, hogy saját magamat véresre vakarjam.

Mert amire mindennél inkább szükségünk van, az a megbékélés. Megpróbálni egyetértetni abban, hogy mi történt valójában? Arra kevésbé. Talán még ellenjavallt is.

CSORDÁS GÁBOR FORDÍTÁSA

és kapcsolt korszakok

1914–2014

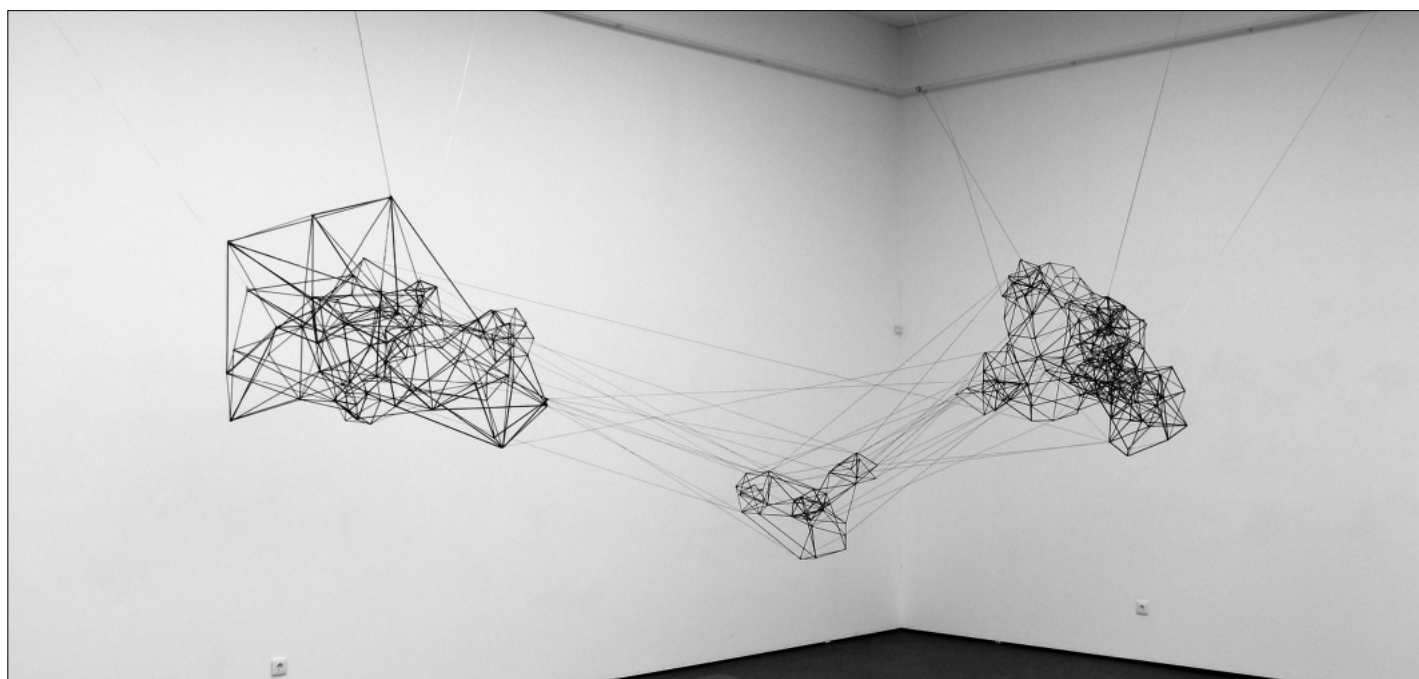
A történet ismert. 1914 nyarának elején Ferenc Ferdinánd felesége, Sophie Chotek kíséretében megérkezik Sarajevóba, hogy megtekintsen egy hadgyakorlatot. A látogatás részét alkotja egy ünnepélyes fogadás a Városházán, ahová a Miljacka folyó virágokkal és üdvözlő transzparenszekkel feldíszített partján vezet az út. Ugyanezen az útvonalon négy összeesküvő helyezkedik el. A történet szerint ketten közülük tudóbajosak és amúgy is halál vár rájuk, ami egyúttal a legalkalmasabbá teszi őket a Bécsből érkezett magasrangú vendég elleni akcióra. Mindegyikük bombával, pisztollyal és némi ciánkálival van felfegyverezve. Az indítékok különbözőek, harc a szláv területekre kiterjedő osztrák-magyar uralom ellen, a rabságban sínylődő szerb testvérek felszabadítása és Nagy-Szerbia létrehozása, a boszniai szegénység megbosszulása stb. Reggel kilenc tájban az összegyűlt sokaság üdvözlö a gépkocsikonvojt. A főhercegi pár, akikre csupán a helyi rendőrség vigyáz, lehajtott tetejű kocsiban ül. A történetek részletes rekonstrukciója szerint az első összeesküvő mellett olyan gyorsan haladnak el, hogy annak nem sikerül cselekednie, és csak a másodiknak, Nedeljko Čabrinovićnak nyílik alkalm a bomba elhajítására. Az eldobott bomba egy másik kocs kerekei alá kerül, súlyosan megsebesíti utasait és néhány bémésködőt. A kudarcot vallott merénylő mérget nyel és a Miljackába veti magát, de mint hamarosan megállapítást nyer, a lejárt szavatosságú ciánkáli csak emésztési zavarokat okoz, a néhány centiméter mély folyó pedig épp csak eláztatja a ruháját. Veljko Bujalić 1975-ös filmjében mindez kissé másként történik. Látjuk, amint Ferenc Ferdinánd ügyesen elkapja a bombát, és a háta mögé hajtja. Piros festékben fürdő statiszták zűrzavara az utcán, a trónörökös kocsija pedig robog tovább a Városháza felé. Nedeljko Čabrinovićot puskatussal eszméletlenre verve a rendőrök kihúzzák a folyóból. Az esemény szinte komikus. Mamlasz terrorista. Hatástalan mérge. Teátrálisan sikongató hölgyek. Ám a történet folytatódik. Eltelt egy óra. A kocsik a trónörökösrel ugyanazon az útvonalon jönnek visszafelé. A sofőr rossz utcába kanyarodik be, amelynek sarkán ott áll Gavrilo Princip. Vézna fiatalember bajszkával, ahogy majd a rendőrségi fényképész megörökíti, éppen szendvicset eszik, és habozik, elhagyja-e a támadásra kijelölt helyet az első, sikertelen merénylet után. Merő véletlenségből szemközt találja magát a főherceggel és feleségével. Bulajević filmjében elsőként az utóbbi

veszi észre a fiatalember kezében a revolvert. A kamera premier plánban a főherceg arcára közelít, aztán a ravaszt lenyomó ujra siklik, az érdemrenddel ékes egyenruhára, amelyet átüt a golyó, egy női kézre, amely a fehér ruha derekán szétterjedő vérfolthoz kap. Princip két lövést ad le. Az első a főherceg nyakát találja el. A második mellé megy, Sophie Chotek hasába. Az autó tovább hajt a tömegben, a házaspár mozdulatlanul fekszik az ülésen, a nő kalap túlméretezett pereme eltakarja halálos görcsbe torzuló arcukat. A történet megint folytatódik, de immár cseppet sem komikusan.

1914. június 28. egyesek szerint a huszadik század voltaképpeni kezdete. Eric Hobsbawm angol történész *The Age of Extremes* című könyvében felidézi François Mitterrand sarajevói látogatását a merénylet évfordulóján, 1992-ben, és megállapítja, hogy a francia elnök e gesztusát éppen a szimbolikus dátum és nyugtalanító üzenete fényében kell értelmezni. Mit akart üzeni vele Mitterrand? Mindenekelőtt azt, hogy a történelem ravaszul kitér a befejezésére irányuló minden igyekezet elől, megbékélései és konszolidációi csak ideiglenesek, a látszólag helyi incidensek pedig rendszerint túlsapnak mozgó határaikon, és nem kellene abban bízunk, hogy a történelmi dráma összes jelenete lejátszódott már. A huszadik század, mint Baudrillard mondja, azzal a nyugtalanító ténnyel szembesít minket, hogy bármi lehetséges.

Ez a rövid évszázad, ahogy Badiou nevezi *A század* című esszékönyvében, több párhuzamos elbeszélésben adja elő történetét. Az egyik teljesen szokványos, és néhány szóban összefoglalható: háború és forradalom. Két világméretű összeecsapás tagolja, továbbá a kommunista projekt létrejötte, kiépülése és végül összeomlása. E paraméterek szerint, írja Badiou, ez a kommunizmus évszázada, a kollektív emlékezet szerint viszont az elgondolhatatlan és felfoghatatlan apokalipszisé, amelyre egyszerűen emlékezni kell. E leírhatatlan színrevitel középpontjában a holokauszt és gépezete áll: a koncentrációs táborok, a gázkamrák, a mészárlások, a kínzások és a szervezett állami bűnözés. A megsemmisítés patológiás, elgondolhatatlan és felfoghatatlan technikái a számok nyelvén beszélnek, matematikai műveletekkel próbálják racionálissá tenni lényegi irracionálisukat. Áldozatok milliói. Hamutonnák. De a paramétereket megváltoztatva az évszázad arca is változik, és ebből másféle eredmények adódnak. A közgazdasági narratíva újabb párhuzamos

SAJKO, Ivana
„Költői nyelven
a történelemről”
„Családom
története”
Magyar Lettre
Internationale, 91

történettel írja felül az eddigieket. Ez a liberalizmusról szól, amely zárja a korszakot, és egyúttal átvezet a következőbe, nulla pontot alkot, amelyből a jelen történeti dinamikája kiindul. Itt a véresen kivívtat demokrácia a globális piac-hoz, a tőke diadalához és a szociális empátia megszűnéséhez vezet. A közép-szerűség, a televízió és az elgárgulás évszázada, a hitel évszázada, amelynek jelenünket is terhelő záloga a hajléktalanság és a korrupció. De az a néző-pont, amelyből akár az elmúlt, akár a jelen évszázad igazából képes megmutatni magát, amely minket is abba a helyzetbe hoz, hogy mondhassunk róla valamit, az esztétikai nézőpont. A művészet itt a korszak jele és tünete, éppen gesztusainak és képeinek dekonstrukciója alkotja újra a politikai és civilizációs tájat. Ezek az újonnan megalkotott horizontok a saját felelősségünkre emlékeztetnek minket a realitással szemben, amely bármikor elképzelhetetlen történeti fikcióvá válhat, és amelynek dátumai visszamenőleg tragikusan sokatmondó számokkal csengenek egybe.

1914 ártatlan nyári napja alkalmat ad arra, hogy néhány másik, ugyanilyen galádul jelentéktelen dátumot felidézzünk. A történelem pregnáns régiója, az ex-jugoszláviai tele van ilyenekkel. 1987. szeptember 23-án és 24-én zajlik a Szerb Kommunista Szövetsége központi bizottságának nyolcadik ülése, amelyen Slobodan Milošević elnököl, és amelynek döntései a szakértők véleménye szerint az egész régió további történelmét meghatározták. Két évtizeddel az említett esemény után Bojan Fajfrić belgrádi születésű holland művész filmet forgat *Theta Rhythm* címmel, amelyben részletesen rekonstruálja ezeket a szeptemberi napokat egy teljességgel történelmietlen nézőpontból, az apjából, aki jelen volt a televízióban élőben közvetített ülésen, és a kame-ra megörökítette, hogy alszik. „A tény, hogy apám aludt az ülésen, cseppet sem volt szégyenletes vagy botrányos. Éppen ellenkezőleg, teljesen észrevétlen maradt” – emlékezik Fajfrić. „Alvó apám ártatlan gesztusa metaforikusan kifejezte annak lehetetlenségét, hogy nemzedéke felülkerekedjék saját kora körülményein, és így gyakoroljon befolyást a történelem további menetére.”

Fajfrić arra hívja fel a figyelmünket, hogy egyetlen pillanatot sem ragadhatunk ki abból a kontinuumból, amelybe tartozik, és hogy az igazi dráma a „most” banalitása és az „utána” tragikuma közötti eltérésben rejlik, annak lehetetlenségében, hogy előre lássuk tétlenségünk következményeit, az át-aludt és elmulasztott, a továbbiakban viszont sorsdöntőnek bizonyuló pillanat téves megítélésében. Mire felébredünk, a történelem már elkezdődött, egyetlen próbáljuk felvenni történetének fonalát, megtalálni a helyes álláspontot és állásfoglalást, hinni egyeseknek és kételkedni másokban, példászerűen választani, megőrizni lojalitást, morált és makulátlanságot, és kitartani emellett mindvégig, sőt a végen túl, mert a történelem visszamenőleg íródik és íródik felül, a leginkább éppen akkor, amikor látszólag már véget ért, rendreutasít és matematikával gyötör, kinyitja szorosan behunyt szemünket és olyan kérdés elé állít, amelyre tudnunk kellene a választ: hogy történhetett meg?

Menjünk vissza. Az 1914. június 28-án tizenegy óra tájban készült fekete-fehér fényképen látjuk, amint Ferenc Ferdinánd és felesége elhagyják a szarajevói Városházát. Egymásba karolva üdvözlök protokolláris kíséretüket az épület lépcsőjén. A terv az, hogy a kórházba mennek, ahol a sikertelen merénylőt ápolják, de mi tudjuk, hogy nem fognak odaérni. Útjukban áll az évszázad. A számok és a hamvak. Tucatnyi nemzeti, vallási és olajháború, nemzetgazdaságok összeomlása, a tőke metasztázisai, a prekariátus születése, az eladósodott ember végvonaglója és a történelemvéget tagadó nagy utópiák megvalósításának kudarca. Azok, akik valóban látták ezt az évszázadot, akik, Primo Levi szavaival, megérintették a Gorgó-főt, személyesen sohasem fognak beszélni róla. A teljeskörű tanúk, akik belülről mesélhetnék el ezt a történetet, kívül vannak minden elmesélhető történeten, mert történetük visszahullott önmagába, és többé már senki sem mondhat róla semmit.

Annyit tehetünk, hogy beszélünk az elmulasztott alkalmakról, és Badiou példájára lazán körvonalazott történelmi narratívákat konstruálunk, amelyekben fölfedezhető valamelyes koherencia. Az egyik ezek közül mindenképpen az a bizonyos szokványos. A Jugoszláv Föderáció létrehozásával kezdődne, a testvériség és egység, a munkásönigazgatás eszméjével, az újjáépítés lelkesedésével, a munkaakkciókkal és tömeggyűlésekkel, és talán éppen Mitterrand szarajevói látogatásával érne véget, amikor már mindenki számára világos, hogy a határok, a gyárak és az emberek végső szétesésénél tartunk, és soha többé nem nézhetjük úgy nagyapáink és nagyanyáink fotóit, amint élmunkásként utakat és vasutakat építenek, hogy ne gyanítanánk: csukott szemmel csákányoztak, mert az őket lelkesítő nagy eszméket kompromittálták azok, akik dolgozni nem, csak lövöldözni voltak képesek értük.

A másik lehetséges történet 1987 szeptemberének végén kezdődhetné, azon a napon, amikor a tizennégy éves Bojan Fajfrić apja elaludt a Szerb Kommunista Szövetsége központi bizottságának ülésén, és amikor se ő, se mi, többiek, nem láttuk előre rövidlátásunk végeredményének számait. Ennek a történetnek, legalábbis névlegesen és bürokratikusán és Horvátország esetében, a Zágráb főterén 2013. július elsején lezajlott eseménnyel, az Európai Unióhoz való csatlakozás megünneplésével kellene végződnie. Kellene, de nem azzal végződik. A történelmi törekvések állítólagos beteljesülése csúfosan zajlott le, nem csupán azért, mert a gondosan előkészített június elsejei banketten nem jelent meg Merkel asszony, hogy hivatalosan áldását adja rá, és nem csupán azért, mert ugyanezen a napon a nagy színpad fölött a Lidl olcsó üzletlánc zászlaja lengett ezzel az ironikus üzenettel: Isten hozott az európai vendégségben, és nem csupán azért, mert ugyanebben az időben és ugyanennek a vendégségnek a tiszteletére európai polgárok ezrei mentek ki az utcára, hogy támogatásukról biztosítsák a többé-kevésbé ugyanilyen autisztikus hatalmak páncélosaival összecsapó görög és török tüntetőket, hanem azért is, mert az említett eseményt az idegenforgalmi propaganda parádéjaként és a jólét hiteltelen szimbólumaként rendezték meg, hogy egy történelmi narratívát megpróbáljanak a szimbolikus happy endig eljuttatni, és ezzel véget vetni egy új és jobb korba vezető gyötrelmes útról szóló elbeszélésnek, amely azonban, saját reális tartalma révén, minden erejével ellenáll a lezárásnak.

A Khuenburg palota, ahol Ferenc Ferdinánd született, alig száz méterre van a háztól, ahol most élek. Az épület sarkán lévő emléktáblára Ferenc Ferdinánd halálának dátuma mellett azt is odavesték, hogy az a végzetes 1914. június 28-a az első világháború közvetlen kiváltója volt. Ismétlem, a történet ismert, a történelem mindenütt hasonló emlékjelekkel, emlékművekkel és hegekkel szóródik szét, de ami engem érdekel, míg karomon a fiammal ott állok a villamosmegállóban a császári szülőházzal szemközt, amire engem mindezek a megemlékezésekkel megjelölt évfordulók figyelmeztetnek, az egy olyan, teljesen bensőséges nézőpont, amilyennek a történelmi elbeszélésekben rendszerint nincs helye, mert az élet konkrét dolgai a leggyakrabban a nagy társadalmi absztrakcióknak esnek áldozatul. Az én bensőséges nézőpontom, amelyet nevezhetnék egy anyáénak, egy hétköznapi emberének vagy akár egy közepesen jelentős íróénak, teljességgel földhözragadtan a radikális jelent veszi alapul, a keringést az elvetélt politikai és gazdasági koncepciók spirálján, amelyek semmiféle garanciát nem nyújtanak az adósságok algoritmikus kategóriáinak kiárusított jövőre, és amelyen, tetszik vagy sem, gyermekeinknek majd át kell küzdeniük magukat. Ebből a nézőpontból Ferenc Ferdinánd imperiális törekvései vagy akár Gavrilo Princip reakciós tervei ugyanannak a politikai diktatúrának a részei, amely a tényleges sor-suktól teljesen elszakított társadalmi dinamikákat manipulálja. És amikor azt mondom, hogy bizonyos történelmi narratívák kontinuitásuk után még száz évvel is befejezetlenek, akkor magamnak anyaként, emberként és íróként megnyitom a remény terét, amelyben a történelem még újra a szenvedőké lehet, amelyben lehet még tenni valamit, amelyben valami felülírható még, és ennek a valaminek éppen itt, a történelem földszintjén kell megalapozódnia, a valódi emberek között, ahol a legnagyobb a pánik, és ahol a rossz prognózisok és deficit-statisztikák által hivatalosan meghirdetett jövőtől már eleve meg vagyunk fosztva. Az évfordulósan bezáruló ciklus azt követeli tőlünk, hogy saját történeti pillanatunkat alapul véve újból mérlegre tegyük, hogy felülvizsgáljuk a csak látszólag megvalósított koncepciókat, hogy megvizsgáljuk a módszereket, amelyekkel létrejöttek, hogy változtassunk opportunistá megszokásainkon és meddő intellektuális szarkazmusunkon, hogy szolidaritást vállaljunk a hozzánk hasonlókkal, a történelmen kívüli emberekkel, akik mégiscsak többre vágynak, mint amit a korábban említett Lidl nyújthat nekik. És hogy nyitva tartsuk a szemünket.

A *másik fok* című esszéjében, „Emlékek, feleletek és felelőségek” alcímmel Jacques Derrida Európáról mint szirtfokról, az ázsiai kontinens nyugati nyúlványáról beszél, amelynek földrajzi alakja mindig is meghatározta szellemi térképét, mert a szirtfok a fej, a végső, a cél és a befejezés, az irányt meghatározó kicsúcsosodás, a szirtfok egy olyan hajó orra, amely kapitányának korlátlan hatalmában áll megváltoztatni az úticélt. Európa, írja Derrida, mindig nyitott volt egy olyan történelemre, amelyben az irányváltoztatást vagy egy másik irányhoz való viszonyulást lehetségesnek tekintik. Ezen a szirtfokon élni, a láthatárra szegezett tekintettel, ez az a megelőlegező történeti pozíció, amelyben felelőséget vállalunk magunkért, másokért és mások előtt.

CSORDÁS GÁBOR FORDÍTÁSA

dramolett

Békevadászat

Szereplők:

II. Vilmos német császár

II. Miklós orosz cár

Adjutáns

Történik 1914. június 28-án este.

ADJUTÁNS ■ Felséges császár, Moszkva van a vonalban! Adhatom Miklós cárt?

VILMOS ■ Igen. – Votre Majesté, a cár?

MIKLÓS ■ Votre Majesté, a császár?

VILMOS ■ Kedves cári rokon!

MIKLÓS ■ Drága császári rokon!

VILMOS ■ Hogy van a felséges cárné, az én kedvenc kuzinom?

MIKLÓS ■ Jól van a cárné, köszönöm kérdését, szeretve és tisztelve üdvözli felségedet! Minden héten emlegeti, hogy ha felséged nem unszol engem, talán meg sem merem kérni a kezét!

VILMOS ■ Április nyolcadika volt, igen, húsz évvel ezelőtt... Nem kellett felségedet rábeszélni, én csak a virágcsokrot nyomtam felséged kezébe...

MIKLÓS ■ Életem legboldogabb esztendeje volt az 1894-es!

VILMOS ■ Milyen szép lenne, ha cári felségedet ismét Németországban üdvözölhetném!

MIKLÓS ■ Novemberben lesz négy éve, hogy utoljára Felségednél vadásztam.

VILMOS ■ Kissé hűvös volt már akkor.

MIKLÓS ■ Térdig ért a sár. De én szeretem a sarat. Mennyi vadat elejtettünk! Vagy negyven szarvast, több mint hatvan őzet... Csodálatos volt, felség!

VILMOS ■ Remélem, idén ismét Berlinben üdvözölhetem felségedet.

MIKLÓS ■ Boldog lennék. Szeptember közepéig biztosan befejeződik a háború.

VILMOS ■ Felséged úgy van értesülve, hogy hamarosan kitör a háború?

MIKLÓS ■ Nemigen történhet más, ugyanis Szarajevóban ma lelőtték az osztrák trónörökös, Ferenc Ferdinándot.

VILMOS ■ Engem erről még nem értesítettek.

MIKLÓS ■ Engem is csak öt perce. VILMOS ■ Őfelsége Ferenc József császár és király már tudja?

MIKLÓS ■ Hamarosan tudni fogja. Nem érzelmes ember, de erre ultimátumot fog intézni Szerbiához, amit Szerbia, háta mögött az én támogatással, nem fogad el, erre az osztrák-magyar sereg megindul... VILMOS ■ Én Ferenc József mellé állok.

MIKLÓS ■ Felséged csapatai megütköznek az én csapataimmal Kelet-Poroszországban. Hadszíntérnek javasolom a Visztula vidékét Varsó körül, arrafelé úgyis csak lengyelek laknak, értük nem kár. Tábornokaim közül Szamszonov már készen áll. VILMOS ■ Nálam Von Mackensen száll hadba. Alig várja az öreg fiú, hogy megmérse magát.

MIKLÓS ■ Pár hét múlva, néhány kisebb győzelem után a keleti hadszíntéren békét kötünk felségeddel. Felséged amúgy is csak a francia hadszíntéren érdekelt igazán. Nem lesz kifogásom, ha felséged bevonul Párizsba. VILMOS ■ Ez kedves Öntől.

MIKLÓS ■ Szerbia, Románia és a Balkán az enyém marad. Lengyelország továbbra is fel lesz osztva.

VILMOS ■ Egyetértek.

MIKLÓS ■ Akkor nálunk a feszültség, a zűrzavar, annyi a tébolyult, a forradalmár, az istentelen, és annyi a sikerre éhes tábornok, hogy muszáj az energiáikat levezetnem.

VILMOS ■ Ezzel én is így vagyok. Halálra gyötörnek a tábornokaim, már nincs hova előléptetnem őket: Von Seeht, Hindenburg, Ludendorff, von Falkenhayn, von Moltke... Nem vagyok képes annyi hadgyakorlatot szervezni, hogy bizonyíthassanak... Jól jön egy kis háború, noha tartok tőle, hogy a tábornokaim túlságosan megerősödnek... Legyen szíves odahatni, hogy Bruszilov és a többi nagyszerű tábornoka vitézül hadakozzék ellenünk!

MIKLÓS ■ Megígérem. Ezek a tábornokok olyanok, mint a pincikutyák, hagyni kell néha, hadd ugrándozzák ki magukat, ne érezzék állandóan a nyakörvet. Az ellenzéknek

is kell kínálni valamit, hadd fecsegenek a dumában... Hogy vannak Svájcban a Felséged által pénzelt orosz bolsevikok?

VILMOS ■ Köszönöm kérdését, rengeteget sakkoznak, egyéb dolguk nem lévén. Huszonheten vannak, hat frakcióban acsarkodnak egymásra.

MIKLÓS ■ Fel nem foghatom, mi annyira élvezetes a sakkbán.

VILMOS ■ Mesélje el felséged, miként zajlott a merénylet! Hol is történt?

MIKLÓS ■ Szarajevó belvárosában.

VILMOS ■ Szarajevó? Az hol van?

MIKLÓS ■ Szerbiában. Vagy mégsem, az adjutánsom a fejét rázza... Horvátországban? Ott sem? Bocsnat... Boszniában, mondja az adjutánsom. Mindegy. Az első merénylet, valami Muhamed Mehmedbasics, nem mert löni, pedig előtte szentül fogadkozott.

VILMOS ■ Török név, igaz? Törökök volnának a merényletők?

MIKLÓS ■ Eltörökösödött szláv, vagy elszlávosodott török. A merényletők valamennyien délszláv nacionalisták, a Narodna Odbrana tagjai. Azt jelenti, hogy Nemzeti Védelem.

VILMOS ■ Hány délszláv nép létezik egyáltalán?

MIKLÓS ■ Hány délszláv nép van? – Azt mondja az adjutánsom, hat vagy hét... Ezek mind egyesülni akarnak egy kis önálló délszláv királyságban. Nem teljes mértékben orosz érdek egy ilyen állam, de az osztrákok által pénzelt szlávokkal szemben egyelőre muszáj támogatnom őket. Szóval ez a Muhamed bevezet és nem lött. A második merénylet... Hogy is hívják? Kérem? Nedeljko? Szóval Nedeljko... bombát hajított a kocsira, de rosszul biztosította ki, tíz másodperccel később robbant fel, úgyhogy a következő kocsiiban ülők sebesültek meg... Ez a Nedeljko a helyszínen ciánt nyelt és beugrott a folyóba, nem tudta, hogy csak 10 centi mély, csoda, hogy a nyakát nem törte... a cián szavatossága pedig lejárt, úgyhogy semmi baja se lett tőle... (nevet)

VILMOS ■ Ilyenek Felséged legmegbízhatóbb ügynökei?

MIKLÓS ■ Nem az én ügynökeim, én csak pénzelem őket. Olcsó népesség, inkább elvakultak, mintsem haszonlesők. Felhívom felséged figyelmét, hogy a merénylet elkövetéséről előbb értesültem, mint az egész világ. VILMOS ■ Le is fogom teremteni a titkosszolgálatomat. Szégyen! Kérem, folytassa!

MIKLÓS ■ A sebesülteket kórházba vitték, Ferenc Ferdinánd úgy döntött, Sophie hercegnével meglátogatja őket. Nemes gesztus, azonnal értesültünk róla. A sofőr, aki a mi emberünk, úgymond eltévesztette az utat, megállt, és elkezdett hátrafelé tolatni.

VILMOS ■ Van ennek valami hivatalos neve...

MIKLÓS ■ Rückverc.

VILMOS ■ Úgy van!

MIKLÓS ■ A sofőr a folyóparton manőverezett, úgy mondják, többször is lefűlt a motorja, kiváló célpontot kínált. Egy következő merényletnek kellett volna lőnie, mi is a neve? – Gavriló Pincip. Köszönöm. – Célzott is, de kiderült, hogy reggel elfelejtette megtölteni a pisztolyát. Úgyhogy végül az egyik testőr lötte le a trónörökös és a feleségét fél méterről, a kocsiból. Ezt a Gavriló nevű pasast fogták le mint merénylet, az is ciánt nyelt, de izgalmban kihányta, annak is lejárhatott a szavatossága... Volt velük egy kormányzó a kocsiiban... – Kérem? Azt mondja az adjutánsom, Potyorek a neve. Az sértetlen maradt.

VILMOS ■ Lejárt szavatosságú cián!... (nevetgél) Igazán mulatságos! – Hogy van a trónörökös?

MIKLÓS ■ A vérzékenysége mint ha javult volna... Folyamatosan kezeli egy zseniális ember ráolvasással, kézzel, imával...

VILMOS ■ Rasputyin a neve, igaz? MIKLÓS ■ Az értesülés pontos. A feleségem isteníti. Valóban nagy ember. Egyetlen baj van vele, ellenzi a háborút, attól tart, hogy a Romanovház végét hozná, és ezt hangoztatja is. VILMOS ■ Butaság.

MIKLÓS ■ Zseniális ember, de műveletlen és korlátolt. Nem érti a

SPIRÓ György
Kerengő
Szépirodalmi, 1974
Magvető, 2012

Shakespeare
szerepösszevonásai
Európa, 1997

Az Ikszek
Magvető, 1981,
2007

A jégmadár
Ab Ovo, 2001

Mit ír az ember, ha
magyar
esszék
Ab Ovo 2003

Dramák I-V.
Scolar, 2008-2012

Fogság
Magvető, 2005,
2012

Fogság
szélegyzetek
Magvető, 2006

Messiasok
Magvető, 2007

Feleségverseny
Magvető, 2009

Tavaszi tárlat
Magvető, 2011

Kémjelentés
Magvető, 2011

Magtár
Magvető, 2012

Álmodtam neked
Magvető, 2013

helyzetemet. Nem érti, hányan, hány felől támadnak. Csak egy gyors háborúval tudok magamnak némi nyugalmat biztosítani.

VILMOS ■ Ismerem a helyzetet. Most van június vége. A hadüzenetek kézbesítése elvesz két-három hetet, de július közepén már csatázhatunk, augusztus még elmegy a hadakozással, aztán szeptemberben jöhet a békékötés.

MIKLÓS ■ Én is így számolom.

VILMOS ■ Hogy van Felséged kuzinja, György király? Mit hallani a szándékai felől?

MIKLÓS ■ György király egyetért Felséged nyilatkozatával, miszerint Németországban növekszik az angolellenesség. Ő a maga részéről a britek németellenességét szorgalmazza és tüzeli. Mellettünk fog belépni a háborúba, Felséged ellen.

VILMOS ■ Számolunk vele. Sok vizet nem zavar, Anglia messze van. Azt tervezem, hogy a franciák ellen mérges gázt fogok bevetni. Állítólag százezreket lehet megölni vele fél óra alatt, majd meglátjuk, nekem azért vannak kétségeim. Cári felséged csapatait a gáztól megkímélem. Kérem, adja át forró üdvözlétemet György királynak. Kíváncsian várom, az ő flottájával szemben mire képesek az én tengeralttjáróim.

MIKLÓS ■ György király a tengeralttjárókat nem tartja sokra. Ő úgy számol, hogy a háborúnak október elejére lesz vége.

VILMOS ■ A flottáját jóval hamarabb szétverjük, a tábornokaim szerint.

MIKLÓS ■ Hallom, Felségednél újfajta harci szekerek is csatasorba állnak.

VILMOS ■ Igen, az úgynevezett tankok. Áthajtanak mindenben. De a harci repülőgépektől még többet várok. Felülről fognak gránátokat hajigálni a frontvonalakra.

MIKLÓS ■ Én az emberekben bízom. Az orosz nép bátorsága és létszáma kimeríthetetlen.

VILMOS ■ A német katona elszántsága közmondásos. Gatyába fogjuk rázni a franciákat. – Nos, cári felség, remélem, szeptemberben fogadhatom Berlinben a brit uralkodóval együtt.

MIKLÓS ■ Én is remélem, a meghívást köszönettel elfogadom, és továbbítom V. György királynak, aki bizonyára szintén örömmel fogadja.

VILMOS Adja át hódolatomat a felséges cárnénak. Viktória királyné mindig hangoztatta, hogy Alix a legkedvesebb unokája. Mi pedig, a többi unoka, irigykedtünk rá, aztán Önre, aki elvette.

MIKLÓS ■ Átadom. – Feleségemet az Oroszokban növekvő

németellenesség idegesíti, hiába győzködöm, hogy most szükség van rá, és hogy ez csak átmeneti állapot, a háború után egy csapásra véget ér. (nevet) Tíz centis vízbe fejest ugrani, és életben maradni! C'est ridicule!

VILMOS ■ (nevet) Lejárt szavatoságú cián! C'est magnifique! – Minden jót, drága Niki, jó egészséget neked és népednek!

MIKLÓS ■ Vili, sok szerencsét neked és a csapataidnak!

(Kattanás)

ADJUTÁNS ■ Felség, a másik vonalon von Mackensen tábornok keresi.

VILMOS ■ Mindjárt. Ön haladéktalanul fogjon hozzá a vadászat megszervezéséhez. Szeptember eleje, legkésőbb a közepe. Jön az orosz cár, a brit uralkodó, Ferenc József császár, és egye fene, jöjjön a franciák közül is valaki, aki életben marad; lehet, hogy az összeomlás után viszályt állítják a királyságot; jöjjön a francia király. (nevet) Meg a teljes pereputtyok, a protokoll majd írja össze. Kivételes mennyiségű zsákmányt akarok. Legalább nyolcvan szarvast és százhusz vadkant!

ADJUTÁNS ■ Igenis, felséges úr!

VILMOS ■ És medvét! Hadd örüljön a cár! Legalább húsz jegesmedvét!

ADJUTÁNS ■ Az oroszoknál nincsen jegesmedve...

VILMOS ■ Éppen azért! Szerezzenek Alaszkából!

ADJUTÁNS ■ Alaszkát az oroszok eladták Amerikának... Hogy szerezzünk jegesmedvét, ha Amerika is hadba lép?

VILMOS ■ Amerika messze van, és semleges marad! – De ha nagyon akarja, hívja meg az amerikai elnököt is... Ki az? Van neki neve egyáltalán?

ADJUTÁNS ■ Valami Nelson vagy Wilson... Utána fogunk nézni, Felség.

VILMOS ■ Azoknak ott még nincsenek hagyományaik, aligha tudnak vadászni, hacsak nem az indiánokra...

ADJUTÁNS ■ A jegesmedvék mellé indiánokat is beszerzünk.

VILMOS ■ Hozasson belőlük hatvanat.

ADJUTÁNS ■ Öt tucat indián, parancsára. Ha Amerika nem ad, majd kérünk csukcsokat a cártól.

VILMOS ■ Részletekkel ne fáraszon. Különleges, emlékezetes vadászatot akarok! Egy sosem volt, nagy-nagy békevadászatot! Még valami. Mielőtt szétküldi a meghívókat, ne feledjen hadat üzeni nekik.

DAŠA DRNDIĆ

Galícia, Galícia

Háborús Tanz

DRNDIĆ, Daša

Sonnenschein
Kalligram, 2010

Leica formátum

Nyitott
könyvműhely, 2010

Április Berlinben

Kalligram, 2013

„Rijekában nincs

bolhapiac”

Magyar Lettre
Internationale, 91

Galícia, Galícia, mondogatta nagyapám. A saját szőlejéből származó liter malvázia mellett, amelybe néhány kanálnyi belekevert a saját méhei mézéből, csak mesélt és mesélt, én meg csak annyit hallottam, hogy Galícia, Galícia. Hétéves voltam. És később is, mindaddig, amíg nyaranta Belgrádból Isztria szívébe utaztunk, és amíg meg nem halt a nagyapám, Galícia ott ült velünk az asztalnál. A bátyám meg én Galíciával reggeliztünk, Galíciával mentünk aludni.

Galícia úgy gurult át a szobán, mint egy titok, mint egy fekete, hol nagyobb, hol kisebb papírgombóc, annyira megfoghatatlanul, hogy a végén a mítoszba szökdécselt át. Galícia nem volt szép, ijesztő volt, titokzatos és ködbevesző. Sohasem értettem teljesen, sohasem hallgattam végig.

Nagyapám lassan negyven éve nem él, és Galícia lassan negyven éve nem jött vissza, talán elment vele, vagy ő húzta magával. Az elfojtott, elhomályosult emlékezetbe. Míg fiatakoromban, és később is, egészen máig, a második világháború és a családom, apám, anyám és említett nagyapám szerepe benne, mint valami megafonból, mindenfelől ordítva mondta a történetét, a maga *különböző* történetét, az az első, a nagy háború behúzta a nyakát, lábujjhegyen elfordult tőlünk, és a feledés odújába rejtőzött. Most is, mikor közeleg a századik évfordulója, az a háború és a nagyapám szerencsétlen Galíciája egészen másként tér vissza hozzám, egy olyan történettel, amelynek

darabjait hiába próbálom beilleszteni a hatalmas, darabjaira hulló kirakós játékba. Kifakult, kopott képekké esik szét, körvonal, falak, keret nélküli történetekké, ködfátyollá, amely a tartam mikronnyi, szagtalan és hangtalan darabkái halássza ki csupán az odaégett múltból.

Galícia és nagyapám megfagyott lába. Galícia, a távoli keleti front, a Kárpátok, az oroszok, az osztrák-magyar és a német hadsereg. Éhség és kiűzetés Isztriából, az emberek átköltöztetése, áttelepítése, ki tudja, hányadszor, mióta világ a világ. Ismétlések. Émelyítőek és gonoszak egyszerre. Urunk, nem Isten, hanem a történelem fenyegetései és siratódala.

A kép csak most, száz évvel később szabadul ki az elvontságból, széleseedik az ismétlődő abszurditás torz színjátékává. 1915-ben Londonban aláírnak egy egyezményt, amelynek értelmében Olaszország hadba lép Németország és az Osztrák-Magyar Monarchia ellen. Az antant országai a monarchia nagy darabjait ígéri ezért cserébe, többek közt Isztriát. De ekkor a nagyapám, mint „önkéntes”, már a Kárpátok felé tör előre, rongyokba bugyolált lábbal, és bajtársaival együtt, hogy életben maradjon, elpusztult (és leölt) lovak húsát eszi, merev ujjakkal forgatja a pislákoló tűz fölött, a jeges égbolt és a fagyos föld között. Az összes csata közül erről a kárpáti offenzíváról, amely az osztrák erők pozícióvesztését és embervesztését eredményezte, írtak a legkevésbé, a legfelszínesebben, tehát a legvitathatóbban. Erről az embertelen

(és értelmetlen) hadjáratról épp csak jelzett kétségek maradtak és maradnak fenn szétszórt írásokban és csonka, félig elfelejtett történetekben. Mindkét oldalról milliónyi katona indult az ütközetbe: egyesek a monarchia határát védték, mások igyekeztek áttörni Magyarország felé. A mély hóval borított, kegyetlen, nyílt hegyi terepen, jeges hóviharokban, ködben, fedezék nélkül, futóárkok nélkül vívták ezt a (sokadik) csatát a végkimerülésig. Százkilencvenezer (190.000) elesett orosz katona, százharmincezer (130.000) fogságba esett, kimerült és összefagyott osztrák-magyar alattvaló Przemysl erődjében, ahol nagyapám is ott kuporog, miközben a Fehér Halál nem hallható, lassú, szinte anyai érintéssel en gros viszi magával bajtársait.

Ausztria-Magyarország áttelepíti a lakosságot, így Isztria lakosait is. A földet rekvirálják, a marhákat rekvirálják, az életek kizökkennek, kettévágódnak, szétszakadnak. Az értelmiségre (és másokra) táborok várnak; aki tud, az ország belsejének falvaiba menekül. A vagonok készen állnak. Marhavagonok. 1915 májusában öt nap leforgása alatt nyolcezer embert zsúfolnak erőszakkal harmincöt vagonból álló szerelvényekre, amelyekből naponta nyolc indul Pulából. A vagonokra krétával felírják: 6 ló vagy 40 ember. Megtelnek a táborok Ausztriában, Morvaországban, Magyarországon. Arat a tifusz. Arat a kolera. A legtöbb evakuált isztriai a máris túlszűfolt gmündeni táborba viszik, ahol a gyerekek úgy hullanak, mint a legyek. 1915 októbere és 1916 júliusa között 3000 ember hal meg Gmündenben. Minthogy az osztrák-magyar hadsereget a galíciai hadszíntéren már a széthullás fenyegeti, katonáinak Gmündenben készítik a helyet. A nagyapámnak is. Nem tudom, melyik ezredben harcolt, de ez se nekem, se a Történelemnek nem fontos.

Nagyapám elkerüli a gmündeni tábor. Megfagyott lábbal, kezdődő gangrénával elgyalogol vagy talán elküszik Isztriába, már nem a saját pazini házába, hanem a felesége, a nagymamám házába a Karojba nevű kis faluba, ahol az újszülött fia is várja. A második világháború idején ez a ház az isztriai antifasiszta ellenállás támaszpontja lesz. Jugoszláviában két táblát helyeznek el rajta az Első Isztriai Pártvezetőség megalakulásának emlékére. A független Horvátországban, a Horvát Demokrata Közösség (HDZ) kormányzása idején, tehát az akkori elnök, Fanjo Tudman áldásával, ezeket a táblákat kalapáccsal szétverik.

Gmünden ma írónak ad otthont; néha laknak ott Isztriából érkezettek is; Horvátországban még mindig összetörik a táblákat.

Nincs itt hely a nevek, az egyének, a feldúlt életek számára, pedig belőlük, egyénekből szövődik a világ minden története, így a háborúk is. Az én rövid történetem ezért ilyen semmilyen, kicsi és kurta.

1917-ben Isztriában nagy a szárazság, elképzelhetetlen éhínség jár vele, a háború még tart, a spanyolnátha a küszöbön áll, és az olasz fasizmus látogatába, hosszabb tartózkodásra készül. 1920-ban a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság és az Olasz Királyság egyezményt ír alá Rapallóban, amelynek értelmében más városokkal és területekkel együtt Isztria is Olaszországhoz kerül. A horvátság újabb exodusa a láthatáron. Edo nagyapámból Edoardo lesz, még a sírfeliratokon is olaszosítják a horvát neveket, felgyújtják a nemzeti művelődési házakat, betiltják a horvát nyelv nyilvános használatát, egyre gyakoribbak a letartóztatások, a lefogottakat ricinussal itatják, a személyes és családi tragédiák újabb nagy sorozata fenyeget. Nagyapám a feleségével és két fiával áttelepül Jugoszláviába, Splitbe, hogy aztán 1941-ben térjen vissza Isztriába, és gyerekeivel csatlakozzon a nemzeti felszabadítási mozgalomhoz. Ami a továbbiakban történik, annak csak látszólag nincs köze az első világháborúhoz. Hiszen a Történelem, mint a bűgócsiga, mint a gyerekek vidám játékszere, újra eljárra a maga *danse macabre*-ját, méghozzá ugyanarra a dallamra. A fasizmus bukásával újabb exodus jelzi jövetelét afféle tompult kis földrengés gyanánt Isztriában. Ez most az olasz nemzet exodusa, csendes és látszólag erőszakmentes költözködése. Aztán 1975-ben az osimi egyezmény aláírásával az Ancona melletti Osimban véglegesen – ami nem jelenti azt, hogy tartósan – megállapítják a határt a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság és az Olasz Köztársaság között. Az egyezmény hallgatólagosan azt az óhaj és elköteleződést fejezi ki, hogy sötét politikai célok és területi követelések valóra váltásának nevében ne legyen több lakosságcsere. Ez nem egészen tizenhárom év múlva (1990) fantazmagóriának bizonyul. Az osimi egyezmény aláírásának közvetlen részesei nagyapám fiai, de közvetve nagyapám is, aki fagyásoktól eltorzult lábát és költözködésektől szétszagott életét, ma már tudjuk, ok-talan reményekkel gyógyítja.

Nincsenek meg nagyapám levelei a fagyba dermedt Galíciából. Nincsenek naplójegyzetei, nincsenek fényképei. Csak a visszhang maradt: Galícia,

Galícia. A visszhang, amely jajszóként (vagy átkozódásként) máig elhallatszik. A szélviharban, hóval belepve, jéggé dermedve, tizenöt fokkal, vagy még többel a fagyponthoz nem sokan tudtak levelet írni vagy fényképezkedni. De nem minden ütközet zajlott télen Galíciában. Változtak az évszakok, és vannak fennmaradt történetek.

Marko dédapám, Gospić községből, megsebesült Galíciában. Egy eltévedt golyó kiverte a szemét, és egy idő múlva fémkarabok jöttek ki egyenként az orrán keresztül. Üvegszeme volt, amit alvás előtt egy pobárba tett, ahogy mások a fogsorukat. Kitiintették „der Tapferkeit” ezüstéremmel, bátorságért érdemrenddel, ami most nálam van. Mesélte nekem, hogy akkora volt az ébenség a katonák között a fronton, hogy egyszer egy helyi paraszttól kilenc aranyért vett két tojást.

Őrzöm nagyapám naplóját, aki osztrák-magyar katonaként indult Szerbia ellen, ott fogságba esett, aztán az oroszországi hadszíntérre került. Végül Japánban és Ausztráliában keresztül jött bába. Nem sikerült mindent elolvasnom ebben a naplóban, van, amit cirill betűkkel írt, ráadásul eléggé olvashatatlanul.

A nagyapám fogságba esett Oroszországban. Egy földbirtokosnál dolgozott, aztán amikor elkezdődött a forradalom, megszökött, és néhány hónap múlva hazajött. Még emlékszem, hogy utálta a krumplit, mert ott folyton azt evett. Maradt tőle egy fémlapocska, amit folyton a nyakában viselt. Egy cédula volt benne a nevével, az egysége nevével, meg az apja lakcímével. Akkor még nem voltak nyomtatott dögcédulák. Ez minden, amit tudok.

Olvastam egy badifogolyról Oroszországban, aki csak 1929-ben tért bába, miután néhány évet Mandzsúriában, Kínában töltött. Ismert ott olyan borvátokat és szerbeket, akik közül némelyiknek nem sikerült hazajönnie. Néhányan akár örökre is ott maradtak Oroszországban.

A nagyapám is orosz badifogságban végezte, valahol Keleten. Ő is Mandzsúrián át jött ki onnan. Sanghajba érkezett, és onnan írt bába, hogy küldjenek pénzt bájójegyre. Soba nem beverte ki ezt a bányódást, korán megbalt szívszélbűdésben. Én nem is ismertem.

Mindenkinek van valakije, aki hazajött. Az én dédapám Bjelovarról indult, de nem jött vissza. Ma már senki sem tudja se azt, hogy hová ment, se azt, hogy hol végezhette. Száz százalékig unknown soldier. Hivatalnokként dolgozott egy takarékpénztárban. Nős volt, kis gyerekei voltak. Azt hiszem, nem önkéntes volt, hanem egyszerű sorkatona. Úgy mesélik, hogy a háború elején ment el, valószínűleg 1914-ben, 27 éves korában. Ez minden, amit tudok.

A dédapám anyai ágról önkéntes volt, Freiwilliger, gyalogsági. 1914-ben jelentkezett, itthagytta a terbes feleségét, és mindjárt el is esett a buszonegyeseknél, augusztusban, az első világháború első csatájában, a ceri csatában, Šabac mellett. A szerb hadsereg ott teljesen szétverte az osztrákokat. Van egy fényképem, amelyik pár nappal azelőtt készült róla, hogy elindultak Šabacba. Ez a fénykép maradt, meg egy levél, amelyik fél évvel a balála után jött. Nem tudni, hol temették el. Ha valaki bármit tud arról, hol temették el a ceri csatában elesett katonáinkat, hálás lennék. . .

A történet természetesen nem ért véget Galíciával, amiképpen egyetlen történet sem ér véget, amelyik a háborúról szól. Illetve az életről. Annak ellenére, hogy én, te, mi, valamennyien felejtünk, kényszerűen vagy önként. Mert mindez, az egész ittlétünk nem egyéb, mint a szétszórt darabkák rakosgatása abban a soha be nem fejezhető kirakósjátékban, amelynek gigantikus palástként be kellene burkolnia a Földet. De ez a szeszélyes, álombeli palást, amelynek darabkái nem akarnak a helyükön maradni, amely tele van üres, kitöltetlen helyekkel, túlságosan szakadozott, túlságosan nyútt ahhoz, hogy bármit és bárkit beburkolhasson és oltalmazhasson. Mi pedig tovább kotorászhatunk a darabkák között, abban a reményben, hogy egyszer mégiscsak sikerül kiraknunk belőlük a mintát.

CSORDÁS GÁBOR FORDÍTÁSA

Gavrilórol nem is szólva

Mama, papa, tizennégy meg én

1. Kiszámolás

„Nem én vagyok soron. Ott van előbb Šefik hadzsi, ő tizenegyes. Aztán Sulejmanaga kisasszony, ő tizenkettes. Lauka asszony tizenhármás. És csak akkor jövök én, a tizennégyes.” Mind tudtuk, hogy mama a tizennégyes évjáráshoz tartozik, gyakran ismételte ezt a félig tréfás kiszámolást, hogy ki öregebb nála az utcánkban, vagyis hogy kinek kellene hamarabb meghalnia, még mielőtt ő búcsút vesz ettől a világtól. Ez még abban az időben volt, amikor hitünk abban, hogy a rend és az illendőség megingathatatlan tudatában fogjuk leélni az életünket, aminek még abban is érvényesülnie kell, milyen sorrendben halnak meg az utcánkban lakók.

Mama születéséről nem sokat lehet tudni. A mi országunkban krónikus hiány van élő tanúknak, akik bármi megbízhatót mondhatnának nekünk azokról az eseményekről, amelyekre magunk nem emlékszünk. Egy leánygyermek születése 1914-ben feltehetően nem adott különösebb okot ünnepelésre, de mama a szülei első gyereke volt, és fölteszem, hogy világra jövetelének mégis volt némi jelentősége. Apja többéves katonai szolgálatát töltötte az osztrák-magyar hadseregben, és mama valamikor az utójára kapott eltávozásakor fogant. Épp csak hazaért első kislánya születésére, és máris mennie kellett a háborúba, amely újabb négy évre tartotta távol Boszniától.

„Az első Šefik hadzsi, ő tizenegyes. Aztán Sulejmanaga kisasszony, ő tizenkettes. Lauka asszony tizenhármás. És csak akkor jövök én, a tizennégyes” – mondogatta a mama, aztán a kiszámolásából elkezdtek kihullani az emberek. Nem abban a sorrendben, ahogy mondta, de mind a három szomszédja előbb halt meg, mint ő. Éppen tréfálkozni kezdtünk, hogy nem maradt több kibúvó a számára, amikor kitört a háború, az ő életében a harmadik. Odaveszett a lánya és két unokája. A meghalási sorrendről szóló kiszámolás rosszízú lett és érvénytelen, a mama nem mondogatta többé.

2. Kitalált születésnapok

Megpróbálom kideríteni a mama születésének pontos időpontját, megkérdezem a fiát, a papát: „Mikor volt a mama születésnapja?”. Most már ő maga is hetvenen felül van, nem emlékszik vissza egyforma gyorsan mindenre, de erre a kérdésre egy másodperc alatt válaszol: „Május 25-én, az Ifjúság Napján és Tito születésnapján született!” Mivel hozzászóltam, hogy a múltbeli időpontok megbízhatatlanok, meghökkent a magabiztosság, amellyel papa válaszol. Ő 1942 őszén született, de senki sem tudja, hogy ez pontosan melyik napon történt. Falun a gyerekeket csak némi idő elmúltával anyakönyvezték, amikor a család már biztosra vette, hogy megmaradnak, és valamelyik rokonnak vagy ismerősnek elintézni valója akadt a közeli városban, tehát mellesleg az újszülöttet is bejelentette az anyakönyvi hivatalban. Papa születésnapját október 21-én ünnepeljük, de ez a dátum is fikció, voltaképpen megbízhatatlan rekonstrukció. Egyszerű számítás eredménye: amikor a muszlimok 1942-ben elmenekültek papa szülőfalujából a csetnikek jövetelének hírére, a papa úgy negyven napos csecsemő lehetett. A menekülésre újév előtt került sor. Ebből adódott papa születésének megbízhatatlan dátuma.

„De honnan lehet tudni, hogy a mama pont 1914. május 25-én született?” – kérdezem. Papa egykettőre megoldja a rejtélyt: „Valamikor a hetvenes években kiváltotta a személyi igazolványát, és meg kellett adnia a születése pontos dátumát, akkor találtam ki ezt neki, valahogy szépen hangzott, hogy tavasszal született, mint Tito.” Persze Tito születési dátumának a megbízhatóságában sem vagyok éppenséggel biztos, de ettől a papa kitalációja még érdekebb. „És egyszerűen csak bementad az anyakönyvvezetőnek, hogy akkor született?” „Á, nem – magyarázza a papa –, én magam írtam bele az anyakönyvi kivonatába, mert üres volt az a rovat, a községházán meg követelték a pontos dátumot. Odáírtam tollal, aztán egy darabka vattára tettem egy kis

hipót, és rányomkodtam. Az új tinta kifakult ettől, és pont olyan lett, mint a többi bejegyzés az eredeti anyakönyvi kivonatán.”

A papa mint gátlástalan és ügyes hamisító teljesen új jelenség számomra. A testvéremmel csak hallgatunk és álmélkodva összenézünk. Ez nem az a papa, akit ismerünk. A családi történelem világosan kimondja: a papa volt mindig a legpéldamutatóbb az összes gyerek közül. A szegénység, a problémás családi háttér dacára, és annak ellenére, hogy kisgyerek korától fogva dolgoznia kellett, a papa mindig kitűnő diák és remek sportoló volt. A fényképe abból az időből, amikor a pionírok elnöke volt, évtizedekig díszítette az általános iskolája gyűléstermét. Cseppet sem ragyogó képességű és szorgos rokonaink nemzedékeit vitték el oda, hogy megkérdézzék tőlük, nem szégyellik-e magukat a kép és a személy előtt, akinek a példáját követniük kellene. A papa példakép, a képe ott van a gyűlésteremben, és közben hamisító, aki hipóba mártott vattát nyomkod a mama születési anyakönyvi kivonatára, és a bürokrácia kívánságára kitalál neki egy születésnapot.

1914 azonban túlságosan távoli ahhoz, hogy a mi tájainkon bárkinek bármilyen megbízható ismerete lehessen róla. Viszont 1942 sincs sokkal közelebb. Hiányzik a dátumok egzaktsága, a múltunkról csak szájhagyomány révén értesülünk. A papa a mamája kedvéért megszegi a törvényt, ez lassan kezd hihetővé válni számomra. Az ő kapcsolatuk mindig különleges volt. Erről is vannak családi történetek. A legismertebb a menekülésről szóló.

A mama 1914-ben született, és az apja valami csoda folytán túlélte a háborút, sikerült hazatérnie, és a továbbiakban gondoskodnia a családjáról. Valamikor egy fűrésztelepen dolgozott, amely mellett az osztrák időkben egy egész kis város bújik ki a földből. Út, vasút, fűrésztelep, posta alkotta azt a világot, amelyet a mama kislánként megismert. A házassága viszont egy sokkal félreesőbb hegyi faluba vitte, itt érte meg az 1942-es esztendőt és első fiúgyermek, a papám születését. És itt térünk rá arra a menekülésre, amelyre 1943 újéve előtt a falu muszlimjai készülnek. Sietve és rettegve csomagolnak, amikor a mama lesújtó hírt kap: a csecsemője számára nincs hely a menetben. Néhány paraszt vállalta, hogy megmenti az embereket, titokban átvezeti őket az erdőn. Kisgyerek nem mehet velük, hiszen a sírásával elárulná és veszébe sodorná az egész csapatot. A mama mehet az idősebb lányaiával, de az újszülött fiát a faluban kell hagynia, a biztos halálra. Közeledik az indulás pillanata, a mama nem habozik. Az idősebb lánykákat, akik képesek gyalogolni a rokonokkal együtt, felkészíti az útra. Ő maga a babával és talán két mozgásképtelen öreggel egyedül marad a kihalt faluban.

Ettől a történetről mindig ugyanúgy megfagy a vér az ereimben. Jól értem a mama elszántságát, de mindig újra elámulok a bátorságán. A mama az első világháborút kisbabaként élte át, a másodikban megmentette a saját kisbabáját. A mama akkori kitartása tette lehetővé, hogy ma létezem, és ezt a kis emléket állíthatom neki és a pillanatnak, amikor eldöntötte, hogy nem hagyja ott a papát.

A szerb Sekul szomszédnak köszönheti, hogy életben maradt, ő segített neki, hogy átjusson az ellenőrző vonalon, és a gyermekkel, gyalog, az erdőn át eljusson a legközelebbi felszabadított területre.

Abba a faluba sohasem akart visszatérni. A második világháború után a törvény lehetővé tette, hogy a menekültek visszatérjenek háború előtti tartózkodási helyükre. Mama a családdal a lehető legrövidebb időt töltötte a falujában, aztán beköltözött Sarajevóba. Évtizedekig bejelentetlenül tartózkodtak ott, nehogy az éber szocialista hatóság visszaküldje őket oda, ahonnan alig szabadultak elve. A családomnak a mai napig bürokratikus bonyodalmakkal kell megküzdenie emiatt: bármilyen irat kikérése a papa számára minden alkalommal valóságos odüsszeia; jóllehet lassan hetven éve lakik ugyanabban a városban, folyton hiányzik valamilyen papír, amivel ezt igazolhatná.

3. Gavriló lányomai

Kislány koromban a papa gyakran elvisz sétálni. Türelemmel viseli a kérdézősködésemet, türelmesen és részletesen válaszolgat. Rendszerint a számára érdekes helyeket látogatjuk, és én idővel megtanulom élvezni ezt. A papa mesterember, és szereti a villamossági szaküzleteket, a szerszámokat, csavarokat, csöveket és hasonló cikkeket áruló boltokat. Hétéves vagyok, és olyan szavakat tudok, mint coll, mutter, svédkulcs, szigszalag. . .

A legjobban mégis azt szeretem, amikor a mamát, a papa mamáját látogatjuk meg. Villamossal megyünk a Princip hídig. Még nagyon kicsi voltam, amikor már megismertem, melyik a mi megállónk, hol kell leszállni, ha a mamához megyünk. A hídnak zöldes csőkorlátja van, ami radiátorra hasonlít. A két oldala olyan, mint valami hosszú, számtalan bordából álló radiátor.

Mikor a folyó mentén utazunk villamoson, a papa gyakran elsorolja, hogy hívják a Miljackán átvívelő hidakat. „Ez a Fahíd, látod, mert az egész fából van. . . Ez a Szénhordó, itt hordták át az emberek a szenet. . . Ez a Gavriló Princip hídja. . .” Később megtanulom majd azt is, ki volt Gavriló Princip, de ekkor még nem fontos. Nem tudom, mi történt ezen a helyen, de a papa megmutatja a betonba mélyesztett lábnyomokat. Valahányszor a mamához indulunk, mindig itt megyünk el. Amikor kicsit nagyobb vagyok, megkérdem a papát, miféle lábnyomok ezek. „Itt állt az az ember, aki megölte Ferenc Ferdinánd trónörökösét meg a feleségét” – mondja papa közönyösen, szemlátomást nem nagyon érdekli a történelem. Sokkal érdekesebb a közeli *ezermeister* üzlet, ott több időt fogunk tölteni, mint Gavriló lányomainál.

Én egy szót sem hiszek el. Nem tudom felfogni ezt a véletlent: pont amikor ott állt a járdán, azzal a szándékkal, hogy megöljön valakit, az a Gavriló nevű ember beleállt a frissen kiöntött és elsimított betonba, hogy tette bizonyítékaként és emlékeként otthagyja a lábnyomait! Gyermekésszel ez képtelenségnek tűnik. Az ilyen véletlen hihetetlen, gondolom, és ugyanakkor álmélkodom, hogy pont egy ilyen véletlennek köszönhető az egyedülálló történelmi emlékhely, és csodálkozom, hogy lehetett Gavriló ilyen ügyetlen, miért nem nézte meg, hová áll.

Sokáig élek abban a meggyőződésben, hogy a lábnyomok a Princip hídnál tényleg Gavrilótól származnak, de a papa közönye a téma iránt elveszi a kedvemet a további kérdezősködéstől. Egyszer, amikor sokadszorra megyünk el arra, mégis megtudakolom, mit gondol a papa erről az emlékhelyről. Vagyis megkérdem, hogy tényleg volt-e már beton 1914-ben, és hogy mit gondol, miért pont azt a kis részt betonozták le, amelyikre aztán Gavriló rálépett. A papa először értetlenül néz rám, aztán kirobban belőle a nevetés. Megmagyarázza, hogy ez Gavriló lányomainak a *másolata* (először hallom, és jól megjegyzem ezt a szót). Csak valamelyik munkás nyomta oda a cipőjét, hogy megmutassa, hol állt pontosan Gavriló, amikor lőtt. Becsapva érzem magam. Az emlékhelyet máris hamisítványnak látom. Haragszom a papára, mert meggyőződésem, hogy félrevezetett és szándékosan tartott tévedésben. Valójában azért haragszom, mert a papa most láthatja, milyen buta vagyok. Szerencsére hamar elfelejti, hogyan jártam Gavrilóval, és senkinek nem meséli tovább, de én még évekig rágódok ezen a félreértésen.

A következő évszázadban visszatérek Gavrilóhoz: újdonsült újságíróként azt a feladatot kapom, hogy kikutassam annak a két tárgynak a sorsát, amelyek annak idején a szarajevói merénylet emlékét őrizték. Amint a történelmi nézőpont megváltozott, Gavriló lányomai elvesztették vonzerejüket. A meseteremberek, akik feladatuknak tekintették a múlt és a jelen átalakítását, harci lázukban eltávolították a járdáról a betonba öntött lábnyomokat. Tizenöt évig sehol sem voltak, aztán elhelyezték őket a merényletnek szentelt új múzeumba. Nem kiállítási tárgyként, hanem csak egy sarokban a bejáratnál, a pénztár mellett. Semmiféle magyarázattal nem látták el arra nézvést, hogy mikor és hogyan keletkezett, mikor és hogyan távolították el. A turisták általában megkerülik ezt a betonarabot, én egy kicsit elidőzőm mellette, hiszen mégiscsak vannak közös emlékeink.

A másik emlék, amelyik ma hiányzik a Princip hídjáról, a merénylet áldozatainak emlékére emelt oszlop. Amikor Ausztria-Magyarország letűnt a történelmi színről, az emlékoszlop szálka lett az új hatalom szemében, és eltávolították. A fotósommal alig találjuk meg a maradványait: darabokra szedve a Képzőművészeti Galéria régi liftaknájában tárolják. A turisták és a galéria látogatói erről sem tudhatnak meg semmit. Látni sem láthatják.

Cikkemet a két emlékről azzal zárom, hogy jó volna visszaállítani őket az eredeti helyükre, megfelelő magyarázattal ellátva. Véleményem szinte senkit sem érdekel, a szerkesztő a fényképeket dicséri, nem derül ki, hogy egyáltalán elolvasta-e a szöveget.

Úgy egy évvel később, a kulturális emlékezetnek szentelt akadémiai konferencián mégis hasznát veszem annak, amit földérintettem. Egy szerb történész hiányolja a merénylet emlékművét, védelmezi Gavriló elgondolását, igazolást keres a tettére, hősnek és nem terroristának tartja. Nem értek egyet vele, de nagyon jó művészettörténész, hagyom, hogy bőven és lelkesen kifejtse nekem az elméletét, az ülés után meghívom egy kávéra, hogy részletesen magyarázza el, miképpen gondolja. A konferencia többi résztvevője illedelmesen, de határozottan felháborodik, rámutatnak, hogy gyilkosságról van szó, amit nem helyes elromantikálni. Én az emlékművek sorsáról beszélek, győzködöm a jelenlévőket, hogy jó volna mindkettőt visszaállítani az eredeti helyére, és ezzel adni kifejezést az esemény változó megítélésének az eltelt száz évben. Egy éles nyelvű fiatal doktorjelölt nő rámutat arra, hogy javaslatom kivihetetlen: a múlt kérdésében állást kell foglalnunk, szögezi le, az nem megoldás, hogy helyreállítjuk az összes emlékművet, amelyeket a történelem folyamán leromboltak. Persze, én nem is a világ összes emlékművére gondolok, hanem csak konkrétan erre a kettőre, próbálom megmagyarázni, de ő úgy általánosítja mondandómat, hogy a két hajdani emlékmű helyreállítása kolosszális ostobaságnak tűnik. Meghallgatok minden érvet, és kitartok a magamé mellett. Kedvelem az emlékművek történetét, a felállításuk és a lerombolásuk, az elrejtésük és elhallgatásuk történetét. Senkinek nem beszélek arról a hajdani félreértésről a Gavriló lányomaival kapcsolatban.

CSORDÁS GÁBOR FORDÍTÁSA

nem lehet köpni rá

A múlt olyan

HÁY János
Dzsigiderlen. A szív
gyönyörűsége
Pesti Szalon, 1996

Xanadu. Föld, víz,
levegő
Palatinus, 1999

A Gézagerek
Új Palatinus, 2005

A bogósgyümölcs-
kertész fia
Új Palatinus, 2005

Házasságon innen
és túl
Új Palatinus, 2007

A gyerek
Új Palatinus, 2007

Meleg kilincs
Új Palatinus, 2008

Egymáshoz tartozók
Új Palatinus, 2009

Egy szerelmesvers
története
Palatinus, 2010

Háyland
Palatinus, 2011

Mélygarázs
Európa Kiadó, 2013

„Szilveszter”
„A diskurzus a mű
és a világ között
van (nem a mű és
Derrida között)”
Magyar Lettre
Internationale, 43

„Indian Time and my
Father”
Magyar Lettre
Internationale, 73

„Small step for a
man, giant step
for me. Amerikai
útinapló”
Magyar Lettre
Internationale, 82

„Európa über alles”
Magyar Lettre
Internationale, 86

„A nyaralás
fogságában”
Magyar Lettre
Internationale, 89

„A szabadság teste”
Magyar Lettre
Internationale, 91

A múlt olyan, hogy nem lehet köpni rá, még akkor sem, ha az ember szívesen megtenné. Mert viszsza-köpi. Rejtegetni sem érdemes, úgy is előtolakodik, ha másképp nem egy költséges terápia során a pszichológus kiugratja belőlünk, pont a legrosszabb pillanatban, amikor amúgy is romokban az életünk. Jobb időben elkezdni kutakodni ebben a múltban, felvakarni az anyá, a nagymama és a nagyapa történetét. De meddig kotorjunk vissza? Mondjuk 1914-ig, talán akkor mozdultak el megszokott kikötőikből az európai államok, köztük Magyarország, s cipelték új utakra a fedélzetükön ragad lakosokat is? Mi történt akkor velünk, azokkal, akiknek az emlékezetét én cipelem tovább?

Hősi halál, ezt írták a szülőknek

Pár évre rá, hogy az osztrák trónörökös a nagymamáék számára addig ismeretlen városban meghalt, a nagymama testvérét elhívták, hogy bosszút álljon ezért a halálért. Épp tizenhét éves volt, s erre a törvények lehetőséget biztosítottak. Sajnos más nemzetek bosszúja az ő szempontjából erősebbnek bizonyult, és ottragadt egy jelentéktelen szlovén településen, ahol elhantolták más fiatal magyarokkal együtt. A háború már majdnem befejeződött, már csak pár hetet kellett volna kihúzni, mit lehet tenni, az utolsó hetekben is hullának el emberek. Hősi halál, ezt írták a szülőknek, mintha ez a nevelés jelző meg tudná nemesíteni a fájdalmat. A béke hírével ritmusban érkezett, talán Spanyolországból, mert hisz spanyolnáthának nevezték, az a vírus, ami elvitte nagymama két idősebb nővérét, egyik tizenhat volt, a másik tizenöt, aztán az ápolásban kimerült anyát döntötte le. Hárman maradtak, a kisebbek, és egy apa, hogy ezek a megmaradtak majd később válhassanak a pusztítás martalékaivá vagy épp túlélőkké. Közben észre sem vették, de a rokonaik nagyrésze külföldi lett, hisz a szomszéd falu, ahonnan eredetileg ők is származtak, egy másik országhoz került, sok más magyar területtel és sok-sok magyar lakossal együtt, akiket a nagyszüleim ezentúl szlovákoknak és románoknak hívtak, bár pontosan tudták, hogy nem szlovákok, nem románok, hanem a rokonaik. A nagymama akkor férjhez ment és született neki kislánya, kis szőke copfos kislány. Legyen csak egy gyerek, mondta, de azt tartjuk életben. Óvták és védtek, bár a nagyapa ebből kevéssé tudta kivenni a részét, hisz a harmincas évek végétől örökösen behívták katonának, először csak hátszági szolgálatra, mert gyereke van, aztán ez már nem volt érdekes, kidobták a frontra, ahol néhány év harci cselekmény után fogságba került. Fogolyként vitték Oroszország egy távoli szegletébe, egy erre a célra kialakított

munkatáborba, ahol az embertelen körülmények hetente tizedelték a valahai katonákat, de ő túlélte. A kislányból közben nagylány lett, amikor a negyvenes évek végén a nagyapát elengedték, s csontsoványan betegen hazakulloghatott. Ki ad nekem kárpótlást, mondta ez a kislány már öreg, amikor összeomlott a szocializmus, s minden vagyontárgy elvesztéséért az új demokratikus állam kárpótlást fizetett. Ki ad nekem kárpótlást azért, mondta, hogy apa nélkül nőttem fel. A kislányból nagylány, a földjeinkből szocialista nagyüzem, a nagymama két fiú testvéréből egy lett. Míg a nagypapa nem volt otthon, a falu lakossága is megváltozott, egy csomó ember érkezett Szlovákiából, a zsidók házai pedig megürültek. Egyszerű emberek voltak, nem olyanok, amilyeneknek az antiszemita zsidókat elképzelik. Mélyen vallásosak, s többnyire szegények, mert hisz mindenki szegény volt azon a vidéken. A házak üresen maradtak, ha valaki netán túlélte a gátlástalan vérengzést, nem volt kedve visszajönni oda, ahonnan a lakosság hallgatóságos támogatásával, gondolta, elhurcolták. Pedig a lakosok nem támogatták ezt az államilag szervezett népiást, de ezt egy marhavagon felé robbogó teherkocsiról nem lehetett elképzelni. Mért nem tesznek valamit, erre lehetett gondolni, és valóban nem tettek, mert olyan világ volt, amikor az alsóbb néprétegek nem voltak feljogosítva a cselekvésre. A szomszéd faluból eltűntek a németek. A volksbundban hőzöngtek, fasiszták, mondta az új rendszer, s persze nem gondolkodott rajta, hogy ki volt tényleg az, ki pedig épp nem, ki volt az, aki a helyi zsidó boltost a náci szeme elől elrejtette. Később, akik ebbe a kitelepítésbe szinte belerokkantak, hatalmas német rendszámú autóval tértek vissza, s a jósorsukkal kérkedtek az itthonmaradtak előtt. Az itthonmaradtak, meg körbejárták a mercedeszeket és bmvéket, s haragudtak a sorsra, hogy nem őket telepítették ki, holott fogalmuk sem volt arról a hiányról, amit a kidobott lakosokban nem tudott sem autó, sem egyéb vagyontárgy betölteni. Megváltozott minden, bár nem tudták, hogy mindennek tényleg köze van-e ahhoz, hogy egy ismeretlen délszláv városban lelőttek egy embert, aki történetesen trónörökös volt. Hogy a sok szenvedésnek, meg később annak, hogy jóllakhattak. Ahogy nagymama mondta, aki amúgy köszönő viszonyban sem volt a kommunizmussal, vagyis, hogy ő a kommunistákkal ilyen viszonyba soha nem került volna, hogy köszönjön, szóval a nagymama mondta, hogy jóllaktunk. Mindenki jóllakott. Húst lehet hússal enni. És szomorú volt, mert az is a szeme láttára történt, hogy ez az egész jólét összeomlott, s a rendszerváltást követően újra elszakadt ez

a falu a világtól. Hiába csatlakozott az ország az Unióhoz, a falvak ottragadtak az óperenciás tengeren innen vagy túl, mindenesetre valahol nagyon messze. Először csak a legszegényebbek kezdtek éhezni, mert elvesztették munkát, vagyont, aztán lassan a nyomorultság lett a legfőbb jellemvonása annak a falunak, ami egy az ottani lakosok számára teljesen értelmezhetetlen háború következtében, egy hülye trónörökös halála következtében évtizedeken keresztül kiszámíthatatlan utakon bolyongott, s talán azokon a kiszámíthatatlan utakon is marad, ha nem menekülnek el onnét a szegénységbe beleroppanni nem akaró lakosok. De ezt a nagymama már nem láthatja, mert pár éve egy téli napon búcsút intett a rokonainak, s minden lehetséges jövőnek, jó és rossz kimenetelnek.

A te családoból kik pusztultak el és hogyan?

A múlt olyan, hogy nem lehet köpni rá, még akkor sem, ha az ember szívesen megtenné, gondoltam, lapozgatva az évtizedekben. Mert visszaköpi. Rejtegetni sem érdemes, úgy is előtolakodik, ha másképp nem egy költséges terápia során a pszichológus kiugratja belőlünk, pont a legrosszabb pillanatban, amikor amúgy is romokban az életünk. Ugyanakkor a múltunk emléktörténete korántsem objektív valóság. Az eseményeket mindig az aktuális énünkhöz szabjuk, és újra meg újra átszabjuk. Keressük a folytonosságot, hogy egyben láthassuk a sorsunkat. Ha festők akarunk lenni húsz évesen, azzal kérkedünk, hogy már gyerekkorunkban milyen tehetségesen rajzoltunk, ám ha végül matematikusok leszünk, rögvést beugranak a tanulmányi versenyek, ahol eredményesek voltunk. A múltunk szereplői közül is azokat favorizáljuk, akikhez inkább akarunk hasonlítani. Keressük magunkban a rajongott nagypapát, nagymamát lenyomatát. De idővel ezt is átrendezhetjük, ha az aktuális jelenünk úgy kívánja. Kedvünkre garázdálkodunk az emlékek tárházában, hogy a nekünk megfelelő történetet állítsuk össze. Hogy milyen a lista, mi kerül előkelő helyre, mi az, amiről megfeledkezünk, mit milyen előjellel értékelünk, legfőképpen arról árulkodik, hogy mit akarunk magunkról állítani. Mondhatnánk azt, hogy egy sajátos fikció, aminek persze vannak reális elemei.

Épp a reáliák miatt ezek az egyéni emlékezetek mégis egymásra találnak, találkoznak azok, akiknek az életében ugyanaz vagy majdnem ugyanaz történt. Te mit csináltál, amikor a csernobili robbanás volt? Te is néztél a tévét, amikor Antal József halála miatt félbeszakították a Walt Disneyt? A te szüleidet is kitelepítették? Elvették a vagyont? A te nagyszüleidet is deportálták? A te

családodból kik pusztultak el és hogyan? A nagyapád a Donnál halt meg vagy ő egy azok közül, aki visszajött? Az emlékhöz az emlékezők mellérendelnek egy helyet, ahol összegyűlhetnek és összerakhatják az érzéseiket egy nagy közös érzésbe. Ez a hely lehet a szenvedés helyszíne (Auschwitz, Voronyezs, Isonzó), egy emlékmű (az élet fája, vagy egy kereszt, egy turulmadár az ezeréves határon), egy intézmény (ide jártunk iskolába) vagy akár egy virtuális tér a közösségi hálón. A közösségi emlékezet centrumába a közösség számára fontos események kerülnek. Hogy egy közösség miképpen súlyozza a vele történt eseményeket, senki nem kérdőjelezheti meg. Az emlékezőknek többnyire betonbiztos az értékrendje. Nem keverik össze a világosi fegyverletételt a doni katasztrófával, a Tanácsköztársaságot az ötvenes évekkel.

Minden emlékezés a maga módján autentikus, s épp abban rejlik a lényege, hogy az adott közösség emlékeinek értékrendjét tudja képviselni. Ezek a kisebb nagyobb közösségi emlékezetek rajzolják ki a nagy kollektív, mondjuk így: a reprezentatív nemzeti emlékezetet. Az emlékezetnek ebbe a parlamentjébe küldik az ilyen, olyan és amolyan „előjelű” magyarok az emlékezetük képviselőit. Minden emlékezet jogosan van itt, egyetlen emlékezet sem kérdőjelezheti meg a másik igazságát. A különbözőség velejárója az emlékezet képviselőtestületének. Épp azért szükséges, hogy ott legyenek mindahányan, mert különböznek. Baj csak akkor van, ha valamelyik képviselő nem juthat szóhoz. Minden emlékezetnek feladata, hogy helyet adjon a többi emlékezetnek.

Aki elsajátított egy tradíciót, az könnyebben tud elfogadni más tradíciót is, nem lép be kipa nélkül a zsinagógába és nem röhögi ki a Gangesz fertőzött vizében fürdő hindukat. Aki felvállalja a saját emlékezetét, emlékezetének értékrendjét, az jobban meg tudja érteni és élni a másik emlékeit.

Persze a nagy reprezentatív emlékezetárban, ebben a virtuális parlamentben is kialakul az emlékek hierarchiája. Nem minden emlékezetnek azonos a státusza. Jó esetben a közösségre való morális, sorsszerű vagy épp történelmi hatásai

miatt válik egy-egy emlék jelenléte erőteljesebbé. S persze az időbeli közelség sem elhanyagolható tényező. Túl régi emlékeket anakronizmus életben tartani, s a történelmi tényszerűségén túl felruházni érzelmi anyaggal. Én például Mohácsra már nem emlékszem, bár tisztában vagyok a csata jelentőségével. De ez így van rendjén, nem csak az emlékezet, a felejtés is fontos része az egészséges személyiségnek. Ha valakinek Mohács miatt könny szökik a szemébe, érdemes szakemberhez fordulnia. A reprezentatív nemzeti emlékezet kiemelt eseményeivel kapcsolatban úgy van rendben, ha minden közösség nem pusztán empátikusan viszonyul hozzájuk, hanem be is emeli a saját kitüntetett emlékképei mellé. Hogy konkrét legyen: egyetlen magyar sem kerülheti el, hogy a holocaust-emléket belsővé tegye, függetlenül attól, hogy a családja milyen emlékkörhöz tartozik, és épp ez a helyzet Trianonnal is.

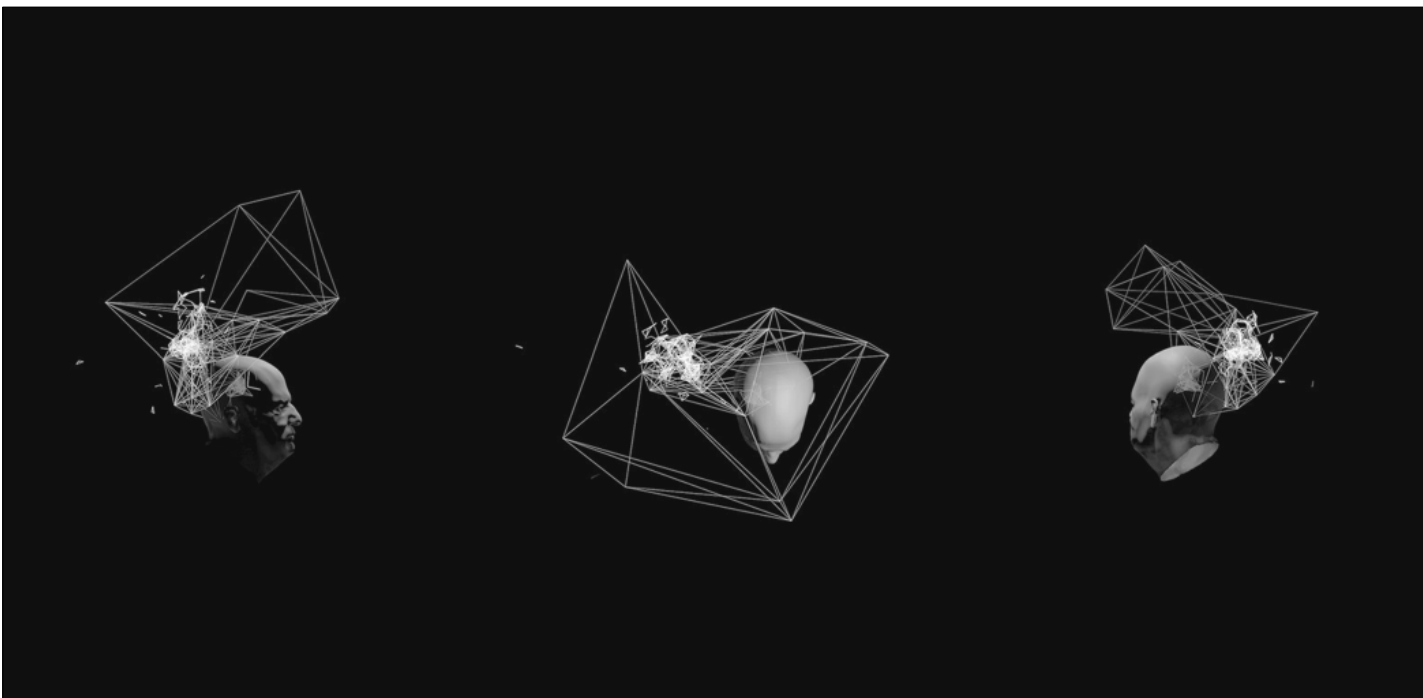
Az emlékezet közösségalkotó

Az emlékezet közösségalkotó. Része az identitásunknak. Ebben a minőségében lehet konstruktív, ami megteremti az egymáshoztartozás akolmelegét és lehet destruktív, közösséget lefojtó. Az élet gyártja az emlékeket, de az emlékek nem gyártanak életet. Ha az élet/emlék arány elbillen az emlék felé, a közösség nem képes építkezni, nem képes olyan pozitív és jövőbemutató célokat megfogalmazni, ami aktivitást vált ki, emlékkezelővé válik, a múlt csőszévé. Holott aktivitás, egyszerűbben szólva cselekedet nélkül nincs élet.

Különösen nehéz helyzetben vagyunk a különböző magyar közösségek emlékezetével, hiszen ezek, szinte kivétel nélkül traumára épülnek. Ha szenvedéstörténet mentén bújunk össze, az emlékezet rögvést kettéosztja a világot: mi, akik a sérelmeket elszenvetjük, ők, akik a sérelmeket elkövették. Sokszor már régen nincsenek közöttünk a szenvedést átélők, az utódok még mindig oszlik számukra a világ szenvedőkre és szenvedést okozókra. Ki a fájdalom, ki a gyanú árnyékába van evakuálva. Hamis ez a kép, de biztonságot adó.

Sokszor rettegünk kibújni belőle, mert attól félünk, ezzel elveszítjük a személyiségünk kötőanyagát. Holott egy identitás annál erősebb és megbízhatóbb, mennél inkább engedi a hamistudatok átértékelését, mennél inkább meri az emlékeket a realitásabb történelmi értékelés szintjére hozni. Ahogyan a felnőtté váló gyerek képes az apát nem csak mindenható támasznak látni, hanem esendőnek, a nemzeti és kisebb közösségi emlékezet is annál felnőttebb és érettebb, minél inkább meri önmagát kritikával szemlélni, minél inkább mer kibújni az emlékezet mákonyos világából. S persze csak így válik lehetővé, hogy a múlt eseményeiért, amelyek korántsem csak makulátlan keresztutak, netán felelősséget is tudjunk vállalni. Hogy ne legyünk olyanok, mint annyi elhagyott férj vagy feleség, akik kígyót-békát kiabálnak az elhagyóra, s fel sem merül bennük, hogy netán ők is ludasak a történetben.

Amúgy a csoportemlékezet jószerével polgári találmány. A mélyén ott van a szándék, hogy az egyéni sors a maga kicsinységén túl valami nagyobb jelentőséghez juthasson. Az emlékezés a végességünkkel szembeni fellépés. A közös emlékezet a mi sorsunkat is a nagy közös, s feltehetően az idők végezetéig tartó sorshoz köti. Az alsóbb rétegek emlékezete, legalábbis ez a személyes tapasztalatom, híján van ennek a megváltástörténetnek. Legtöbbször megmarad a saját család egyediségében, s nem alkot az emlékek mentén közösséget. A vidéki nagyszüleim folytonosan mesélték a múlt eseményeit, de hiába emlegettek éhséget, szegénységet, megaláztatást, háborúban, fogságban ottvesztett testvéreket, apákat, mindez nem verbuvált csapatot. Néha egy-egy fogolytárs vagy katonatárs, a háborút közös pincében átélő sors-társ fel-feltűnt, de a közösségalkotás ennél soha nem ment tovább. Soha nem hallottam a mi és az ők ellentétpárt. Nekik nem volt ellenségük és ellenségtudatuk sem, csak sorsuk, amit el kellett szenvedni, amikor szenvedni kellett, s aminek örülni lehetett, ha épp öröm érte a családot. Született valaki, például én.

Egy öreg kántál a falak mögött...

A szavakon túl csend

NIRAN Judit
A szavakon túl
csend
Libri, 2014
(előkészületben)

„Te még nem láttál semmit. Gyere el holnap. Hétkor kezdünk.” Nem gyújtok villanyt, sötétben készítem a kávé; szüleim, öcsém alszanak. Az utcán sűrű a csend. A reggel gomolygó cseppfolyós tömege a képzelet vízfalán túl reked, mintha már őrizne az, amit ma hallani fogok.

Keresztülvágok a parkon. Emmánuel már megérkezett, biccent felém, és szó nélkül indul befelé a boltíves kapun. Jobbra impozáns lépcső, Emmánuel megy tovább, túl a boltíven, át a behavazott hosszú udvaron, míg az udvar végén, egy hasonló, csak kisebb és elhanyagoltabb boltozatos kapualjba érünk. Ennek oldalában rejtőzik az a keskeny, málló vakolatú, nedves szagú lépcsőház, amelynek második emeletének egy szobájában várnak minket. Belépünk a nyitott ajtón.

Emmanuel rögtön a szoba belsejébe, a csipkefüggönnyel eltakart ablakok előtti térségbe megy, és bekapcsolódik a gyülekező férfiak beszélgetésébe. Megállok a bejárat mellett, várom, mi fog történni. A szoba nem nagy, éppen elég annak a kis közösségnek, amely ma itt összegyűlt. Csupa férfi, főleg idősek, egyszerű öltönyeik barna és szürke árnyalatai csendessé festik a szobát.

Egyesek a tóraolvasó asztal, a *bima* körül, mások a padosorok között elszórt csoportokban álldogállnak, lendületes gesztusokkal, de alig hallhatóan beszélgetnek. Néhányan magányosan ücsörögnek a padokban, olvasnak, vagy a semmibe bámulnak, foglalatostkodnak ezzel-azzal, kigombolódznak télikabátjukból, széthajtogatják az imasálatokat, újságpapírok sokszoros rétegeiből kihámozzák imakönyveiket, és a szoba mélyén valaki valaki már imáját mormolja. Csoszogva-neszezve oszladozni kezdenek a csoportok, lassan mindenki megtalálja a helyét, és a szoba fekete spirálokban és kék fehér vitorláknál hullámszik, amint karjukra csavarják imaszjaikat és fejükre borítják imasálatukat. Ahogy így álldogálnak, *tfilinjeikben* és *tálszaikban*, beburkolózva suttogó áldásmogásokba, a szobán átsuhan a várakozás csendes és derűs lehelete.

Egyikük észrevesz és megindul felém. Gyengeség fog el, nem tudom, mi fog történni. Megáll előttem, rámnéz, olyan kifejezéssel, ami bármit jelenthet, aztán lerak elém a padra egy imakönyvet. Elhúzza a csipkefüggönnyt a szoba jobb oldalában húzódó padosorok hosszában, válaszfalként köztem és az imaterem nagyobbik, a férfiak része között.

Budapest, 1976. Meghúzom magam a női rész egyik padjában, az egyetlen nő és az egyetlen ateista ebben a titkos zsidó ima-szobában. Néhány perc múlva leomlik majd imájuk zsongásának függönye, és én egyedül maradok a túloldalon, repülve lelkük

rezdüléseivel – mégis magányosan, idegenségem súlya alatt visszakíváncozván a földre.

Lassan kezdődik, csaknem észrevétlenül. A csendes beszéd dallamos zsongásba nyílik, és a szétszórt szavak, mint a világ széle felől lopakodva közelgő fény hajnalba fordulása, kibomlanak az ima vibrálásában.

Nem imádkozom, fogalmam sincs róla, mi az és hogy kell csinálni. Figyelem őket, mintha filmet néznék. Hajnali imájuk olyan, mint a madarak felröppenése. Apró tompított csiripelés-sóhajok szállnak fel ajkaikról, körbekeríngenek, örvényekbe zuhannak és újra születnek, majd szakadozott fonalaikból tömör és tündöklő atmoszférába sűrűsödnek.

Hallgatom a hangokat, mintha zene volna, és mintha a zene mese volna, víz felszínét simogató, könnyű, áttetsző, csendes és legendás. De hirtelen egy sóhaj borzong végig a gerincemen, egy egészen más égtájról szabadult sóhaj. Kicsapódik egy ajtó, és az ajtó mögött föl villan a kép: imájuk és én – itt, közöttük.

...

Mintha mindez mással és máshol történe. Mint ha mindez velem történe, velem történt valamikor régen, egy szaggató és csörömpölő és hasító álomban, most és itt, mint akkor, a homályból feldereng, ahogy...

egy faág lehullik és az aranykék lángoló hangok hasadékában

a föld alatt megbúvó fájás

kirántja magát a napok hordalékából

sosem álmodott álmok sápadt arcai között az emlékezet szárnya vezet, kézenfogva,

nincs per, ítélet, és feloldozás,

én voltam az, életem előtti életemben,

a hangpatak, amelyből isznak s amely akaratom ellenére elborít

titkos forrásból ezüst eső hullik

és a folyók kiáradnak idejük medréből...

...

Hangok az ezer falak mögött

Nem igaz, hogy tapasztaltabb leszel, ha belelátsz mások életébe. Benézel a kulcslukon, elkapsz egy jelenetet, amelyben felfedezni véled a hitet,

amelyben nem hiszel. Az ő hitük. Közibük nyomakodsz, de attól még nem vagy velük. Előbb fel kell kaparnod bőrdöd rücskeit, és a seben keresztül le kell szállnod a mélybe. Innod kell bánatodból és éjszakáidból, míg ki nem nyílik a szemed, hogy lássad őket.

(Gyerek vagyok, gyámolatlan, egyedül az éjszakában. Apám szalad az ágyamhoz a sötétben, simogatja az arcom. Én csak ordítok. Az ölébe vesz és átkarol, így ül velem, míg szívverésem lelassul és fájni kezd a lábam. Rám húzza a takarót, és közben beszél hozzám, folyvást, csendesen. Ne félj, hiszen kis gyerek vagy még, egy egész hosszú élet van előtted. Nem jön ki hang a torkomon. Düh szorítja össze a gyomrom. Hát nem érti? Az időnek semmi köze ehhez. Nem attól félttem, hogy holnap meghalok, hanem attól, hogy a Halál – van. A gyermek halálfélelme: kozmikus félelem a Kéztől, a Semmi réme, a gyermek ráébredése a létezés titkára.

Minálunk a halál tanyázott minden sarokban. Apám és anyám sosem beszéltek a halottakról, pedig ott feküdtek szerteszét szórva a lakásunkban. Ismeretlenek voltak a halottak, mint ahogy saját álmaim is idegenek voltak számomra. Szüleim is ismeretlenek, megismerhetetlenek voltak. Hivatásuk és világi egzisztenciájuk volt az üvegfal, amely elválasztotta őket az atavisztikus hiedelmektől, és a család volt az anyaméh, amelybe visszamásztak védelmet keresve elmesélhetetlen emlékeiktől. A napok rohanásában elfelejtettek beszélni. Elfelejtették megmondani nekem, hogy semmi nem válthatja meg azt, aki halálfélelemből fogant.)

...

Azon a napon, a reggeli ima közben, úgy álltam ott az imaszobában, mint egy gyerek, döbbenet, amiért tiltottat álmodott. Megbabonázva és értetetlen módon szégyenkezve is. Mikor a szertartást bezáró, a halottakért mondott imát, a *káddist* kezdték mondani, kisurrantam az ajtón. Tudtam, nem lennék képes szembenézni velük. Semmire nem gondolva barangoltam az utcákon, és hamarosan eltévedtem az ismeretlen városrészben. Nagy nehezen megtaláltam a körutat, és felszálltam a vilamosra. Csimpaszkodtam a kapaszkodóba, és kábultva néztem, ahogy siklottak a körúton a cirkalmas paloták. Az utcák egy közönséges téli hétköznap színeit sugározták, mintha nem történt volna semmi. Nem szálltam le az Zeneakadémiánál, hogy bemenjek az előadásokra, hanem hazamentem.

Összekuporodtam a díványon, amely kinyitott állapotban az ágyam volt, és néztem a szemközti ház faláról lehullt vakolat hagyta mintázatot, és

fölötte a szürke eget. Sokáig ültem ott, kábultan, gondolatok nélkül. Aztán elővettem a családi fotóalbumot és lapozgatni kezdtem: szülők, nagyszülők, nagynénik, nagybácsik, dédszülők, ükszülők, az ő nagynénjeik, unokahúgaik, és unokafivérek, és még további, titokzatos módokon eltűnt rokonok, életek és sorsok labirintusa. Ahogy arcaik rejtvényét bogoztam, egyszerre úgy tűnt: ugyanazt a tekintetet látom újra és újra.

Beletellett néhány napba, míg magamhoz tértem. De még akkor is, amikor már hideg fejjel gondoltam vissza az imaházban történetekre, el kellett ismernem, hogy sosem hallottam még zenét, amely olyan szédítő és sejtelmes és mégis közvetlen lett volna. Pontosabban: nem zene volt az, inkább hangzó atmoszféra. Légáramlat, titokzatos, misztikus, és mégis barátságos és biztató, és szilárd és világos is, mint egy hegyvonulat.

A zsidó vallás törvénye szerint minden embernek hanggal kell imádkoznia, magáért és mindenki másért – még a közös szertartás ideje alatt is, mindenkinek hallhatóan az ő egyéni stílusában. Nincs tehát abban semmi rendkívüli, hogy az imaház zenéje sok különvaló ima-dallam együttesének zűrzavara. De azon a reggelen megértettem, hogy az imaház hangfelhője több mint egy vallási követelmény teljesítése.

Másnap visszatértem hozzájuk, és utána még sokszor, éveken keresztül. Odszoktam. Náluk nem kellett magyarázkodni, minden simán ment: belépek a szobába, leveszem a kabátom, kicsomagolom az imakönyvem, és egy mosollyal üdvözlöm egymást. Aztán elhúzó a függönyt és kinyitom az imakönyvet.

A szürke reggelből kibugyanó csillogó ima-patakban felszívódik életem minden keserősége és bánata. Ott vagyok és nem vagyok ott, súlytalanul

szállok velük. Várok, amíg elrecitálják az utolsó halotti *káddist*, aztán kinyitom a függönyt, szép és nyugodalmas napot kívánok nekik, és megyek. Fölszállok a villamosra, a kapaszkodóba csimpaszkodva a karomra dőlök, és nézem, ahogy az ablakon túl elhúznak a körút cirkalmas palotái. Az utcák egy közönséges hétköznapi színeit tükrözik. Nem érzek semmit. Ha velük vagyok, könnyű alámerülni, és könnyű visszatérni az életbe.

Néhány hét elteltével, az egyik férfi megkérdezte, mi a zsidó nevem. Megmondtam. Attól fogva, nevemet belefoglalták a *tóra* olvasás utáni áldásba. Én azonban sosem kérdeztem meg a nevüket és nem barátkoztam össze velük. Óvtam az álmat. Hogy fel ne karcolja a realitás, hogy maradjanak meg ezek a reggelek úgy, ahogy az első reggel volt: a lélek útvesztőjében felbukkanó káprázat.

(részlet)

NORMAN MANEA

Odú

David Gaspar órásmester fia

Peter évekkel korábban ugyanilyen váratlanul bukkant fel, végzős gimnazistaként, amikor meglátogatta fővárosi rokonait.

Magas, sápadt, komoly fiatalember volt, korához és alkatahoz képest szokatlan küldetéstudattal. Már csak néhány órája volt a vonat indulásáig. Az ország nyugati feléből egész éjszaka utazott a különös családi összejövetelre, hogy elmondja, mi történt az apjával, és figyelmeztesse a rokonságot a mindnyájukat érintő következményekre.

David Gaspar ügyésznek fogalma sem volt felesége ötletéről, hogy az ifjút, akit jobban érdekelt a kosárlabda, mint a sötét politikai ügyek, ilyen szolgálati útra küldi. Eva Gaspar úgy intézte, hogy Peter éjszakai távolléte se okozzon gondot. A fia sokszor töltötte az éjszakát az osztálytársánál, Tibornál, és a szülei is segítettek tartani a titkot.

Augustin Gora hirtelen aggodalmat olvasott le Lu szüleinek arcáról. Úgy tűnt, már addig is sokat tudtak David Gaspar ügyész elbocsátásáról és más hasonló esetekről. Serafim elvtársnő és Gaspar David csak unokatestvérek voltak, de a gyanakvás gyorsan terjedt, mint a rüh. Saját helyzetük alakulása miatti aggodalmukat nem osztották meg a vejükkel, és benne – később is – felmerült a kérdés, hogy vajon a barátaikkal tanácskoztak-e, és kik a barátaik. Jobbnak látta feltételezni, hogy ha lennének barátaik, ő is köztük tartozna.

Azon a poros júliusi délutánon, amikor Peter gimnazistát helyel kínálták az ebédlő nagy vörös bőrfoteljében, hogy részletesen előadja az üzenetet, Gora úgy érezte, a veszély az ország nyugati sarkából az ő új családjába vándorolt. Be kellett látnia, hogy rá is önkéntelenül átragadt a többiek nyugtalansága, amíg az átletta természetű ifjút hallgatták, ahogy beszámolt a családjára szakadó képtelenségről. A volt órásmester David Gaspart elbocsátották a szocialista jogrendszer ügyészi állásából! Ha a Párt úgy döntött, az órásmester egyéves beiskolázás után ügyész lett, de ha a Párt úgy akarta, egy éjszaka leforgása alatt már nem volt ügyész. Nem volt becstelenséggel vagy politikai képrombolással vádolható, csak nyilvánvaló alkalmatlansággal az Ügy szolgálatára. Az elbocsátás indoklása homályban maradt, a kegyvesztettség mégis ugyanolyan képtelen következményekkel járt, mint maga az indok, és ez volt a hír, amit Eva Gaspar az ifjú követre bízott.

A házigazdák részéről a vendégre szakadó hallgatást nemsokára bizonygatások követték: ez csak valami tévedés vagy félreértés lehet, David nem az az ember, aki ilyen igazságtalanság után csendben maradna, fellebbezni fog, magyarázatot kér, és végül elégtételt kap. Rivalizálás és intrika bárhol előfordul,

ahol emberek élnek, az aljasság és a tévedések nem tarthatnak sokáig, a fiatal ember hamarosan meggyőződhet róla, hogy végül győz az igazság. A vendéget ellátták mindenféle finomsággal, Lu megmutatta neki a családi könyvtárat, és hosszú sétára vitte a fővárosba. Amikor hazaértek, azt tanácsolta az utazónak, hogy pihenjen le, mert újabb álmatlan éjszaka vár rá a vonaton.

Este, miután kikisérték a vendéget az állomásra, Gora hazafelé sétálva ismerte meg Peter születésének történetét.

David Gaspar órásmesternek a háború első és második évében a feleségével és a lányával együtt sikerült elbújni, de 1944 tavaszán az akkoriban magyar közigazgatás alatt álló Erdélyben a hatóság rájuk talált, és Auschwitzba deportálta őket. A feleségét és a lányát a megérkezésük után azonnal elgázosták. David túlélte, először egy kis műhelyben dolgozott, ahol az élőkől és halottaktól zsákmányolt aranyat dolgozták fel, később nehéz kényszermunkán. Szerencséje volt azzal az elszánt csapattal. Szerettei halála után eltűntek az érzelmei és aggályai, magányos és erős lett. Közömbös, számító, összeszedte magát a túléléshez.

Amikor a szovjetek felszabadították, a volt foglyokat szortírozó kórházban megismerkedett jövődöbéli feleségével. A hosszú úton hazafelé összeházasodtak.

A tíz évvel fiatalabb Eva nem akart visszamenni oda, ahonnan a halálba küldték. Az Ígéret és a túlélők Földjéről álmódzott. Ellenben David hajthatatlan volt. Eldöntötte, hazamegy, hogy a volt szomszédjai és barátai szemébe nézzen, akik törölték nevét az élők sorából.

1946 őszén tértek haza, hosszú kerülőkel, a feldúlt Európán át. David, az új feleség és a – bonyolult kitérők után Belgrádban megszületett – kis Peter. Otilia Serafim, Ludmila anyja szerint talán Peter nem is a David fia. „A felszabadulás káoszában eluralkodott a kurvázkodás. Mindenki mindenkivel. A halálból való feltámadás orgiája.”

– Ez a történet mindnyájunkat felkavart, vallotta be Lu. Még ma is megrendíti az egész családot. ... Nekünk se volt könnyű a háború alatt. Nyomorúság, megaláztatás, veszély, kötelező munkatáborok, mindennapos rettegés. De David története azért egészen más.

A szülővárosába visszatérve az órásmester David Gaspar nem nézett a volt szomszédjai és a volt csendőrök szemébe, ahogy megfogadta. Egész egyszerűen megtagadta, hogy még egyszer a lágerre emlékezzék! A rokonainak és a barátainak is ezt tanácsolta.

MANEA, Norman
*Bohócokról –
A diktátor és
a művész*
Európa, 2003

Odú
Noran Libri, 2014
(megelenés előtt)

„Száműzött nyelv”
*Magyar Lettre
Internationale*, 59

(Saul Bellow-val)
„A magas kultúra
az élet tényei”
*Magyar Lettre
Internationale*, 58

Lu arca beesett volt, mint a régi bibliai képeken. Sápadt, barna madonnaarc. Gorát sokkolta, ahogy saját szavainak hatása alá került. Érzelmi kitörése miatt sebezhető lett, és ez leginkább őt viselte meg. Törekénysége valamilyen hirtelen támadt előérzet látható felének hatott. Felfogta vagy tűrte, hogy hatalmukba kerítsék a homályos jelek, és bizonytalansága fokozta nyugtalanságát.

Megállt, hogy legyűrje zaklatottságát. Egyre sápadtabbnak tűnt.

– Értem, mit gondolsz. Nem, az én családomban a vallásnak nem volt és nincs helye, jól tudod. Régebben sem, most, mióta elfogadott lett az ateizmus, még annyira sem. Az én családom, mielőtt kommunista lett, szabadgondolkodó volt. Ésszerű elvek szerint neveltek, a megaláztatott és megvetettek iránti együttérzésre. Nem volt kapcsolatunk vallásos személyekkel vagy könyvekkel, nem vettünk részt a transzcendenciáról folytatott vitákban. És mégis... vannak pillanatok, újra meg újra, amikor rám borul valamilyen nyomasztó sötétség. Amitől, igen, nagyon sebezhetővé válok. Alkalmassá, nem is tudom, pontosan mire. Homályosan, tudattalanul lappang bennem valami.

Hirtelen megrázta dús fekete haját. Arca fehér volt, szeme lázasan égett. Mintha rövid, ideges grimasza a hajával együtt lerázhatná róla a terhet is.

– Peter jár a fejemben. Amikor a gyerek megszületett, David Gaspar azt mondta a feleségének: ő más világban fog felnőni, és vele együtt mi is. Megbélyegzett szülőktől származik, felelte Eva. Az új világban ott a régi is, tovább él benne a múlt. Mégse tárták fel soha Peter előtt, hogy az apjának volt már felesége és egy kislánya, az ő nővére, aki mégse lehetett a nővére. Ha Peter apja mégiscsak David... amiben anyám kételkedik. Ezt csak ő meg Eva tudhatja. Vagy még ők sem.

Lu lesütötte a szemét és lehalkította a hangját.

És most, az Új Világban, mit hozott Peter a múltból, és mit hozott Lu? töprengett Gora. Mit hoztak? Ezen kívül mit hoztak?

Gora professzor nemsokára arról értesült, hogy Péter visszautasította a „túlélő” státusz elfogadását, amit a jóhiszemű amerikaiak felajánlottak neki, ahogy mindig elutasított bármilyen utalást a születésével kapcsolatos tragédiára. Elhárított minden beszélgetést arról a borzalomról, amelyben valaha a szüleinek volt részük.

A fővárosi rokonoknál váratlanul felbukkanó gimnazista és a keleti bujdosó között, húsz év után, a telefonban és Gora professzor képzeletében kísértetiesen újra megjelenik Lu, Augustin Gora felesége, a néptelen járdán, egy nyári este.

Gora professzorra újra rátör a régi nyugtalanság, a magány... Bár szeretné elúzni, és csak a Lu fejezetet megőrizni belőle. Ez visszarántja a semmiből, felélénkíti, elszomorítja és felvidítja.

Lehunja szemét, hogy úgy maradjon Luval, a képtelenségben lebegve.

A gimnazista hazatérése után csak ritkán jöttek hírek a Gaspar családtól.

Lu mind gyakrabban emlegette Eva Gaspart. Nem ismerte, de csodálattal és izgatottan beszélt róla. Felhívta telefonon. Úgy tűnt, Eva inkább Peter miatt, és nem a férjéért aggódik, vélekedett Lu. Az anyai szenvedély. Evának, úgy látszott, végül is nem a férje, hanem a fia révén sikerült a múltból kigyógyulnia. Teljesen elragadta a Peter jövőjével kapcsolatos kényszerképze.

– Eva birtokolni akar, jelentette ki ingerülten Gora. Bizonytalan a saját élete megoldásában. Túlságosan is biztos a másokéval kapcsolatban.

Lu idegesen összerezett. Ránézett. Komoran, megbántottan. Talán ijedten. Hosszúra nyúlt a hallgatás, Gora később többé nem hozta elő az Eva Gaspar-témát. Beérte a rövid, talán Lu által megválogatott információval, amellyel az ő álláspontját cáfolta.

Peter Lu számára nem jelentett előrelátható vagy magától értetődő választ. A bizalom szerény elfogadása volt? Lu nem értékelte a szerénységet, és nem értett egyet a mélylélektani spekulációkkal sem. Úgy vélte, frivol és piszkos beavatkozás az intimitásba, jobban szerette a tényeket és önmagát is a tények alapján megítélni. Voltaképpen egyáltalán nem szerette, ha megítélik.

Vagyis a bizalom miatt közeledett Lu Peterhez?

– Néhány napra elutazom Gasparékhoz. Meg akarom ismerni Evát. Hogy megértsem, mi folyik ott. Főként, hogy mi történt. A múltjukat, ami nem olyan, mint az enyém...

A férj nem rejtette el megrökönyödését.

– Nem veszed észre, hogy akváriumban élek? Nem állhatok be egyszerűen valami építkezésre a kőművesek közé. Csak hogy lássam, milyen ragyogóan él a mi munkásosztályunk, amelyről annyit tudok, amennyit az újságok írnak. De Gasparékhoz elmehetek. És nem azért, hogy kiderítsem, az ügyész miért nem ügyész többé, bár ez is megérné a fáradságot. Hanem, hogy kiderítsek valami egyebet. Ami valószínűleg fájdalmasabb.

Ki akart kerülni az akváriumból! A családi akváriumból? A házasság akváriumból? Menekülni akart a társhoz és a családhoz, a bizalom egyensúlyban tartotta és lábba hozta... Honnan tört fel belőle ez az indulat?

Gasparéktól rettenetes légértörténetekkel tért haza. Tompán adta elő, fehér volt, sápadt, mintha egy másik világról jött volna. Úgy tűnt, valami gyökeresen megváltozott. Valami fájdalmasat és erőteljeset kapott. Mintha sikerült volna megfejtenie saját, addig érthetetlen furcsaságait. Megváltozott a kiindulópontja, gondolta Gora. Vagy saját magában rátalált egy másik kiindulópont, amelyről addig nem tudott, és amelyet hiányolt? Most pedig meggyőződött róla, hogy mindig is megvolt benne.

(regényrészlet)

KOSZTA GABRIELLA FORDÍTÁSA

Egy készülő regényből

A nagyvilág hírei

Igaz ugyan, hogy Mátrai vezetésével kirekesztettük a rajtunk kívül álló mardék világot, de az már nem igaz, hogy a külvilág híreitől teljesen el vagyunk vágva. Jönnek a hírek, még hozzá nem sunyi módon oldalognak vagy szivárognak gyorsan fejlődő köztudatunkba, hanem magasba emelt fejjel, döngő léptekkel jönnek.

Először is, hoznak híreket a szovjet elvtársak. Felszabadítóink spontán érintkezésben állnak a lakossággal, például Krovavijponosz harcos, miután sikeres székletürítést hajtott végre Mariska néni konyhakertjében, ennek zároaktusához magyar nyelvű újságpapírt használ, amelyet később minden olvasni tudó polgártársunk haszonnal forgathat. De ha ez sem elég, akkor ne feledjük, hogy Szooobsityel őrmester és Oszvodomitely hadnagy heti rendszerességgel politikai tájékoztatót tart a Dülöngész kocsmában, sőt arra is volt már eset, hogy maga Polkovnyik ezredes tartotta a tájékoztatót. Nem állítom, hogy minden szót megértettünk ezekből a tájékoztatókból, de azt mégiscsak Polkovnyik elvtárstól tudtuk meg, hogy a 3. Belorusz Front alakulatai átkeltek a Visztulán, és elfoglalták a Varsó helyén található, nagy kiterjedésű törmelékshivatagot, vagy hogy az 1. Balti Front megkezdte a kelet-poroszországi hadműveletet, és viharos gyorsasággal közeledik a tartomány fővárosa, Königsberg felé.

Azt már nem a politikai tájékoztatón hallottuk, hogy a németek ugyan-ezekben a január végi napokban visszafoglalták Székesfehérvárat, amelyet Malinovszkij elvtárs karácsony előtt egyszer már felszabadított. Nem, ezt Csipkár élettársa, Erzsike álmodta meg péntekre virradó éjszaka. Erzsike álomlátó képessége egyik fontos hírforrásunk.

Erzsikének rendszerint péntekre virradó éjszakákon van katonai és politikai álomlátása, miután csütörtök esténként petróleumlámpa fényénél átvilágította a hét folyamán felgyülemlett tyűktojásokat, hogy lássa: van-e szép sötét magjuk, lesz-e belőlük februári kiscsirke? Petróleummal Csipkár látja el, vagy ha éppen akadozik a petróleumbeszerzés, hoz neki faggügyertyát. Annak a lángjánál is meglátszik, kotlós alá való-e a tojás, vagy inkább vigyük el Mátrai feleségéhez, Ilonkához, mert ő sötét, cukrot is adhat érte, sőt még disznózsírja is van. Ugyancsak Csipkár hozza Erzsikének azt a körömlakkle mosót, amely a tavalyi rendeletekig Lusztig manikűrősnél volt használatban, és amelyből egy kávéskanálnyi kell az öreg kakas csőrébe tölteni ahhoz, hogy nyugton elüldögéljen a tojásokon. A kotlóstyűket ugyanis egy hevesebb szóváltás után elfogyasztotta a Csipkár-különítmény húsevő tagozata, a még meglevő többi tyűk pedig tojni tojik ugyan, de nem hajlandó kotlani.

A nagy hírértékű álomban Erzsike látja, amint az oroszok Székesfehérvárról visszavonulnak Lovasberény felé. Olyan világosan látja a lángoló szovjet tankokat, mint a konyhában a petróleumlámpa lángját. Olyan könnyen felismeri a Ney-harccsoport sisakjain a halálfejet, mint a tojások belsejében a koponya alakú csírafoltot. Azt is látja, amint egy szovjet század Sárszentmihály felől begyalogol a városba, mert nem tudják, hogy az már német kézen van. Azt persze nem látja, hogy ez egy század, mert ő nem tudja, mi a különbség egység és alegység között. Ő csak azt látja, hogy körülbelül nyolcvan katonaruhás férfi magasba emelt kézzel áll a püspöki palota előtt.

És még azt látja, hogy arrafelé menetel egy szakasz halálfejes magyar. Azt persze nem látja, hogy ez egy szakasz, mert neki a „szakasz” a baromfiak csőre alatti bőreffentyűt jelenti. Ő csak azt látja, hogy ezek magyarok, mert az árpádsávos karszalagokat álmában sem tudja nem látni.

Azt is látja, hogy az egyik árpádsávos halálfej elővesz egy kézigránátot, kibiztosítja, és odahajítja a foglyok közé. Azt persze nem látja, hogy korai volt a dobás, mert nem tanították meg neki, hogy az 1942-es mintájú Vécsey-kézigránátnak késleltetett gyújtása van, és nem a becsapódáskor robban fel, hanem öt másodperccel utána. Ő csak azt látja, hogy az egyik orosz fogoly

gyorsan lehajol, és a gránátot visszadobja a halálfejek közé, akiket Erzsike lelki szemei előtt örökre eltakar a detonáció.

Magunk is csodálkozunk, hogy Erzsike álomlátásának ismeretében fel sem merült bennünk a kérdés: ne kezdjünk-e rettegni attól, hogy esetleg ide, Hömpölyzugba is visszajönnek a németek? Vagy inkább tartsuk a dunántúli hadieseményt annak, ami: egy tojáskeletelő háziasszony rémálmanak? Csodálkozunk, de a csodálkozás csak egy pillanatilag tart, mivel tudatában vagyunk annak, hogy a mi kis köztársaságunk a kisebb tökéletességtől a nagyobb tökéletesség felé tart, így hát a Kárpát-medence többi része, beleértve Székesfehérvárat is, éppen olyan távol van tőlünk, mint a Déli-sarkvidék.

További hírforrásunk Piroska néni, a Demokratikus Nőszövetség alelnöke, aki a Horthy-rendszerben siratóasszony volt, de nem riadt vissza a halottak mosdatásától és öltöztetésétől sem. Jó erőben volt a háború előtt, akárhányszor megemelte a nagy, kövér holttesteket is. Amikor pedig nem hívták halottas házhoz, napszámban kapált vagy rakodott, abból élt, éjszakánként pedig a hömpölyzugba fazekasok, Podagrás és Pedigrés kemencéit fűtötte.

Most bezzeg a politikai agitáció alapszabályait sajátítja el! Tanulja, hogyan kell jegyzőkönyvet vezetni, fegyelmi eljárást kezdeményezni, iratkapocscsal összecsíptetni különálló papírlapokat, vagy eldönteni, hogy egy iratnak a tetejére vagy az aljára nyomunk-e pecsétet. Azt is tervbe vette, hogy megtanul írógépen írni, ennek azonban lényeges feltétele volna, hogy ismeretséget kössön a latin ábécé betűivel. Tény azonban, hogy Piroska néni ma már nem hullajt könnyeket, mert a tökéletes államban nincs mit siratni és nincs miért sírni.

Még emlékszünk rá, hogy siratóskor mindig volt nála félbevágott vöröshagyma, így tehát bőven ömlöttek a könnyei. Meg is becsülték őt a gyászoló családtagok! Ha pedig a kedves halott lemosására került sor, soha nem utasította vissza a kínálást, őt kupicából megivott hatot.

Kellett is, hogy egy kicsit elszibbadjon az orra, mert a régi világban némelyek annyira félték a haláltól, hogy beszartak, miközben kifíngták a lelküket.

Ugyanezért Piroska néni azt is kötelességének érezte, hogy elkísérje a halottak lelkét a túlvilágra, és ezért nem fogadott el sem pénzt, sem egyéb el-lenszolgáltatást. „Már csak elsétálok egy darabon Sziksó bácsival vagy Csula bácsival vagy az én édes jó Sáríkámmal”, ez volt az elvi állásfoglalása. Aztán a túlvilág kapujában megállt, visszafordult, és hazaballagott, de még előbb ráragasztott a lélekre egy tollpíhét, hogy később akármikor ráismerjen.

Máskor meg azt állította, hogy megismeri ő a lelküket tollpihe nélkül is. Ezt nem tudtuk, de nem is próbáltuk ellenőrizni, mert Piroska néni, amikor halottlátói szolgáltatást nyújtott, olyan szemléletesen adta vissza az eltávozott lélek észjárását és testi jellegzetességeit, hogy eszünkbe sem jutott kétségbevonni a halottlátás hitelességét. Olyan élethűen utánozta az eltávozottak szavajárását és hanghordozását, sőt némelykor az arckifejezésüket is, hogy már-már azt hittük: a látott lélek ideiglenesen beleköltözött Piroska néni-be.

A lélek elkísérését ingyen végezte, viszont a halottlátásért elfogadott a régi világban pénzt, újabban inkább élelmiszert vagy más természetbeni juttatást.

A felszabadulás óta a halottlátás maradt Piroska néni egyetlen olyan jövedelmi forrása, amely kivülesik a Demokratikus Nőszövetség redistribúciós illetékességi körén. Kemencét fűteni nem lehet, mert ősz és tavasz között nem égetnek edényt a fazekasok. Napszámba járni nem lehet, mert azok a polgártársaink, akik a napszámost megfizették, jelenleg nem tartózkodnak városunkban; olyannyira nem, hogy legnagyobb részüket Piroska néni megismeri tollpihe nélkül is. Halottat mosdatni sem lehet, mert Mátrai kiadott egy rendeletet, amely szerint a tökéletes államban nincs halál, csak megsemmisülés van, és nincsenek halottak, csak hullák. (Kivételt képeznek a hősi

MÁRTON László
Kiválasztottak és
elvegylők
Magvető, 1989

Átkelés az üvegen
Jelenkor, 1992

A nagyratörő
Jelenkor, 1994

A Nagy-budapesti
Rémüldözés és más
történetek
Jelenkor, 1995

Jacob Wunschwitz
igaz története
Jelenkor, 1997

Az áhítatos
embergép
Jelenkor, 1999

Árnyas fűtőca
Jelenkor, 1999

Testvériség I-III.
Jelenkor, 2001-2003

Minerva búvóhelye
Jelenkor, 2006

Ne bánts, Virág!
Jelenkor, 2007

Amit láttál, amit
hallottál
Jelenkor, 2008

Te egy állat vagy!
Jelenkor, 2011

M.L., a gyilkos
Kalligram, 2012

„Faust a műfordító”
Magyar Lettre
Internationale, 19

„Az elbeszélő hova
menekül?”
Magyar Lettre
Internationale, 29

„Találkozás a Bolon-
dok Tornyában”
Magyar Lettre
Internationale, 34

„Zoli és az emberi
nagyág”
Magyar Lettre
Internationale, 35

„Az emlékezet
fogsága”
Magyar Lettre
Internationale, 38

„Egy meg nem írt
fejezet romjai”
„Regényes
mindenféléség”
Magyar Lettre
Internationale, 39

„Az író többnyire
nem ír”
(Megíratlan
történetek
útközben)
Magyar Lettre
Internationale, 41

„Esti látogatás”
(Minerva
búvóhelye)
Magyar Lettre
Internationale, 60

„Engem az emberi
élet egésze érdekel”
(litera nagyvizit)
Magyar Lettre
Internationale, 62

„Szavadat ne feledd!”
Magyar Lettre
Internationale, 65

„Fényképekkel és
nélkülük”
Magyar Lettre
Internationale, 69

„A város mint
kronotoposz”
Magyar Lettre
Internationale, 63

„A műfordítás
a mai magyar
írásbeliségben”
Magyar Lettre
Internationale, 75

„Idő, tér, táj”
(Olga Tokarczuk
regényéről)
Magyar Lettre
Internationale, 80

halottak, őket azonban nem siratni kell, hanem tisztelni és követendő példának tekinteni.)

Piroska néni, aki mindent összevéve haladó szemléletű, pozitív személység, a halottlítás tekintetében reakciós nézeteket képvisel. Igaz, vannak ezekben a nézetekben előremutató elemek is. Ilyennek tekinthetjük azt az érvet, amely szerint a halottlítás szerves része a népi demokratikus hírközlésnek, és nemcsak a hősi halottak juttathatnak minket lényeges információhoz.

Például világosan látja Zoja Anatoljevna Koszmogyemskaját, a hősi partizánlányt, akiről sokat hallottunk a politikai tájékoztatón is, bár nem értettük pontosan, mi volt az a hőstette, amiért megkínózták és meggyilkolták a németek, mert Sztójkov Dusán szőregi bolgárkertész, akit Polkovnyik elvtárs tolmácsnak hozott magával, nem ismeri minden kifejezés nálunk használatos megfelelőjét.

Ezzel szemben Piroska néni látja Zoját, amint egy Petriscevo nevű behavazott és fölperzselt falu fölött lebeg, akár egy fényes angyal. Feje búbján ugyanolyan világító vörös csillag, mint amilyen Pesten az Országgyűlés kupoláját fogja nemsokára díszíteni, és a csillagok csillaga vérző fénnel világítja be az ifjú mártírnő meggyötört arcvonásait. Jobb kezében sarló és kalapács, bal kezében Sztálin elvtárs összes művei. A kötetablák közül vér csordul a óra, de Zoja olyan állhatatosan hallgat, hogy a régi világban okvetlenül szentté avatták volna a pravoszlávok, sőt a katolikusok is.

Ő az a hősi halott, akit nem siratni kell, hanem tisztelni és a példáját követni. Csak azt ne higgyük már, hogy Piroska néni kizárólag a hősokeket és a szenteket látja! Lát ő másféle halottakat is.

Látja például Totyist és Zúzóst. Nem is tudnám hirtelenjében megmondani, miképpen adta értésünkre, hogy ő most éppen Totyist és Zúzóst látja, mert egyetlen szó nem sok, annyi sem jön ki a torkán. Fuldoklik, levegő után kapkod, kidülled a szeme. Ennyire tisztán és pontosan látja őket. Mindketen tősgyökeres hömpölyzugiak voltak (illetve Zúzós csak részben hömpölyzug, de attól még nagyon rendes gyerek volt, legalábbis civilben). Kár, hogy nem maradtak itthon, közöttünk, amikor még lehetett volna, mert itt aztán a kutya sem kérdezte volna tőlük, hogy mit műveltek Ukrajnában. Pesten pedig, ha már ott rekedtek, nem kellett volna együtt mutatkozniuk, mert felismerte őket az egyik túlélő. És most az történik velük, amiről Piroska néni nem tud beszélni. Nem a szavai hiányoznak hozzá, hanem a levegő. Vagy Totyis, vagy Zúzós, vagy mind a kettő ideiglenesen beleköltözött, és ettől mint ha valami összeszorítaná a torkát.

Rádiót is hallgatunk, pontosabban: Mátrai hallgatja a rádiót helyettünk, a mi nevünkben és képviselőnkben. Mátrai még az első napokban begyűjtötte a Hömpölyzug területén található összes rádiókészüléket, és a rádióadások hallgatását különleges engedélyhez kötötte.

Ilyen különleges engedélyt mostanáig egyvalakinek adott: önmagának, Mátrainak. A Tudásszomj utcai raktárból az irodájába vitett egy 1938-as mintájú, 7 csöves, 3 hullámsávós Orion Világvevőt, és ennek segítségével mindennap ERF-et, Elnöki Rádiós Félórát rendez. Ezek az ERF-eken jelen vannak a Végrehajtó Bizottság tagjai, valamit a Nemzeti Bizottság, a Demokratikus Nőszövetség és a mátraista polgárőrség által delegált személyek.

Január utolsó hetében, amikor Mátrai és Csipkár álláspontjai több téren is közeledtek egymáshoz, az ultrabaloldali Csipkár-különítmény két tagja, Naglfár és Nuridzsán is látogathatta az ERF-eket.

Ezek a félórás rádióhallgatások meghitt, már-már családi összejövetelek. Megvitatjuk a mezőgazdasági termelés legsürgősebb kérdéseit, összehasonlítjuk a szárított burgonya- és eperfalevelet abból a szempontból, hogy a kifogyóban levő dohánykészletek pótlására melyik alkalmasabb; Jadovitj hadnagy pedig, aki megfigyelőként szintén jelen van az ERF-eken, kiváló minőségű koktélt szokott keverni repülőgépolajból, denaturált szeszből és karamellizált keményítiből. Utóbb egy kakas farktollait is kitépdeste, és dísznek berakta a koktélos bögrébe, mert állítólag a koktél két angol szóból van összetéve: „cock” annyi, mint kakas, „tail” pedig annyi, mint fark, vagyis „cocktail” annyi, mint kakasfark.

Újra meg újra meggyőződhetünk róla, hogy a repülőgépolajtól még a kakasfark is úgy lecsúszik a torkunkon, mint a gazdasági fejlesztéshez előirányzott számadatok.

Az egyik ERF-en arról értesültünk, hogy Pesten, az Andrássy úti nyilasházban megkezdte működését a demokratikus politikai rendőrség. Egy másik

ERF-en meg arról, hogy Állóvízben, a kommunista párt nagygyűlésén Mrázik elvtárs a mi kis köztársaságunkat az úgynevezett Sarlói Köztársasággal hasonlította össze, mondván: mindkettő egyformán törvénytelen, és mindkettő egyformán életképtelen.

Na persze! Ezzel – meglehet, akarata ellenére – Mrázik elvtárs elismerte, hogy az önálló Hömpölyzug egy újabb sarlói-kalapácsi államképződmény! Másfelől azt is kimondta, hogy a sarlói forradalmárok, bárkik legyenek is, ugyanúgy az autonómia és az öngazdálkodás letéteményesei, akár csak mi, hömpölyzugai szabadságharcosok! Így érthető, hogy az olyan központosító bürokraták, mint Mrázik elvtárs, személyes sértésnek tekinti a Sarlói Köztársaság pusztá fennállását is.

A Sarlói Köztársaságról annyit tudunk, hogy Milánó vármegye területén található, valahol fent, a Kárpátokban, és abban különbözik a Hömpölyzugai Köztársaságtól, hogy ők hegyi forradalmárok, mi pedig síkvidéki forradalmárok vagyunk. Ennél többet nem is akarunk tudni róluk, mert Milánó vármegye éppen olyan távol esik tőlünk, mint Állóvíz, vagy Székesfehérvár, vagy a Déli-sarkvidék.

Egyetlen olyan személy van Hömpölyzug polgárai között, aki az ERF-ektől függetlenül is hallgathat rádióadásokat, ez pedig Najmán. Ő tetszőleges adásokat foghat bármely időpontban, és ezt nem is titkolja, minthogy Mátrai utólagos jóváhagyását is elnyerte hozzá. A szájüregében, a bal felső hetes őrlőfogban van egy különleges tömés vagy plomba, amelybe miniatűr csövek és áramkörök vannak beépítve, és ő ezt használja rádiókészüléknek. Látjuk az arcán, amikor a nyelvvel felnyúl a bal felső heteshez, egy kicsit megböki a plombát, és már indul is az adás. Úgy vettük észre, hogy még váltogatni is tudja a rádióadókat. Olyankor nem bökdösi, hanem simogatja a nyelve hegyével a bal felső hetest, hol vízszintes irányban, oda-vissza, hol meg körkörös, az óramutató járása szerint.

Most Londont hallgatja, most éppen Stockholmot, most inkább Helsinkit. Gyakran hallgatja a moszkvai rádió magyar nyelvű adásait, és még gyakrabban az Ideiglenes Kormány rádióját, a Debrecen Hangját, amely egy szovjet katonai teherautóra van telepítve: a stúdió a vezetőfülkébe, az adóállomás a platóra.

Ha sokan vagyunk Najmán körül, néha előfordul, hogy hosszas könyörgés után kitárja a száját. Olyankor finom, halk cincogás hallatszik a szájüreg bal felső sarkából, de mi nem hagyjuk magunkat megtéveszteni: tudjuk, hogy valójában erős, bátor személyiségek mennydörgő harsogása csapja meg fülünket. Néha szavakat, sőt egész mondatokat hallunk, és óráig elvitatkozunk rajta, mit is jelentenek.

Legutóbb, amikor újabb hírekre sóvárogva lestük Najmán tágra nyílt szájában a dohányzástól kissé megsárgult fogakat, egy erőteljes bariton cincogva bejelentette, hogy a belügyminiszter kiadott egy rendeletet az internálásról. Tisztán hallottuk, hogy az internálandó személyek kitérőül a rendőrség politikai osztálya dönt. Ő, a P. O. dönti el, kik azok a fasiszta vagy reakciós egyének, akiknek cselekvési és mozgási szabadsága hátráltatja fiatal demokráciánk fejlődését. Erre a döntésre bírói eljárás nélkül kerül sor, és éppen ezért fellebbezést sem lehet benyújtani ellene. Szó esett az internálás időtartamáról is. Azt még hallottuk, hogy „hat hónap”, de azt már nem, hogy ez a leghosszabb vagy a legrövidebb kiszabható idő.

Ezen addig vitakoztunk, amíg rá nem jöttünk, hogy mindegy, leghosszabb-e vagy legrövidebb. A mi kis fasisztáink és reakciósaink már jó helyen vannak. Nekünk már van saját, szabad és önálló internálótáborunk a városháza pincéjében, ahol a leghosszabb és legrövidebb időtartamok tökéletesen fedik egymást.

Az ötvenes évek itt és odaát

Nosztalgiazás a Zuccotti parknál

Zuccotti Park, New York

2011 októberében New Yorkba látogattam. Már a második vagy harmadik napon a Wall Street felé vettem az utamat, anélkül hogy előre megtudakoltam volna, hol is van pontosan a Zuccotti Park. Amikor kiléptem a metróból, szerencsére megpillantottam egy információs pultot.

– Bocsnát, tessék mondani, merre van itt ... a forradalom? – kérdeztem bután.

– Egyenesen, néhány blokkal lejjebb – felelte a fiatal ember széles mosollyal.

Ettől a mosolytól felbátorodva elindultam arra felé, és éreztem, hogy felgyorsult a pulzusom. Csozáltam, csak nem a régi lázadó vírus támadt fel bennem? Lázadó?! Na igen, ha összekapcsolunk pár történelmi és pár személyes részletet, el kell ismerni, hogy a rebelliség nem áll tőlem távol.

A szüleim akkoriban nemzettek, amikor Tito odavágta Sztálinnak a maga elhíresült NEM!-jét. 1949-ben láttam meg a napvilágot, amikor a Szovjetunió és szatellitjei azzal vádolták meg Jugoszláviát, hogy letért a marxizmus-leninizmus útjáról. Titót árulónak nyilvánították, Jugoszláviát az elszigeteltségbe kergették. Én március 27-én születtem. Ugyanezen a napon, bár nyolc évvel korábban születtem meg a jelszó: „Inkább a halál, mint a szolgaság, inkább a háború, mint a lepaktálás!”. (1) Én ezt a jelszót már zsenge ifjúkoromban magamévá tettem, és az idők folyamán olyan viselkedési mintát fejlesztettem ki, amit a mai pszichológusok, akik oly gyorsan vezetnek be új fogalmakat, LAT-szindrómának (Low Authoritarianism Tolerance / Alacsony Tekintélytűrési Kiűzőbnek) diagnosztizálhatnának. Könnyen lehetséges, hogy Tito történelmi NEM!-je csinált belőlem egy kicsit későbbi nemet mondót. Ha megszólal az Internacionálé azzal, hogy „Fel, fel, ti rabjai a földnek”, libabőrös leszek tőle, a *Bandiera rossa* hallatán elfutja a könny a szememet.

Miközben a gyerekek más, nyugalmasabb országokban a mackós képeskönyveiket lapozgatták, én az enyemből élvezettel szívtam magamba az ifjú Danko történetét (2). A bátor Danko kitépi a szívét, hogy azzal világítsa be az utat egy sötét erdőben fogva tartott, megrémített emberek számára, és kivezesse őket a napfényre. Danko persze meghal a végén. Magányosan és elhagyatottan, persze. Az a jelenet, amelyben az egyik ember, aki éppen kijut az erdőből a napfényre, széttapossa Danko még mindig dobogó szívét, azóta is kísért a képzeletemben. És kontraproduktív rokonszenvem az idealisták iránt, akik zseblámpának használják a saját szívüket, azóta sem hagyott el, soha.

Már az elemi iskolában bátorító leveleket küldtem iskolatársaimmal együtt Patrice Lumumbának a börtönbe, a távoli Kongóba. Az el nem kötelezett

országok mozgalmi vezetőinek nevei – Dzsaváharlál Nehru, Gamal Abdel Nasszer, Kwame Nkrumah és Szirimavo Bandaranaike – kislányként olyan könnyen jöttek a nyelvemre, mint a mai gyerekeknek Rubeus Hagrid, Ablus Dumbledore vagy Alastor Mad-Eye Moody nevei. Nem csoda, 12 éves voltam, amikor Belgrádban tartották az el nem kötelezett országok első konferenciáját. Tiltakoztam a vietnami háború ellen, bár nem tudtam, pontosan hol is van Vietnam. Gyerekkoromat abban az őszinte meggyőződésben töltöttem, hogy a világon minden embernek joga van a szabadsághoz és az egyenlőséghez, a feketéknek, a sárgáknak és a fehéreknek egyaránt.

A Zuccotti park felé tartva azt kérdeztem magamtól, hogy vajon a „Minden hatalmat a munkásoknak, parasztoknak és a becsületes értelmiségnek” jelszó nem volt-e mégis rám hatással, és vajon a honfitársaimnak, akik húsz évvel ezelőtt jugónosztalgikusként szidalmaztak, nem volt-e mégis igazuk. Akkoriban nyilvánosan felleptem a nacionalista hisztéria ellen, mert nem fogtam fel, hogy a nacionalizmust a nyereségvágy táplálja, nem az érzelmek. Felleptem a háborúval szemben, mert nem fogtam fel, hogy a háború nem más, mint a gazdaság folytatása más eszközökkel. Honfitársaim ezeket a dolgokat röptében felfogták, engem pedig olyan hidegvérrel eltiportak, mint az az idióta a képeskönyvemben Danko még dobogó szívét. Ahogy közeledtem a Zuccotti park felé, azt kérdeztem magamtól, nem lehet-e, hogy a forradalmi hevület csak téli álmát aludta bennem, és most csak arra vár, hogy a nem megfelelő időben, egy váratlan helyen törjön fel újra belőlem.

A jugónosztalgia

Az ohio-i Oberlin College tanárainak szívélyes meghívására érkeztem Amerikába, akik több előadást is szerveztek „A kommunizmus emlékezete. A nosztalgia poétikája és politikája” témájában. A meghívás felajzotta megrendült veteránöntudatomat, de ez nem tartott sokáig. Mi újat mondhattam volna a romok közt való húsz éves turkálás után a jugónosztalgiairól, azon kívül, hogy már hosszú ideje nem jelent nekem semmit? Arra a gondolatra, hogy jól-rosszul mégiscsak fel kéne készülnöm a témából, nagy fáradtság vett rajtam erőt. Ott tornyosult a szemem előtt már megírt és még meg nem írt szövegek legyűrhetetlen sokasága, saját könyveim és másoké, könyvek, képek, elbeszélések, memoárok, szimbólumok és emléktárgyak, együtt az egész egy óriási lomtár, egy kaotikus archívum, ahol az elmúlt húsz évben mindenféle felhalmozódott, alapvető elméleti könyvek (mint Svetlana Boym *The Future of Nostalgia*), jól ismert

filmek (mint Wolfgang Becker *Goodbye Lenin!*), vizuális projektek (mint Ilja Kabakov installációi), egészen a véletlenül odatévedt, oda nem illő darabokig. De ki a legfőbb bírő, aki eldönti, mely darabok tartoznak oda, és melyek nem? Egy „archívum” csak addig állít elő nosztalgiát, amíg káosz uralkodik benne, amíg „lomtár”, amíg a fennállása „illegális”. A művész munkája a poszt-kommunista korban (Jugoszlávia esetében a háborút követő korszakban) – romok ilyen gyűjtőjéé, az önjelölt archiválóé, a „szakképzett” nosztalgiazóé és a mindennapok archeológusáé – mindezeknek csak akkor van értelme, amíg „önkéntes”, és amíg az alkotók meg vannak győződve ennek a munkának a hiábavalóságáról.

Amint azonban ez a munka „méltánylásra” talál, ki van téve a manipulációnak (bár értéktelen, a nosztalgia mégis drága áruvá válhat), míg az energia, ami eddig hajtotta, ezzel egyidejűleg elszáll.*

Az eltűnésben rejlik egyébként, közbevetőleg szólva, a nosztalgiával való foglalkozás alapparadoxona: a nosztalgia eltünteti a nyomait, tévútra vezeti a követőit, szabotálja a kutatónak az erőfeszítéseit, és sohasem az, ami, vagy ami volt. A berlini fal jó húsz éve leomlott. Ma látszik, hogy ledőlésének módjában volt valami rendkívül szokatlan. Ahelyett, hogy magába roskadt volna vagy egyszerűen jobbra vagy balra dőlt volna, úgy hullt alá a fal, mint valami meteor a magasból, és a betonpor rárakódott mindenre és mindenkire. Jugoszlávia is ledőlt két évvel a berlini fal után, mint a sorba rakott dominó, északról és nyugatról dél és kelet felé. Ebben az időben cseréltem le érvénytelenné vált jugoszláv útlevelemet egy horvát útlevelelre. Két évvel később ezzel a horvát útlevelel hagytam el azt az országot, amelynek „a függetlenségről szőtt ezeréves álma” éppen beteljesült (ez is egy paradoxon, minél kisebb egy nemzet, annál hosszabbnak látszik lenni a történelme). Horvátország kikiáltotta a függetlenséget és a demokráciát, de bennem (önhibámból) reaktíválódott a jóval korábban elsajátított jelszó „Inkább a halál, mint a szolgaság!”, és katapultáltam magam Berlinbe. A város éppen a falomlás utáni ötödik évében járt, a fal egyes darabkái csikorogtak a lábam alatt, betonporszemek csillogtak Berlin sötétkéek egének hátterén, mint apró plankton részecskék milliárdjai. Az egész 1994-es évet Berlinben töltöttem, a város nyugati felében laktam, és írtam *A feltétlen kapituláció múzeuma* c. regényemet. Mert, egy újabb paradoxon, akkoriban Berlin és nem Zágráb indította el bennem az emlékezést, mint ideális vágóasztal az emlékek montírozására, mint egy tökéletes rím, mint nagyítóüveg, mint jól illő szemüveg, hogy Jugoszlávia és Kelet-Európa szétesését megfelelő fényben tudjam látni.

UGREŠIĆ,
Dubravka
A feltétlen kapituláció múzeuma
Európa, 2000

Stefica Cvek az élet
sűrűjében
JAK – Kijarat, 2004

A fájdalom
minisztériuma
L'Harmattan, 2008

Banyatanya
Libri, 2012

„Zágráb –
Amsterdam –
New York”
Magyar Lettre
Internationale, 6

„Tiszta Horvát
Levegőt!”
Magyar Lettre
Internationale, 8

„Papok és papagájok”
Magyar Lettre
Internationale, 10

„A próza fekvése”
Pompeji, 1993. 3-4.

„Az abécés könyv”
Átváltozások,
1995. 5

„Jobb házaknál
ilyesmirel nem
beszélnek”
Magyar Lettre
Internationale, 27

„Legények a gáton”
Ex-Symposion, 1998.
21-22.

„Bolgár-török
nagyanyám”
Magyar Lettre
Internationale, 31

„Csoporkép”
Magyar Lettre
Internationale, 33

„A fényképalbum
poétikája”
Magyar Lettre
Internationale, 36

„Börönd”
Magyar Lettre
Internationale, 39

„Elkobzott emlékezet”
„Nők, irodalom, dohányfüst”
Magyar Lettre Internationale, 40

„Hogyan küldjünk képeslapot?”
Magyar Lettre Internationale, 41

„Házi szellemek”
Magyar Lettre Internationale, 48

„Kultúrát a népnek!”
Magyar Lettre Internationale, 49

„Balkán, édes Balkánom”
„Stefica Cvek az élet sűrűjében”
Magyar Lettre Internationale, 50

„A jugó mitológia lexikona”
Magyar Lettre Internationale, 58

„Amszterdam, Amszterdam”
„Tér és idő”
Magyar Lettre Internationale, 59

„Nyugatra utazunk, mégis keletre érünk”
Magyar Lettre Internationale, 60

„Mi barbárok vagyunk”
Magyar Lettre Internationale, 61

(interjú)
„A magamfajta mindig utazik”
Magyar Lettre Internationale, 73

A függetlenség kikiáltása után a horvát politikusok és a média (főleg a média!) azonnal elkezdte használni a jól hangzó címkét „jugónosztalgia” az újonnan alakult horvát állammal szembeni ellenséges magatartás szinonimájaként. A jugónosztalgikusok emberalakban jelentkező dinoszauruszoknak voltak minősítve, akik gyászolják Jugoszláviát. Jugoszlávia, Tito, a partizánok, a testvériség és egység, a cirill betűs írás, a jugoszláv népszerű kultúra – ezt és még sok minden mást „a történelem szemétdombjára” hajítottak és a tiltott emlékek birodalmába száműzték. A jugónosztalgia vádló hangja fenyegető golyóként kezdett süvíteni az emberek feje körül. Az emberek meghamisították az életrajzukat, megváltoztatták a nevüket és születési helyüket; könyvtárak vetettek szemére jugoszláv könyveket, ateisták kereszteskedtek meg, éttermek húztak ki az étlapjukról olyan ételeket, amiket jugoszlávnak illetve szerbnek tartottak, Jugoszláviát az iskoláskönyvekben pár sorra redukálták minden kép nélkül.

Nálam a jugónosztalgia már korán megkezdődött, még amikor egyben volt Jugoszlávia, és nem volt rá semmi oka, hogy az eltűnését fájlalja. De hát a nosztalgia hangulat kérdése, akkor tör ránk, amikor neki tetszik, ok nélkül és előzetes bejelentés nélkül, hátulról támad, a nem megfelelő helyen és időben. Akkoriban valami nyugtalanító érzés fogott el, hogy ez a körülöttem lévő világ hamarosan el fog tűnni. A küszöbön álló eltűnésnek és a diszkontinuitásnak ez a neurozisa tett engem „a jugoszláv mindennapok archeológusává”. Úgy tűnt nekem, hogy ha megőrzöm emlékezetemben az első jugoszláv csokoládé nevét és az első jugoszláv film címét (elismerem, ezek elég könnyű feladatok), fel tudom tartóztatni a közelgő rettenetes felejtést. Jugoszlávia végérvényes eltűnésével a neuroziszom hivatalos nevet és leírást kapott: jugónosztalgia, az új horvát állam politikai szabotálsa. És ezt a címkét kaptam: áruló, aki visszasírja Jugoszláviát. Látván, hogy az emlékezet ilyen brutális kisajátítói milyen eredményesen radiózták ki (most már tényleg) a kollektív történelemből, és ezzel az én saját történetemből is Jugoszláviát, beléptem az én egyszemélyes ellenállási mozgalomba. Az emlékezetemmel védekeztem, az emlékezés volt az én fegyverem az erőszakos felejtés ellen. Az övékkel ellentétben az én golyóim nem öltek meg senkit. Rövid volt a hatósugaruk.

A nosztalgia kétélű fegyver

Ez abban az időben történt, amikor az internet még nem vált tömegesen hozzáférhetővé. Ma már minden posztjugoszláv könnyen kielégítheti jugónosztalgikus étvágyát. Találhat website-okat régi jugoszláv filmekkel, videoklippekkel, kedvelt tévésorozatokkal, popénekesekkel, jugó termékeket hirdető régi reklámokkal, régi dizájnnal készült székeket, amiken ültünk, konyhákat, ahol főztünk, frizurákat, amiket viseltünk, divatirányzatokat, amiket követtünk. Ma jugónosztalgikus kiállításokat rendeznek, szüvenirharisnyákat lehet venni Tito képmásával és aláírásával, szakácskönyveket lehet beszerezni Tito kedvenc ételeinek receptjeivel. A színházakban ma jugónosztalgikus társadalmi drámákat játszanak. Dokumentumfilmeket forgatnak, amelyekben a megkérdezettek nyíltan vallják

jugónosztalgikusnak magukat. A jugónosztalgia időközben elvesztette felforgató hatását, nem egyszemélyes ellenállási mozgalom többé, hanem piaci termék. A jugónosztalgia időközben egy mentális önkiszolgálóbolttá vált, holt jelképek lajstromává, emocionális képzelet nélküli pusztá logóvá.

Ma ugyanis a (posztjugoszláv) rendszerváltó rablókapitalizmus megengedheti magának, hogy jugónosztalgikus emléktárgyakat tűrjön meg az ideológiák piacán. A jugónosztalgia még erősíti is a pozícióit. Hogy miképpen? A jugoszláv szocializmus komoly kutatása és megértése, a régi és az új valódi és maradandó mérlegének elkészítése helyett, ahelyett hogy a generálójává válna, ha már nem is egy jobb jövőnek, de legalább egy produktív emlékezetnek, a mai kommercializált jugónosztalgia a saját ellentétébe fordult, a megbékélés és a felejtés hatékony stratégiájává vált. A Titós szüvenírozni beszerzésével a posztjugoszláv szimbolikus felold egy húsz éves tilalmat, és megszabadul szocialista múltjának stigmájától. A nosztalgia értelme itt radikálisan megváltozik, nem tiltakozás többé a felejtés ellen, nem polémia a fennálló rendszerrel, nem vágyódás az iránt, ami elmúlt (bár lehet, hogy sosem volt ez), hanem a jelenlegi élet minden ellenkezés nélküli elfogadása. Más szavakkal: a rablókapitalizmus megengedheti magának, hogy úgy viselkedjen, mint Mihail Prohorov orosz oligarcha, aki kibérelte az orosz októberi forradalom jelképét, az Auróra cirkálót, és ott rendezett magának a gazdag orosz oligarchák leg-gazdagabbjához méltó tivornyt.

És mégis, a jugónosztalgia (Jugoszlávia, jugoszláv, szocializmus, kommunizmus és hasonló szavaknak) már az említésekor is jelentkező még mindig mély frusztráltság azt mutatja, hogy a volt Jugoszlávia polgárai, akikből horvátok, szerbek, szlovének és egyebek lettek, még mindig nem szakadtak el a jugoszláv múltjuktól. A közéletben szereplő politikusok, írók, művészek, filozófusok a jugónosztalgia szó említésekor mindig hozzáteszik, hogy Jugoszlávia említése nem jelenti azt, hogy visszasírják az országot vagy neadjisten a kommunizmust. A zágrábi kortárs művészeti múzeumban 2011 végén megnyílt „Szocializmus és modernség” c. kiállítás csak közszemlére teszi és fokozza ezt a frusztráltságot, ami Horvátországban és Jugoszlávia többi utódállamában már húsz éve ott parázsl.

A kiállításon látható az első jugoszláv gyártmányú autó, az első jugó rádió és az első tévékészülék, részletek tévéműsorokból, divat, bútorok, újságok, plakátok, dizájn, festmények és építészet, de a történelmi kontextus több mint visszafogott. Jugoszláviát, a kommunizmust vagy a szocializmust alig említik, így az emberben az a benyomás alakul ki, hogy az 50-es és 60-as évek modernizmusa kizárólag horvát és ellenzéki jellegű volt, az viszont homályban marad, hogy mivel is kellett volna ennek az ellenállásnak dacolnia. A kiállítás szervezői visszariadtak attól a tényről, hogy Horvátország abban az időben egy jugoszláv tagköztársaság volt, és mindenekelőtt attól, hogy ezt a modernizmust a jugoszláv szocializmus hívta életre. A szocializmus és annak a korszaknak a modernsége ideológiailag összetartozott.

Sokkal ügyesebben, rafináltabban és attraktívabb módon használja fel az amerikai kapitalizmus

a nosztalgiát a saját céljaira. A Levi's reklámkampánya (Go Forth; Go Work) például azt mutatja, hogyan ad a kapitalizmus önmagát is védve új imázst magának (3). A posztkapitalista lepusztult terek, elhagyott pittsburgh-i és detroiti gyáracsarnokok esztétikájával és profik helyett laikus modellekkel ébresztik fel a Levi's reklámfotói a nosztalgiát olyan eredeti értékek iránt, mint az individualitás, az erő, tisztesség, munka, önbecsülés, bátorság. Más szóval Amerika első, pionír korszaka iránti nosztalgiával operál (ezért a sok felvétel a marhavagonokról, amelyekben emberek utaznak, akiknek vonatjegyre nem tellett, vagy elhagyott vasúti sínekről, amelyek mentén egy bizonytalan jövő felé lépkednek, felvételek fiatal, izzadságlepte, meztelen felsőtestű férfiakról, kezükben egyszerű batyu, arcukon határozott elszántság arra, hogy felvegyék az étellel a harcot). A képeket kísérő szavak, mint *things are broken here*, a gazdasági válság okozóit minden felelősség alól fölmentik, amitől a válság egy természeti csapásra redukálódik, ami minden embert egyformán érint. A rövid mondattal, *we need to fix it*, az embereket, a munkásokat(!) szólítják fel arra, hogy nekigyürkőzenek, kézbe vegyék a dolgokat, és jobbá tegyék az életüket. (*Your life is your life!*) A saját élete rendbehozásának mindenesetre nem foghat neki valaki csupasz seggel. Ehhez kell az elején egy minimális befektetés – legalább egy Levi's farmer.

Oberlin, Americana

Kora reggel, még az időeltolódástól megviselten jöttem el a szállodából és indultam el Oberlinben sétálni. Sok látnivaló ott nem volt. A szállodám egy nagy parkra nézett. A szemben lévő oldalon álltak az egyetemi épületek, és tőlem balra a főutca néhány kis üzlettel és egy könyvesbolttal, ahol pár órával később egy előadást kellett tartanom. Erről egy szerény, a könyvesbolt kirakatára belülről kiragasztott plakát adott hírt. Egy másik plakát pár nappal későbbre Salman Rushdie előadását hirdette meg ugyanebbe a könyvesboltba. Ez voltaképpen nem is könyvesbolt, inkább olyan üzlet, ahol a világon mindent lehet kapni. Vettem ott kínai papucsot, amire nem is igazán volt szükségem, csak hogy elrejtsem a kilétemet. (Micsoda hiúság!) Közben az eladó egyáltalán nem is hozott összefüggésbe a plakáton látható fotómmal, de talán azért is, hogy egy bizonyos obulust rójak le a múltamnak. Az üzlet ugyanis távolról emlékeztetett a régi jugoszláv boltokra az ötvenes évekből. A mamusz mellé megvettem még a saját könyvemet is. Úgy éreztem magam közben, mint Alison Mackenzie, aki negyven év után visszatér Peyton Place-be, és az ottani könyvesboltban megvásárolja a könyvét, azt remélve, hogy az agg könyvkereskedő felismeri.

Ugyanezen a helyen kellett valamivel később korszámú közönség előtt a jugónosztalgiamról beszélnem. A közönség diákokból és tanárokból állt. Azt várták tőlem, hogy a jugónosztalgiairól fogok beszélni, de a reggeli séta a kis városban át észrevehetően valami titokzatos fonalat húzott, és hirtelen a gyerekkoromból való képek kerültek eléem. Én egy hasonló városkában születtem és nőttem fel, mindenesetre diákok és egyetem nélkül. A város közepén, ahol azelőtt az egyetlen szálloda

állt, volt egy improvizált mozi terem, hosszú, támla nélküli fapadokkal (az ötvenes években volt ez), ahol a mamámmal hollywoodi filmeket néztünk. Hogyan történhetett, hogy a gyermekéimben hollywoodi filmek nyújthatták a szórakozást? Tito Sztálinnak mondott történelmi jelentőségű NEM-jének köszönhetően 1953-tól kezdve a jugoszláv mozikban tömegével játszottak hollywoodi filmeket. Ezek a filmek ideológiailag erősen megtámogatták Tito NEM-jét. Egyébként Tito nagyon kedvelte a filmeket, akárcsak az én mamám, meg én magam is, kislánykoromban. (4) A háború után Jugoszláviában bemutatott első hollywoodi film állítólag „A fürdőző Vénusz” volt Esther Williams-szel a főszerepben. A kedvenc színészem Audie Murphy volt, az alig 160 cm magas és 50 kilós amerikai hős, aki a háborúban (a II. világháborúban) 240 németet ölt meg, a háború után 33 kitüntetést kapott a hősiességéért, és azután 44 filmben játszott (amelyekben számtalan indiánt ölt meg), és végül repülőszerecséntlenségben vesztette életét. Andy Murphy nekünk, jugoszláv gyerekeknek egy rövid ideig olyan volt, mint egy jugoszláv Peter Pan. Mert a világ egyszerű is volt akkoriban. A fasiszták voltak az ellenségeink. Mi is a fasiszták ellen harcoltunk, éppen úgy, ahogy az amerikaiak, éppen úgy, mint Audie Murphy. Sztálin is a fasiszták ellen harcolt ugyan, de ő esküdt ellenségünk volt.

Andie Murphy helyébe hamarosan más sztárok léptek: Marlon Brando, James Dean, Elvis Presley, Pat Boone, Natalie Wood, Warren Beatty... A mamám előfizette a „Filmvilág” c. lapot, amelyből mi ketten úgy csemegéztük a filmszínészekről szóló történeteket, mint a cukros bonbont. Mamának volt sok amerikai könyve is, például az *Amerikai tragédia*. Később, már a gimnáziumban, egy ideig Allison MacKenzie volt a példaképem, aki verseket írt, és szorosan a melléhez préselve, mint egy védőpajzsként hordta a könyveket. Egy időre én is átvettem tőle ezt a szokást, hogy így hordjak magammal könyveket. Aztán más példaképek, más vonzások bukkantak fel.

Mindent egybevetve az oberlini „Mindfair Books” könyvesboltban úgy nézett ki, hogy az én nosztalgiam tárgya az ötvenes évek Amerikája, amit én valahol Jugoszláviában, egy vidéki porfészek kis mozijában szívtam magamba. Az derült ki tehát, hogy az én jugónosztalgiam tárgyait nem olyan

sztereotípiák alkotják, mint a vörös csillag, a sarló és kalapács és mondjuk még a jugoszláv himnusz, ahogy fiatal hallgatóságom ezt feltehetőleg várta tőlem, hanem más sztereotípiák, mint American és Jugo-Americana. Szóval a nosztalgia megintcsak félrevezetett. Oh nostalgia, oh you bitch.

Attól tartok, hogy a fiatal hallgatóságom a fejtegetéseimet nem teljesen értette, egyszerűen azért, mert a nevek, amelyeket konfettiként hintettem magam köré, nekik nem sokat mondtak. Két vagy három korombeli a hallgatóságból, aki emlékezett a közös gyerekkorunkra, egyetértően bólogatott. Később azt kérdezhették maguktól, hogyan lehetett a gyerekkorunk ennyire hasonló, ha egyszer az országok, ahol felnőtünk, ennyire különböztek, és olyan messze voltak egymástól. De nem árultam el nekik, hogy az internetnek hála, hódolok egy gyémnek. Ha ugyanis eszembe jut egy hollywoodi filmscillag a gyerekkoromból, rögtön rákeresek a google-ban, és megnézem, hogy él-e még. Esther Williams szerencsére még jól van. És Pat Boone is!

Washington Square, New York

A Zuccotti parkból tovább sétáltam a Washington Square-re, és ott leültem egy padra. Késő délután volt, a vénasszonyok nyarának egy beérett délutánja. Rögtön feltűnt nekem, hogy már nem voltak itt a színesek, akik azelőtt itt szoktak sakkozni, a napon bábáskodtak és papírzacskóba rejtett üvegekből iszogattak. A Washington Square hosszú ideig dohányzó övezet volt, most táblák figyelmeztettek arra, hogy a dohányzás a szabadban is szigorúan tilos. Nem ólálkodott itt senki, aki egy cigarettáért leszólitana az embert, nem is kínálkozott ezen a módon lehetőség egy kis csevegésre. A park meglepően rendezettségű, mint egy vidéki egyetemi campus. Hová tűntek az általános értékrendtől elhajló, a fölösleges emberek, az iszákosok, a dohányosok, a hajléktalanok, a kislátványok, a csavargók és az itt a piros, hol a piros játékosok? Hová tűntek az elégedetlenek, a magukban beszélők, a naplopók, koldusok, lúzerek és álmodozók? Hová tűntek a Kavaljerovok (5), a szkeptikusok, az irigyek, a restek, a gyengék, a megaláztatott és megszorítottak, a rezignáltak? Ők hová tűntek?

A szemközt padon középkorú nő ült, akit azonnal felismertem. Egy filmdíva, aki a legutóbbi

időig egy ismert kozmetikai cég márkáját reklámozta. Hirtelen együttérzés fogott el a ráncai miatt, mintha csak az enyémeke volnának. Az ő isteni arca a megadás első jeleit mutatta. Vajon a világon hány ember lengeti a megadás láthatatlan fehér zsebkendőit vagy zászlócskáit? És velem mi a helyzet? Én hogyan viszonyulok mindehhez?

Egy szlogen a Zuccotti parkban ezt hirdette: *Listen to the drumming of the 99% revolution*. Le-fotóztam az üzeneteket, megjegyeztem őket magamnak. Pár nap alatt a Zuccotti-gyerekeket sürűben fotózták, mint ahány képet az összes japán turistának sikerült együttvéve a brüsszeli híres Mannequin Pis kisfiúszoborról készíteniük Európa iránti 30 éves lelkesedésük során. És ezért, csakis ezért szólaltak meg a Föld minden sarkában a Zuccotti-park dobjai, és találtak visszhangra mindeütt. Kölcsönösen hasonló tartalmú üzeneteket váltanak egymással. Ha ugyanaz a média teszi őket gúny tárgyává, ha a médiaipar kisajátítja és hasznát húsz belőlük, vajon a Zuccotti park körülhatárolt teréből ezek a szelíd kis lázadók egy szép napon valóban előzönlök-e az utcákat, és összefognak-e a hozzájuk hasonlókkal Londonban, Barcelonában, Athénban, Amszterdamban, Berlinben, Zágrábban, Moszkvában és Isten tudja még hol – ez pillanatnyilag nem fontos. Még csak dobolnak. *A bőség éve elmúltak...*

Ültem a padon, élveztem a vénasszonyok nyarának meleg napsugarait. Észrevétlenül siklott a pillantásom a színésznő alakjára, szürke-fekete öltözék minden feltűnő részlet nélkül, ellazított váll, egy olyan test, amely nyilvánvalóan nem törődik már azzal, mit szólnak hozzá, ha látják. A színésznő biccentett. Barátságosan visszaintettem én is a fejemmel. Nem vette észre. Mobiltelefont szorított a füléhez, és a láthatatlan beszélgetőpartnerének szól a bólintása.

What's the time? – kérdezte tőlem egy mellettem elsétáló fiatalember. Zavarba jöttem. Nem emlékszem, mikor kérdezett tőlem ismeretlen ember utoljára ilyet. Manapság már senki sem kérdezi, mennyi az idő. Ránéztem az órára. Majdnem minden időzónában ugyanazt mutatta.

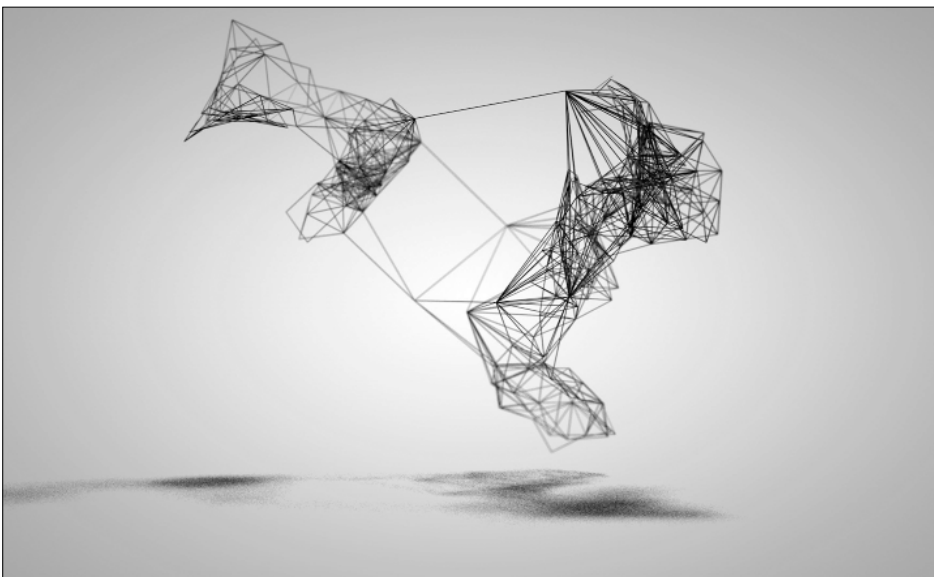
– It's time for revolution – válaszoltam (eljött a forradalom ideje), felálltam, és sietősen a metró felé indultam.

KARÁDI ÉVA FORDÍTÁSA

(Elbanguzott a frankfurti könyvvásáron, 2012 októberében a Jean Amery-díj átadása alkalmából, megjelent a Wespennest c. folyóiratban)

Jegyzetek

- (1) 1941. március 27-én Belgrádban tüntetésekre került sor a három-hatalmi egyezmény aláírása miatt. A tüntetők Hitler- és Mussolini-ellenes jelszavakat kiabáltak ... az utcákon. Az „Inkább a halál, mint a szolgaság, inkább a háború, mint a paktum”. Később ez a történelmi kontextusból kiszakítva maradt meg jól csengő forradalmi jelszóként a jugoszlávok nagyrészenek kollektív emlékezetében.
- (2) Maxim Gorkij „Izergil anyó” c. elbeszélése van szó. (A ford. megj.)
- (3) Ezt a trendet nagyon okosan elemzi Sarah Banet-Weiser *Tegenlicht. Metamorfose van een crisis* c. holland dokumentumfilmjében.
- (4) Dusan Makavejev, a legendás jugoszláv filmrendező egyszer tréfásan azt mondta, hogy Jugoszlávia felbomlása abban a pillanatban kezdődött, amikor Tito úgy döntött, hogy minden jugoszláv köztársaságnak legyen saját külön filmgyártása.
- (5) Nyikolaj Kavaljerov Jurij Olesa *Irgység* c. regényének hőse

a harmincas évek ilyen volt

Jean Brodie kisasszony fénykora

SPARK, Muriel
Brodie kisasszony
fénykora
(Váradi Péter ford.)
L'Harmattan, 2014
(előkészületben)

A laborjában dolgozó Lockhart kisasszonyt Sandy különlegesnek látta, ahogy körötte három széles padsor tömve volt okker, bronz, fémszürke, kobaltkék és egyéb színű kristályokat, porokat és folyadékokat tartalmazó téglékkel, izgalmas formájú üvegedényekkel, amelyeket üveg dugó vagy pipa alakú üvegcső zárt le. Mindössze egyszer fordult elő, hogy Sandy óra közben nyitott a terembe. Az idősebb, nagyobb lányok, néhányan már domborodó mellel, párosával álltak a padokban, előttük gázláng. Kezüikben egy-egy zöld anyaggal teli üvegcsövet tartottak, az üvegcsövek táncoltak a lángokban, tucatnyi táncoló zöld kémcső és láng, végig a padok mentén. Odakint a szélben a fák csupasz, téli ágai végigkaristolták a hosszú terem ablakait, a fák felett a hideg téli ég és a hatalmas, vöröslő Nap. Sandy akkor és ott arra gondolt, hogy ezek a napok bizonyára élete legboldogabb szakaszát jelentik, és alig várta, hogy megoszthassa Jennyvel azt a megigéző belátást, hogy a felsőbb tagozat csodálatos lesz, Lockhart kisasszony pedig gyönyörű.

– A laborszobában minden lány azt csinálta, amit akart – mondta Sandy –, és ami egyben kötelező is.

– Brodie kisasszony osztályában nagyon sokszor azt csinálhatunk, amit akarunk – mondta Sandy –, és a mamám azt mondja, hogy Brodie kisasszony egyenesen túl sok szabadságot hagy nekünk.

– Én szeretek Brodie kisasszonyhoz járni – mondta Jenny.

– Én is – mondta Sandy. – Ő igyekszik fejleszteni az általános ismereteinket, azt mondja a mamám.

Azonban továbbra is a laborszobába tett látogatások jelentették Sandy legtitkosabb örömét, ezért nagyon gondosan számította ki, milyen időközönként ejtett tintafoltot a fehér blúzára, nehogy Brodie kisasszony gyanút fogjon, hogy a foltok nem teljesen véletlenül keletkeznek. Lockhart kisasszony ilyenkor megfogta a karját, és óvatosan a ruháján keletkezett tintafoltra nyomta a vegyszeres vattát, miközben Sandy lenyűgözve állt a hosszú szobában, e tudóstanár törvényes birodalmában, ahol mindenre a varázslatoság párja szítált. Azon a napon, amelyen Rose Stanley-t énekóra után a laborszobába küldték, hogy blúzáján ujjáról eltávolíttassa a tintafoltot, Brodie kisasszony így szólt az osztályához:

– Óvatosabban kell bánniuk a tintával. Nem akarom, hogy a tanítványaim állandóan le-fel szaladgáljanak a laborszobába és vissza. Meg kell őriznünk a jó hírünket.

Majd hozzátette:

– A művészet a tudomány felett áll. A művészet jön előbb, és csak utána a tudomány.

A tábla fölül letekerték a világtérképet, mert földrajzóra következett. Brodie kisasszony a tábla felé fordult, hogy megmutassa pálccájával Alaszka elhelyezkedését. Ám hirtelen visszafordult az osztály felé, és azt mondta: – A művészet és a vallás az első, utána a filozófia következik, és csak végül a tudomány. Ez az élet nagy témáinak rendje, ebben a fontossági sorrendben.

Ez volt az osztály Brodie kisasszonnyal töltött két évének első tele. A nap-tár ezerkilencszázharmincegybe fordult. Brodie kisasszony már kiválogatta kedvenceit, vagyis inkább azokat, akikben megbízott; vagy még inkább azokat, akiknek a szülei bízott a tekintetben, hogy nem fogják bepanaszolni oktatási gyakorlatának haladó és lázadó vonatkozásai miatt, vagy azért, mert túl felvilágosultak az ilyesmihez, vagy azért, mert túlságosan felvilágosulatlanok, vagy mert túlzó áhitattal fogadták rettentő szerencséjüket, hogy kislányuk képzését egy alapítványi iskolára bízhatták, vagy pedig mert túlságosan is bíztak másokban ahhoz, hogy kislányuktól valaha is megkérdezzék, vajon mit is tanul abban a viszonylag jó nevű iskolában. Brodie kisasszony e kitüntetett kislányait meg-invitalta magához teára, és szavukat vette, hogy a többieknek nem mesélik el, hogy ő bizalmába fogadta őket, hogy a magánéletéről és az igazgatónővel és annak szövetségeseivel való konfliktusairól mesél nekik. A lányok felfogták, hogy Brodie kisasszony kockára tette értük az egész karrierjét. „Ez kizárólag

magukat szolgálja, lányok – a hatásom, most, a fénykoromban.” Így kezdődött a Brodie-csoport története. Eunice Gardiner először olyan csöndes volt, hogy nem lehetett érteni, miért esett rá Brodie kisasszony választása. Ám végül a teaparty-k csodálatos és felszabadító élményének hatására ugrándozni kezdett és cigánykerekeket hányt a szőnyegen. – Maga egy Áriel – mondta Brodie kisasszony. És ettől fogva Eunice cserfessé vált. Vasárnaponként azonban nem volt szabad cigánykerekeket hánynia, mert Brodie kisasszony sok vonatkozásban vele-jég edinburgh-i vénkisasszony volt. Eunice Gardiner csak szombatoként, tea előtt cigánykerekezhette a szőnyegen, vagy pedig tea után Brodie kisasszony konyhájának linóleumán, miközben a többi lány mosogatott, és a mézet nyaloga-tta az ujjáról, amely akkor került rá, amikor kézzel kézre adták egymásnak a csuprot, hogy visszategyék a konyhakredencbe. Huszonnyolc év telt el azóta, hogy Eunice-nek megtört a jég Brodie kisasszony lakásán, mígnem ő, aki végül ápolónő lett és egy orvoshoz ment feleségül, egy este így fordult a férjéhez:

– Jövőre, amikor a Fesztiválra megyünk...

– Akkor?

Eunice éppen egy gyapjútakarón dolgozott, és közben öltést váltott.

– Igen? – kérdezte a férfi.

– Amikor Edinburgh-ba megyünk – mondta –, emlékeztess rá, hogy látogassam meg Brodie kisasszony sírját.

– Ki az a Brodie kisasszony?

– Az egyik tanárom volt, nagyon művelt nő. Egyszer egyedül elment az Edinburgh-i Fesztiválra. Akkoriban gyakran meghívott bennünket magához teázni, és a fénykoráról mesélt nekünk.

– Minek a fénykoráról?

– A magáérol. Egyszer egy nyaraláson egymásba szerettek egy egyiptomi futárral, de inkább visszatért hozzánk, hogy meséljen róla. Volt néhány kedvenc diákja. Én is köztük voltam. Tudod, spárgáztam neki, és megnevettettem.

– Mindig is tudtam, hogy a gyerekkorod egy kissé különös volt.

– De ő nem volt külön vagy örült. Ugyanolyan normális volt, mint bárki más. Pontosan tudta, hogy mit csinál. Az életéről is mesélt nekünk, mindent elmondott.

– Akkor meséld el.

– Ó, hosszú történet. Csak egy egyszerű vénkisasszony volt. Virágot kell vinnem a sírára – de nem is tudom, megtalálom-e majd.

– Mikor halt meg?

– Közvetlenül a háború után. Akkoriban már nyugdíjas volt. A nyugdíjazása meglehetősen tragikus volt, rákényszerítették, hogy idő előtt nyugállományba menjen. Az igazgató sosem kedvelte igazán. De ez hosszú történet. A saját tanítványainak egyike árulta el, úgy is hívtak bennünket, hogy a Brodie-féle csapat. Sohasem jöttem rá, hogy melyikünk volt.

Itt az ideje, hogy elbeszéljük Brodie kisasszony Edinburgh óvárosán keresztül megtett hosszú sétáját, aki egy márciusi pénteken, amikor az iskola központi fűtése felmondta a szolgálatot, és amikor mindenki mást felöltöztettek és hazaküldtek, maga köré gyűjtötte a csapatát, akik felöltözték mélybíbor kabátjukat és zöld-fehér bóbítás fekete velúrkalapjukat. Metsző, jeges szél fújt, az ég behorpadt a közelgő havazás terhétől. Sandy mellett Mary Macgregor lépdelt, mert Jenny hazament. Monica Douglas, aki később arról lett nevezetes, hogy a matekpéldákat fejben oldotta meg, és hogy nagyon fel tudott dühödni, mögöttük sétált sötétvörös képpel, széles orrával és a kalapja alól kiálló rövid, merev fekete loknijaiival, fekete gyapjúharisnyába bujtatt lábai pedig olyanok voltak, akár a cölöpök. Mellette Rose Stanley lépkedett, magasán, szökén és viaszfakó a bőrrel; még nem tette híressé érzékisége, és kizárólag vonatokról, darukról, gépkocsikról, építőjátékokról és egyéb fiús dolgokról volt hajlandó beszélgetni. Nem a motorok működése vagy az építőjáték konstrukciós lehetőségei érdekelték, hanem a nevük, a színeik, a gépkocsik gyártói és teljesítménye, valamint

a különböző építőjátékok ára. Fáradhatatlan kőkerítés- és famászó volt. És habár ezek a tizenegyes éves Rose Stanleynek fiús vonásokat kölcsönöztek, de érintetlenül hagyták mélyen rejlő nőiességét, és a fenti témákban gyűjtött felszínes ismeretei szinte tudatos felkészülésnek tűntek azokhoz a beszélgetésekhez, melyeket néhány évvel később folytatott a fiúkkal.

Rose mellett lépkedett Brodie kisasszony, fejét felszegve, mint Sybil Thorndike, orra domborún és büszkén pózolt. Bő, barna posztókabátját viselte, szorosan begombolva gallérját, barna kalapijának peremét pedig egyik oldalon felfelé, a másikon lefelé hajtotta. Brodie kisasszony mögött, a csoport utolsó tagjaként haladva Eunice Gardiner, aki huszonnyolc évvel később azt mondta Brodie kisasszonynak: „Meg kell látogatnom a sírját”, minden léptét egy-egy sasszéval toldotta meg, mintha bármely pillanatban táncra perdülhetne a kövezeten, úgyhogy Brodie kisasszony időről időre hátrafordulva így szólt, „Eunice, elég!” És időről időre kissé lemaradt, hogy Eunice mellett menjen.

Sandy, aki már olvasta az *Emberrablókat*, éppen annak hőisével, Alan Breckkel beszélgetett, és hálás volt Mary Macgregor társaságáért, mert Maryvel nem kellett beszélgetnie.

– Mary, csöndesen beszélgethetek Sandyvel.

– Sandy nem beszélget velem – felelte Mary, aki később, abban a hoteltűzben fel-alá rohangált, míg meg nem halt.

– Sandy nem tud beszélgetni magával, ha ilyen ostoba és mogorva. Legalább próbáljon meg barátságos kifejezést erőltetni az arcára, Mary!

– Sandy, vigye el ezt az üzenetet Macphersonékhoz, a bozótoson túlra – mondta Alan Breck. – Az életem függ ettől, és a mi közös ügyünk.

– Nem fog csalódnai bennem, Alan Breck – mondta Sandy. – Soha.

– Mary – szólalt meg mögötte Brodie kisasszony –, kérem, próbálja meg tartani a lépést Sandyvel.

Sandy azonban továbbra is Mary előtt haladt, mégpedig Alan Breck biztatására, aki olyan hálát és lelkesedést érzett amiatt, hogy Sandy még a bozótoson is kész keresztülvágni, hogy azzal boldoggá tette Sandyt.

Mary próbálta tartani vele a lépést. Éppen a Meadowson vágta át, egy tágas közparkon, amely zölden világított a hóval teli ég alatt. Az Óváros felé tartottak, ahol Brodie kisasszony elmondása szerint látni fogják, hol zajlott a történelem; útjuk a Middle Meadow sétányon át vezetett.

Eunice, aki egyedül ment a sor végén, egy mondókára kezdett ugránozni, amelyet magában mondogatott:

„Edinburgh, Leith, Portobello, Musselburgh and Dalkeith”.

Aztán megcserélte lábait, és:

„Edinburgh, Leith...”

Brodie kisasszony megfordult, és pissegett, majd előreszólt Mary Macgregornak, aki egy szemből közeledő indiai diákra meredt:

– Mary, nem akarsz rendesen menni?

– Mary – mondta Sandy –, ne bámuld a barna embert.

A leszidott gyerek kifejezéstelenül Sandyre nézett, és megpróbálta szaporítani a lépteit. Sandy azonban elég sajátos módon haladt, hol előreszaladt, hogy pedig kissé lemaradt, követve annak a dalocskának a ritmusát, amelyet Alan Breck énekelt neki, mielőtt nekivágott a bozótosnak, hogy elvigye az üzenetet, amely majd megmenti Alan életét. A férfi így énekelt Sandynek:

*Ez Alan kardjának dala,
mit a kovács készített,
a tűzben megedzett,
és most Alan Breck kezében ragyog.*

Majd Alan Breck Sandyt vállon veregetve így szólt: „Sandy, maga bátor leány, bátorsága vetekszik a nagy Királyok legvitézesebb katonáiéval.”

– Ne menj olyan gyorsan – zsörtölődött Mary.

– Emeld fel a fejedet, és úgy menj! – mondta Sandy. – Tartsd a lépést, gyerkünk!

Am Sandy hirtelen azt érezte, hogy kedves szeretne lenni Mary Macgregorhoz, és eszébe jutott, hogy vádaskodás helyett lehetne vele kedves, sőt kedvelhetné is. Háta mögött meghallotta Brodie kisasszony hangját: – Maguk mindannyian leendő hősnők. Britanniának olyan országgá kell válnia, amelyben hősnők élhetnek. A Nemzetsszövetség... – Brodie kisasszony jelenlétének hatására Sandy most, amikor már-már kedvesen fordult oda Mary Macgregorhoz, elfojtotta magában a készletést. Hátranézett a társaira, és hirtelen egyetlen testnek látta őket, melynek feje Brodie kisasszony. Saját magát, a hiányzó Jennyt, az örökké hibáztatott Maryt, Rose-t, Eunice-t és Monicát egy rémisztő pillanatig csupán eszköznek látta Brodie kisasszony végzetének kibontakozásában, mintha Isten akaratából születtek volna erre a feladatra.

Ettől a kísértés, hogy kedves legyen Mary Macgregorhoz, csak még jobban megrémítette, hiszen az elszigetelné a többiektől, magányossá válna, és még több joggal hibáztatnák, mint Maryt, aki bár hivatalosan az ügyetlen és esetlen közülük, ám legalább abba a kategóriába tartozik, amelyet Brodie kisasszony a leendő hősnőknek tart fenn. Így aztán, a társaságban való pozícióját megőrzendő, Sandy így szólt Maryhez: – Nem mennék melletted, ha Jenny itt lenne. – És Mary így válaszolt: – Tudom. – És Sandy ismét csak gyűlölni kezdte magát, és rá-rámordult Maryre, és úgy érezte, hogy ha valamit elég sokszor csinálsz, akkor az egy idő után helyessé válik. Mary sírni kezdett, de csöndesen, úgyhogy Brodie kisasszony nem

vette észre. Sandy nem tudta, mit kezdjen ezzel, és úgy döntött, hogy inkább észre sem veszi, és férjzett hölgygé válik, aki éppen a férjével vitatkozik:

– Nos, Colin, meglehetősen nehéz egy nőnek, amikor a fények kialszanak a lakásban, és nincs férfi odahaza.

– Drága Sandy, hát honnan tudhattam volna. . .

Amikor a park végébe értek, egy csapat cserkészlány jött szembe. Brodie kisasszony tanítványai – Mary kivételével – mind mereven előre szegezett tekintettel, felemelt fejjel haladtak el mellettük. Mary csak bámulta a nagy, sötétkék ruhás lányok vidám seregét és az általuk Brodie kisasszony jelenlétében használnál harsányabb beszédét. Elhalad egymás mellett a két csapat, és Sandy így szólt Maryhez: – Illetlen dolog bámulni. – És Mary így felelt: – Nem bámultam. – Mindeközben Brodie kisasszonyt a mögöttük haladó lányok a cserkészletről és a kiscserkészletről kérdezték, mivel az iskolában meglehetősen sok korukbeli kislány lépett be közéjük.

– Akik az ilyesmit szeretik – mondta Brodie kisasszony a maga legjobb edinburghi hangján –, azoknak ez való.

Ezzel a cserkészlethez és kiscserkészlethez való csatlakozás lehetősége ki is volt zárva. Sandy felidézte, hogy Brodie kisasszony mennyire csodálta Mussolini menetelő csapatait, és a képet, melyet Brodie kisasszony egyik itáliai nyaralásáról hozott magával a római utcákon diadalmasan menetelő fekete egyenruhásokról.

– Ők a fasiszták – mondta Brodie kisasszony, majd lebetűzte. – Rose, kik ezek a férfiak?

– A fasiszták, Brodie kisasszony.

Olyan sötétek voltak, amelyet csak el lehet képzelni, és a legelválogatosabb sorokban meneteltek, azonos szögben feltartott kézzel, miközben Mussolini egy emelvényen állt, mint valami tornatanár vagy cserkészvezető, és nézte őket. Mussolini a fasisztáival véget vetett a munkanélküliségnek, és az utcákon nem volt többé szemét. Sandy úgy érezte ott, a Middle Meadow sétány végén, hogy a Brodie-csoport Brodie kisasszony fasisztái, ami rejtve marad az avatatlan szemek előtt, ám ők a maguk módján mindannyian a kisasszony ilyen vagy olyan igényeit elégítik ki. Ezzel persze semmi gond, ám úgy érezte, hogy Brodie kisasszony cserkészellenessége mögött a féltékenység munkál, ami ellentmondásos és kellemetlen érzést kavart fel benne. Talán a cserkészek túlonúl is egyfajta rivális fasiszták voltak, és Brodie kisasszony ezt nem szenvedhette. Sandy arra gondolt, hogy esetleg ő is csatlakozhatna hozzájuk. Ám ismét elkapta a rémület, hogy kizárják a csoportból, és el kellett vetnie az ötletet, mert szerette Brodie kisasszonyt.

– Kellemesen érezzük magunkat egymás társaságában, Sandy – mondta Alan Breck, és lába alatt a hajó órkabinjának véres padlóján megcsikordultak a törött üvegcserépek. Felvett egy kést az asztalról, és levágta vele kabátjának egyik ezüstgombját. – Ha valahol felmutatod ezt a gombot – mondta –, Alan Breck barátai megtalálják.

– Jobbra fordulunk – mondta Brodie kisasszony.

Az Óváros közelében jártak, ahol korábban egyikük sem nézett szét igazán, mert egyikőjük szüleit sem érdekelte annyira a történelem, hogy a gyermekét elvitte volna a dohos nyomornegyedek ama szövevényes bugyrába, amely akkoriban az Óváros volt. Canongate, Grassmarket, Lawnmarket – ezek a nevek mind a bűn és a nyomor kódéba burkolóztak: „A rendőrség elfogta a lawnmarketi férfit.”

Egyedül Eunice Gardiner és Monica Doublas járta meg gyalogosan a Royal Mile-t a High Streeten, a vártól egészen Holyroodig. Sandyt egy nagybátyja vitte egyszer el autón Holyroodba, és látta azt az igen rövid, és túlságosan is széles ágyat, amelyben Mária, a skótok királynője aludt, valamint a szobácskát, még a saját otthoni szobájánál is kisebbet, amelyben a királynő Rizzióval kártyázott. Most éppen egy nagy téren haladtak át, a Grassmarketen, a vár alatt, amely tulajdonképpen mindenütt ott volt, és egy széles völgy választotta el a házaktól, amelyekben annak idején az arisztokraták laktak. Sandy – életében először – ismeretlen tájon járt, mely új szagokkal, formákkal és nyomorgókkal tárulkozott fel előtte. Egy férfi a jéghideg kövezeten ült, egyszerűen csak ott ült. Egy csapat gyerek, köztük többen egyszerű félcipőben, valamilyen harci játékot játszott, és néhányan odakiáltottak Brodie kisasszony lila egyenruhás csoportjának, de a lányok nem ismerték a szavaikat, csak annyit értek, hogy valami obszcenitás lehet. A sötét sikátorokból kendőbe burkolódzott nők és gyerekek bukkantak elő, majd tűntek el ismét. Sandy hirtelen azt vette észre, hogy zavarodottságában Mary kezét szorongatja, a többiek is kézen fogva ácsorognak, miközben Brodie kisasszony a történelemről mesél nekik. Befordultak a High Streetre, és „John Knox – mondta Brodie kisasszony – megkeseredett ember volt. Sohasem tudott szót érteni a vidám francia királynővel. Mi edinburghiak

rengeteget köszönhetünk a franciáknak. Mi európaiak vagyunk.” A szagok izgatón rettenetesek voltak. A High Street felső részén, az út közepén kisebb tömeg verődött össze. „Haladjunk el mellettük csöndben” – mondta Brodie kisasszony.

A tömeg közepén egy férfi és egy nő volt, a többiek pedig körülállták őket. Ordítottak egymással, és a férfi kétszer megütötte a nőt, a fején. Egy másik, apró termetű, dús fekete hajú nő, erősen vörös arccal és hatalmas szájjal, előlépett, és megragadta a férfi karját.

– Velem kezdj, mint férfi a férfival! – mondta.

Sandy időről időre felidézte magában ezt a jelenetet, és egész életében tűnődött rajta, hogy vajon miért azt mondta a nő, hogy „velem kezdj, mint férfi a férfival” ahelyett, hogy „férfi a nővel”, de sohasem jött rá a magyarázatra.

És a szintén Edinburghban felnőtt emberekkel beszélgetve Sandy egész életében újra és újra döbbenetesen eszmélt rá, hogy ott másfajta népek is éltek, akik nem olyanok, mint az övéi, és akikkel kapcsolatban mindössze az általuk lakott városrészek, utcák és nevezetes épületek nevét ismerte. Ugyanígy másoknak is megvoltak a maguk ezerkilencszázharmincas évei. Amikor a zárdában, élete delén túl lehetővé vált számára, hogy látogatókat fogadjon – jóval többet, mint azt a rend törvényei engedték, ám Sandy esetében a könyve miatt kivételt tettek –, egy férfi ezt mondta: „Magával egy időben jártam én is iskolába Edinburghban, Helena nővér”, és Sandy, akit immár évek óta a Színeváltozás Helene nővéreként ismertek, megragadta a kisablak rácsait, ahogy az szokása volt, és apró, gyöngécske szemével megnézte magának a férfit, és megkérte, hogy meséljen neki az iskoláskoráról és az iskolájáról, és az általa ismert Edinburghról. És ismét csak az derült ki, hogy a férfi Edinburgh-já teljesen más volt, mint Sandyé. A férfi bentlakásos iskolája hideg volt és szürke. Dölyfös angolok „vagy majdnem angolok” tanították, ahogy a látogató fogalmazott, akik „harmadrangú képzettséggel” bírtak. Sandy emlékei szerint ők még csak meg sem kérdőjelezték tanáraik képzettségét, és az iskola mindig napfényes volt, avagy, telente, selymes északi fény világította meg.

– De Edinburgh – mondta a férfi – gyönyörű város volt, gyönyörűbb, mint most. Persze a nyomornegyedeket azóta felszámolták. Mindig is az Óvárost szerettem legjobban. Szerettünk a Grassmarketnél lófrálni, meg ilyen helyeken. Építészeti tekintetben egész Európában nem találni csodálatosabb látványt.

– Egyszer elvittek bennünket sétálni a Canongate-re – mondta Sandy –, de ijesztő volt az a sok mocsok.

– Igen, a harmincas évek ilyen volt – mondta a férfi. – De mondja csak, Helena nővér, önre mi tette a legnagyobb hatást a harmincas években? Úgy értem, tizenéves korában. Olvasta Auden vagy Eliotot?

– Nem – mondta Sandy.

– Mi, fiúk, nagyon odavoltunk Audenért, meg persze a köréért. A spanyol polgárháborúba akartunk menni, hogy mellette harcoljunk. A köztársaságiak oldalán, persze. Az iskolában maguk állást foglaltak a spanyol polgárháborúban valamelyik fél mellett?

– Nos, nem igazán – mondta Sandy. – Mi teljesen másként éltünk akkoriban.

– Akkoriban maga nem volt katolikus, igaz?

– Nem – mondta Sandy.

– Az ember életében nagyon fontosak a tizenévesen szerzett benyomások – mondta a férfi.

– Ó, igen – mondta Sandy –, még akkor is, ha ez olyasmi, amivel az ember aztán szembefordul.

– Akkor hát mi volt magára a legnagyobb hatással Helena nővér? Politikai vagy személyes jellegű élmény volt? A kálvinizmus?

– Ó, nem – mondta Sandy. – Hanem egy bizonyos Brodie kisasszony a fénykorában.

Azzal visszacsukta a nézőke rácsait, mintha csak szabadulni szeretne a másik oldalról rávetülő pillantás előtt, mert ő – szemben a többi apácával, akik, ha ritkán látogatójuk jött, mellük előtt összefont karral jó mélyen hátrahúzódtak a sötétbe – mindig is előrehajolt, és mindkét kezével megragadta a rácsot, a többi nővér pedig megjegyezte, hogy Helena nővérnek újabban, mióta váratlan hírnévre jutott pszichológiai munkáját megírta, túl sokat kell foglalkoznia a világi dolgokkal. Ám Sandynak ezt vállalnia kellett, megragadta hát a rácsot, és fogadta a válogatott látogatókat: pszichológusokat és katolikus istenkeresőket, a felső köröknek író újságírókat és a tudósokat, akik a morális észlelésről kialakított sajátos nézeteit akarták vele megbeszélni, ahogy azt „A közhely színeváltozása” című könyvében kifejtette.

(regényrészlet)

VÁRADI PÉTER FORDÍTÁSA

Az álmok kalligráfiája

Kimentett szavak

Carmona úr azt mondja, úgy talált rá, hogy a második emelet lépcsőfordulójaiban hevert, csuromvizes ruhában, fejét a saját ajtaja melletti lépcsőfoknak támasztva. Hajnal felé járt, alig lehetett látni valamit, belebotlottam, és csaknem legurultam a lépcsőn, mesélte a kocsmában. Rossz érzés volt látni, ahogy ott fekszik, még az is megfordult a fejében, hogy talán meghalt. A cipőjét levette, a harisnyája lyukas volt a térdénél, a festék szétmázolódtott papírféher arcán. Carmona úr rakodómunkásként dolgozik a kikötőben, és minden nap korahajnalban megy el otthonról. Azt mondja, becsöngött, hogy felébressze Violetát, aki rémülten és anyjára dühösen nyitott ajtót, együtt próbáltak életet verni belé, és betuszkolni a lakásba.

Szóval, vont le a következtetést Ringo, nem csöngtetett be, csak leroskadt odakint; biztos részeg volt, és nem találta el a csengőt, vagy szégyellte magát, és nem akarta, hogy Violeta így lássa, vagy az is lehet, hogy becsöngtetett, de a lánya már aludt, és nem hallotta meg. Hogyhogy nem várta meg ébren, ha tudta, hogy nincs kulcsa a lakáshoz? De nem akar ezen tovább töprengeni, inkább másra gondol, vagy szundikál egy kicsit a kottái és a könyve fölött. A kávépörkölőben végzett illegális, éjszakai munkától minden délelőtt ügyszólván félálomba süppedve mulatja az időt a Rosales kocsmáasztalánál.

Két hét múlva megtudja, hogy Mir asszony éjszakai portyázása csak az első szem Violeta megpróbáltatásainak rózsafüzérében, csak az első a bejelentés nélküli elszökődések és a negyed határain túli, szeszélyes bolyongások sorában, miközben immár visszafordíthatatlannak látszik a hetekkel korábban megkezdődött folyamat, hogy elhanyagolja a külsejét és a lakását, hogy folyton csak egyedül akar lenni, s hogy apránként megválnak a pácienseitől. Február közepe táján, egy napsütéses vasárnap korahajnalban ment el otthonról, és ebédre sem ment haza. Violeta délután, miután sorra benézett a negyed kocsmáiba, sőt még a Salón Cibelesben és a Lealtad utcai ivóban is kereste, Rufinától, a fodrásznőtől megtudta, hogy kora reggel alvajáróként látták andalogni a Carmelo országútján. Már esteledett, mire a lánya rátalált a Kopaszhegy keleti lejtőjén: a sziklába faragott befejezetlen lépcsősor három lépcsőfokán ült. Száraz levendulával teli fonott kosarát szorongatta, merően nézte a Carmelo viskóinak nyomorúságos tetőiről az ég felé szálló, fekete füstgomolyokat, és nem volt hajlandó felállni. Eszénél volt, és nyugalmasan közölte, hogy fekete bodzát szedni ment fel oda.

– Megígérte nekem, hogy nem szökök el többet, Paquí asszony – mondja Violeta, miközben tejeskávét iszik a Rosales bárpultjánál. – Most ágyban van. Aurora nagymama eljön hozzám ma délután vagy holnap. . . Nem hiszem, hogy kimozdulna, de ha maga vagy Agustín úr kijönni látják a házból, kérem, üzenjenek nekem a kórházba – itt Ringóra pillantott, mintegy őt is bevonva a kérésbe.

Violetát a kocsmában látni, s hogy ráadásul barátságosan beszélgesse Paquita asszonnyal, ez merő újdonság. Magas nyakú, fehér pulóvert visel és kinőtt kabátot, haját kontyban fogta össze, cipője és harisnyája fehér, karján összehajtogatott, új nővérköpeny. A kocsmárosné sajnálkozó arckifejezéssel hallgatja, mert előre tudja, mi minden megpróbáltatás vár még erre a lányra: senkije sincs az apján, anyján és anyai nagyanyján kívül – aki már évek óta hallani sem akar a fiáról, Ramónról –, és nagyon magányos lehet.

Ringo azonban nem tudja, mit gondoljon; megint a lány hipnotikus hatása alá került, csak nézi, nézi, és képtelen ugyanazt a Violetát látni benne, aki alig két hete engedte neki, hogy fölemelje a szoknyáját, és megsimogassa a fenekét az esőben fürdő buganvillea alatt. A könyve mögé kuporodva, miközben megint elbarikádozza magát az ingatag és érthetetlen valóság előtt, hirtelen felnőtesnek látja a lány profilját, mintha az új munka és az utóbbi napokban átélt feszültség felgyorsította volna a lány nővé válását. Homályos veszteségérzéssel csúsztatja le tekintetét a fehér harisnyába bújtatott lábszárig, érzékeli az összefüggést, engedelmes és érett lábikrák kiemelt nyugalmát, és azon töpreng, miért

ragadt meg emlékezetében minden másnál intenzívebben a lány nedves hajának illata, miért őrzitőbb az az illat, mint a vágy, s miért van az, hogy most, amikor hangját lehalkítva, sietősen beszél a kocsmárosnéval, rosszul leplezve a szokásosnál is élesebb ellenszenvét, vagy miközben valami tanácsot hallgat a fejét félrebillentve, kelletlenül odatartva jobbik fülét, miért van az, hogy egyszeriben többnek látszik tizennyolc évesnél. Őrá szinte ügyet sem vet, ahogy ott ül a fal lábatahoz tapadva, akár egy árny a sok közül a kocsmá félhomályában, ami olyan otthonos és családias, hogy szinte már lelkiállapot.

– Légy egy kis türelemmel, Violeta, és meglátod, minden rendbe jön – mondja a kocsmárosné. – Mi itt vagyunk neked, ha bármire szükséged van.

Violeta szárazon, mint aki tisztázni akarja, hogy nem jókedvéből van itt, tájékoztatja Paquita asszonyt: három napja ápolónőként dolgozik a Mar kórházban, hála Josefina anyja ajánlásának – az apáca anyja barátnője – félévente megújítható munkaszerződése van, és boldog, mert a beteggondozások közti szabad időben gondoskodhat az apjáról, aki még mindig ott van a kórházban. Ráadásul, minden nehézség dacára, folytatja a tanfolyamot, és arra pályázik, hogy egyszer majd műtősnőként dolgozhasson.

Paquita asszony, tudva, milyen jövőnek néz elébe a lány, ismét biztosítja támogatásáról.

– Figyelünk rá, menj csak nyugodtan! Akarod, hogy hozzak neked valamit a kisboltból?

– Ma nem kell. De este elhozom az élelmiszerjegyeinket, és ha megtenné azt a szívesseget. . .

– Hát persze. Minél kevesebbet megy ki anyád az utcára, annál jobb. Akarod, hogy később átnézzek hozzá, hátha szüksége van. . . ?

– Most senkit sem akar látni – szakítja félbe Violeta. Felhajtja a tejeskávét, és az erszényében turkál. – Na jó, mennem kell.

– Szegény Vicky, szörnyű ez, ami vele történik. De én előre megmondtam. Hányszor vitakoztam vele emiatt a szerelmi bolondéria miatt. . .

– Majd elmúlik. – És megint azon a magabiztos hangon: – De ha megint elszökök, már tudom, hol keressem. Elkésem a munkából. Viszlát.

Violeta attól a naptól fogva minden reggel, amikor jó korán kilép a házból, hogy felszálljon a 39-es villamosra, amely a Mar kórházba viszi, pár perc-re benéz a kocsmába, hogy megossa Paquita asszonnyal a legújabb híreket, vagy megbízza valamivel, és a fiú mindig ott van, mindig egyedül, egy könyv fölül hajolva, pörköltkávé illatával, gyógyíthatatlan álmoságával és keserűségével, hogy készen álljon, még maga sem tudja, mire. Vannak napok, amikor Violeta köszön neki, és még valami mást is mond, máskor, mintha észre sem venné. Gyorsan felhajtja a tejeskávét, halkan válaszolgat a kocsmárosné kérdéseire, aztán elmegy. Ha Agustín úr is jelen van, tartózkodóan viselkedik. Hüvössége és önuralma mind nyilvánvalóbb, ahogy múlnak a napok, anyja pedig belegyorsít az önpusztító lendületbe, s egyre lejjebb csúszik a még fel nem fogott és be nem végződött kiábrándulás lejtőjén.

Az első szökés óta, azóta az éjszaka óta, amikor a masszörnő részegen a lépcsőre feküdt, Violeta a jelek szerint világosan látja: egy apró utalásokból álló rendszer forgatta fel anyja életét, és lett úrrá az akarátán, ő azonban ismeri ennek az akaratnak a koordinátáit, s egy titkos asszociációs szövevény segítségével kitalálja kalandozásainak útvonalait az egykori kedvenc helyeken, ahol keresnie kell őt: a Güell park oldalsó bejáratánál és a szemközti üres térségen, a Kopaszhegy déli lejtőjén, a Cottolengo menhely környékén és a Carmelo kanyargós országútján, annak is utolsó, legmagasabbban levő szakaszán, amely a Pasteur utcától a Gran Vistáig tart, és magában foglalja a kedvenc Delicias bárt, ahol akár órákon át is eltréfálkozhat az öreg andalúzokkal, demizsonos konyakot töltögetve magának, míg arra vár, hátha megismer valakit, aki talán tud valakiről, aki ismerhette. . . A paranoia és

MARSÉ, Juan
Gyilkfarkak
Magvető, 2005

Szerelmi dalok a
Lolita klubban
Magvető, 2006

Utolsó délutánok
Teresával
Magvető, 2008

„Az álmok
kalligráfiája” (részlet)
Magyar Lettre
Internationale, 86

a képzelgés olykor ráveszi, hogy idegeneket környékezzon meg és barátságos faggatózásba kezdjen sportklubokban és parókiai közösségekben, remélve, hogy valami hírt hall Abel Alonso, volt futballista és volt villamosvezető hollétéről, aki marginális ifjúsági csoportok nagylelkű mentora és lelkes edzője volt, kicsit sánta, de jó megjelenésű, és a jelek szerint valamikor errefelé lakott vagy talán még ma is itt lakik. Kissé hóbortos öltözködése, egyre fantáziadúsabb sminkje és alkoholgőzös szóösszebe fulladó, nyájas előzékenysége némelyeket szánalomra ingerel, másokat arra, hogy csúfot üzzenek belőle, de őt ez nemigen látszik érdekelní. Mindig magával viszi gyógyfűkötegekkel teli fonott kosarát. Ha Violeta megjelenik, a karjába kapaszkodik, és zokszó nélkül hagyja, hogy a lány hazavigye.

Február 23-án, szombat reggel Mir asszonyt a sógornője, egy rosszcú kis öregasszony ápolta, aki fél liter konyakért tért be a kocsmába. Semmi magyarázatot nem akart adni Paquita asszonynak a menyé állapotáról, sem arról, hogy kinek lesz a konyak. Még dél előtt elment, és üzenetet hagyott a kocsmában, hogy hazatér Badalonai otthonába, röviddel ezután pedig Mir asszony bukkant fel háza erkélyén: békésen nyesegette a muskátlikat köpenyben és papucsban, kifestetlen arccal, vastag sálba burkolózva. Még aznap koradélután azonban, ismét felcíomázva és pirospozsgásan, fehérkeretes napszemüvegében, csőrömpölő karkötőivel, pálmalevelekből font füves kosarával látják kilépni a házból, s fáradtságosan nekiindulni fölfelé az utcán, míg csak szembe nem találkozik Grau asszonnyal, aki később elmondta: annyira megsajnálta, hogy megpróbálta rávenni, forduljon vissza, de mindhiába. Mir asszony rá sem nézett, csak ment tovább felfelé, aztán eltűnt a Travesera de Dalt kereszteződésében.

Alkonyatkor Violeta benéz a kocsmába, hogy megkérdezze, látták-e az anyját. A küszöbön áll, nyitva hagyja az üvegajtót, és közönyös tekintete Paquita asszonyt keresi, aki nincs a helyiségben. Agustín úr egy hordó fölé hajolva borosüvegeket töltöget egy tölcsérrel, és a hátsó asztalnál négy locsogó öregember kártyázik. Nem, egész nap nem látták erre az anyját, mondja a kocsmáros. Ringo nyomban elkapja a lányt faggató pillantását, és szomorúan int nemet a fejével. Szokott asztalánál ül, vállán a zakója, halántékát a falnak támasztja, szeme majd leragad az álomosságtól; lehunyja, eltelik egy kis idő, de tudja, hogy a lány még mindig ott áll, tartja az ajtót és őt nézi. Aztán meghallja kissé fojtott hangját.

– Alszol, te gyerek?

– Én? – Kihúzza magát. – Dehogya is. Épp rád gondoltam.

– Igen, el is hiszem.

Nem határozza el magát, hogy belépjen, ide-oda mozgatja az ajtót.

– Anyám megint elszökött.

– Akarod, hogy segítsek megkeresni?

Violeta az ajkába harap és elgondolkodik.

– Még nincs hat óra, és már este van. Mostanában korán sötétedik.

Ringo kis késlekedéssel felel:

– Hát igen. És nem félsz egyedül menni...? Hol keresnéd egyedül?

– Nem tudom, errefelé.

– Szóval, akarod, hogy veled menjek, igen vagy nem?

A tekintetük most összeakad.

– Nem, köszönöm.

– Jól van. Jobb így. Anyám megint éjszakás, vele kell mennem, aztán több megbízatást is végre kell hajtanom... Úgyhogy őszintén szólva, nem is tudnék. – Lassan feltápáskodik, haja a szemébe hull, felveszi a zakóját és a sálját. – Biztosan elment a nagymamához. Visszajön, ne izgulj. Mindig visszajön.

Alig mondta ki, máris hallja, hogy becsapódik az ajtó. Rácsapódik a huzugságra. Mindenesetre már volt egy terve, amelyben nem volt helye Violetának. Mielőtt kimenne az utcára, még vár néhány percig, nehogy találkozzon a lánnyal, s nem sokkal ezután bemegy a Providencia utcai papírboltba, ahol a lány azelőtt dolgozott. Az új eladó szolgálja ki, Merche, egy pufók, szemüveges, barna lány, aki a Sors utcában lakik és tavaly Violeta elválaszthatatlan barátnője volt. Nagyon furcsa lett, mondja, már nem a barátnőm. Nem, nincs rózsaszín borítékja. Nem tetszene neki a lila, a halványzöld vagy a világoskék, selyempapírral bélelt? Nem, köszönöm. Elmegy egy másik papírboltba, ugyanez az eredmény, végül a Rovira téri bódében megtalálja, amit keres.

Éjszaka egyedül ül otthon az ebédlőasztalnál, ugyanazon a helyen és ugyanazon a széken, ahol apja ült, amikor utoljára látta, a papír meztelen rózsaszínűségében tárulkozik fel előtte, és egyetlen ötletét sem tartja meggyőzőnek. Egy óra múlva feláll, nyakába köti a sálját, és Huguet úr kávépörkölőjébe fut a teliholdas, csillagos éjszakában. Miközben a fogantyút

forgatja, újra felrélik előtte az esővíz szédületes sebességgel kavargó, zavaros örvénye a csatornanyílás felett, amely elnyelte a rábízott levelet, s amikor későn és tétován beledugja a kezét, összeégeti az ujjait. Egy vödör vízben gyógyítgatja fájós kezét, és Huguet úr leszidja: ha ki akar venni egy fahasábot, mert túl nagy a láng, használjon piszkavasat, vagy húzzon kesztyűt.

Hajnalban ér haza, leteszi a kredencre a kávé zacskót, a sálját le sem véve újból az asztalhoz ül, és még mindig sajgó ujjbegyeivel szorítja a tollat. Minden kitérő előtt, amit a tűz előtt guggolva kigondolt, miközben egyik kezével forgatta a kávéval és cukorral teli dobort, a másikat meg a hideg vízbe lógatta. A borítékra lassan felírja a nevet, a kezdő „V”-t jobb oldalt vidám kis kunkorral díszíti, úgy ahogy futólag látta a futballista levelén azon a baljós, hányingeres éjszakán, amikor a csatornanyílás elnyelte a Ramblán a rózsaszínű borítékot.

Alaposan meggondolta, és három napig a közelébe sem ment a Rosales kocsmának, hogy ne találkozzék Violetával. Amikor pedig visszatért a szokott kocsmái üldögéléshez, olyat tett, amit addig még soha, kért egy pakli kártyát Agustín úrtól, és pasziánszozni kezdett, míg arra várt, hogy Paquita asszony visszajöjjön a Camelias utcai kisboltból, és felváltsa fivérét a bárpultnál. Arra gondolt, talán jobb volna, ha tervét koradélután hajtáná végre, amikor a kocsmárosné több időt tölt a konyhában, mint a felszolgálással, de nem akart tovább várni. Frías úr, a szomszéd épp kinyitotta a borbélyüzletet, és betért a kocsmába, hogy állva felhajtsa reggeli kapucínérét, Agustín úr pedig, aki az újságot lapozgatja a pultnál, kellenülül elégit ki kliense kíváncsiságát: Igen, a masszörnőt tegnap késő délután bevitték a San Pablo kórházba. Guinardói kölykök találtak rá, amint valami bokrok mögött kuporgott, nem messze a Carmelo országútjától, és értesítették a közeli Cottolengo menhely személyzetét. Valaki ellopta tőle a táskáját, a fülbevalóit, a karkötőit meg a füves kosarát. Vagy elvesztette, ki tudja. Ott feküdt egész éjszaka részegen, míg meg nem találták azok a fiúk? Agustín úr nemigen tud ennél többet, és még mindig alig hiszi el a történeteket, nem tudja maga elé képzelni, hogy ott fekszik a szabadban egész éjjel, ebben a hidegben... Ringo igenis maga előtt látja, nem nehéz elképzelnie: az oldalán fekszik bizonyos óvatossággal elhelyezkedve, s mintegy megadva magát, két rózsaszín térde összezárva, két pufók keze az orcája alatt, hosszú, ragacsos szempillájú szemhéja ráborul a rémálomra. A San Pablo ambulanciájáról, mondja Agustín úr, egy ismerős apáca üzent a lányának meg az anyósának. Sérülés a fején és véralfutások a lábszáran, szerencsére semmi komoly, alighanem még délelőtt hazahozzák, és már itt van a nagymama Badalonából, hogy gondját viselje. Amikor magához tért, a szeme se rebtent, és mit gondolsz, mit kért a jó firma, he? Úgy van, egy pohárka konyakot! Senkivel sem akart beszélni. És amikor elmesélte, mi történt, összevissza zagyvált, de amit mondott, annak a saját lánya szerint, volt értelme: aznap délután meglátogatta a férjét a bolondok házában, vitt neki gyöngedohányt meg új pizsamát, megmanikűrözte, aztán elment Badalonába, hogy meglátogassa az anyósát a piacon a virágos standon, ahol árul, és végül a Cottolengo menhely felé indult, mert megígérte, hogy ruhákat visz a gyerekeknek. Amikor kijött onnan, már este volt, és onnantól nem emlékszik semmi másra. És tudod, mit mondott, mielőtt sírva fakadt volna? Végzi be Agustín úr kajánul: hogy nem érdekli, hogy ellopták a táskáját meg a karkötőjét, csak egyet sajnál, hogy elveszített egy csirkecsontból vagy disznócsontból, vagy mi a fenéből faragott gyűrűt.

– Nézzenek oda – ingatta a fejét eltöprengve a borbély.

– Igen. Micsoda nő, igaz?

Ringo a mellére teszi a kezét, hogy meghallja a papír halk zizegését az ing és a pulóver alatt. A borbély elköszön, Agustín úr pedig a pultra könyökölve olvassa tovább a *Sportvilágot*. Az imént egy hangosat böfentett, és azzal mentegette magát, hogy már egy hete szörnyű fogfájása van. Valami tréfásat mond vidám kis pocakjáról, kitölt magának egy kupica mentálkört, ízlelgeti, és apró egérszemével a fiúra mosolyog kidudorodó, vérekes járomcsontja mögül.

Amikor látja, hogy a húga megérkezett a bevásárlásból, a pultra teszi a nyitott újságot, és a konyhába viszi a kosarat. Az asszony, fájós lábára panaszkodva, elmegy Ringo mellett anélkül, hogy ránézne, s miközben kibújik a kabátjából, közli, hogy felmegy a szobájába cipőt váltani.

(regényrészlet)

DOBOS ÉVA FORDÍTÁSA

új hely a világban

Belépés a Pártba

Az első reakciók. A kis- és a nagyvilág

Meglepetést keltett Lenz Buchmann belépése a Pártba, amit rögtön felváltott a város legkülönbébb figuráinak a lelkesedése. Azért lepődtek meg, mert Lenz volt az egyik legkiválóbb orvos: hogy hagyhatja ott valaki hirtelen, szakmai karrierje csúcsán a munkáját? A sajtóhír egyértelmű volt: „Lenz Buchmann bejelenti, hogy végleg elhagyja a sebész pályát, és teljes mértékben a városnak szenteli magát.” Ez a hír számtalan beszélgetésnek lett a forrása, utcaszerte erről beszéltek, és Lenz most nagyon ügyelt rá, hogy lássák őt a városban, hogy megmutassa, visszatért az utcára, mint egy fogoly, aki évekig mőtökben és szigorú higiéniai előírások szerint elzárt helyiségekben élt az életét, és most nagy szüksége van a tiszta levegőre. Amikor pedig igazság szerint pont a kórházi épületekben törekedtek arra, hogy mesterséges úton megtisztítsák az utca *píszkos levegőjét*.

És íme, Lenz Buchmann élvezettel szívja be az autók ég felé szálló füstjét, és ebben a konfrontációban, illetve a két elem közt szövődő bizonytalan barátság megnyilvánulásában Lenz még az égen is kék füstöt lát, és ez a szín nem magától, spontán módon jött létre, hanem valami kiváltotta – Lenz soha, egyetlen pillanatra sem tudta kizárni, hogy a másik oldalon, a természet oldalán létezik egy erő és egy akarát.

Másfelől Lenz örül az új szókinsznek, amelyet a Párt ülésein és a város „kemény magjával” folytatott beszélgetések során lassan el fog sajátítani. Üdvözlük őt a város polgárai, az egekig magasztalják orvosi kvalitásait, és csodálkoznak rajta, hogy úgy döntött, a város ügyeinek szenteli magát: „talán a felét ha megkeresi annak, amit kerest” vagy „semmit se fog keresni”, suttogja mindenki, és ezt még a szemébe is mondják – akik máris le akarják győzni. És akadnak olyanok is, a hitetlenkedők, akik nem bíznak a döntésében: „nem telik bele sok, vissza fog térni a műtőasztalhoz”, „a családi vagyonból még sok generációnak futja”, állították mások stb., stb.

Azoknak, akik azt jósolták, vissza fog térni a régi életéhez, mert a Pártnak nem áll szándékában új tagokkal és új eszmékkel bővílni, vagy azoknak, akik azt jósolták, ki fogják fárasztani a nagy távlatok, és vissza fog térni a kórház szűk terébe, nos, ezeknek Lenz vidám hangon azt felelte:

– Megígérttem magamnak, hogy csak betegként fogok visszatérni a kórházba.

Ezen aztán mindenki jót nevetett.

Hányan ismernek fel, ha átmész az utcán

Lenz élete megváltozott. Persze nem volt teljes a változás, viszont pár hónap alatt nyilvánvalóvá vált, hogy átlépett egy másik rendszerbe, egy olyan tudományba, amelyet már nem orvostudománynak hívnak, ahol a konfrontáció mindig fizikai természetű, és bizonyos szempontból csak két szereplővel számol: orvossal és beteggel – épp ezért ez a konfrontáció teljesen egyéni és kizárólagos. Lenz Buchmann már két hónappal azután, hogy otthagya az orvostudományt, úgy látta, az nem több az önzés és a túlzásba vitt alázatoság kifejezésénél, mert bármit csinált, legtöbbször közönség nélkül tette, illetve ha mégis jelen voltak néhányan, akkor is csak szűk körű nyilvánosságra számíthatott. Közönsége vagy orvos szakértőkből állt – akik a kollégái vagy asszisztensei voltak –, vagy érzelmi szakértőkből – ők pedig a betegek közeli hozzátartozói voltak, akik néha részt vettek egy-egy kevésbé fontos orvosi beavatkozáson. Ám most konstatálnia kellett, hogy ezek a szakértők csak egy nagyon szűk közösséget, csupán egy kisebbséget jelentenek. Két hónappal azután, hogy csatlakozott a Párt néhány politikai megmozdulásához, már többen ismerték, mint előtte tizenöt éven keresztül, amíg orvosként dolgozott. És lényegbevágó kérdés volt, hogy Lenz Buchmann számára kétség sem férhetett hozzá, milyen rendkívüli szakember és sikeres orvos is volt ő

egykor, most viszont úgy érezte, új politikai szerepében egyelőre csak gyakornokidejét tölti. Vagyis még csak kezdő, annak ellenére, hogy pár hét alatt rájött, a szervezete régóta erre a tevékenységre áhítozik, ezért napról napra jobban érezte, milyen közel áll hozzá, hogy megragadjon valamit a városi emberek áramlásából, és úgy ragadjon meg belőle valamit, mint egy tárgyat, melyből később kulcs lesz az ember kezében. És úgy érezte, nemsokára magához is tudja ragadni.

Az emberi érintkezések és döntések lehetőségének látszólagos káoszában Lenz megértette, hogy amit ő a hatalom energiájának hív, annak van egy középpontja. Hogy alapvetően itt is ugyanúgy fennáll egy technikai kérdés, mint az előző életében a műtőben. Mint a kényes műtőeknél, itt is elengedhetetlenül fontos előbb bizonyos mozdulatokat végigcsinálni ahhoz, hogy sikerüljön a döntő mozdulat – *mindig van egy utolsó mozdulat, amely megmenti vagy tönkretesz a beteget*, szokta mondani Lenz –, a kollektív műtőtek során pedig, ami itt a politikát jelentette, ebben a (méretei miatt szinte már hajmeresztő) beavatkozásban, amely emberek ezreit fektette kés alá, vagyis egyszerű politikai döntésnek vetette alá őket, az ilyen gigászi méretű *orvosi beavatkozások* során is felmerült tehát ez az alapvető technikai kérdés, melynek a szervezet megmentése vagy pusztulása persze nem volt egyenes következménye, mégis érzékeny pontot érintett: az emberek félelmét és csodálatát. És ezt a két pontot – Lenz korán megtanulta az apjától – sokan összetévesztették.

Kétségkívül óriási előnye származott abból, hogy megváltozott a rendszer, és ez az előnye abból fakadt, hogy mennyi embert tud most már befolyásolni – illetve fizikai értelemben megérteni úgy, ahogy a szikéje átjárta a szöveteiket. Lenz katonának érezte magát, aki leteszi a pisztolyt – amely jól körülhatárolt eredményeket, mintegy az egyéni gyűlölet egyedi hatását tudja felmutatni –, és odaül a bombázó vezérlőpultjához, mely egyetlen másodperc alatt romba tud dönteni egy egész várost vagy akár tíz-húsz évszázadot.

Mindig is vonzotta az a döbbenetes lehetőség, hogy egyetlen sötét, üres pontra tudja redukálni a tágas teret és tág időt, vagyis hogy eltüntetheti az évszázadokat – például a templomokat, amelyeken állítólag Jézustól származó jelek állnak –, vonzotta tehát az *idő eltüntetése*nek a lehetősége (a robbanás lerombolta a teret és kétségkívül az időt is), és ezzel részben az apja, Frederick fertőzte meg, aki katonatisztként az élete vége felé már nagyon sajnálta, hogy csak olyan parancsot adhatott ki, amelynek következtében egyesével irtották az ellenséget, és nem olyan korban született, amikor egyetlen parancsszóval fontos területeket lehet felgyújtani, eltüntetni a térképről. Régen olyan fegyvereink voltak, amelyek csak a szervekbe hatoltak be vagy legfőlegbbsz családokat irtottak ki, most meg már olyanok a fegyvereink, hogy egész országokba képesek behatolni – mondta Frederick, a nyugalmazott katonatiszt, és őszintén sajnálta, hogy időben ennyire nem talált egymásra öregkorára erősen meggyengült fizikuma és az egyre nagyobb erővel és potenciállal bíró fegyverek.

Orvostudomány és háború: kétféle mód a jobb kéz használatára

Lenz mondjuk már nem is csodálkozott rajta, hogy a gondolatai végül katonai képekben teljesedtek ki. Nevelésének alapstruktúráját az apja, vagyis egy katonatiszt határozta meg, és Lenz imádta azt a sürgető izgatottságot, amelyet a harc vált ki az emberből, és amely az apjáról, Frederickről sokszor átragadt rá. Nincs az a nő, mondta neki Frederick Buchmann, aki úgy fel tud majd izgatni, mint az a lehetőség, hogy megölhetsz egy embert, akit mindegy, milyen okból, de abban a pillanatban épp gyűlölsz.

Lenz Buchmann egyébként véletlenül kötött ki az orvostudománynál, a döntést pillanatnyi optimista hangulatában hozta meg, és épp nem az

TAVARES,
Gonalo M.
Tanuljunk meg
imádkozni
(Bense Mónika
ford.)
L'Harmattan, 2014
(megjelenés előtt)

„A kerület urai –
Valéry úr”
Magyar Lettre
Internationale, 70

a vágy hajtotta, hogy elpusztítsa az embert, ami pedig alapvetően meghatározta a gondolatait és létezését. Arra született és arra nevelték, hogy öljön, de egy intellektuális ábránd az orvostudomány felé fordította. Paradox módon úgy döntött, egyenként fogja megmenteni az emberek életét, hisz elég obszcén volna, vagy egyszerűen csak nem illene a képbe, ha egy olyan időszakban gyilkolná őket halomra, amikor ez a vágya nem teljesülhet, hisz szakmáját pont a háború végén választotta, jobban mondva egy olyan átmenti korszakban, amikor épp nem volt háború – ami pár év múlva aztán visszatért.

Lenz a hosszú évek alatt, amíg orvosként dolgozott, valójában katona volt. Ha valakire ilyen nyomással nehezedik a kötelesség teljesítésének tudata, és tisztában van vele, mekkora súlya van egy döntésnek – az megérti, hogy ha egy akarat megnyilvánul, azt pontról pontra véghez kell vinni, és közben nem szabad elbizonytalanodni vagy elgyengülni. Tudta, hogy az utolsó pillanatban már nem szabad megváltoztatni a szíke vagy a golyó irányát, mert ilyenkor történnek a hibák, a nagy tévedések – ilyen technikai hibának és erkölcsi kihágásnak a következménye például, hogy ügyetlenségéből az egyik szövetségünket találjuk el.

Frederich Buchmann etikai állásfoglalása ebben az esetben is világos volt: *Ha valaki véletlenül öl meg egy barátot, akkor, ha van benne bocsület, öngyilkos lesz. De ha tudatos döntés viszi rá, akkor azért tette, mert az ördög útjára lépett, és ha ez így van, akkor csak tovább kell mennie ezen az úton.*

– Ne tévesszen meg benneteket a közlekedés sebessége – mondta egyszer Frederich a fiainak, Lenznek és Albertnak, és ezt később is sokszor elismételte, de már csak Lenznek, a farkasfiúnak. Nem annak a járműnek sebessége a fontos, amelyben ülünk, szokta mondani Frederich Buchmann, hanem a döntéseinké. Ezt a sebességet kizárólag a szervezetünk befolyásolja: a vér vonal, amelyben születél, és az elvek, amelyeket beléd neveltek. Ez az igazi sebesség, szokta mondani Frederich, a döntéseink gyorsasága. Egy repülő ehhez képest akkora sebességgel halad, mint egy szekér.

Helyek a világban (leltár)

Rend és pénz a zsebben

Lenz szemében Albert távozása az életből olyan volt, mintha „egy gyerek” vagy „egy szűz” halt volna meg. Az elegancia tökéletes hiánya, a család legfontosabb fizetőeszközének – a bocsületnek és bátorságnak – az elértéktelenítése miatt Lenz egyáltalán nem érezte magát kényelmetlenül csak azért, mert gyorsan rátette a kezét a bátyja javaira. A házat, amely egykor Albert Buchmanné volt – a testvéréé, akiről Lenz úgy döntött, ezután mindenki csak a keresztnevéen szólíthatja, hogy Albertnak ne lehessen többé köze az ő vezetéknévéhez, hisz ez amúgy is csak valami figyelmetlenség miatt történhetett meg –, ezt a házat tehát hat hónapon belül eladta, közben pedig megtartotta a többi birtokát, mert arra várt, hogy fölmenjen az értékük, hogy „jobb szelek” fújjanak, ahogy Lenz mondta, aki a pénz értékének növekedését és csökkenését, a gazdasági válságokat és euforikus időszakokat nagyjából esetleges, az ember által befolyásolhatatlan, misztikus mechanizmusok együttállásának tartotta, pont mint a klímaváltozás kiszámíthatatlanságát.

Innen nézve úgy tűnt, a gazdagság felosztásának és élvezetének szempontjából a város valamiféle külső akarattól függ. Ha valaki sokat járt-kelt benne, az az érzése támadt, hogy az elképesztő technikai találmányok birtokában az ember még mindig attól függ, nő-e gyümölcs a fán, pedig már nem is léteztek fák, a gyümölcsöt pedig nem leszákították vagy a földről szedték fel, hanem egyszerűen üzleteltek vele. Hol volt hát az új fa? És milyen fa volt az, amelytől az árak hirtelen az égbé szöktek, és az országban sok helyen felütötte a fejét az éhínség, hogy aztán évekkel később, különösebb ok nélkül mindent eláraszson a termésével?

Az, hogy belépett a Pártba és közelebb került az ország döntő pillanataihoz és tereihöz, bizonyos módon szintén ezt az egyszerre erotikus és katonai jelentést vette föl, és ez volt benne Lenz számára a különleges. Meg akarta érteni, hogy ha közelebb áll ahhoz, aki az egész népességet érintő döntéseket hozza, felfedezi-e, mint aki végre megtalálja a puzzle utolsó darabkáját, a gazdagság áramlásának logikáját. Talán amit előző élete (ahogy ő jellemezte, egyéni és egyének előtt zajló élete, *az egymásnak élt élet*) gyakorlatában anarchikusnak, rendetlennek és egy társadalom gazdasági, katonai áramlásait koordináló tábornok hiányától szenvedőnek ítélte, az most végre tévedhetetlen főnökre lelt, egy tiszta kiindulási pontra, mechanikus sebességre és ritmusra, mely könnyen alkalmazható és ismételhető volt. Ebben az *egy mindenkiért* pozícióban, az új harcos pozíciójában, amelyet Lenz Buchmann

a Pártba való határozott belépésével vívott ki magának, talán most találni fog valami logikát, okot és alapot abban, amit korábban csupán tiszta káosz-nak vélt.

És ez csupán másodlagos vágy volt a hatalomból áradó energia iránti rögeszméjéhez képest, amely annyira vonzotta a bátyja temetésén, ám nem tántorította el céljától: meg akarta érteni, meddig képes befolyásolni a politikai hatalom szubsztanciáinak együttállása a pénzáram folyamatait és az áramlás sebességét. Utána akart járni annak, amit az apja tanított neki: *a tábornok parancsszava határozza meg, mennyi pénz lesz egyszer majd a katona fiának a zsebében.*

A kamasz Lenz, majd az orvos Lenz ennek a mondatnak a bűvöletében nőtt fel, és most érkezett el a pillanat, hogy egy jeles politikus – Lenz Buchmann – megértse az alapjait. Ám ez, úgymond, csupán másodlagos jelentőségű vizsgálódás volt: ha az apja mondta, akkor ő hitt benne.

Tegyük hozzá, Lenz az apjának a világról alkotott eszméit mindig is tévedhetetlen kinyilatkoztatásnak, sőt parancsnak vette. És inkább kimozdította volna a világot a helyéről, csak hogy pont abban az apja által meghatározott pozícióban helyezkedjen el, mint hogy kimondja, Frederich Buchmann tévedett. Ismerte jól a parancs jelentését. Lehetnek jó és rossz következményei, ami csupán utólagos, és túllép a központ energiáján. Egy parancs egyszerűen egy olyan mondat, amelynek engedelmeskedni kell, a nyelv része; és aki kapja, annak akár az élete árán is valósággá kell változtatnia. Egy parancs olyasvalakinek az akaratát nyilvánítja ki, aki többet tud, ennél fogva a parancsszót egy olyan mozdulatsornak kell követnie, amelynek az a célja, hogy a világ igazolja a parancsot adó tisztánlátását. Ha egy parancs maradéktalanul teljesül, beigazolódik a fennálló hierarchia, és ettől megnyugszik a szív.

Soha ilyen közel

Intellektuális képességeinek köszönhetően – rugalmas műveltsége éles elentétben állt a társai jelentős részének tudatát uraló eszmék monopóliumával – Lenz Buchmann gyorsan jutott előre a Pártban. Lenz Buchmann, most már mindig így szerepelt: keresztneve kikövetelte magának a vezetéknévet; a Lenz szó étvágyra gerjedt – a néző azt akarta, üljön mellette valaki, hogy így, társaságban figyelhesse meg a világot. És ez a megfigyelőállás a vezetéknévvel párosulva új jelentőséget nyert.

Lenz gyorsan tanult új tartalmakat. Nem új matematikáról vagy új fizikáról volt itt szó, hanem az embereket összekötő és elválasztó ősi tudományról. Igaz, hogy katonai szövetségeket és hadüzeneteket fosztottak meg erejüktől, ám ezek továbbra is megmaradtak a Párt tagjainak emberi kapcsolataiban. Lenz, aki ahhoz volt szokva, hogy egyedül birkózzon meg azzal, ha a különálló sejtek bosszút akarnak állni egy testen, most „körbe volt véve emberekkel”. Annak idején, orvosi csapatában még a bonyolultabb műtéteknél sem voltak hétnél többen, most pedig olyan értekezleteken vett részt, ahol nyilatkozatait több tucat párttagja hallgatta. Az ilyen politikai találkozók egyfajta mágneses energiát fedtek föl, amely egy adott csoportban vagy működött, vagy nem, de a tagjait összekötötte.

Ez a fajta közösségi érzés annak az új időnek volt az egyik találmánya, amelybe Lenz belépett. Nem vitatták a szándékot, ami azt jelentette, hogy teljesen más vérből, más családból származó emberek, akik sosem találkoztak az ágyban vagy a nagy fegyverleteleknél és békekötéseknél, most egymás mellett álltak, és mintha évszázadokon át ugyanabban a hadseregben harcoltak volna.

Ez az illúzió – hiszen az volt – nem vakította el Lenzet. Még azokon az értekezleteken is, ahol úgy látszott, közös arcukat ölt a táj, és ahol az emberek összekapcsolódásának igénye elérte azt a pontot, amelyen túl már csak a testi szerelem hozhat kielégülést, Lenz egyszerre két helyen állt: lenni kész volt rá, hogy társaival együtt fegyvert ragadjon, közben pedig titkos megfigyelőállásban rejtőzködött fenn, és miért is ne mondjuk ki, olyan helyen állt, ahonnan elárulta a többieknek, mert innen nem az ellenség táborára, hanem a saját szövetségeseire látott rá.

(regényrészlet)

BENSE MÓNIKA FORDÍTÁSA

megy a szimbolikus politizálás

Országközi divatok

Egy Bogár nevű fontoskodó beszélget Kövérrel az Echo TV-ben 2010. január 13-án a mindent uraló nemzetközi összeesküvésről. Ezek bérgyilkosok, mondja. Azt nem mondja, hogy kik ezek az ezek. Nemzetközi pénzvilág, a megbízóknak is vannak megbízói. Rothschild szerint, ha nála a gazdaság, mindegy, ki nyeri a választást, de nem közli a Bogár, hogy melyik Rothschild, az 1774-ben a frankfurti gettóban született Mayer Amschel Rothschild-e, az aranyműves faterja, vagy a tíz gyereke közül mondjuk a waterlooi csatára spekuláló Nathan.

Esetleg R. Klára a Váci utca 17-ből, akinél nagyanyám is varratott, *rócsild az rócsild az rócsild az rócsild*, a név nem konkrét emberekről, hanem magáról az összeesküvésről referál. Kövér: mindenkifölött meg kell nyernünk a választásokat, mire Bogár: de ki az a mi. Tényleg, ki az.

Régi zsigerek Fideszes haverjaim szerint az LMP szadeszes. SZDSZ-es haverjaim szerint fideszes. Moldova szerint igazából SZDSZ, Seres László szerint nem cool, magyarán nem kapitalista, hanem „magát nyilván alternatívnak tartó, valójában állam-, intézmény- és PANKKK-függő fiatal városi értelmiség”. Bokros Lajos szerint kommunista. Mindehhez a legodaillóbb arckifejezést vágják. Semmi kétely, apodiktikus hangvétel és fogalmazásmód, ahogy Rákay Philip bírja kifejezni magát: „mindenkiben megindultak a régi zsigerek”.

Alakuló ülés 2010. május 14. péntek. Nyolckor a lakásajtóban vár az fn.hu és az RTL Klub. Bejönnek, effektív benyomulnak, épp kötöm a nyakkendőt. Vettem egy szép kis zöldet. A trolimegállóban az M1 stábja, Origo és Index.¹ Kicsit még fontoskodunk az irodában, séta a Parlamenthez, várakoztatnak a parkolónál, aztán csak-csak beengednek, érdekes.

Van padom.

Elég spród.

Lehet a más politika, jelenti be a korelnök Horváth János, általános derülségre. Derülök és meghatódom, kiderülök a meghatódottságomból, *lebet a más*, fix hazafi mondat, ha nem lesz a más, rossz lesz, és nyugi, nem lesz rossz, Magyarország nem volt, hanem lehet a más. Mandátumigazolás, Szózat, Jobbik és kormányoldal elénekli a székely himnuszt. Pár sűrű jobbszeles agresszívoskodik, a frusztrációjukat egyenlítőgetik. Az egyik torgyánosra véve a figurát kényszeresen hozzászól, nem ijesztőek, inkább mulatságosak, inkább má' mingyá' sajnálni kezdenéd őket, ha megengedné magadnak. Engedd meg. Miért így működnek? Nem érzik, hogy közben verik szét a hazát? „Beata Ungheria se non si lascia più malmenare” (Dante Alighieri). Feltörte a cipő a sarkam, alig vánszorgok hazafelé. Konkrétan feltörte a cipő a lábam.

Morvai Krisztina mellett ülök. Mellőlem kiabál. Börtönt, kötelet, kiabálja Bajnai alatt, aki beszél Vonának, mert az, levette zakóját, mellényben esküdött. Két kiabálás között barátságosan hozzám fordul, előkapja a táskájából a cukorkás dobozát, megkínál. Köszönöm, mondom, nem szeretem. De-de, vegyek csak, a markomba ráz pár darabot. Szörnyen ismerős *bűbájós* hangfekvés, budai úri-asszony, nem hagyja annyiban, és úrifü nem utasít vissza egy hölgyet. Elmeséli, mennyire fárasztja a sok repülés, fireg-forog, izgatott, és jól van, én is épp elég izgatott vagyok, mégiscsak nyitóülés. Beszédkényszere van, erősen kompenzál, mintha valahogy röstellné magát, érezné, hogy nem így kéne, hogy rosszul navigált. Vajon mire jó ez, miért jó neki? A későbbiekben is, ha megjelenik, te nyerembe ütöget pár tik-takot, én meg lenyelem. Hogy ő most föl fog szólalni!

Jó.

És izgul, közli izgatottan. Nem létezik, válaszolom, maga profi. De, izgul, higgyem el, és mosolyog hozzá, aztán föláll, hogy átváltozzon.

Valami furcsa izévé.

Egyszer csak fölállt, és átalakult.

Vébé Június 14. Borult, esik. A kult.bizottságban a Márai-programról vitáznak, bejött Csaplár Vilmos, beültünk az irodámba, hozott Jávornak egy példányt a *Magyarok* című könyvéből. A brazilok 2:1-re megverik szegény kis észak-koreaiakat. Épp csak, de meg. Li Vun Dzse, Kim Jung Kvang, Dzsung Szung Rjong, Oh Beom Szeok, Cso Jong Hjung, Kim Hjung Il.

Li Jung Pjo, Li Dzsung Szu, Kim Dong Dzsun, Csa Du Ri, Kang Min Szu, Kim Nam Il, Kim Bo Kjong, Pak Dzszi Szung, Kim Dzsung Vu, Kim Dzse Szung, Ki Szung Jong, Li Csung Jong, An Dzsung Hvan, Park Dzszi Jung, Li Szeung Rjul, Jeom Ki Hun, Li Dong Guk, Ri Mjong Guk, Kim Mjong Gil, Kim Mjong Von, Csa Jong Hjok, Nam Szong Csol, Pak Csol Jin, Pak Nam Csol, Ri Dzsun Il, Ri Kvang Cson, Ri Kvang Hjok, An Jung Hak, Dzszi JunNam, Kim Kjong Il, Kim Dzsung Jun, Mun In Guk, Pak Nam Csol, Pak Szung Hjok, Ri Csol Mjong, An Csol Hjok, Csoj Kum Csol, Hong Jong Dzso, Dzsung Tae Sze, Kim Kum Il, Kim Dzsung Il, Kim Dzsung Un, koreaiak összekeverve. Van, aki szét tudná válogatni? Kakukktójás? A szlovákok megütötték az olaszokat 3:2-re, emlékszik valaki? A Duna TV-ben Kolláth Györggyel fecsegünk a vébéről – amiből alig látok valamit. Másnap 2 felé kétpercesekben szóváltás L. Simonnal, a nemzetiségi színházakat előbbre soroló módosítóhoz is hozzászólók Novák cigányozása miatt, beszólok a Pörzsének, aki szerint a cigányszínház pénzén inkább lélegeztetőkészüléket kellene venni. Lélegeztetőkészülék! Ezt komolyan mondja? Rá kéne kötni. Aztán elnézést kérek.

A folyosón is.

Vona megjegyzi, hogy korrekt volt.

1937-ben egy francia diáklány a cikkében azt kívánta, „Mussolini nagy elfoglaltságai közepette találjon egy kis szabadidőt arra, hogy eljöhessen Franciaországba rendet tenni”, írja Simone Weil: hogy bármennyire kevésbé rokonszenves ez a társadalmi réteg, bármennyire is bűnösök, ők is emberi lények, mégpedig szerencsétlen emberi lények.

Bemegyek, sokadszorra már. Tíz fölött, húsz alatt. 2010. május 21. Megy a szimbolikus politizálás, és rendben van, a szimbólumok eligazítanak, ez a tömeg patent-fordulat, invenciónélküliség viszont bealatt. Ülök, hallgatok, nem alszom, elvagyok. Simicskó Trianonról szónokol, a világ zeneművészetének csúcsára kerültünk, hála Bartók és Kodály munkásságának, a jelenlévők tágra zárt szemmel néznek ki magukból. És Vona.

Szerinte a székely ember vasárnap fekete mellényt ölt, és kevesen vannak, akik sokáig bele bírnának nézni a szemébe. Tegnap Révkomáromban az irodalmi est után vagy nyolc felvidéki fiatallal beültünk egy kocsmába. Finomak, okosak, rendes magyarok. Jó-jó, de mégis inkább csak mulatságos a Jobbik, nem? – próbálkozom. Egyáltalán nem mulatságos, hanem veszélyes, mondják, semmi vics, látom rajtuk.

Nem félnek, csak lejön róluk a mosoly, konkrétan lehervad. „Emlékezzünk csak a TV-székház sikeres ostromára, majd a győzelem utáni tanácstalanságra a folytatással kapcsolatban”, így Julius Evola *Jobboldali fiatalok* című könyve előszavában Vona Gábor.

Volt még kormányesküdtétel, a Delegációs teremben Réthelyi nemz. erőforrás-miniszter és Matolcsy meghallgatása, BL-döntő (Inter-Bayern 2:0, Milito kettőt rúgott) és három napos Pünkösöd. Ha nem esett, a kertben ültém. Sokat esik. Apadnak a folyók, egyes helyeken abbahagyták a védekezést, mondja a közszolg. rádió. Molnár Oszkár – a hátam mögött ül – nem jött, abban a régióban a legdurvább a helyzet. Szentistvántelegen az egészsből semmi nem érződik, de Nemesvitán, a testvéreméknél gyümölcsfákat csavart ki a szél. Május 25. Orbán beszél laposságokat, összes mondata patent, egy darabig írom, mindent csak nem írok le. Egy szőke, fehéringes gyorsíró dolgozik szorgosan, ő mindent leír, a tévé is fölveszi, túl van biztosítva. Az állam finanszírozhatatlan kolonc, papírból termel a legtöbbet, ezt 14:12-kor közli.

KUKORELLY Endre
A Memória-part
Magvető, 1990

Egy gyógynövénykert
Magvető, 1993

Napos terület
Pesti Szalon, 1994

Mintha már túl sokáig állna
Jelenkor, 1995

Kedvenxc
Jelenkor, 1996

H.Ö.L.D.E.R.L.I.N.
Jelenkor, 1998

Rom: A szovjetónió története
Jelenkor, 2000

Tündérvölgy
Kalligram, 2003

Samunadrág
Kalligram, 2005

Legszebb versei
Ab Art, 2006

Rom: a komonizmus története
Kalligram, 2006

Ezer és 3. avagy a nőkben rejlő sziv
Kalligram, 2009

Mennyit hibázok, te Uristen
Kalligram, 2010

Reggel az egyik istennő 3 száz darab
Kalligram, 2011

Országközi divatok
Libri, 2014
(megjelenés előtt)

(szerk)
Ismeretlen katona
Szoba kiadó, 2007

„A Közért.
Megjegyzések az irodalomról”
Magyar Lettre
Internationale, 20

2014 tavasz

„És mi van
a szavakkal?”
Magyar Lettre
Internationale, 53

„Érv, érvény, kovász,
érvényesülés”
(Antiszempon)

Magyar Lettre
Internationale, 71

„Djaim”
Magyar Lettre
Internationale, 88

„Identitásmondatok”
Ex Symposion,
2013. 84.

(Farkas Zsolttal,
Garaczi Lászlóval,
Marno Jánossal,
Németh Gáborral)
„Beszélgetés a
posztmodernről”
Magyar Lettre
Internationale, 29

(Garaczi Lászlóval,
Németh Gáborral)
„A 84-es kijárat”
Magyar Lettre
Internationale, 32

(Jorgos Alevras
interjúja)
„Venit sit dicto”
Magyar Lettre
Internationale, 31

(Lucas Cejpekkal
és Margret
Kreidllel)
„Egy másik
Alte Schmiede
beszélgetés”
Magyar Lettre
Internationale, 34

(Németh
Gáborral)
„Százaz felületek”
Magyar Lettre
Internationale, 40

(Scherter Judit
interjúja)
„A kortárs
irodalomról és
a nőkről”
Magyar Lettre
Internationale, 85

FARKAS Zsolt
Kukorelly Endre
Kalligram, 1996

Rengéshullámok jelzik, úgymond, a válságot. Molnár O. barátkozós, mindig nyújtja a kezét, ha beül mögém. Kizárta a Fidesz, az már sok volt, hogy a terhes romák a hülyegyerekek utáni magasabb segély miatt kalapáccsal verik a hasukat. Június 4-én hajnalban átszakadt a Bódva gátja Edelénynél.

Cikk. Stuttgart, 1999. június 26.

Ámulva kérdeztem, ki ez és miféle.
(Po Csü-ji / Kosztolányi Dezső: *A politikus*)

Minap mutattak TÉV-adásban egy kerek fejű magyar képviselőt. Lila-pirosas volt a képe, biztos a képernyő miatt. Vagy mi miatt. Lehet, hogy csak a képemet viselte el. Azt állította szegény, hogy nem helyes (miközben állított, én néztem őt), tehát, hogy nem helyes, hogy a választók nem láthatnak engemet! Mármost hogy őt magát, a kerek-pirosat. Ezt bírta mondani. Hogy nem helyes. Nézett a szemével.

Pont néztem őtet, a nem láthatót – és szentigaz, alig képzelhető látvány butában viccesebb. Én választó vagyok, tehát őt kéne nézmem! Ez komoly. Nem viccel. Hogy miért? Hát azért, mert ő engemet *vezet*, ez a tokás-vörös. Na most itt van a félreértés, vagy mondjuk úgy, az volna még a legjobb, hogy itt azonnal értsük félre egymást! Mert talán nem világos, hogy én azért választanék ki a jelentkezők közül nem is kevés igyekvőt,

hogy egy adott program szerint az ügyeim intézzék el, mert nincs kedvem és nincs elég időm, erőm, nem értek hozzájuk – de ne vezessenek! Már ha lehet! Vezetni nem! Olyan, hála az úrnak, mindig akad elég, aki az orromnál fogva vezet, az én vezérem bensőségesebb. Az lesz tehát, hogy az erre vállalkozók egyik csoportját felfogadom, talán túl sok jogomról is lemondva rájuk ruházom a törvényhozó és a végrehajtó

hatalmat, és adót fizetve finanszírozom, hogy intézzék dolgaikat: (munka)időben intézkedjenek, szolgálják az ügyem. Lehet ezt félreérteni? Miniszter, nem vezér: nem szolgál (az csak a neve), de szolgáltat a szerződés szerint. Amire fölfogadtam. A buszvezető nem engem vezet, hanem a buszt – ha jól tudom. Felszálltam, mert arra megyek, dolgom pont arra van, és nem nézem, hogyan csinálja, mivel az ablakon van úri kedvem nézni ki.

Vagy nézni be. Vagy olvasok. Vagy alszom inkább, akármilyen jobb, s ő kormányoz, mert arra szolgál. A pincér, hogyha beülök, tudomásul veszem az étlap árait és rendelek egy pofa sört, kihozza – ámde nem vezet! Az félreértésre vezetne csak. Fekete nyakkendővel visel a frakkhoz, feketét és nem fehérét, jobb helyeken ezt nem tévesztik el – de a cipőmet nem pucolja ki, azt kipucolná más vállalkozó, ha én magam

nem vállalkoznék rá – vagy lenne oly cipőm. De nézni őt? Pincért, csapost, sofőrt? A végcséni s a mosogatólány hogy működik? Még akkor is, ha kurva fontos, mit, ki, miként is teszi, beleköp-e, kispórol, felvizez, elszámol hozzá ezt meg azt, leissza a habot, az ujját közben odanyomja, mivel megvan minden hatalma hozzá. Ő van ott,

a konyhaajtót jól magára csukja, s hogy milyen sört mér, azt tuti, hogy sosem tudom meg,

ha tényleg nem nézek felé, nincs kedvem őt figyelni. A körmére se nézek. Ámde épp azért bízom meg őt, nem?, bízom benne, hogy nem köpködős, hogy ne őt kelljen nézni más helyett, hanem a létezés egyéb vonatkozásait, most inkább nem sorolnám. Nem sorolgotok. Én nem sörkihordás- vizsgálat miatt vagyok e mai korcsmán. Ő van amiatt. Én iszom, ő hajlong és cipel. Én fizetek neki, s megiszom a levét, világos, de majd átülök

egy másik helyre, ha már annyira nem tetszik ez, más csaposok, egész más szagú végcsének közé. Vagy legalábbis azt hiszem, remélem, másmilyen, hogy az a banda gyorsabban s halkán csinálja majd, jobb a söröm, jobb a sorom, jobb levegő, szép lebegés, hogy dől a lé és nem lesz annyi habzás. Nem hiszik, hogy fel kéne izgatniuk, látványt kell nyújtani kiszolgálás helyett, azért hogy holnap is, megint mindig őket válasszam meg mások helyett.

A látvány, ár alá ígérés, a túlzott gesztusok, cirkusz, hajbókolás, az mind azért megy, hogy végképp elnyerjék a kedvemet. Ez működik, leghamisabb gesztusok is elérnek, kár tagadni, nem (biztos, hogy) a minőség miatt választom őt, csak el ne higgymen már, hogy pontosan tudom, miért. Jól meghajolt. Meg ilyenek. De az nem létezik, a létezésben nem lehet oly pusztai sivár, hogy pincérről és kocsmai személyzetről fecsegek,

ahogy unatkozó budai úriasszonyok anno a Zserbó teraszán arról, hogy a cseléd lány lop-e vagy rendes, de buta, szagos, törz-zúz, bakázik. Ki van zárva! Vagyis, úgy látszik, mégis létezik, sajnos mégiscsak az van minden áron itt leosztva, hogy egy foglalkozási kör, én nem tudom, hogyan, elérte, hogy nagyjából csak róluk beszélnek. Róluk beszélünk. Arról a kerek-vörösfejűről ott, aki azon van épp most marhára fennakadva,

hogy nem róla beszélnek. Hogy nem ő beszél, miközben ő beszél! Vöröslő fejjel. Ezt aztán ügyesen elintézték. Hihetetlen gyorsan a semmibe foszló ügyek-bajok mint a hír szerepelnek. Elöl. Első kocka, első lapon. És „gazdaság”, és „mindennapi élet” – az: mi az? S csak azután a „kultúra”, külön. Kultúr-rovat. Végén a sport. Előbb időjárás. Előbb-utóbb. Ki van találva, imígy vonták a létezésből el. Pedig

semmi nincsen külön. Kultúra nincs külön, csak ez a fölcseréltség. Az, ahogy darabokra szedik, hogy van – mert termelik – mit elcsereberélni, ki, be, föl, át, meg, össze-vissza, szét. Ilyen ügyet-intézetős, ügyerjesztő, ügyelbaszó, ügyetlen. Nem mintha általában volna bármi kedvem Valami kegyetlen kultúrkritikába zuhanni. Ami gerjed és málladoz, az múlik szépen el. Így múlik minden el: így is meg úgy is, állítólag.

Szívporkölt 2010. augusztus 4. Borult, fúj a szél, 11 felé kisüt, a kerti száletliben dolgozom. Tegnap Szigligeten ebédeltünk, ott maradt a dzsekim, hív Vámos Miklós, hogy megtalálta. Este Kerékgyártóékhoz Ábrahámhegyre. Ké-sőbb érünk oda, vissza kellett fordulni, otthon hagytam a koci papírjait, nagy-

ban főznek már. SZDSZ-árva köménymag, harmincválhány belvár' értelmiség. Akik vacsora után, már vacsora közben is, éjfélig majd velem foglalkoznak.

Vagyis az LMP-vel.

Vagyis velem, most én vagyok az, és velem lehet beszélni. Bírjuk egymást, legalábbis úgy tudom: én mindenképp bírom őket. Eszünk szívörköltet, elég fini, kérdez valaki, egy másik is, töltök neki bort. A bor rossz, Jägermeistert iszom, az is rossz. Nem rossz, csak rosszul esik. Barátságosak, figyelnek, jól van, néz rám, mert hozzám beszél, én is nézem őt, mi ezzel a baj? Semmi. Aztán pedig az lesz, hogy már mindenki az asztalnál ül, egy jókora asztal körül, és négy órán keresztül dől rám az okos, gúnyolódó, szarkasztikus, dühös, olykor gyűlölködő beszéd. Az *I'm talking big, because I'm small* mindentudó retorikája. Keserű-sértett, zárt arcok, zárt véleményközösség, ki van porciózva, hogy mi lesz.

Mi van. Mi a megengedett, ki mit tehet és mi az igazság. Tudja, kinyilatkoztat, könyörtelen, más véleményekre rezisztens, nem tamáskodik, nem téved, nemigen ad esélyt, alig kérdez, a kérdések inkább csak kérdés formájú kijelentések. Gyanakvás.

Semmi szív.

Nem tudom jól elmondani, remélem, a Jóisten fölvette magnóra, levideózott minket. Szókratész „folyton az emberi dolgokról beszélgetett, megvizsgálva, hogy mi a jámbor, mi az istentelen”, hogy „mi az állam, mi a politikus, mi az emberek fölötti hatalom, és milyen az, akinek hatalma van az emberek fölött.”³ Nem rám mérgesek, nem engem nem szeretnek, hanem – sejtmem sincs, kicsodát.

Egy *ennyire* kis⁴ pártot?

De hát azok még csak most kezdik! Hogy nem pont olyan, mint az eszédes, nem olyan, ahogy ők elvárják, ahogy *kell* lennie? Annyira megképzí a hovatarozásomat a helyzet, megkeményíti a lelket, most brutál' elempés vagyok, létezik olyan, hogy *mi*. Éjjel adja a tévé Chaplin *Diktátorát*, a vihar a felénél kivágja a biztosítékot.

Erő, Erőszak, Rossz Helyek Test és lélek titokzatos helyek. Ijesztő, dzsungel, odavonz, függ, ki tudja, mire számíthat. Megtart, mint az autó biztonsági gurtája, leláncol, mint Prométheuszt Héphaisztosz. „Lássátok e zord bilincset, amely ideláncolt engem.”⁵ Megkötvé kapálózol, szereted, akikhez kötve vagy, a családod, egy minap még idegen nő illatát, ízeket, tárgyakat, a lakásod levegőjét, a környéket, a hazát, bármilyen is. Ha zavar, inkább élvezd. Aki nem kötődik, nem éli túl, a függéshez képest létezik a szabadság, függés és szabadulás adja ki ezt a cirkusz-grimbuszt. Emlékszem, ahogy egyszer Rómában *játszom* a komputeremen. Ragyogó idő van, csillog a város, szárad föl eső után, én meg, aheyyt hogy mászkálnék, ülök a szobában, és beleremegek, ha elrontom. De mit?

Rossz mezőre kattintok, tényleg, mintha fölrobbannék, ugyanis föl kell robbanom ahhoz, hogy egyáltalában föl bírjak kelnit az ágyból. Levertség, kudarc, szorongás, elhagyatottság, kiszolgáltatottság, kevés is elég, a függőség atavizmus, könnyen kialakul, az ember potenciális függő. Akkor Rómában egy

sikeresen föl nem robbanás menet végén lendületből kitöröltem a játékot, elmúlt. Prométheuszt Zeusz parancsára az a Héphaisztosz kénytelen a sziklalfalhoz nyűgözni a föld határán, szkútha tájon, akitől ellopta az emberek számára a tüzet. Erő és Erőszak segítségével, végérvényesen. Az Előrelátó titán, tudja, mi lesz, nem kapálózik. „Az emberek lelkébe loptam vak reményt.” Van olyan.

Családi fogyasztásra „a nép sorsát könnyíteni akarván” száz liter 43 alkohol-fokos, vagy ötven liter 86 fokos pálinkát lehet főzni saját gyümölcsösből vagy vásárolt cefréből. „Áldozatokkal erős szeszgyárt hozza létre falukban, / Honnan az életvíz olcsón juta póri torokba” (*Az elveszett alkotmány*). Hozzá van téve, Arany János (is) lábjegyzeti magát, hogy „Másképp aqua mortis. Hatalmas emeltyűje a magyar népnevelésnek”.

Generális (1) Orbán vonul a Képviselőház földszintjén. A bejáratától, keresztül a csarnokon a liftig, valamiféle virtuális folyosón. Jön ki a teremből, aztán nem tudom, mi van, nem nézek utána, hogy ilyenkor hova megy. Tartják neki a liftajtót?

Másokat addig udvariasan átterelnek-tessékelnek a szemközti oldalra? Soha senki nem lép oda hozzá. Ül körülötte a mameluktömeg, megannyi biodísz meg Caligula lova, nézik, túlbuzogva tapsolják, elfoglalják magukat, kiteszik magukat a kirakatba. „A csimpánzok a tekintélynek behódoló köszöntéssel adóznak, amely több rövid morgásban, majd hosszú hajbókolásban, a felsőbb-ségnek való kéznyújtásban és lábának csókolgatásában nyilvánul meg” (Fukuyama⁶). „Amikor a katonák megpillantották a császárt, szalmacsóvákat gyújtottak, »vive l'empereur«-t kiáltottak, és utána futottak” (Lev Tolsztoj: *Háború és béke*). A Pareto-szabálynak megfelelően a kormánypártiak 20%-a viszi az ügyek 80%-át, a húsz százalék húsz százaléka a nyolcvan százalék nyolcvan százalékát. A végső döntések 80 százalékát a 20% 20%-ának 20%-a – egy ember. Ki lehetne függeszteni a szenátus Tiberius császárnak szóló feliratát: „Neked adták az Istenek a döntéshozás jogát, nekünk csak a végrehajtás nemes feladata jutott”.

A fideszesek sokan vannak. A szocik zavarban vannak. Mindenféleképp, óriási katyvasz és összevisszaság, nagyon vidékiek és nagyon úriúruk, önelégültek és riadtak, peckesek és közömbösök, gúnyolódók és bekiabálók, barátságosak, érdektelenek, csöndesek, hepciáskodók, köszönők és nem-köszönők. Köszönök, nem köszön, mi van, nem vette észre? A végéből kifelé jövet biccent. Az idősebbek köszönnek, kézfogás, a fölcsóválásom után gratulál két fideszes, nem ismerem őket. Annyira zavarba hoznak, hogy azonnal odébbállok. Azt hiszem, az utcán nem ismerném fel őket. Nagyjából senkit. Félretolom a nehéz vörös bársonyfüggönyt, bekukkantok az ülésterembe, tényleg sokan vagyunk. És zavarban.

Generális (2) A diktatúra balett, diktatúrában mindenki táncol. Minden mozgás tánc. „Ott megy a zsúfolt előcsarnokban, és mintha senki nem engedne utat neki, még egy lépést sem tenne, mégis szabad az út, ELŐTTE szabad az út, nyugodtan, kimérten könnyedén lépdél puha csizmájában, mintha nem is nézne RÁ senki, nem fordulna hátra, és mégis tudja, hogy Sztálin közeledik” (Ribakov: *Az Arbat gyermekei*). „Ideje magának semmi nincsen; semmi tulajdon helye; mindent kérelemmel, más asztalától él; valamikor fejedelmét látta, meg halványodik, meg pirul, tétova futos, mindenkor fél: mennyi tétet hajt, süveget vét, mindent a fejedelemnek, mindent másnak, magának semmit” (Kiss István rodostói *Magyar Philosophya*-ja⁷). „A generális nem konferál, csak határoz, a párt nem disputál csak szavaz”, így Mikszáth: Tisza „tíz éve eszi a legedesebb kenyeret, melynek neve hatalom, és sem a kenyér nem lett kisebb, sem az ő étvágya nem lett rosszabb.” Szánandó. „Szánandó akkora hatalommal bírni, amelynek minden enged. Szerencsénk túl messze veti tőlünk a társadalmat és a társaságot, túlságosan távol plántál ezektől” (Montaigne⁸).

¹ http://index.hu/video/2010/05/14/kukorely_nem_vagyok_benne_a_tutiban/
http://www.fn.hu/belfold/20100514/kukorely_endre_parlamentebe/

² „– Tör – gondolta. – Ez, úgy látszik, tör.” Viznyé gondolta Kosztolányi Dezső Édes Annájáról.

³ Xenophón: *Emlékeim Szókratészről*. Budapest, 1986, Európa Kiadó. Németh György fordítása.

⁴ Kis párt, nézzétek ehhez – ha feszültek vagytok, bármihez – a Brian élete idevágó részletét. És mostantól mindannyian hívjátok Lorettának.

⁵ Aiszkhülosz: *Leláncolt Prométheusz*. Trencsényi-Waldapfel Imre fordítása.

⁶ Francis Fukuyama: *A politikai rend eredete. Az ember előtti időktől a francia forradalomig*. Pető Márk fordítása. Budapest, 2012, Akadémia Kiadó, 270-71.

⁷ Aiszkhülosz: *Leláncolt Prométheusz*. Trencsényi-Waldapfel Imre fordítása.

⁸ Michel de Montaigne: *A nagyság alkalmatlanságáról*. Esszé III. Pécs, 2003, Jelenkor Kiadó. Csordás Gábor fordítása.

Mindig más strandra vágyik

Legyen az ukrán ügy élharcosa

ZÁBRANSKÝ,

David

Mindig más strandra

vágyik

(G. Kovács László ford.)

L'Harmattan, 2014
(megjelenés előtt)„Mindig más
strandra vágyik”
Magyar Lettre
Internationale, 64,
66, 72, 76, 87

„És a huszonegyedik Mahler-taktusra Polina megsemmisítette Rubiót?”

„Nem.” A huszonegyedikre összekulcsolt kézzel a mosdóra támaszkodott, de képtelen volt tovább nézni magát. Az a hely megint fehér volt. Vizet merített a kezébe, s leöblítette az arcát. Lemosta róla a sminket, lemosta a szeme körüli árnyékokat, lemosta szempilláit és ajkait.

Mindazok a színek, amelyek gyönyörűvé tették, most piszkos vízként csordogálnak le róla, amilyen eső után folyik a harkovi utcákban. És ugyanúgy, ahogy Ukrajnában, ahol már hosszú ideje senki sem hiszi, hogy az utcákban folyó piszkos esővíz a valóságban könnyek egyetlen hatalmas áradata, s nem piszkos víz, az sem piszkos víz, amely az arcán folyik, nem víz a valóságban, amelyet a tenyerébe merített, hanem csak könnyek, amelyek a szívéből folynak.

Nem, a huszonegyedik taktusra nem semmisítette meg Rubiót, mert már nem fontos számára a férfi, nem gondol rá semmivel sem többet, mint Don Quijotéra és Rocinantéra.

Azt kívánnám, hogy amit majd tesz, forradalom legyen. Azt szeretném, ha kijönne a zuhanyozóból, letépné a falról a flamenco-táncosnő plakátját, azt szeretném, hogy menjen oda Rubióhoz, üsse pofon, azt szeretném, hogy dobja ki az ablakból a Mahler-zenét tartalmazó kazettát, azt szeretném, hogy tépje szét a *Marie-Claire*-t, és menjen el Ukrajnába. Azt szeretném, hogy ott álljon be az első sorba és legyen büszke, azt szeretném, hogy legyen az ukrán-ügy élharcosa, azt szeretném, ha falura költözne, és egyszerű életet kezdene élni Ukrajna közepén, tyúkok és tojások, kötégetés és varrás. Nevetséges forradalom volna ez; mindazonáltal szeretném. – De attól félek, hogy amit majd tesz, nem lesz forradalom.

A forradalom ma minden házat lerombol, de csak azért, hogy már holnap újak épüljenek, amelyek noha most még nem állnak, tulajdonképpen mint ha már állnának.

Dicsőségtől övezve kell rombolni, mert a régi házak holnapra ugyan már nem lesznek, de az emlékezetben meg kell maradniuk. Azért kell valakit az utcai lámpára felakasztani, hogy a nem-forradalmárok féljenek, de azért is, hogy a forradalmárok jegyezzék meg, kik voltak a nem-forradalmárok, és milyen volt a világuk. A forradalom mindent mindenkinek a szeme láttára csinál, mert a vágnak jól kell látnia azt, amit megvet, és a megvetésnek jól kell látnia azt, ami után vágyakozik.

A forradalom = megvetés + vágy, miközben a vágy tárgyának másnak kell lennie, mint a megvetés tárgyának. Hogyha a forradalom egyenlete így néz ki, akkor az, amit majd Polina tesz, nem lesz forradalom.

Megvetése nem forradalmi, nem látni benne az ugrásra készülő erőt. Áll a fürdőszobában, összekulcsolt kezével a mosdóra támaszkodik, nézi magát a tükörben, s az a hely ismét fehér. De ugyanolyan fehér minden más is, s az a fehér hely már nem az egyetlen fehér hely a végtelen egyenesen a végtelen múlt és a végtelen jövő között, mert egyszeriben ez az egyenes is üres.

Mintha a fényképekkel teli könyv bezárult volna (ez a könyv Polina élete). Egy ideig egyik oldalt nézte a másik után, de mindig ott áll két oldal között ő maga, mindig ott áll, ahol a könyv megtörik, mindig ott, ahol az egyik fényképet egy másik váltja. Nem volt boldog, de mindig ott állt, ahol folyt az idő, ahol folyt az élet. Ez a két fénykép az egyik oldalon az egyik, mindegyik oldalon egy, ez volt az ő élete, ez volt az ő permanens forradalma.

És mi várja a következő oldalon? Ukrajna. Ukrajna azonban nemcsak az ő ukrán fiúja, a varrás és az ukrán népdalok. Ukrajna túl nagy falat, Nyugat és Ukrajna, ezek a mércék, amelyekkel a szíve képtelen dolgozni. Az ő szíve nem olyan nagy, hogy egyetlen ütéssel egész Ukrajnát lökje az ereibe, nem olyan erős, hogy egyetlen pillanat alatt ki tudná vetni magából a Nyugatot, amelyről most már tudja, hogy számára egyszer s mindenkorra megszűnt, de mégis ez

az a Nyugat, amely az ukrániai élet egyetlen alternatívája, mert Ukrajnán és a Nyugaton kívül más nem is létezik.

Igen, az ugrás Ukrajnába az utolsó, ami számára maradt. Ha odaugrik, nem marad már semmi. Ukrajnából már nem lesz hová ugrálni. A fényképekkel teli könyv bezárul. A forradalom elcsendesedik.

Apja halála: legelőbb egész Ukrajna halálának a metaforája volt, aztán az igazi élet metaforájává változott. Abban a pillanatban úgy tűnt, hogy a forradalom diadalmaskodik.

Igen, természetesen mindkettő beleíródott apja halálába. Ukrajna a világ egy megalázott és kigúnyolt zuga, ahol ártatlan emberek halnak meg, és ezek az ártatlan halálok logikus módon vezetnek ahhoz, hogy Polinán erőt vesz a harag. Innen már csak egy kis lépés a forradalom, tehát az élet. De ebbe a halálba nincs-e természetes módon beleírva valami más is, mint a forradalom és az élet? Hogyha apjának a halála egész Ukrajna halálának a metaforája lehet, nem lehetne egyúttal egy másik halál metaforája is (hiszen végül is nem az országok és a népek, hanem az emberek halnak meg)? Hát persze: önnön halála metaforája is lehet, hiszen ki másnak kellene meghalnia az után, hogy meghalt az apja, és amikor egész Ukrajna haldoklik? (...)

Polina apjának a sorsa: Ukrajnában született, jó volt, Ukrajnát, ahol élnie kellett, gyűlölte, de ugyanakkor lelke mélyén mindig is szerette, és sorsa az volt, hogy Ukrajnában haljon meg. Minden világos. Amikor pofont adott Polinának, mert nem volt hajlandó az Ukrajna gyilkosait ünneplő tömegben vonulni (Ukrajnát nem a rendszer ölte meg, hanem Lenin és Sztálin és így tovább), akkor csak azért tette ezt, mert jó volt. Megtette, de nem így gondolta. Ha Polina majd akarni fogja, jó lesz. Ha akarni fogja, elintézi, hogy sose legyen kommunista: az a pofon nem olyan pofon volt, amelyet a kommunista adott a nem-kommunistának, hanem egy olyan pofon volt, amelyet az apjától kapott, mert az apja féltette őt. Amikor nem volt hajlandó elmenni felvonulni, az apja aggódott miatta. Elég, hogy meghaljon, és köröskörül bizonyítékok tucatjai lesznek arról, hogy nem úgy gondolta. Valamit mondott, de más valamit gondolt. Elég, hogy meghaljon, és jó lesz.

Mennyire más helyzetben volt azonban az apja. Mielőtt meghalt, ezzel a pofonnal élte le egész életét, képtelen volt elfelejteni, képtelen volt életében bármit is megváltoztatni. Amikor meghalt, óriási kérdőjel lebegett a szeme előtt, a fölösleges pofon lebegett a szeme előtt, s nem maradt számára más hátra, mint azt kiabálni: *ostoba voltam!* (...)

A forradalom = az megvetés. Polina szétépti a *Mariet-Claire*-t, és varrni kezd, annak ellenére, hogy valaha lenézte a varrást, vágyakozni fog Sam után, jöllehet, egyszer már szerette a férfit, vágyakozni fog ukrán szeretője után, jöllehet, egyszer már elviselhetetlenül unalmas volt. Ilyen a permanens forradalom, egy hatalmas ugrás abba, amit megvet, ahhoz, ami után vágyakozik. Az ugrások fele előre visz, fele pedig hátra. El Corte Inglés, varrás, El Corte Inglés, varrás, a végtelenségig. Az élet végéig. Ismétlődés, variáció. Permanens forradalom, élet. Amit megélt, amikor a tükör előtt állt és összekulcsolt kezével a mosdóra támaszkodott, igen, tulajdonképpen az volt az élet, az volt az élet mindennapisága, közönséges butaságból eredő önvád volt, felemelt törölköző volt, és indulás egy másik strandra, egy lépés volt ahhoz, hogy az ő Énje levegőt vegyen és szeretni kezdje azt, amit azelőtt gyűlölt, és gyűlölte azt, amit azelőtt szeretett. Tulajdonképpen ez volt az élet, semmi rendkívüli.

Nem volt semmi rendkívüli, mert valójában mindezen változások dacára tulajdonképpen semmi sem változott volna meg, s az, aki a varrást fölcserélte a *Marie-Claire*-re, változatlanul ugyanaz maradt volna, aki korábban volt, Énje csak arra a pillanatra várt volna, hogy újból levegőt vegyen, és minden erejével szeretni kezdje azt, amit azelőtt gyűlölt, s amit még korábban szeretett (a varrást, a *Marie-Claire*-t, a varrást), s mielőtt újra gyűlölni kezdené azt,

amit korábban szeretett és még korábban gyűlölt (Marie-Claire, varrás, Marie-Claire). Az én változatlanul maradt, mert ugyanolyan erővel szeretett, mint amilyenül gyűlölt, és ugyanolyan erővel gyűlölt, amilyenül szeretett, mert az én mindig egy helyben áll, és sosem áll ott, ahová mutat, mert az én nem a Marie-Claire vagy a varrás szeretetében mutatkozik meg, hanem inkább abban a frekvenciában, amellyel mindkettőt váltogatja, egy befektetési mód, nem pedig az, amibe befektetnek, hanem inkább bátorság és erő, mellyel befektetnek. Nem abban az irányban van, amely felé mutat, hanem a gesztusban, amellyel mutat, és amely mindig ugyanaz.

Ostoba voltam! Különböző gyakorisággal így kiabálunk mindannyian. Felkiáltunk és megváltoztatjuk véleményeinket, a dolgokat és szeretőinket, egyik nézetet a másik után.

Az életben semmit se kéne kidobálnunk: nem kellene eldobnunk egykori szeretőink telefonszámait, nem kellene kiöntenünk az összes üveg bort és elhajítani a hamutálcát, mert hamarosan újért megyünk, és ismét inni kezdünk. És örömmel! Hogy lehattunk olyan ostobák és gondolhattunk az egészségiünkre, miközben az életet élni kell! És így tovább. Sőt, fordítva.

Igen, tulajdonképpen ez volt az élet, semmi különös; ugyanúgy szerette ukrán fiúját, ahogy Sam-et szerette, s valami másért szerette, nem azért, ami most. Ukrajna miatt szerette, ugyanúgy, ahogy Sam-et a Nyugat miatt szerette, mert az ő énye a büszkeségben rejlik, amellyel mindkettőt felvezeti a pódiumra, de az ő énye egyikükkel sem azonos.

S hogyan vinné oda Sam-et vagy Rubiót? Büszkén a Nyugatra és büszkén magára, és megvetéssel Ukrajna iránt. S hogyan vezetné oda az ukrán fiúját? Büszkén Ukrajnára és büszkén magára, és megvetve a Nyugatot. Mindkettőt kézen fogná, és várná a tapsot. Ez volna a gesztusa, ez volna az ő énye.

Ez az élet egyszerű hétköznapisága volna, egyszerű önvád a butaság miatt, a varrás fölcserélése a Marie-Claire-re, egyik szerető fölcserélése a másikra, semmi rendkívüli. Hiányozna azonban a boldogság, amelynek mindezen változásokat kísérnie kéne. Nem lélegzett föl, hogy minden mögötte van, nem kezdte minden erejével szeretni azt, amit gyűlölt. Miért? Mert az, amit átélt, amikor a tükör előtt állt és összekulcsolt kezével a mosdóra támaszkodott, az az élet egyszerű hétköznapisága volt ugyan, de volt benne valami embertelen.

Történelem. A történelem tette az élet egyszerű hétköznapiságát valami embertelenné.

Igen, Polina énjét a történelem vonszolja magával. A pódiumra vezetheti ugyan Rubiót, és rögtön utána ukrán fiúját, de Sam-től eltérően nem állíthatja Ukrajnáról, hogy ugyanolyan jó, mint a Nyugat. Nem állíthatja ezt, mert Ukrajna objektíve rosszabb a Nyugathoz. Az ukrán fiúja a paralimpia bajnoka, Rubio olimpiai bajnok, s Polina történelmi énjének köszönhetően látja ezt. Látja, hogy Rubio csillagként érkezik a pódiumra, mosoly ül az arcán, tökéletes öltönye van. Látja, hogy ukrán fiúja tolokocsiban érkezik, csendesen, és szenvedése teste minden részébe beleivódott.

Egész idő alatt azt gondoltam, hogy Polina a maga felfokozott vágyával különbözik az összes többitől, azt képzeltem el, hogy az ő énye épp azáltal különös, hogy voltaképpen nincs semmiféle énye, mert mindenfelé keresi maga körül, s olyasmi után lohol, ami nem létezik és így tovább. S azt is el tudtam képzelni, hogy énjének e tulajdonságába belehal.

Polina azonban ebben az értelemben ugyanolyan, mint mi mindannyian, csak a szabadságának mértéke más. Hogyha Bécsből volna vagy Madridból, akkor úgy ugorhatna a tolokocsis ukrán után, mint új véleménye után. Ugorhatna a bebörtönzöttek után, a paralimpiák bajnokai, a menekülők után, ők mindannyian az ő új nézetét képviselhetnék, mert Klaus vagy Rubio számára nincs különbség Mahler, a paralimpia bajnoka vagy a menekült között. Amikor untatni kezdi őket a paralimpia bajnoka, visszatérnek Mahlerhez vagy a gazdasághoz. No de Polina történelmi énye? Az ő szabadsága, hogy Mahler és a menekültek között föl-alá ugráljon, korlátozott. Ennek Polina fogyatékosága az oka, születése óta a paralimpia résztvevője volt, vak, hátrányos helyzetű. Nincs választási lehetősége, hogy visszamenjen Ukrajnába és edzeni kezdje a paralimpiára induló csapatot, mert Polina esetében ez nem csupán annyit jelentene, hogy megtalálja a véleményét, nem csupán annyit jelentene, hogy büszkeséget kezd érezni amiatt, hogy a fogyatékosokról gondoskodik, hanem azt jelentené, hogy ő maga fogyatékos marad, csak rosszabb díszletekben, s visszakérül a koncentrációs táborba. Ukrajna minden egyedi ént az ukrán nőben old fel, minden falut és várost Ukrajnában, minden műalkotást ukrán művekben. – De hát ez már túlzás! De hát ez már igazi koncentrációs tábor, mondjuk úgy: *a jelentések koncentrációs tábora*, a gyógyulás esélye nélkül.

Lehetséges, hogy sorsának a kulcsát azon a helyen kell keresnünk, amely felé a vágya kezdettől fogva irányult. A természetesség nem más, mint szabadon megválasztott vélekedés. A természetesség azonos a gazdasággal vagy a menekültekkel, Mahlerrel vagy a paralimpia résztvevőjével, Ukrajnával vagy Madriddal. A történelem nélküli világban nincs olyan erő, amely képes lenne bárkit megakadályozni abban, hogy azt válassza ki, amit akar. A történelem nélküli világban az állami és a történelmi láncról leszakadt demokrácia virágzik, a történelem nélküli világ oly lédús terményeket hoz, hogy mindenki azt adhatja ki a maga természetességének, ami csak eszébe jut.

Polina élete fölött azonban egy történelmi szuperego függ, s *(a történelem már nem egyéb, mint a Nyugatot a maradék világtól elválasztó vonal)*, amely akadályozza abban, hogy természetes legyen. Polina számára egyszerű volt a Nyugat mellett dönteni (de mennyivel nehezebb volt odajutnia), s most egyszerű számára Ukrajna mellett dönteni. De lehetetlen Ukrajnába visszatérni, merthogy (Sam-től eltérően, aki egyszerűen döntött Ukrajna mellett és egyszerűen ott élt), Polina ukrán.

Ha valaki majd ellátogat Polina sírjához, talán megérti, hogy épp ez volt az ő sorsa: nem lehetett természetes, mert ott tornyosult fölötté a történelem, amely felelős volt azért, hogy (azt követően, hogy el kellett utasítania az egész Nyugatot), számára nem maradt semmi, ami ismétlődhetett volna.

Miféle történelem ez? És miként lehetséges, hogy ez az egész világ története, s egyúttal mintha olyan történelem volna, amely a világ egyik felét, a Nyugatot, amely ráadásul uralja, egyáltalán nem is érintené?

A történelem vége ostobaság. Elég egy kissé elgondolkodni valaki fölött, olyasvalaki fölött, mint Polina. A forradalom = megvetés, amely ott tombol a Nyugat palánkja mögött. Így van, a Nyugat palánkja mögött nem érvényes, hogy a vágy tárgyának *másnak* kellett lennie, mint a megvetés tárgyának. A palánk mögött az érvényes, hogy a vágy tárgya és a megvetés tárgya *azonos*. Életünkről a történelem dönt. Úgy szemléljük egymást, ahogy a világ szemlél bennünket. Ez egy magunkhoz hasonított történelem, a történelem mint az élet értelmezése, mint útmutatás.

Ez egy abszurd versengés az „első világért”, melyben lehetetlen úgy győzni, hogy átlépünk egy másik klubba, egyszerűen azért, mert semmiféle átlépés nem lehetséges, nem a mi akarunktól függ. Az első világ szemében egy bizonyos értelemben örökre fogyatékosok maradunk (alacsonyabb rendű népek, kis nyelvek, szegény rokonok, második, harmadik világ), *gyanúsak*, akik az igyekvés elismerése és a nevetségesség közötti legvékonyabb határvonalon egyensúlyoznak. Bizonyos értelemben örökre fogyatékosok maradunk, mert más értelemben valóban *fogyatékosok vagyunk*.

Igen, meghallgathatjuk a bölcs tanácsot, kinevethetjük az összes klubot, és élhetjük az életünket (mindez végül is könnyebb, mint felállni a keresztszékben!); elhihetjük, hogy ezáltal fogyatékoságunk eltűnik. – De ezzel csak egy boldog öncsalásnak engedünk.

Merthogy a Nyugatot ebben az esetben nem hasonlíthatjuk egy nárcisztikus és érzéketlen szeretőhöz, aki a szórakozás kedvéért még szorosabban magához láncol valakit, aki amúgy is nagyon szereti őt. Igen, a szerelemben ez az egyenlet érvényes: az, akit szeretnek, és ő maga nem szeret, nyomorulttá teszi azt a másikat, aki élete értékét a szeretett személy alapján határozza meg; az, akit szeretnek, és ő maga nem szeret, a szerető lény életével és halálával játszadozik, de csak addig a pillanatig, amíg az, aki szereti őt, felnéz rá, amíg az, aki szereti őt, fontosnak tartja. – Aki szereti őt, megszabadul, és a korábban szeretett személy nevetségesen tehetetlen marad. Ilyen a szerelem világa: a szerepek felcserélődnek, s az, aki az imént boldogtalanul volt szerelmes, legközelebb boldog szerelmes lesz, megéri, hogy elfogadják. S ráadásul: az, aki nem szeretett, az a szeretett személlyel nem csupán szórakozásból játszik, s hidegsége álarc, amely egy érzést leplez – lehet, hogy egyáltalán nem nemes érzést, de mégis csak érzést. Aki nem szeret, annak maga körül állandóan *szüksége van valakire*, hűséges kutyaszemeket kell látnia, az okokat tudakoljuk meg a lélektantól. – A Nyugatnak azonban nem vagyunk fontosak, nincs ránk szüksége.

(regényrészlet)

G. KOVÁCS LÁSZLÓ FORDÍTÁSA

banánkorszak

Londoni fércmunka

(első)

Jó ideje csámborgott már a Green Lanes-en, amikor megelégette az egészet, és szutykos két fonttal a zsebében kénytelenül és végérvényesen nyugtázta, hogy ebben a városban a nyolcpennys banánt semmi sem überelheti az ár-értékarányos élelmiszerskálán, és jobb, ha nem is csúrkák, nem is csavarjuk: nála ezzel beköszönt a banánkorszak.

(második)

Szóval a harmadik napon elkezdett emlékezni az első két napra. Hogy mégis mi történt abban a negyvennyolc órában. Hogy mi volt ez az idegesség; mi volt ez az éretlen kétségbeesés, ami minden józan megfontolást sutba vágva arra készítette, hogy rohanjon, tekerjen, megtekeredjen ön-maga körül. Az előzetes és kellőképpen alapos felkészültség, amivel a vonatkozó beszámolók szerint ilyen útnak illő volna nekivágni, tehát ennek a felkészültségnek a teljes hiánya már előre sejtette persze, hogy a „kellemetlenségeket” nem lehet majd elkerülni. De talán még a legakkurátusabb kismiskák sem tudják megkímélni magukat attól, hogy a lutoni repülőtéren kidugva fehér sportcipőjüket a gép ajtaján a turbulencia máris tovább ne tépje, cibálja őket a buszig, a házig, a pénzváltóig és a bankokig, a Western Unionig, a Nat-Westig, a Barclaysig, a Santanderig, aztán arab egyfontos boltokba be és ki, és végig a High Roadon, és mindenféle más roadokon, streeteken, és avenue-kon. Mert ez a város ilyen: mert harmadnapra alábbhagyott a nyugtalansága, és kezdte visszanyerni józanságát, de érezte és tudta, hogy a testében megvetette magát valami ennek a zaklatott városnak a mosolygós idegbajából; és az a turbulencia, amivel a pilóták odafönt, azzal ő idelent fog küzdeni, mert az a turbulencia most már belülről rázza, és ott tombol a csontjai üregében.

(harmadik)

És akkor ott ülök a hangárnyi gépezet emésztőrendszerének pontosan a segglyuka alatt, ahol cipóalakban potyog ki a langyos felesleg. Próbálom felidézni a régen tanult meditációs gyakorlatokat: figyelem, ahogy a levegő be- és kiáramlik az orrnyílásomon. Beszalad meg ki, és be, és szemet szúr, hogy a kelt tészta már ömlik is ki az egyik tartályból, úgyhogy eszeveszetten rohanok oda, és tépem fel a nyúlós anyagot a talajról. És az istentelen tészta visszakerül a tartályba, de onnan majd úgyis szalad újra kifelé, mert csak a dagadás törvényét ismeri, és nem parancsolhat neki senki emberfia.

Az első műszakot egy afrikai meg egy jamaikai fickóval kezdtem. Bárgyú pofával vártuk az utasításokat, amely utasítások nem akartak soha

megérkezni, úgyhogy csak álldogáltunk ott, a futószalag mellett, és röhögcséltünk, hogy így kell pénzt csinálni a semmiből, ember. Némi idő után felfigyelt ránk az egyik középvezetőféle, és ránk förmedt, hogy: az anyátokpicsáját, köllene valamihez kezdeni. Mi meg kezdtünk *valamibez*. Összetereltem néhány tócsát, aztán figyeltem, hogy tapasztaltabb kollégáimnak milyen elképzeléseik vannak a munkakörünkről.

Az alacsony afrikai serényen sepregetett, úgyhogy jobbnak láttam, ha magam is megragadok egy seprűt, de a koszt, azt már keresni kellett, merthogy a műszak elején még nem indult be az iradatlan kenyérgyártó masina. Az afrikainak hihetetlen szimata volt a dzsuvához. A legeldugottabb helyeken talált rá, és sütött róla, hogy itteni alkalmazása nagyon is helyén való. Az egyik trükkje az volt, hogy soha nem lapátolta fel a koszt, amit összekotort, így egy snájdig kis szemétkupacot tudott tologatni maga előtt mindenhová, és azt a határozott látszatot keltette, hogy itt bizony sok a munka. Egy másik alapszabálya a gyári melónak, hogy mindig, ismétlem: *mindig* légy mozgásban; és lehetőleg legyen valamilyen eszköz a kezéd ügyében. Ennek okai nyilvánvalóak, de beletelt néhány órába, mire megfigyeléseimből összeállítottam az üzemi mesterség etikáját és túlélési kiskatáját.

Éjféljárt a kelt tészta már elveszítette számomra minden köznapi jelentését és rendeltetését.

Nem azonosítottam a majdani kenyér elő-álapotaként, vagy egyáltalán bármiféle élelmiszeri, konyhai dologként. Az *anyag* maradt. A massa, és a massa tulajdonságai, meg a massa közvetlensége. Valami, amivel folyamatosan dolgom van. Ami dagad, ellep, ragad, nyúlik, besüpped, tapad, ami szakad. A kibaszott tésztában munkáló kohéziós erő maradt főleg, amit folyton meg kell törnöm. Darabokra tépem, betuszkolom, felkaparom, felemelem, elhajítom.

És tologatom és tologatom és tologatom tonna számra piros, zöld és sárga kocsikban.

És akkor ott ülök a hangárnyi gépezet emésztőrendszerének pontosan a segglyuka alatt, ahol cipóalakban potyog ki a langyos felesleg. Próbálom felidézni a régen tanult meditációs gyakorlatokat: figyelem, ahogy a levegő be- és kiáramlik az orrnyílásomon. És akkor Rob széles vigyorral mutatja nekem, hogy minden oké. Csak ordítva tudunk szót váltani, mert akkora a zaj, hogy mindenkinek be kell dugaszolnia a fülét. Rob agilitása lenyűgöz: folyamatosan szaladgál az egyik kezelőállomástól a másikig, villámgyorsan átkúszik a futószalagok alatt, átslisszol a csövek között, guggolásból ugrik, és végig mutatja, hogy minden oké. A Gép nagy ismerője ő, és a műszakom alatt úgy

éreztem, hogy ebben az izgága, életteli figurában jobban megbízok, vagy jobban meg akarok bízni, mint bárki másban, akit valaha ismertem. Hálás voltam neki azért, mert a nevemen szólított, és mert nevetett, amikor az egyik kanyarban nekivágódtam a falnak a tartálykocsival. Mondtam neki, hogy ez csak azért történhetett meg, mert a tészta beragadt a kerek közé, és így nehéz bevenni vele a hajtókanyart. Ő meg röhögve mutatta, hogy minden rendben, kispajtas.

A tizenkettedik óra végére valahogy minden a helyére kerül. És nem tudom, hogy miként lehetséges ez, mert egészen a műszak végéig az a határozott érzésem, hogy képtelenség felülkerekedni a masszán. Aztán valaki ide tolja ezt, valaki más meg oda azt, én meg felszedem emezt, és csillog-villog a hangár, a szeletelt kenyerek pedig becsomagolva hagyják el a gépet, hogy majdan megérkezzenek a tisztelt fogyasztók ebédlőasztalára. Szóval a kenyerek balra el, én meg jobbra ki a gyárból. És reggel hatkor hazatekerni az első alkalommal, abban van valami, na. Valami képzeletbeli munkásromantika, amire szükségem van ahhoz, hogy másnap újra be tudjak menni.

És ott ülök a hangárnyi gép, és ott ülök a kantin, és ott ülök a kantin sarkában leghátul, és ott majszolom a hülye humuszos szendvicsemet, meg a banánt, amit kevesebb, mint 8 pennyéért vettem. Hallgatom, ahogy a pénzérme landol a játékgép gyomrában éjjel háromkor, meg azt a halk, elektromos zümmögést, amit a jackpot zenéjének kellett volna megtörnie. A fickó már nyúl a zsebébe a következő egyfontosért, én meg azon kezdek gondolkodni, hogy Jess, a ghánai családapa, hogy az istenbe bírja ezt már *tíz éve* minden héten négyszer tizenkét órában elviselni. A McCarthy könyvem hátuljába írom bele, hogy: „Aztán a harmadik műszakban már nincsen semmi. Csak a gépek kegyetlen *működése*, néhány eldűnyösgött kurvaanyád, némi komótoság, meg a gondolat, hogy milyen jó is lesz meginni egy sört, meg a nöddel otthon, meg hogy pennyre pontosan ki számolod, mennyi pénzt kereshetsz a következő hónapig. Azt hiszem, ez az az állapot, ezek azok az egyszerű, igaz dolgok, amik akár évtizedekre is képesek tartósítani egy embert.” De amikor ezt leírom, akkor már tudom, hogy korábban, amikor tésztaformázás közben ezek a sorok megszülettek a fejemben, akkor alig fél órával később arra az álláspontra helyezkedtem, hogy: kész, vége, ledobom a szaros tésztát, és hazamegyek. Aztán nem mentem: elkezdtem megint figyelni a mozdulataimat, számolni a percek, meg arra gondolni, hogy milyen jó lesz majd.

[...]

A lassan tompuló agyamban általában az első három óra gondolatai kőröznek egész éjjel.

Egyre kevésbé jelentenek bármit is, és egyre jobban az örületbe kergetnek. Az egyik például ez: „ha sokáig monoton fizikai munkát végzel, kialakul a mozgulatok kis ökonómiája, amiben minden lehajolásnak, tolásnak, húzásnak, fordulásnak megvan a maga értéke és ára.” És ezt elismertem magamban kétezerszer, amíg azon nem kapom magam, hogy hárompontosokat dobálok téstával a szemközti tartálykocsiba.

[...]

És akkor ott ülök, és akkor ott ülök, és akkor ott ülök megint a biciklin, és aznap reggel hatkor szitált az eső. Tekertem haza a gyárból a szokásos útvonalon, a pajták mellett a lovak *belederm*edtek a nyirkos szürkéségbé, és egy bálna szállt el a fejem felett, és először futott át az agyamon, hogy ez itt alattam egy irdatlanul nagy szívet.

(levélrészlet)

Minden oké, szép az idő, a biciklim szuperál, az agyam kezd beállni arra a kézmeleg ütemre, amit mielőbb meg kellene törni, de majd csak jövő héten talán, mert vasárnapig munka van, és ha munka van, akkor munka van, és vannak pisálókó délutánok és tévésorozatok, feltépett hivatalos levelek, gyorsfagyasztott kaják meg tojás, és tésta, és téstaszósz, és csapvíz, és a közös raktárhelyiségben kanapé, ami mellett a biciklim, ami mellett Ali burkolja a török kormányellenes fórumról hazacsempészett kuszkuszt. Így a hétköznapi dolgok grandiózus szövevénye, így a hatalma és nagyszerű közönye, és így minden tévelygések mélyén munkáló kisszerűség és ámen.

(ötödik)

Akkor már rég sejtettem, hogy egy szavamat sem érti Pinocchio, a százötven centis portugál.

Talán retteg a megszólítottaságtól, talán ezért szorgalmas és tolakodó. Bökdös, mert nem tudja a nevemet; kézjelekkel igyekszik instruálni, mert addig legalább az valószínű, hogy befogom a pofám. Egyébként minden hozzá intézett utasítás félrefut: „hozz egy serpenyőt” – elkezd felmosni. Néha elképzelem, hogy milyen lehet lélegezni abban a fojtogató szkafanderben, ami elválasztja és megóvjá a környezetétől; meg azt a vaksötét, hajszálvékony mélységet közte és köztünk, az angol nyelvet túrhetően bíró emberek között itt, ott, emitt, amott, hol itt, hol ott, hol a menüjét tekintve beazonosíthatatlan étteremben, a *Muriel's Kitchen*ben, a Leicester Square 7-9 alatt. Ott. Itt. Emitt. Fuck it.

[...]

Pinocchio felmos, Pinocchio kiviszi a szemetet, sikálja a lábost, mosogatógépbe teszi a tányérokat. A lasagnés tál a legmacerásabb: megragad benne a húsdara, a paradicsomszósz, és a „scourer” az egyetlen eszköz, amivel makulátlanra lehet suvickolni, és a scourer-nek nem találok a hiteles angol-magyar fordítását, és vannak dolgok, a dolgoknak nevei, amiket itt tanulok meg. A „scourer”, az nem „súrolókefe” és nem is „fazékosó”, hanem egy fémgombolyag, ami az ember bőrét is leviszi, ha úgy, istenigazából nekiveselkedünk. És fél szemmel figyelem, ahogy Pinocchio *belyettem* görnyed a lefolyó fölé. Ma este társak vagyunk, és

övé a munka szarabbik fele. Elvégre az információ korát, az információ korát, féljük az információnak, ő meg híján van annak: Pinocchio szűköl – hát így adja magát, hogy Pinocchio a szart sikálja, én meg serényen mikrózom a készételeket. Jogos felosztás, tekintve, hogy úgy sem értené, hogy a lazachoz a „miso” szósz dukál és nem a „guacamole”. Vagy hát, nem is tudom, talán értené – ha akarnánk, akkor értené. De jó lenne időben haza érni ma este, és Woody Allenre gondolva az a kis fasiszta is legfeljebb legyintést érdemel, aki idebent helyezi kényelembe magát, mert Woody Allenre gondolva a baseballütős verekedés is jól eső fecsegés csupán, jól eső véleménycsere valamelyik manhattani galériában, amit nem ismerek és látatlanban bocsátok meg.

[...]

Még akkor is.

[...]

Negyven másodperc – ennyi kell a lazacnak a mikróban, hogy frissen sültnek tűnjön. A harmincötödikben jelenik meg az egyik pincér, hogy éhes, farkaséhes, és lophat-e némi lazacot. Mondom, szerintem lophat bármit, nekem tökmindegy. A konyhafőnök rajtakap minket. Szó szót követ: legközelebb ki leszünk rúgva. „Ez az első és egyben utolsó figyelmeztetésem” – mondja John, én meg, hogy nem ismerem a helyi viszonyokat, pardon, dobom a labdád, lesz, ami lesz: kevesebb a számlámon, talán. „Leszarom” – dobja ő vissza.

És abban a szentségtelen minutumban Pinocchio felbátorodik, erőt vesz magán, és rázendít egy pompás portugál dalra, amit senki sem ér fel ésszel, nyelvvél, mi fenével. Valósággal tele zengi a termet a kis portugál arasznyi tüdejéből, zengi belülről kifelé, hogy mégis csak jó dolog volt idejönni Portugáliából, beleváló, férfias dolog volt ez, megérkezni ide, hiszen tisztességes srácok ezek, és ennek a csapatnak tagjává válni végeredményben igazán remek dolog, feloldódni ebben a konyhában, és énekelni otthoni dalokat, és sürölni scourerrel a lábost, mert óránként 6,19-ért ez az egész nem ugyanaz, mint odahaza. És a konyhafőnök, a pincér meg én csak nézünk egymásra bután, pillanatig tétozunk a mikrók előtt, aztán csöndben elkezdjük tenni a tennivalót. Nekilátok felmosni, kiviszem a szemetet, sikálom a lábost, mosogatógépbe teszem a tányérokat. A lasagnés tál a legmacerásabb, mert megragad benne a húsdara, a paradicsomszósz.

(hatodik)

How long is an avarage human penis? – teszi fel magának a kérdések kérdését Paul, a dagadt disznó. Te dagadt disznó – gondolom magamban –, jó, hogy itt vagy, és jó, hogy felteszel ilyen kérdéseket.

Paul a hipochonder, Paul a hazug ember, az evangéliumi elírás, a protestáns családfo balkézről született gyermeke, a lézengő balfasz, aki mikrohullámú sütőket kezel egy londoni irakátétterem hormonszagú konyháján, és akit irgalomból szólítanak *cbef*nek a munkatársai.

– Nem, az nem fog menni. Asperger szindrómám van.

– Mit jelentsen ez, Paul?

– Nehezen tanulok. Egy hónapba telt, mire megtanultam a konyhai teendőket.

– Huncut vagy, Paul, a mosogatást nem is kell tanulni. Fogod a tálat, aztán így meg így – mutatom a kezemmel a levegőben, hogy hogyan. Elneveti magát: „*smart ass!*” – eloldalog.

–Te hájas fasz – mondom magyarul, kirúgom a csapóajtót, és egy „*here I have our famous beef lasagne for you*”-val érkezek meg a kuncsaft asztalához, akit még akkor sem utálok, amikor provokál.

Azt meg a riadt próbanapos arcok is tudják, hogy a konyhai étterem maszkulin humorát az illegő-billegő pincérnök táplálják, és hogy ebben valaki vagy nyakig benne van, vagy nem beszél.

Paul áfonyafeje a Winterhalter GS502-es mosógép előtt *pazar* látványt nyújt. A kövér állat mosogató közben végre hallgat. Csöndben és szelíden billeg az a kapitális áfonyafeje, és meg vagyok győződve róla, hogy ilyenkor nem gondol semmire. Szűnni nem akaró háttérzajja silányulása az emberi beszédnek, a figyeleméhség és az életvitelszerű bókolás leértékelt végtermékeinek eladhatatlansága, ez volna hát Paul? Paul, az ember, aki a Francia Idegen Légióban akar újjászületni valamikor, ha majd elérkezettnek látja az időt az újjászületésre. És el kell mondanom, hogy én minden szidalmazásom ellenére nem szeretem ezt az embert. Nem tudom szeretni ezt az áfonyafejű balfaszt, de képtelenségnek tartom a nélkülözését is. Emiatt aztán, mint egy rákos daganat, nőni kezd bennem valami, az idegenek közössége kezd, akár a legelső ugratás nőni bennem, amit előbb csak fejben, aztán a próbanapos nápolyi bartender kárára és örömeire szóban is elkövettem.

(kilencedik)

A buszon ülve érzem, ahogy kitisztul a véreimből ez a város. Az ősz hajú fickó a kínai politikáról magyaráz a *baldoklónak*, aki szerintem nem fogja megérni a tizennyolc órás út végét, ha ez így megy tovább. „*Kínára most nagyon oda kell figyelni*” – orrhagon nyomatékosítja, hogy mennyire. Elindítom az iphone-on a Deto & Gleam gépdobjait, bámulok ki az ablakon – pár perce még lent voltam ezeken az utcákon. Azt képzelem, hogy pontosan tudom, milyen érzés ott lenni: élni Londonban az alacsony égbolt alatt. Hogy van ennek a városnak egy másfajta halmazállapota, mint Pestnek.

Ködsűrűséggel sűrű, ami miatt, ha koradélután betekersz a Citybe, könnyen elfoghat az érzés, hogy soha többé nem jutsz ki onnan. Nincs hozzáférésem ahhoz, ami körülvesz, úgy vagy a része, hogy nem vagy a részese, mármint nem részesülsz belőle, és amikor ráébredsz erre, akkor a kétségbeesés már a tarkódon kúszik felfelé: értelmetlen megmozdulni. És most jó, hogy a mobilodba fényképezőgépet építettek, mert másra úgysem futja, mint néhány, vaktában ellőtt fényképre. Ez a fényképezés az utolsó, kisstilú csele az énednek, hogy meggyőzőn: itt még mindig ő veszi birtokba a dolgokat, és nem fordítva, hogy, tudniillik, ez a város még arra sem venné a fáradságot, hogy őt, a te énedet, kipiszkálja a fogai közül – két felhőkarcoló: a város őrlőfogai, azt képzelem.

Kétségbeesésként sok időt töltesz azzal, hogy a zöldlámpára vársz. A sebesség az egyik kulcsa ennek az egésznek, hogy egyszerre lomha és gyors.

Ha sietsz: elakadsz; sodródsz, ha lézengsz.

És minden egyes emberi alakra, mint falra a projekció, vetül rá egy másik.

A Turista és a Cityworker: archetípusok, mint a Szűz, a Faun, a Királygyilkos, Oidipusz vagy a Legifjabb Testvér. „*Enyém a bolnap!*” – kiáltja a Cityworker. „*Enyém a tegnap!*” – suttogja a Turista. A 21. századi Londoni Mítosz főhősei – egyszerre korszerűek és ősrégiek: az archaikus tudattalanból létre hívott Cityworker loholása; az archaikus tudattalanból létre hívott Turista bábátkozása – a tömeg kétütemű ritmusképlete. A Deto & Gleam géphangjai a fülemben. Hol Baumann csörömpölése a fülemben.

És ennek a kereszthe-kasul kontraprojektált, hipervárosnak a háttérében élnek a Várákózók.

Mindazok, akik életvitelszerű átutazásban vannak, akiknek ez nem végállomás, hanem csak előkészület a majdani Igazi Életre. Johnny, az örmény szakács két étteremben dolgozik heti hatvanhárom órában, nője nincs, gyerekkori barátjával bérel lakást Camdenben: „*Még két évet kell kibírnom, aztán nyitok egy éttermet és felbajtom az összes kurvát*”. Amikor legközelebb látom, magába roskadva ül az öltözőben. „*Nem túl sok*

a két munkabély egyszerre, Johnny?” Nem felel, rám se néz. Vagy Marco, a macedón ezermester, aki hat éve él Londonban, és tíz fontot is megkezes óránként. És a londoni, ezermester Marcóban él egy másik Marco is, aki Macedóniában felhúzott egy palotát – a kapu ezer fontba került –, és ott, abban a palotában él az a másik Marco. „*Még két évet kell kibírnom, aztán nyitok egy éttermet és felbajtok egy kurvát, és együtt élünk majd a palotámban*.”

A Várákózók ott vannak az éjszakai buszon, a hajnali buszon, ott vannak a Lidl-ben, a Job Centerben, az ötcillagos szállodák mosókonyháin, a viktoriánus bérházak hátsó udvarán.

Tehetetlenül állnak a csatornaparton importsörrel a kezükben, és várják, hogy elteljen az a két, legfeljebb három év. És persze van, aki beleveszik a várákózásba, mert a Várákózónak nem sajátja sem a várákózás ideje, sem a várákózás helye, mert nem abban *van*, hanem abban, amire vár: a Várákózó mindig máskor és máshol van; el-tompulnak az érzékei, a bőre elvékonyodik, nem

kezdemenyez, de eltűn, nem lép, hanem csoszog. A Várákózó ilyenkor Lidérré válik. A Green Lanes-en egy szakállas néger váratlanul megtorpan a *Gokyiüü* étterem előtt, és a szemében lassan fel-alá kezd járni az örület. Kifeszített szemhéjjal ül az egyik ház küszöbén egy Nike sapkás nő.

1:02-öt mutat az Eurolines busz digitális órája, és csak az ősz hajú fickó meg *baldokló* útitársa felett ég a lámpa: Kína hatalmas ország, hatalmas az ipara, történelme és kulturális hagyatéka.

A többiek elkeseredetten variálják a legkülönbébb testtartásokat pár percnyi alvás reményében. Mellettem egy fiatal pár: a lányt nem látom, csak feltételezem a takaró- és kabátkupac alatt, amire a srác most a zakóját is ráteríti. Londonban, a Piccadilly Circuson körbejár egy öreg kínai szellem; koszos zakóján nem fog már az idő; nekem pedig egyre elviselhetetlenebbül szúrja az oldalamat a biztonsági öv műanyagcsatja, felülök, és elhatározom, hogy nem alszom, amíg Berlinbe nem érünk.

MÁN-VÁRHEGYI RÉKA

Boldogtalanság az Auróra-telepen

Két puha pofon

MÁN-VÁRHEGYI
Réka
„Minden vonal”
Magyar Lettre
Internationale, 71

„Répásmegyer 2000
– Bűz”
Magyar Lettre
Internationale, 89

Az egyetemi hallgatók ostobasága egyre jobban lehangolt, és rendre azon kaptam magam, hogy szeretném megszégyeníteni ezeket a nagyra nőtt óvodásokat. Egyáltalán nem voltak tudatában, hogy mennyire el vannak veszve. Itt ültek előttem ezek a lányok, hiszen a legtöbben lányok voltak, beszéltek hozzájuk, egyik fülükön be, a másikon ki, és egyszer csak eszembe jutott, hogy sürgősen bele kell lapoznom néhány statisztikai kimutatásba, mert világosan leírva akarom látni azt, amiben most olyan biztos lettem, tudniillik, hogy ezeknek a lányoknak minden testrésze három számmal nagyobb, mint az én generációm nőtagjainak.

A K24-es teremben voltunk, amelynek keleti és déli irányba néző ablakai is vannak. Az új épületben ezeket csak a gondnokság nyithatja ki. Betűzött a nap, forrt a levegő. Csillogott a fehér tábla, és alig lehetett elolvasni, amit késsel, zölddel ráírtam. A diákok a táskájukban matattak.

Félbehagytam egy mondatot. Arkifejzésemmel világosan jeleztem, hogy eltöprengtem valamin. Elsétáltam a padok előtt, amelyek alól lábfejek lógtak ki. Biztos voltam benne, hogy egytől egyig nagyobbak az enyémmél. A nyári időnek köszönhetően a lábakon papucs vagy szandál volt, a pingpongszaltányi körmököt vörösré pingálták. Azt kérdeztem magamtól, hogy tudják ilyen felszabadultan, minden kétség nélkül viselni ezeket a vaskos hús- és csonttömegeket? Az egyiknek kék vászoncipő feszült, de úgy láttam, bármelyik pilanatban szétrepedhet. A testüket sem fedte sok ruha, mintha gondosan kiszámolták volna, mennyi a legkevesebb, amit muszáj magukra húzni, hogy ne keltsenek túlzott feltűnést. Egy kis miniszoknya, falatnyi felső, hajgumi. Csupa comb és felkar mindegyik.

Köhintettem, mire bamba tekintetüket lustán felém fordították, de miután másodpercek teltek el anélkül, hogy megszólaltam volna, visszafordultak a táskájukhoz. Elküldenek egy üzenetet, megigazítják a sminkjüket, de azt a melltartópántot, ami már egy órája lecsúszott a vállukról, nem teszik vissza a helyére.

Ti borotvált medvék, szomorú bálnák, semmi sem segít rajtatok, mondtam magamban. Nem jutott eszembe, hol tartottam. Nem tudtam, mi bajom, talán a kánikula tehetett róla, de éreztem, a szokásosnál is feszültebb vagyok.

– Tanárnő, minden rendben? – kérdezte az egyik diák, és ahogy tanárnőnek szólított, amennyi ócska tiszteletet vitt ebbe a kifejezésbe, a köztünk lévő tízhúsz év a duplájára nőtt.

– Semmi baj – válaszoltam. Eredetileg csak gondolkozni álltam meg, de most annyira szorított a mellkasom, hogy minden levegővételnél úgy éreztem, mintha konyhakést mártogatnának a bordáim közé. – Nem bírom ezt a kurva meleget.

Hallottam a hangom, hallottam, hogy azt mondom, *kurva meleg*, mire a lányok felnevettek. Hát persze, ők sem bírják, hogy is bírják.

Ekkor ájultam el.

– A kánikula megviseli a szervezetet – erre a mondatra ébredtem. Az irodában feküdtem a barna kanapén, a lányok az ajtóban álltak, hárman az első padból, bizonyára ők vonszoltak végig a hosszú folyosón a liftig, aztán a lifttől újra végig a hosszú folyosón az irodánkig. Amennyi részvét van a tekintetükben, mindjárt meghatódom és visszajelölöm őket a közösségi oldalon.

– Kösz, lányok – mondtam nekik –, már jól vagyok.

Nem mozdultak.

– Pánikroham volt? – kérdezte az egyikük, de nem tőlem, hanem attól, aki mögöttem állt.

– A pánikosok nem ájulnak el – okoskodott egy másik –, talán csak hőgutát kapott.

– Lányok, köszönöm még egyszer. Az órát nem úsztátok meg, az anyagot majd e-mailben küldöm.

Ebből már értettek, és kipróbálták magukat az ajtón. Egy ideje ott fekettem, mert alaposan ráizzadtam a kanapéra. A homlokomra egy férfikéz vizes zsebkendőt terített. Egy ráncos férfikéz tömpe hüvelykujjal. Ekkor jöttem rá, a kéz tulajdonosa az undorító Tüskés Zsolt a szervezeti magatartás tanszékről. Felültem.

– Nagyon kedves vagy, Tüsi, innentől menni fog egyedül is – mondtam neki.

– Nem, nem – megrázta a fejét, és mutatóujjával nemet intett.

Utazott rám egy ideje. Pedig nem állt velem szóba azelőtt, nem beszélt velem, amióta itt dolgoztam, és akkor sem, amikor ide jártam a doktori iskolába, és

akkor sem, amikor ide jártam egyetemre. Sőt, amikor még én is nála vizsgáztam, – annak idején a sötét középkorban –, úgy húzott meg, olyan igazságtalanul, hogy napokig nem tértem magamhoz a megaláztatásból. Persze nemcsak velem bánt el így, általában a lányokat szívesen aláztatta „a Tüskés”. Akkor volt nagyjából negyven, most meg jócskán ötven fölött járhatott. Miután elhagyta a felesége, a pökhendi kellemetlenkedést felváltotta a cinikus keserűség. Úgy tűnt, egyvalami érdekli: a világ nyomorúsága. Az egyetemi büfében a hátsó falnál üldögélt, fasírtos zsömlével fedezte magát, de az asztal alatt dobozos söröket rejtegetett a gondnokság elől. A büfében vásárló kollégák nehezen úszták meg, hogy helyet foglaljanak mellette és túlnépesedésről, hulladékkatasztrófáról és a Föld reménytelen helyzetéről beszélgessek vele.

Amikor először ültem le mellé, elmesélte, hogy a felesége alig vitt magával valamit, ottmaradtak a cserepes növények, a halak és a tengerimalacok, amelyek aztán egymás után haltak meg. A szánalom lehetett az oka, hogy másodszor is leültem hozzá. Szólíts Tüsinék, erre hallgatók, kezdte a barátkozást, pertut ittunk, és úgy tűnt, hogy ezzel ki van pipálva a heti jó cselekedetem. Nehéz volt nem vitatkozni vele, irritálóan okoskodott, és néha elképzelhetetlen szölamok is kijöttek a száján, például hogy sterilizálni kéne az európai nőket, aztán a következő percben már azt bizonygatta, hogy nincs élet a halál után. A vibráló neonfények alatt ültünk estig, az arcbőre sárgának tűnt, izzadtam és fáztam a harmincéves fotelben, amit a régi épületből hoztak át.

– Istenem, ha csak egy kicsit nőiesebben öltözködnél – sóhajtott fel vártalanul. Alig fogtam fel, hogy ezt nekem címezi. – Ha adnál magadra, ha egy kicsit igényesebb lennél!

– Tessék? – kérdeztem tőle – Hogy mondd, Tüsi? Mert hallom, csak nem értem.

– A feleségem is ilyen volt. – Helyben vagyunk. – Nem hordott mást, csak farmert és pulcsit. Aztán ahogy közeledett az ötvenhez, sminkelni kezdte magát, megtanult körömcipőben járni, begöndörítette a haját és összejött egy munkatársával. Hamarabb kellett volna kezdje. Akkor mellettem is átlhetette volna, hogy egy szép nő.

Nem akartam vitatkozni ezzel a részeg barommal. Összeszedtem a motyómat, búcsút intettem, és a gondnok szigorú tekintetének keresztüztében kidülöngéltem az épületből.

Nem számítottam rá, hogy másnap egy csokor gyöngyvirággal vár a villamosmegállóban. Bocsánatot kért. Miért kellett éppen gyöngyvirágot hoznia? A gyöngyvirág a kedvencem.

Ettől kezdve feljogosítva érezte magát az udvarláshoz. Időnként apróbb ajándékokkal rukkolt elő, amiket visszautasítottam, a meghívásait nem fogadtam el, de ő megértette, hogy nem érek rá, akkor majd legközelebb, mondta, és próbálkozott tovább. Véletlenül mindig akkor ment a menzára, amikor én is ott voltam, és mindig ahhoz az asztalhoz ült, amelyiknél én ültem. Az én székem mellé furakodott be egy új székkal még akkor is, ha az asztal körül már egy centiméternyi hely sem volt. Menekültem előle a folyosókon, igyekeztem kicselezni a menzán és a liftben, de nem tudtam a szemébe mondani, hogy hagyjon békén.

Mint kiderült, ezen a délutánon éppen az irodájában ült és megérezte, hogy baj van. Kilépett az ajtón, és mit látott? Hogy a diákjaim két oldalról a nyakukba véve ráncigálnak végig a folyosón, lábaim ernyedten lógnak a linóleumra. Először az is megfordult a fejében, hogy ezek megöltek engem. Még az irodaajtó is nyitva maradt mögöttem, úgy loholt felém, aztán a diákok kétségbeesett arcáról már le tudta olvasni, hogy ők semmi rosszat nem tettek. Felemelt, és milyen könnyű vagyok, mondta utólag, mint egy tollpihe.

Már egy ideje magamhoz tértem, de nem éreztem magam jól. Minél előbb haza akartam jutni, és nem jutott eszembe más, csak Tüsi autója, ami az egyetem parkolójában állt. Sejtettem persze, hogy baj lesz belőle. Amikor megkérdeztem, hogy elvinne-e, annyira megilletődött, attól féltem, ő is elájul. Persze, hogyne, mondta, igaz, hogy hamarosan órája lesz, de megjárjuk hamar. Akkor jobb, ha sietünk, feleltem, nem lakom messze. Persze tudta, hol lakom.

Nehezen álltam lábra, segíteni akart, de nem engedtem neki. Azt már nem úsztam meg, hogy becsatolja a biztonsági övemet, és utána bátorítón a vállamra tegye a kezét. A tömpe ujjairól eszembe jutott, hogy ezekkel véste be annak idején az elégtelenemet, és azt a kettést is, amivel a pótvizsgán átlentem.

Negyedóra alatt otthon voltunk. Kiszálltunk a kocsiból, és bár kértem, hogy maradjon, ő a kapuig akart kísérni. Többször próbáltam elbúcsúzni tőle, de ő jött velem tovább. Már majdnem a kapunál voltunk, amikor meglátott valamit a házunk melletti kerítés túloldalán.

– Jaj, de aranyos, milyen édes – mondta, miközben lábujjhegyen állva kukucskált.

– Mi az, Tüsi, mi van ott? – kérdeztem.

– Ezt neked is látnod kell – válaszolta. Nem árulta el, hogy mi van kerítés másik oldalán. Éreztem, hogy nincs ott semmi különös, mégis látni akartam, mi olyan rettentő aranyos.

– Gyere ide, felemellek – mondta, és akkor arra gondoltam, hogy ez az ember talán mégis jót akar nekem. Oda álltam elé, arccal a kerítésnek, és ő a derekamat megragadva felemelt úgy, hogy az arca valahova a hátam alá került. A kerítés túloldalán egy macska feküdt a fűben.

– Oké, visszaengedhetsz – mondtam, de Tüsi ügyetlenkedett, és úgy sikerült meglazítania a fogást, hogy miközben visszapottyantam a földre, a két mellem egyenesen a két tenyerében landolt. Egy egész kicsit megszorította. Mint egy szöcske, kiugrottam a fogásból.

– Véletlen volt! – mondta. – Szándékosan soha nem tennék ilyet, esküszöm.

Két tenyerét védekezőn felemelte, rázta a fejét, megütközéssel nézett rám, össze is zavarodtam, és már nem tudtam eldönteni, szándékosan fogta meg a mellem vagy sem.

– Nem vigyázol eléggé, túlhajtod magad, csak a munkának élsz – mondta a lépcsőház kapujában.

– Inkább a gyerekeidért aggódj – válaszoltam neki, pedig el kellett volna köszönnöm, villámgyorsan bepötyögni a kapukódot, beugrani a lépcsőházba, és berakni magam mögött az ajtót. De én mindig ott álltam, és ő szóval tartott. Bár tudta, hogy fel kellene mennem pihenni, egyre csak beszélt. A falat a fejem mellett támasztotta a kezével. Legalább ötször felajánlotta, hogy feljön velem, és én mindannyiszor megmondtam neki, hogy erről szó sem lehet. Tényleg nem teher, tényleg örömmel jön, ismételtette, erre semmi szükség, válaszoltam én. A kapucsengő előtt toporogtunk. Szuszogását az arcomban éreztem, a hasa hozzátért az enyémhez. Miért nem lököm el, kérdeztem magamtól. Miért nem mondom meg neki világosan, hogy szálljon le rólam? Csak amikor majdnem megcsókolt, akkor szedtem össze magam. Anélkül, hogy bármit is mondtam volna, bebukdácsoltam a lépcsőházba, és becsuktam magam mögött az ajtót.

– Légy egy kicsit nőiesebb! – kiáltottam rá a kukára, és akkorát rúgtam bele, hogy felborult. A zajtól megijedtem, nem is vártam a liftre, hanem felszaladtam a lépcsőskön. Remegett a kezem, alig tudtam kinyitni az ajtót.

A macskám nyávogva várt, és én máris négykézlábra ereszkedtem. Ilyenkor csak a simogatásra koncentrálok, és nyávogással válaszolok a nyávogásaira. A papától kaptam a macskát, egy cipős dobozban hozta néhány éve. A papa mindig nagy érdeklődéssel figyelte a szomszéd perzsmacskáit, és amikor ellettek, elkért egyet. Egy vidéki kertés házba nem illik a perzsmacska, mondta, de egy doktori iskolás (akkor még az voltam), városi lány szobakonyhás lakásába annál inkább.

– Igazán beszédes kismacska – mondta nekem, amikor beállított a cipős dobozzal. Elmesélte, hogy a cica végignyávogta az utat, és a buszban az utasok csak vele foglalkoztak.

– De papa – mondtam neki –, tudod, hogy én kutyás vagyok.

– Kutyát nem lehet lakásban tartani – válaszolta a papa, és a szoba bútorait méregette. Tudtam, fáj nekik, hogy nem mentem még férjhez, hogy itt vagyok egyedül.

– Hogy fogod hívni? – kérdezte búcsúzkodáskor.

– Bodri – vágtam rá. A papa nevetett.

Feküdtem a linóleumon, és a macskát simogattam, aki addigra már elalélt a kezem között. Csak az egyenletes dorombolás tanúskodott róla, hogy még ébren van. Számolgatni kezdtem: hogyha elérem a négy óra tízes buszt, akkor hatra a szüleimnél vagyok, éppen elcsípem a vacsorát, másnap meg jövök a hétórással. Nem gondolkodtam sokáig, őket sem értesítettem, csak bedobáltam néhány üres befőttesüveget és műanyagdobozt a táskámba, kiöntöttem fél doboz száraz kaját a macskának, a linóleumra is jutott belőle. Futva indultam a buszpályaudvar felé.

Tömegközlekedéssel talán hamarabb odaértem volna, de ki akartam fírasztani magam. Jó ütemben kocogtam keresztül a hídon, a hátizsákomban egymáshoz koccantak a dobozok és a befőttesüvegek. Az sem érdekelt, hogy alig egy-két órával korábban eszméletemet vesztettem. Úgy hallottam, mintha valaki követne, de amikor hátranéztem, láttam, hogy csak egy bevásárlószatyor az, amit felkapott a szél. Hosszan sodródott utánam, el se hittem, hogy nem tudom lerázni. Amikor utolért, majdnem megbotlottam benne. Lerúgtam a lábamról és megelőztem. Még egy darabig a nyomomban volt, de aztán a hídról leereszkedve végleg leráztam.

A buszon alig ültek néhányan. A buszvezetőnek zsebbe adtam a pénzt, és féláron kaptam a jegyet. Megkérdeztem tőle, hogy lesz-e ellenőr, válaszul legyintett, az erre nem jár. Vihogtam, és nem tudom, miért, de azt mondtam neki, nagyon örülök, hogy emiatt nem kell aggódnom, mert már így is annyi minden miatt szorongok.

Hátrafele menekültem a buszban, evickéltem a szűk járatban, a hátizsákomban zörögtek az üvegek, és ahogy ügyeskedtem, hogy átférjek két ülés között, az oldaltáskámmal kissé meglegyintettem egy idős asszony fejét.

– Nem tudsz vigyázni? – csattant fel rögtön, és folytatta volna a méltatlankodást, de nem hagytam. Lehajoltam hozzá:

– Csitt, néni – mondtam neki. El is hallgatott.

Ledobtam a táskám egy üres ülésre. Még mindig éreztem Tüsi szagát. Átkoztam magam, amiért hagytam, hogy ennyire közel jöjjön, és hálát adtam a sorsnak, hogy megúsztam a csókot. Kirázott a hideg. Aztán a busz elhagyta a várost, és nekem elmúlt a gyomorgörcsöm. Ezen a szakaszon mindig megszoktam nyugodni.

Még mindig süttött a nap, amikor megérkeztem. Csorgott rólam a víz, a hátamba belefúródtak a műanyagdobozok, így siettem hazafelé a jól ismert utcákon. A hűvös gyerekaszobámra gondoltam. Befordultam a Gárdonyi Gézába, innen alig ötven méter a házuk, amit néhány hosszú ugrással tettem meg. A kapu zárva volt, és miközben a csengőt nyomtam, megéreztem a bentről kiúszó rántott csirke illatot.

Loholt elem a mama, vonszolta szegénykém a száz kilóját.

– Miért kell bezárni ilyenkor a kaput? – kérdeztem. – Még nincs is este.

A mama legyintett, de nem vártam meg, hogy előhalássza a kulcsot a köpenyéből, bebújtam az orgonabokor és kapu közötti keskeny résen.

– Hányszor kértelek, hogy ne mássz be ott, mert megvág a drót – mondta, és levette rólam a táskát. – Valami baj van?

– Annyira meleg van a lakásban, azt hittem, megbolondulok – mondtam neki, és hosszan ecseteltem, hogy a városban a forróság egyenesen elviselhetetlen. Hogy ezek a városi négyemeletesek teljesen magukba szívják a hőt, tüzelnek a falak, és az emberek is vörösek, mint a rákok. A mama nagyon szereti a város kontra vidék témát, ha erről beszélgetünk, bármi másról el lehet terelni a figyelmét. Most is bólogtatott, még a száját is mozgatta, mintha helyettem akarná kimondani a szavakat.

– Úgy látom, valaki megérezte, hogy rántott csirkecomb készül – került elő a papa. A kezében kopjafa mintázatú sétatbotot tartott, ilyeneket farigcsált, amióta nyugdíjba mentek az iskolából. A mama rázendített, hogy nem kell aggódní, nincs semmi baj, csak elviselhetetlen a meleg odafent Pesten.

A házban hűvös, szinte hideg volt, különösen a szobámban, amelyet a mama most leginkább az értékesebb holmik tárolására használt. Az asztalon a névnapjára kapott korondi kerámia díszelgett, a szék támláján egy frissen vasalt kosztüm hevert. Talán a volt tanítványai ballagására akarta felvenni.

A tornácon megterített asztalra felkerült egy harmadik teríték, és a mama már hozta is a kismadaras tálban az illatos combokat, akkora volt a halom, ami négy embernek is sok. Vajas kiflit kértem hozzá és csemege uborkát. Falatozás közben elmesélték, hogy kivel mi újság, a papának elég jó a kolesterineredménye, a szomszéd Pistike elballag, a Tóth Zoli bácsi felesége meghalt, Isten nyugosztalja szegényt, már régóta betegeskedett. Aztán a falu ügyeire terelődött a szó.

– Szépen megújult a városháza előtti tér – mondta a papa.

– A polgármester igazán kitesz magáért – mosolygott a mama, majd hozzám fordult. – Látod, nem is olyan rossz fiú az, mint annak idején az iskolában volt.

A polgármestert, vagyis Gyurikát a papa és a mama is tanította vagy harminc éve, velem járt egy osztályba. Mindig is utáltam. Megállás nélkül járt a szája, órán és szünetben is csak okoskodott. Besúgta a rosszkódokat, lebuktatta a puskázókat. Meg volt róla győződve, hogy mindenről mindent tud, pedig a fél osztály azon röhögött, hogy mennyire ostoba. Csúnya volt, a szája büdös, az arcára, akárcsak a szemüvegére, vastag zsírréteg ült ki. Aztán felnőtt, megnősült, elvégzett egy főiskolát, nem költözött el, mint mások, itt maradt a faluban, és ő lett a polgármester.

– Mama, kérlek, ne beszéljünk Gyurikáról. Felmegy a vérnyomásom, ha meghallom a nevét – mondtam.

Két falás erejéig hallgatott, aztán mégis folytatta.

– Nem kéne így beszélned a polgármesterről. Te nem laksz itt, nem látod, mennyi jót tesz a faluért.

Gyurikáról nem először vitatkoztunk. Rettenetesen fáj, hogy a szüleim szerint ő a falu büszkesége. Nem mintha én akartam volna lenni a falu büszkesége. De Gyurika egy korrupt alak volt, aki világéletében lefele rúgott és felfele nyalt.

– Mégis mi jót tett a faluért? – kérdeztem. – Mi jót tett azon kívül, hogy felújította a városházát, a városháza kertjét, a városháza előtti teret, és levágta az áramról a falu szélén élőket?

A mama lerakta a villát.

– Azok lopták az áramot – mondta végül.

Nem válaszoltam.

Hallgatunk egy darabig. Más témát vettem fel, de akkor már késő volt, megbántottam a mamát. A vacsorát követően hiába mosogattam el, tovább duzzogott. Fröccsöt töltöttem mindhármunknak, és bocsánatot kértem a mamától. Nem akartam összeveszni vele, mondtam, de értse meg, nem bírom Gyurikát, akármint csinál. Ebben maradtunk. Kezdődött a híradó, beültek a tévé elé, én a tornácra olvastam. A híradó után megnéztünk egy amerikai vígjátékot. Közben megittunk még egy-egy fröccsöt. A film végét a mama már nem várta meg, elment aludni. Miután kikapcsoltam a tévét, a papa kihívott a konyhába.

Beléptem, és már jött egy pofon az egyik oldalról, és még egy a másik oldalról. Tudtam, hogy azért kapom, ahogy a mamával viselkedtem. De nem fájt. Simogatásnak éreztem.

Láthatóvá tenni a láthatatlant Kútvölgyi-Szabó Áron munkáihoz

Kútvölgyi-Szabó Áron alkotásaihoz leginkább talán Joseph Beuys egy idézetének a segítségével közelíthetünk, mely szerint „a gondolkodás eleve plasztika, szkulpturális folyamat.” Részben ez az elképzelés indította el a művészt abban, hogy gondolkodásmódokat, mentális pályákat, emberi viszonyokat térben mutasson meg, hangsúlyozva, hogy a tér és időbeliség (a négydimenzionalitás) valamint a körüljárhatóság az ő számára nélkülözhetetlen, sőt legfontosabb elemei egy műnek. A Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karának szobrász szakán 2013-ban végzett alkotó folyamatosan távolodik a klasszikus értelemben vett műfaji határoktól, és egy olyan irány felé tart, amelyben megfér egymás mellett a „virtuális plasztika”, a videó/animáció, a hegesztett fémszerkezet vagy a print alapú munka, és ahol az anyagság helyett a térközpontúság dominál.

Kútvölgyi-Szabó letisztult, geometrikus művei mögött rejlő komplexitás alapját az a mindenki által ismert, ám korántsem túl optimista tapasztalat adja, amely szerint a másik teljes megismerése lehetetlen. Bármennyire is igyekszünk, önmagunk vagy egy másik ember maximális „feltérképezése” nem valósulhat meg, ahogy a félreértés, az elértés, a kimondatlanság is benne lakozik minden mondatunkban és kijelentésünkben. Az igyekezet persze szükséges, az átfogóbb megértés leginkább egy probléma minél több szempontú vizsgálatával érhető el. Ahogy Helmut Plessner *Más szemmel* című esszéjében írja: „El kell idegenedni az ismerősség zónájától, hogy újra látható legyen. (...) Minduntalan szükségünk van más szemre, hogy ismét, más módon tegyük láthatóvá azt, amit régen láttunk, de nem tudtunk megörizni.” Kútvölgyi-Szabó is ezt a fajta távolságtartást, kívülre helyezkedést választja, hozzáállása ugyanakkor empátiával párosul.

A művész a portréábrázolással való több éves kísérletezés során jutott el arra a felismerésre, hogy a külsődleges elemek megjelenítése helyett a „belső portré”, azaz a személyiség megragadása felé forduljon. A hálózatemélet és a konnekciónizmus legújabb eredményeit alapul véve, érdeklődésének középpontjába az egyénenként eltérő, mentális hálózatok, „belső térképek” kerültek, amelyek fogalmak, képzetek, ideák összeköttetéseiből állnak. Ezek a vázrendszerek alkotják és határozzák meg gondolkodásunkat, világnézetünket és felelnek azok különbözőségéért is. A jelen lapszámban szereplő alkotások szinte mindegyikén fellelhetők ezek a hol kristályokra, hol csillagképekre emlékeztető fém vagy virtuális „mind map”-ek, amelyek egy ember mentális hálózatává összeállva térben is értelmezhetővé válnak. Persze ezek a belső folyamatok ilyen formában sosem láthatók vagy modellezhetők, és éppen ez válik a művész fő céljává: láthatóvá tenni, vizualizálni ezeket a láthatatlan konstellációkat.

A művész diplomamunkája, mely az *Egy diskurzus anatómiája* (2013) címet viseli, két nagyméretű hegesztett fém hálózatból és gumis fonállal több ponton „összekötve”, a kettő közt lebegő kisebb szerkezetből áll. Ebben a munkában, ahogy az a címből is következik, egy beszélgetés folyamata, időben és térben való kibomlása, két ember gondolatainak egymásra hatása

érhető tetten, a köztes rész magát a kapcsolatot, a közös pontot jelezi, amelynek során a két gondolkodásmód összeér(het). A hálózatok szinte lebegnek a térben, a láthatatlan rögzítés ismét csak gondolataink képlekenységet és térbeliségét hangsúlyozza. A munka másik része egy „virtuális plasztika”, amelyben egy programozó segítségével létrehozta mindennek a négydimenziós, virtuálisan körbeforgatható verzióját is, mellyel a néző teljes betekintési lehetőséget kap egy diskurzus dinamikájába. Ennek lehetőségei, rejtett kölcsönhatásai juthatnak eszünkbe az állandóan változó animációt nézve, míg a fémplasztika egy már lezajlott beszélgetést modellez le.

Az FKSE *Enter/ing* – új tagok kiállításán is bemutatásra került az *Enyém, tiéd, övék* (2013) című térbeli tabló, az első olyan munka, amely egy konkrét témára, egy a közbeszédben manapság gyakran előbukkanó fogalomra reflektál, a *baza* lehetséges „jelentéseinek” megannyi személyes változatát teszi láthatóvá. A kilenc kisebb szerkezet egyfajta mikrohálózatként jelenik meg egy nagyobb egységből kiragadva, gondolkodásunk egy szeletét, a hazáról alkotott gondolati kört bemutatva, ami valakinél hol erősebben, hol lazábban kapcsolódik mentális térképének többi darabjához. Négy szótár haza-definícióját segítségül hívva (Joseph Kosuth gyakorlatát megidézve) ezek a szócikkek egy 3x3 méteres szivacs-tábla oldalán olvashatók. Minderre rendhagyó módon felülről, a szócikkek négyes felosztását követve egy több mint ezer képből álló válogatás vetül, archív fotók, amelyek a Fortepan gyűjteményéből és a művész családi albumaiból kiválogatott, valamint saját fotóinak keveredéséből állnak össze. A kollektív és a személyes emlékezet, a múlt és a jelen összefonódása jelenik meg itt, és csak találgatni lehet, melyik kép honnan származik. Ez a rétegzettség, a fémszerkezetek és a fotók ütköztetése kiegészül egy újabb szinttel, egy a mű terében áramló konstrukcióval. Ez a hálózat tulajdonképpen a kilenc, térben megjelenített haza-fogalomnak a szintézise, azok közös pontjaként értelmezhető, amely ugyanakkor állandó mozgásával és alakulásával véletlenszerűen kapcsolhatja össze egymással a fotókat és a fémszerkezeteket, különféle variációkat teremtve, és hozza játékba az eddig hiányzó időbeliség kérdését is. Az állandóan változó fotók is a különböző szócikkek eltérő olvasási iránya szerint helyezkednek el, körbejárásra és szokásos nézőpontjából való kimozdulásra sarkalva a nézőt, utalva egy adott fogalom – jelen esetben a hazáról alkotott kép – több oldalról való értelmezésére, ami Kútvölgyi-Szabó egyik fő célkitűzése.

Ez az első mű, amely abba az irányba vezet, ahol a művész az immár „megtalált” és elsajátított eszköztárat konkrét helyzetekre, jelenségekre, szituációkra alkalmazza. A tervezett új munkák erősen kritikai jellegűek, és olyan, mindenki által ismert helyzetekre reflektálnak, mint az oktatási rendszer ketőssége, a vallási fanatizmusban rejlő veszélyek, a média manipuláló jellege, a tabu és a cenzúra megjelenése a hétköznapiakban. A korábbi eszköztárat továbbfejlesztve a művész újszerűen, de továbbra is a belső mentális hálózatra építve vizsgálja és kritizálja a hatalmi mechanizmusok milyenségét, az eltérő fogalmi konstrukciók működését.

Gadó Flóra

város, ország, haza, otthon

Az én Isztambulom

PAMUK, Orhan
Az új élet
Ulpius Ház, 2006

Hó
Ulpius Ház, 2006

A fehér vár
Ulpius Ház, 2006

A nevem: Piros
Ulpius Ház, 2007

Isztambul
Ulpius Ház, 2007

Fekete könyv
Ulpius Ház, 2008

Az ártatlanság
múzeuma
Ulpius Ház, 2010

„Hit” (Isztambul)
Magyar Lettre
Internationale, 67

„Az ártatlanság
múzeuma”
Magyar Lettre
Internationale, 75

Isztambulban születtem, és ötvenhárom éve itt élek. A New Yorkban töltött három esztendőn kívül sohasem éltem másutt. Számomra Isztambulon kívül nincs más város, ország, haza, otthon, amelyet más városokhoz, országokhoz, otthonokhoz, másféle életetekhez, világokhoz mérhetnék. Néha szerencsésnek érzem magam, hogy csakis isztambuli és kizárólag ennek a városnak az írója vagyok: Isztambulban évszázadokra elegendő történet kavargok sok ezernyi író számára. Máskor meg csonkának és elégtelennek érzem magam attól, hogy csak isztambuli vagyok.

Isztambul című könyvemben Conradról, Nabokovról, Naipulról is szót ejtettem. Ők várost, országot cseréltek, földrészeket, kultúrákat hagytak maguk mögött, és más nyelv ablakából is képesek lettek nézni a világot, én viszont születésem óta, ötvenhárom év múltán is ugyanabban a homlokzatán a családjunk nevét viselő házban lakom. Estenként ugyanabból az ablakból ugyanarra az utcára nézek. Onnan, ahol a hetven éve ugyanazon a helyen álló platánfa ágai mögötti kanyarulatban az utca eltűnik a szemem elől, idelátszanak az ötven éve ugyanott cigarettát meg ezerféle hasznos és haszontalan apróságokat áruló Alaaddin boltjának fényei. Nyári estéken, ha hűvös szél támad, szomorúságot kelt bennem ez az ugyanahhoz a helyhez, ugyanahhoz az utcához, sőt ugyanahhoz a házhoz való tartozás. Egyfajta bűntudat mérgez, akár a valaha meggondolatlanul szívott cigaretták kátránya. Nem megbánás, talán inkább beletörődés. Vajon jellemző az isztambuliakra, ahogyan életem színtereire tekintve szeretném megérteni, hogy ez volna az élet? Az isztambuliság elkerülhetetlen következményeként a várost nézve keserűen látja az ember, hogy könnyörtelenül, semmiféle szabályt sem követve változik minden; ugyanakkor azt is érzékeli – akár gyermekkoromban, a kezükben cigarettával állandóan panaszkodó felnőttek, akik végül maguk is a panaszai elválaszthatatlan részeivé váltak –, hogy semmi sem változik.

Gyermekkorom kisvárosias, egy milliós, fáradt Isztambulja egy fél évszázad alatt tízmilliós nagyvárossá alakult. Olyan távoli, különös városrészei vannak, ahol sohasem jártam, és ha az újságban nem olvasnék róluk, még a nevükkel sem találkoznék. Az ablakomból nemigen látszik, hogy ilyen távoli és különös falvakat csatoltak városomhoz. Gyermekkorom utcáin olyan tömeg hömpölyög, amelyet akkor meg álomban sem tudtam volna elképzelni. A „történelem”-nek nevezett dolog kegyetlenségét érzem látva, hogy egyesek egy új élet izgalmával járnak azokon a járdákon, amelyekről én azt hiszem, hogy az utolsó éveiket élik.

Gyermekkoromban, ha kinéztem az ablakomon, a platán és az elszáradt, majd később kivágott hársfa ágai között látszó Teşvikiye úton villamosok jártak. Az út macskaköveit és a síneket később aszfalttal borították. Nyolc-tíz évvel azután, hogy a villamosvezetéseket is leszedték, az Olaszországból érkező, le-leeső szarvú trolibuszok számára újabb vezetékeket feszítettek ki. Utóbb azok is eltűntek a trolibuszokkal együtt.

Ha az ember, akárcsak én, egyetlen városhoz kötődik, s ezt sorsaként fogadja, egy félévszázad alatt a várost saját lelkének és testének részeként érzékeli. Az évek során a város utcáin, terein és boltjaiban bekövetkező változásokat (gyermekkorom legfontosabb mozijainak bezárását, a játékbolt eltűnését), akárcsak saját testének sebeit, zúzódásait vagy keléseit, először gyerekes izgalommal és szomorúsággal, később akár saját testének alakváltozásait, egyfajta belenyugvással szemléli. Ám amiről itt szólnom kell, az a barátként szeretett, gazdagsága

és mélysége helyett inkább a saját bánatomra és öröömre emlékeztető Isztambulnak a lelke.

Van a városoknak lelke? Ha van, mi alkotja? Nagysága, kultúrája, történelme, utcáinak és épületeinek lelküket megérintő képze? A város zsúfoltsága vagy üressége, ködös vagy meleg éghajlata? Vagy az, hogy van a városnak egy folyója, amelyen hajókézni lehet, vagy az, ha a tenger, mint Isztambulban is, bent van a városban? Mikor érezzük meg a lelkét? Ha magasról nézünk le a városra, vagy ha egy aluljáróban halljuk a város zúgását, és orrüregünkben érezzük piszkos nedves-ségét? Talán az a lélek, amit akkor érzünk, ha éjjel, a város nyűtte fáradt állatként az egész várossal együtt vergődünk ágyunkban, álom és ébrenlét között, a ködkürtöket hallgatva. A gazdagodó új Isztambul mindenesetre már nem olyan melankolikus város, mint amilyen gyermekkoromban volt.

Isztambul engem a tömegben is a magányra emlékeztet. A soha véget nem érő zúgásban fáradt

emberi hangokat és sóhajokat érzek. Az utcák számomra az élet vonzásáról, ugyanakkor ürességről és hiábavalóságról beszélnek. Annak belátásáról, hogy semmi sem lesz soha hiánytalan teljes egész... Levertség annak látásától, hogy az eleven mozgalmasság, bonyolultság és változatosság mellett is minden, az emberek és tárgyak, az utcák és boltok, az álmok és remények lassan-lassan elkopva, elfakulva mind egymáshoz hasonlóvá válnak. Amikor nyári estéken, miután elül az autók és a zsúfolt autóbuszok zaja, amelyek a város fáradt és izzadt lakóit porban, kosokban és kipufogógázban hazavitték, a naplemente narancsos színe lilába, majd sötétbe hajlik, és sok millió ablakban feltűnik a televízió kékes fénye (az asszonyok pedig kezdik sütni a padlizsánt), a város csöndjében érzem Isztambul lelkét. Ez a lélek moccan meg bennem, ha azt látom, hogy a hideg, de békés őszi délidőben, amikor az egész város a saját belső mozgásába vonul vissza, a mindennapi összevisszaságban jövő-menő hajók között régi kis bárkáján magányosan végzi munkáját egy halász.

Legyen bármennyire más és más az egy városban élők vagy az oda ellátogatók városérzete, bármilyen sokfélék legyenek is emlékeik, munkahelyük, otthonuk, legyenek akár mennyire eltérők is az utcák, ahol jönnek-mennek, az iskolák, amelyekbe jártak, a hajók, amelyekre felszállnak, a város lelke első pillantásra mindenki számára ugyanolyan lehet. Ahogyan az Isztambulban élő emberek előbb-utóbb kezdenek egymásra hasonlítani, hiszen az elválaszthatatlan barátként bennünk hordozott lélek is, valahol mélyen közös mindenki.

Isztambulban mindenki idegen, tehát mindenki magányos. A törökök, pontosabban az oszmánok (a várost meghódító oszmán seregben keresztények is voltak), bárkik voltak is, idegenek voltak,

hiszen egy kész várossal találták magukat szemben. A városon fél évezreden át uralkodó oszmán elit tagjai más országokból, más kultúrákból jöttek, tehát ők is idegenek voltak. Egy olyan városban, ahol a lakosság száma ötven esztendő alatt egy millióról tíz millióra nőtt, a lakók kilenczede ma is idegen. Ezért amikor gyerekkoromtól mindmáig az iránytaxikban, az autóbuszban vagy az utcán bárkivel beszédbe elegyedem, az időjárásról ejtett panaszszavak után az illető rögtön megkérdezi, – ahogyan minden isztambuli teszi, ha megismerkedik valakivel –, hogy hová való vagyok, és ha az ember, akárcsak én, restelkedve azt feleli, hogy isztambuli, akkor némi gyanakvással apja, apai nagypapa vagy anyai ági felmenői után érdeklődnek.

De azt is érzem, hogy alapján véve nem ez okozza a város lelkének magányosságát és idegenségét. Isztambul titka a kategorizálhatatlanságából, szervezetlenségéből, feltáratlanságából, a benne élők számára is megfelfedhetetlenségéből fakad. Tömegek élnek itt anélkül, hogy az egymást követő civilizációk által egymásra rétegzett történelmi kincsek gazdáivá válnának, legföljebb, akárcsak az idegenek, megéreznek belőle valamit. „Az idegenek jobban ismernek minket, mint mi saját magunkat” – hallottam gyakran gyerekkoromban. A várost útikönyvvel, térképpel járó turisták láttán ismételtetett mondatban bankódás helyett inkább lesajnálás, gúny és gyanakvás volt a tudni, osztályozni, a zúrta megérteni és rendszerezni kívánó személyllyel szemben. Isztambulnak nincs városi múzeuma. A város gazdag múzeumai a múlt bemutatása és megmagyarázása helyett inkább a drágaságok őrzésére szolgálnak. Amikor gyerek voltam, az ötvenes években hősiesen, egyedül kezdte kiadni a városba szerelmes népszerű történész, Reşat Ekrem Koçu az *Isztambuli enciklopédiát*, amely

végül is jobban hasonlított Isztambulra, mint egy enciklopédiára: tizenegy kötetével a H betűig jutott csak el, és ahelyett hogy áttekintette volna a városra vonatkozó tudnivalókat, ezeket csak még jobban összekavarta, s a szorgos író ívécimboraságainak és szenvedélyeinek meg Isztambul furcsaságainak gyűjteményévé, a populáris kultúra kellemes egyvelegévé tette.

A városnak a kategorizálást elutasító és az erre az erőszakosságra kitartóan törekvőket a végén önmagához hasonító szellemét gyerekkorom óta leginkább a régi boltokban érzem. Ha egy nagy parfüméria bolt – vagy patikát kellett volna mondanom? – színes üvegcséire, tégléire és dobozaira nézek, az az érzésem támad, hogy Isztambul lelkét az emberi szenvedélyek és álmok határtalan összevisszasága legalább annyira alakítja, mint a történelem. A Beyoğlu úton lévő üzletek, ahová gyerekkorunkban anyánk vitt minket, akárcsak eltitkolt nyelvükkel a görögök, örmények, a város kisebbségei, azt juttatják eszembe, hogy milyen sok forrásból, mennyi ismeretlen gazdagságból táplálkozik a város. Akárcsak az ezredévek során a városba érkező és itt beolvadó, a város részévé váló, vagy kinézett, eltaposott, elfelejtett, elűzött, az utóbbi jövővel vagy betelepítettekkel összeolvadó embertömegekhez hasonlóan Isztambulban a tárgyaknak is titkos történetük van. Ha céltalanul járom az utcákat, és közben megállok egy-egy kirakat előtt, a hol a Balkánról, hol Nyugat-Európából, hol keletről, vagy a közel múltban a volt szovjetköztársaságokból érkező és a város üzleteiben vagy kirakataiban általában bármiféle rendszer, szabály vagy időrend nélkül egymás mellé helyezett, régi és új, furcsa tárgyakat nézve erősen érzem, hogy valahol még mindig itt lebeg a város melankolikus szelleme.

TASNÁDI EDIT FORDÍTÁSA

MEMET BAYDUR

Gözün Kahverengi Suyu

A sors nyila

A Raci, Naci, Kuddisi és Erдің testvérek bandája és a köztem fennálló viszály véget ért. Nem sokkal ezelőtt Isztambul közelében egy kisvárosban a legidősebb testvér és körülbelül húsz embere golyózáport zúdított rám, s annak elenére, hogy négy könnyebb sebet is szereztem, egészen addig kitartottam a kis szálloda bárja mögött, amíg a rendőrséget beleértve megérkeztek az összes biztonsági erők. Egy-egy lövést én is megeresztettem, de igazából az volt a legjobb, hogy az Imperator hotel bárja mögé húzódtam (egy kisvárosi szállodáról volt szó, amelyet mégis Imperatornak hívtak). Egy csomó ita-los üveg, egy recepció hullája, három pisztoly és egy láda kézigránát volt a bárban. Meg én. Az össztűz – szünetekkel – négy óra hosszat tartott. Az az igazság, hogy a helyzet nem is volt olyan súlyos, amíg a biztonsági erők meg nem érkeztek. A testvérek bandája egy egész percig megállás nélkül tüzelte, én meg az alatt leguggolva egy Jamaikában gyártott rumosüveget vizsgálgattam. Az óriási zajtól nem vették észre, hogy én nem is tüzelek. Amikor véget ért a lövöldözés, káromkodás kezdődött. Ez tovább tartott, és teli volt nemi vonatkozásokkal. Akkor lőttem én is egy párat, hogy mégse maradjak

szégyenben. Mint kiderült, mindannyiszor homlokon vagy más hasonló helyen eltaláltam egy-két embert. „Épp időben érkezünk, mert még tanút sem hagytál volna a helyszínen” – mondta Seyfi felügyelő, amikor meglátogattam a kórházban. Bizonyára tréfált. Az események akkor fajultak el, amikor a rendőrség is megérkezett. Addig a percig huszonnégy ember a maga szabályai szerint úriember módjára próbált elintézni egy jól elrejtőző újságíró, akkor azonban majdnem olyanná vált a dolog, mint egy szuperprodukciós kalandfilm zárójelenete. A levegőből leereszkedő két helikopter részvételével reggelre az esemény mérlege húsz halott, velem együtt tizenhét sebesült és húsz milliárd líra értékű heroin lefoglalása lett. A Raci, Naci, Kuddisi és Erдің testvérek kisebb-nagyobb sebesülésekkel kerültek kézre, gyógyulásuk után bíróság elő állították, s előbb halálra, majd életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték őket. Miután kijöttem a kórházból, az ügyet lezárták, de közben három napra valószínűs hős vált belőlem, az összes újság, köztük a mienk is lehozta a fényképemet. A kórház előtt állva azon törtem a fejem, hogy mi a fenét csináljak. Az újságtól kéthónapnyi fizetést és egy hónap szabadságot

kaptam. Nem volt semmi dolgom. Legszívesebben bementem volna az újsághoz, de ez a magányom beismerése lett volna. Nem volt más, ahová menjek. Yelizhez elmehettem volna, de négy hónapja nem keresett. A kórházban sem látogatott meg. Jegyesek voltunk, legalább is én úgy gondoltam. Jobb lesz, ha nem megyek Yelizhez. Elhatároztam, hogy a testvérem ügyvédi irodájába megyek. Ayhan a feleségével és a gyerekeivel tegnap elutazott Svájcba, és a galatasarayi irodája kulcsát nálam hagyta. Ott jobb lesz, mint a kórházban – gondoltam. A kórháznál minden jobb. Még a börtön is.

Ayhan asztalán dossziék, Playboy-számok, Giuseppe Verdi élete és művei, egy citromkölnis-üveg és a páncélszekrény kulcsa. Nem nyúltam semmihez. Leültem és elszívtam egy cigarettát. Olyan volt, mint egy jelenet egy filmből. Felhívtam Yelizt. Már húsz éve egy francia nevű kiadónál dolgozott. A szokásos picit reszkető, mégis kemény „Alo”-val szólt bele. A hangját, mármint a telefonbeli hangját már ezer éve – magam se tudom, miért – egy szeretkezni vágyó apáca hangjához hasonlítottam.

– Szia, kedves – köszöntem, a hangom kissé elmélyítve. Csönd.

– Kijöttél a kórházból? (Tehát tudta. Az újságban olvasta? Miért nem keresett?)

– Most engedtek ki. A derekam fáj a fekvéstől.

– Már jól vagy?

– Hiányoztál. (Lehet, hogy jobb lett volna, ha nem mondom.)

– Jó. (Miért csinálja ezt?)

– Ayhan irodájában vagyok... Este elnézhetek hozzád...

– Nem érek rá... (Na tessék, már megint luftot lőttem...)

– Megvárlak, mikor kijössz. Eszünk valahol.

– Munka után sem érek rá. Különben... nem is akarok találkozni veled.

Lassan leteszem a telefont. Megint rágyújtok, és a Playboy középső lapján lévő nagymellű, bandzsa, furcsa teremtményt nézem. Talán ha ilyen menyasszonyom volna, nem maradna a számban ilyen utóíz a telefonbeszélgetés után. De egy ilyen... na mindegy, hagyjuk. Fogtam a kulcsot, és kinyitottam a páncélszekrényt. Egy csomó irat, egy csomó pénz, egy automata Colt pisztoly és egy friss, Skóciában készült viszki. A híres fogolymadaras márka. Kivettem az üveget, visszazártam a páncélszekrényt, a kulcsot az asztalra dobtam, s a fiókból kivettem Ayhan poharát. Hőfőhár frottírba csavart finom kristálypohár. Őcsém (két évvel fiatalabb nálam) még negyven éves korában is ad a finomságokra. Ismert, elismert, kedvelt és gazdag jogász. Egy művészettörténészt vett feleségül, és két szép gyermeke született. Teniszez, golfozik, vízisízik, nehéz ügyeket vállal, és a legtöbbet megnyeri. Én voltam mindig is a család fekete báránya. Jobbra-balra hányódtam, mire vagy tíz éve megkapaszkodtam az újságnál. Gyakran dolgoztam napi huszonnégy órát. Mindenkit ismerek, a rablókat és a rendőröket, a kormánypártiakat és az ellenzékieket, művészeket és hivatalnokokat, mindenkit. Sokat nyüzsögtem, sokat írtam, sokat ittam, és sokat hazudtam. Természetesen a magánéletben és nem az újságban. Az országos dolgokba beleütöttem az orromat, a magánéletemmel viszont nem törődtem, így aztán az ország dolgai sem jöttek rendbe és a sajátjaim sem! Ayhan mindig a segítségemre sietett. Így volt ez már a gyerekkorunktól fogva: ő az egyik sikert érte el a másik után, s közben nekem is segített. Ideadta a háza, az irodája, a nyaralója és a páncélszekrénye kulcsát. Nem használtam, de gyakran elhagytam őket. Zárakat, kódokat, kulcsokat csináltatott, és megint ideadta. Továbbra sem vettem el semmit, kivéve a viszkít.

Már két pohárral megittam, és Giuseppe Verde élete végéhez közeledtem, amikor megszólalt a telefon. Reméltem, hogy Yeliz az.

– Halló, Ayhan bey? – mondta.

– Egy pillanat – mondtam. Letettem a kagylót az asztalra, újabb viszkít öntöttem a karcsú pohárba, rágyújtottam, gondolkodtam egy kicsit, s megint felvettem a telefont. – Parancsoljon.

– Ayhan bey!

(Szép, fátyolos hang, épp a kedvemre való.)

– Parancsoljon, asszonyom.

– Egy ügyben szeretnék magával tárgyalni.

– Ismerjük egymást, kérem?

– Ön nem ismer engem. Alaaddin Faydartól kaptam a számát. Azt mondta, hogy Ön a legjobb ügyvéd.

– Köszönöm, nagyon kedves tőle. Miről van szó, asszonyom?

– Isik Cengizoglu vagyok. Pert szeretnék indítani. Igen fontos dolog. Nem teleföntéma. Mikor találkozhatnánk? (Mi a fenét csináljak? Haragszik majd

Ayhan? Ugyan, biztos nevet majd. Hátha tényleg fontos ügy. Eddig mindig csak magamat utánoztam, tulajdonképpen úgy jutottam idáig, hogy mindig azt a valakit utánoztam, aki valahol mélyen bennem van. Most először vehetek föl egy más személyiséget – nem is másét, hisz a testvéremről van szó...)

– és a nő a vonal másik végén válaszra várt – Ayhan bey?

– Nem is tudom... Holnap két hónapra Brazíliába utazom.

– Találkozhatnánk most? Fél órán belül az irodájában vagyok.

– De holnap utazom és...

– Nagyon fontos, Ayhan bey. Dokumentumok is vannak... Látnia kell őket...

– Bocsánat, de...

– Egészen egyedülálló dolgot fogunk cselekedni, Ayhan bey.

– Hogyhogy?

– Meglátja, olyan per lesz, amilyen még nem volt soha. Hadd jöjjenek. Elég, ha tíz percig beszélhetünk. Nagyon nagy ügy!

(Mít tehettem volna? Épp csak kijöttem a kórházból, magányos voltam, már a harmadik viszkimet ittam, és attól a pillanattól fogva, hogy becsaptam őt, még huszonkilenc nap unalom várt rám.)

– Még egy óráig itt vagyok, asszonyom. Ha idefárad...

– Köszönöm, nagyon hálás vagyok. Máris indulok.

Letettem a kagylót és hátradőltem. Beleszagoltam a hónaljamba. Jól megizzadtam. Megiszom még egy viszkít, ne dobogjon annyira a szívem. Egy kis szórakozás csak. Ha Ayhan helyében volnék, haragudnék. De hisz épp az ő helyében vagyok! A franc egye meg! Mibe keveredtem: Alaaddin bey adta meg a telefonomat. A telefonomat: Ayhan telefonját, azt akartam mondani. Alaaddin? Remélem, nem a híres lámpából kibújó dzsinn kis barátja. Isik hanım idejön. El kell rakni a Playboyt. Üritsd ki a hamutartót, mosd meg a fogad! Szedd magad rendbe! Azt hiszed, szeretkezni jön a nő, te hülye? Pert akar indítani. Ártatlan vagyok. Nem ellened, te bolond, veled együtt! Dokumentumok vannak a kezében. Te ügyvéd vagy! Légy nyugodt, és ne vesztésd el a humorérzékedet. Gondolj arra, milyen jót fogunk majd nevetni! Hadd lássuk, mi az az ügy. Megvizsgáljuk, elolvassuk, talán a harmadik oldalon lehozzuk. Nem! Felejtse el az újságot. Most már ügyvéd vagy! Csöngögtetnek, menj, nyiss ajtót, ne röhögj, játssz komolyan!

Mosolygott, amikor ajtót nyitottam. Vagyis valószínűleg előbb kezdett mosolyogni, mint ahogy én kinyitottam az ajtót. Sötétkék blézer, fehér csipkegaléros blúz, vállig érő, hullámos gesztenyebarna haj, szürkészöldes-kékes szem, nyugodt vagy óvatos, nem tudtam eldönteni, gyűrű, óra és nyaklánc nélkül, levendula- és kakukkfűillattal lépett be. Mosolygása nevetésbe fordult. Rajtam nevetett, azon, ahogy ránéztem.

– Engem várt, ugye?

– Igen – mondtam, egész életemben Magára vártam. – Isten hozta, parancsoljon, fáradjon be.

– Ezt a pert el kell vállalnia. Ég- és földindulás lesz. – New Yorkról, Moszkváról, Tel-Avivről, Isztambulról, Kairóról beszélt. Megkínáltam Ayhan viszkijéből, de nem fogadta el. Azt hiszi, hogy Ayhan vagyok, tehát én a saját irodámban, a saját viszkimet iszom. De szép is volt... Aztán...

Egy barna táskából elővette a dokumentumokat. Fegyver, kábítószer, ipar, politika, futball, sajtó, diplomácia és művészet nyolcszögével lehet leírni a felvázolt összeesküvést. Mindenki benne van, és valamilyen formában mindenki felelős. Rádásul mindenki tud mindent. Én... mint hogy ügyvédet játszottam, az eseményeken kívül maradtam. Holott a történelekről mindenek előtt nekünk, vagyis az újságíróknak, tudnunk kellett volna. Főlemeltem a fejem, hogy megmondjam, ki vagyok, és egy pisztolycsövet láttam magam előtt.

Isik hanım kezében egy Smith and Westonnal állt előttem. Olyan, mint egy filmben – gondoltam. Elmondtam, hogy hazugság volt minden, a dokumentumok hamisak, az egész forgatókönyvet azért írták, hogy eljussanak hozzám. Ayhannak hitt, és én semmit se szóltam. Különben sem tudtam soha, hogy ki is vagyok. Nagyon rosszul éreztem magam. Micsoda hülyeségbe kevertem magam! Az italom elfogyott, és ez a pisztolyos nő nem fog szeretkezni velem. A poharam felé nyúltam, amikor lőni kezdett.

Az első fájdalom az ember velejéig hatol. A második és a harmadik golyóra már nem is figyeltem annyira, mert még mindig az elsővel foglalkoztam. Ayhan asztalára folyt a vérem. Főlemeltem a fejem, és láttam, hogy Isik hanım megint lő. Miért ilyen, amikor minden véget ér? – gondoltam. Nem értettem semmit.

a mai Törökországban

Laicizmus mint fogalom és identitás

Noha a Gezi park körül kibontakozó tiltakozást a fák és a park megóvása hívta életre, 2013. május 31-e után egyre inkább olyan megmozdulássá vált, amely számos különböző, a hatalommal elégedetlen csoportot egyesített magában. Végül aztán, ahogy Törökország legtávolabbi sarkában is csatlakoztak a demonstrálókhoz, olyasfajta ellenállási mozgalommá terebélyesedett, ahol az emberek hangot adhattak a legkülönbözőbb problémáiknak: a mindennapi életet érintő korlátozásoktól kezdve a helyi önkormányzati ügyeken át a gyors ütemű építkezések és az igazságszolgáltatás rendszer visszásságaiig. Eközben pedig a politikai életben újra előbukkantak olyan fogalmak, amelyeket korábban előszeretettel használtak. Ezek egyike a laicizmus fogalma.

Politikai fogalomként a laicizmus egy olyan társadalmi szerveződést jelen, amelyben egyetlen vallásnak vagy hitbéli meggyőződésnek sincs primátusa a másik felett. A világi állam ily módon egyenlő távolságot tart az összes vallástól, amelyek filozófiai és teológiai alapon is szabadon bírálhatók, és emellett a lakosság demográfiai összetételétől függetlenül az összes felekezethez lehetőséget biztosít, hogy szervezetbe tömörüljön. A laicizmusnak ez a felfogása azt is garantálja, hogy a jogrendszer valamennyi állampolgárra egyaránt vonatkozik, valamint biztosítja a szólás-, gondolat- és vallásszabadságot is.

A modern köztársaság folytonossága

Törökországban azonban laicizmuson politikai értelemben nem annyira a vallásszabadság biztosítását értik, hanem a köztársaság alapításától (1923) kezdve egyfajta viszonyítási pontot jelöl, amelyhez képest a nacionalista nemzetállam ön maga létezését definiálja. Ugyanakkor egy identitást is meghatároz, amely a fogalomhoz kapcsolódó szimbólumokon keresztül válik láthatóvá. Így aztán, amikor Törökországban laicizmusról beszélnek, akkor egyszerre utalnak a fogalomra és az identitásra. És ekként a laicizmus a társadalmat átszövő közösségi és egyéni emlékezetben is történelmi, politikai utalásokkal és eseményekkel terhes fogalomként van jelen.

Ha áttekintjük a történelmünket, láthatjuk, hogy a laicizmus Törökországban mindenekelőtt a köztársaságpártiak fogalma volt, és mint ilyen, az uralkodó, világi rendszer folytonosságának védelmét garantálta. Ebben a rendszerben a szunnita muzulmán törökök jelentették a többséget, a keresztény, zsidó és más vallású állampolgárokat pedig kisebbségként határozták meg. Az alevitákat, valamint az iszlám eltérő értelmezését valló közösségeket nem sorolták ugyan a kisebbségekhez, de a diszkrimináció és az asszimiláció őket is ugyanúgy sújtotta az élet legkülönbözőbb területein, az oktatástól

kezdve a vallásgyakorlásig. Az állam által alapított Vallásügyi Felügyelőség egyedül a szunnita muzulmánok érdekeit képviselte, ugyanakkor maga az intézmény, ha épp arra volt szükség, nacionalista politikai üzeneteket olvastatott fel a dzsámik szószékéről. Így aztán, ez a nacionalizmus keretei közt alakot öltő, újraértelmezett laicizmus egy sor olyan vallásos embert is kirekesztett magából, akik nem tudták saját hitük szerint gyakorolni a vallásukat. A függetlenség kikiáltása (1921) után felállított népbíróságok (az úgynevezett İstiklal Mahkemeleri, azaz „Független Bíróságok”) előtt számos ilyen muszlimot, és más valláshoz tartozó személyt is halálra ítélték. A fejkendő nyilvános viselésére vonatkozó tilalom egy sor területen diszkriminálta a nőket, az oktatástól kezdve a munka világán át egészen a politikáig. Az 1960-as, 1971-es és 1980-as katonai puccsok minden alkalommal a világi nemzetállam hegemoniáját voltak hivatva megerősíteni. Az 1997. február 28-i katonai beavatkozás pedig újabb lépés volt afelé, hogy elhallgattassák mindazokat, akik nem illeszkedtek a világi állam által előírt gondolkodásba, vallásosságba és külső megjelenésbe.

Röviden: a laicizmus idővel olyan fogalomná vált, amely pajzsként védte a világi köztársaság alapelveit. Ebben a megközelítésben azok voltak a „világiak”, akiket az állam bármikor képes volt mozgósítani a köztársaság értékeinek védelmében, míg az ilyen típusú laicizmust bíráló muzulmánokat „reakciónak” bélyegezték. Ahhoz, hogy megértsük a mai társadalomra jellemző polarizációt, fontos felismerni a laicizmusnak ezt a fajta identitásképző használatát.

A ma kormányzó AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi – Igazság és Fejlődés Pártja) maga is effajta polarizáció közepette került hatalomra. Az AKP a laicizmus köztársaságpárti ideológiája ellenében fogalomyanánt a *demokráciát*, identitásként pedig a *vallásosságot* állította. Noha a laicizmus, a demokrácia és a vallásosság nem feltétlenül zárják ki egymást, Törökországban ezek a fogalmak ma már olyan politikai többletjelentést hordoznak, hogy gyakorlatilag egymás ellentétét jelentik. Míg a laicizmust, a világi államot védők nyíltan a köztársaságpártiakhoz tartoznak, addig a demokráciát hangoztatókat rendszerint az AKP táborához sorolják.

Az AKP tíz éve tartó regnálása alatt e megosztó diskurzus fokozódásának és társadalmi beágyazódásának előidézője az egyik oldalon a köztársasági és világi értékeket őrizni hivatott CHP (Cumhuriyet Halk Partisi – Köztársasági Néppárt) volt, amely ahelyett hogy a laicizmus ideológiáját kiszélesítve és pluralisztikussá téve megpróbálta volna újradefiniálni e fogalmat, a status quo visszaállítása érdekében inkább egy újfajta, baloldali nacionalizmuskonceptiót hirdetett (az ún. „ulusalcılık”). A laicizmus hívei, ahelyett hogy belülről változást kezdeményeztek volna, politikai téren pedig teret nyitottak volna új támogatóknak, fokozatosan magukba zárkóztak. Eközben az AKP, amely mindig olyan pártként pozicionálta magát, mint amely képes válaszokat adni a társadalmi változásokra, folyamatosan kielégítette saját bázisának politikai és szociális igényeit.

Az utóbbi időben azonban, tevékeny és kihívást jelentő ellenzék hiányában, az AKP maga is mind inkább a bezárkózást választotta, és különösen

a 2007-es választások után politikája és politikusi garnitúrája is egyre konzervatívabbá vált. Miközben politikai téren a legtöbb témához a vallás felől közelít, a nacionalista retorikával sem hagyott fel. Így aztán, mivel semmiféle olyan politikai alternatíva nem létezett, amely pluralisztikusabb szemléletmódra kényszerítette volna a pártot, az AKP egy, a saját szavazóinak heterogén összetételét is homogenizáló, konzervatív politikai rendszert épített ki az országban.

Nem tudtak mit kezdeni a sokszínűséggel

Ezen a ponton történt, hogy az AKP történelmi hibát vétett. Éppen úgy, ahogy annak idején a köztársaságpártiak sem tudták megérteni a muzulmán

népességet, az AKP sem volt képes mit kezdeni a világi népességen belüli sokszínűséggel, és megjósolni e társadalmi csoport reakcióit. Ahogy konszolidálta hatalmát, maga is azt a kormányzati felfogást kezdte követni, amit annak idején annyit bírált, és amitől annyit szenvedett, ezzel párhuzamosan adoptálta az egykori intézményrendszert, többek közt a már említett Vallásügyi Felügyelőséget is, és ezen a régi közigazgatási és szervezeti strukturális alapon politikája egyre keményedett. Azokat az intézményes hatalmi eszközöket, amelyeket azelőtt bíralt, most egyszerre használni kezdte. A törökországi béke és stabilitás egyik kulcskérdése terén, a kurd probléma kezelésében például hiába ütött meg békülékenyebb hangot, az utóbbi, békésebb időkben egyetlen pozitív lépést sem tett a kérdés rendezése érdekében. Ilyen körülmények között kezdődött a tiltakozás a Gezi parkban.

A Gezi parkban történt események akarva-akaratlanul ismét a világi társadalom és beidegződései, általánosságban pedig a laicizmus és az arra rakódó jelentések felé fordította a világ figyelmét. Erről sokan írtak már. Egyes politikai elemzők a laicizmust egy stagnáló ideológiai struktúrának látták, és úgy vélték, a világi társadalom gyermekei ehhez már semmi újat nem képesek hozzátenni, ők maguk pedig a politikától távol álló „bohém burzsoá” elemek. Mások azt állították, hogy mindaz, ami a Gezi parkban történt, egy új korszak kezdete. Ám mivel mindkét megközelítés olyan érvelést használ, amely a laicizmust és a vallásosságot egymás kizáró dolgoknak tekinti, a Gezi parkban összegyűlő és a laicizmus nevében fellépő társadalmi csoportoknak csupán egy részahalmzatát képes megragadni.

Megosztó közbeszéd

A Gezi parkban kibontakozó ellenállási mozgalom kezdetben nem volt más, mint egy környezetvédő, pluralista és szabadelvű kis csoport tiltakozó akciója, ám később – különösen a rendőri erőszakot követően – az emberek egy része váratlanul szimpatizálni kezdett velük, különösen azok, akik kirekesztőnek érezték az AKP megosztó politikai közbeszédét, amely a „demokrata AKP-vel” szemben „világi CHP-szimpatizánsnak” minősítette őket, miközben többségük soha nem szavazott a CHP-re. Miközben a legfontosabb médiumok agyonhallgatták az eseményeket, az alternatív és közösségi média csatornái folyamatosan élőben mutatták az erőszak fokozódását, így mindazok, akik e megosztó politika egyik oldalán sem találták a helyüket, és frusztrálva érezték magukat, az utcára tódultak. Az események irányítását azok a konformizmust elutasító, kritikus fiatalok vették át, akik gyerekkoruktól kezdve nem is láttak más politikai hatalmat, és most alkalmat találtak rá, hogy kifejezzék magukat.

Bár a Gezi parki eseményeket elindító csoport politikai háttere merőben különbözött a régi rendszer ideológiai bázisától – zöldek és libertariánusok, nem pedig nacionalisták és szexisták voltak –, az utcára özőnlő emberek mégis egy nacionalista tömeg képét öltötték magukra. A kemalista és baloldali nacionalista háttérrel rendelkező csoportok mellett ugyanis jobb híján azok a civilek is a nemzeti lobogót kezdték el lengetni, akik amúgy semmiféle politikai kötődéssel nem rendelkeztek a mindennapi életben. Mivel a legtöbben kisiskolás

koruktól kezdve nem találkoztak más ideológiával, mint a nacionalizmussal, és a megosztó politikai kultúrában a legfőbb ellenzéki párt sem volt képes más nyelvet adni világi identitással bíró saját híveinek, az emberek az első pillanattól kezdve a nemzeti lobogóban találták meg a tiltakozás jelképét. Pedig a nacionalisták mellett szép számmal voltak a tiltakozók közt kurdok, muzulmánok, feministák és LMBT-k is. Az eseményekben részt vevő csoportok többségének legjellemzőbb tulajdonsága inkább a fiatalság és a szervezetlenség volt.

A hatalom részéről taktikus lépés volt, hogy a saját maga mögött vélt többségre kezdett hivatkozni, és ezzel együtt megpróbálta marginalizálni a CHP-t. Ám bármennyi nemzeti zászló lobogott is az utcákon, a „világi” társadalom – mind motívációit, mind céljait tekintve – meglehetősen sokszínű volt. Ennek ellenére, ahogy a tiltakozás növekedett, az AKP úgy próbálta meg folyamatosan életben tartani saját választóinak tudatában a laicizmus negatív képét. Először az 1997. február 28-i katonai intervencióhoz hasonlította az eseményeket, és a tiltakozókat megpróbálta puccsistáknak beállítani. Később többször is azzal vádolta meg a rendőri erőszak elől a Dolmabahçe-dzsámiba menekülő tüntetőket, hogy alkoholt fogyasztottak a mecsetben, annak ellenére, hogy ezt a dzsámi műezsinje később a leghatározottabban cáfolta.

Mindez jól mutatja, hogy a laicizmus a mai Törökországban nem a vallásszabadság biztosítását jelenti, hanem egy megosztó közbeszéd szolgáltatásában álló fogalmat és identitást jelöl. Bár a politikai polarizáció alapján úgy tűnhet, mintha a társadalom egy világi és egy vallásos-demokrata részre szakadt volna, ilyesfajta homogén társadalmi csoportok valójában nem léteznek. Ahogy a magát „vallásként” definiáló, és politikailag az AKP-ban tömörülő csoportnak sincs homogén szerkezete, úgy a „világiaknak” sincs. A készülő, új alkotmány miatt különösen fontos lenne újradefiniálni a laicizmus fogalmát, méghozzá oly módon, hogy az magába foglalja a társadalom vallásos rétegeit, és ezzel biztosítsa a vallás- és szólásszabadságot is. Persze definiálni egy fogalmat önmagában nem elégséges. Legalább olyan fontos, hogy az a gyakorlatba is átkerüljön, és ezzel együtt a múlttal is szembenézzünk. És amilyen fontos, hogy a hatalom felhagyjon megosztó politikájával, legalább annyira fontos, hogy az ellenzék és a magukat világinak valló csoportok elszámoljanak saját múltjukkal, és a laicizmus fogalmát megszabadítsák a nacionalista kötődésektől. És ez nem csupán azért fontos, hogy a magukat világinak, illetve vallásosnak vallók megértsék egymást, hanem azért is, hogy hozzájáruljon a társadalmi békéhez egy évek óta szinte polgárháborús hangulatban élő országban. És fontos azért is, hogy a kurdok, örmények, aleviták, görögök, melegek, nők és más hasonló identitások végre kikerülhessenek a „másság” spiráljából, kezelni lehessen a nem ideológiai színezetű, valós társadalmi problémákat, és létrejöjjön egy új igazságosság. Az identitásközpontú politikát és életet magunk mögött kell hagynunk, és ehelyett egy olyan pluralisztikus politika felé kell fordulnunk, amely a valós társadalmi problémákat helyezi a középpontba.

NEMES KRISZTIÁN FORDÍTÁSA

Sinek Kadar Kocam Olsun Başımda Bulunsun

Ha én egy naplopó felesége lennék...

Ha én egy dologkerülő felesége volnék... Eredetileg három leánytestvér: Sükran, Melek és én, egy külvárosi házban éltünk volna. Tizenhárom-tizennégy éves korunkban mind a hármunknak szilárd meggyőződésévé válna, hogy mielőbb el kell kerülnünk az apai házból, minthogy elegünk volna abból, hogy a fiútestvéreink gatyáit mossuk, részeg apánk előtt meneküljünk, órákig tartsuk anyáknak az orlon motringait, meg locsoljunk és söpörjünk a ház előtt.

Sükran és Melek ennek az igen helyénvaló meggyőződésnek megfelelően nagyon okos döntést hozna: az öt elemi után otthagynák az iskolát, hogy a hozománykészítésnek szentelve magukat utat nyissanak a szerencsájüknék. Nem szeretnék tanulni én se, s ha anyám nem kényszerítene, estig ülnék velük együtt én is a kapu előtt, és sok kilométernyi párnaszegélyt horgolnék annak biztos tudatában, hogy ez köt majd hozzám jövőendő életemhez.

De már amúgy is együtt járnánk három fiúval, három vásároló testvérral. Azon kuncognánk, hogy sógornók leszünk, versengenénk, hogy melyikünk nevéhez illik jobban a vezetéknevük, csütörtökönként pedig fejkendőnk csücskét megigazítva állunk alatt, mennénk a piacra. Persze nem csak a csütörtöki piacra mennénk ki, hiszen ők vásárról vásárra járnának, mi tehát azt állítva, hogy fonalat, kötő- és horgolótűt kell vennünk, vagy azzal, hogy nem kaptunk a kellő méretben és színben harisnyát, bugyit vagy trikót, minden áldott nap a vásárokból lógnánk. Barátaink elárulító helyéhez érvén valamelyikünk vásárlóként lépne oda, hogy jelezze érkezésünket. Ők erre sorban a másik kettőre hagynák az árújukat, hogy egy-egy órát sétafikálhassunk a vásárban. Cemal – az én párom – párszor javasolná, hogy menjünk ki a piac melletti parkolóba, de én nem volnék rá hajlandó. Mert a vásárban olyan biztonságban érezném magam, akár erdőben a vad, és még erősebben kapaszkodnék a karjába, reménykedve, hogy egy lehetek majd a sok férjes asszony közül, akik izzadva, idegesen ütköznek a vállamnak, lépnek a lábamra, mert maguk sem tudják, hogy mit is keresnek éppen a piacon.

Szerencsésnek érezném magam, amiért vállam azoknak az asszonyoknak a vállához érhet, akiknek szent meggyőződése, hogy csak a vajpuha tökből meg a mézédessként kínált hagymából kell venniük, s máris szaladnak főzni, mielőtt az uruk a munkából, a gyerekek meg az iskolából hazaérnek, akik lejárlják a lábukat, hogy találjanak olyan olcsó Adidas-utánzatú fekete tréningalsót, amilyenre a fiuk vágyik, mert az osztálytársai mind olyanban járnak; akik azért teszik tüvé a piacot, hogy valódi gyoicskendőt vagy cukorrózsaszín réklit vegyenek a szomszédasszonyoknak, akinek szült a menyé, pedig az csak négy gombolyag sötétkék gyapjúfonallal szúrta ki annakidején az ő menyük szemét; meg akik oroszlánként küzdenek az árusokkal, hogy olcsóbban vegyenek a primörként még méregdrága szilvából, öt éves kislányuk kedvencéből, akit erre a kis időre a sógorasszonyukra bíztak.

Cemalról rövid pillanatokra ugyan, de gyakran meg is feledkeznek, mert tudnám, hogy a krumplik sárga színében, a paradicsomok pirosában, a spenót szárában, a hagyma csipősségében, a cipők sarkában, a táskák fogantyújában, a cipzárok, a ruhacsipeszek és a biztosítótűk nyílásában és csukódásában, a gatyagumik nyúlásában és összehúzódsában, a vásár zajában, a kardiánok gomblyukaiban, a villák fogai között, a kanalak nyelén, a varrótűk lyukában és a gombostűk fején ott rejlik a titok, hogy mi ketten egy pár leszünk, és hálát adnék Allahnak, hogy mindezt látni is tudom. Sükran és Melek helyzetében nem volnék annyira biztos, mert úgy venném észre, hogy fogalmuk sincs a nagy titokról, amely úgy kapcsolná őket a jelenben és a jövőben férjükhöz, ahogy a patent vagy a horgos kapocs két része, a mágnes és a vas, a nap és a hold, valaminek az alja és a teteje, kelet és nyugat is együvé tartozik. Mire én a katonai szolgálatra induló Cemalt búcsúztatnám, Sükran és Melek már más fiúkkal találkozának a parkban, és az árusok, akik a sógoraim lettek volna, más lányokkal lófrálnának a piaci sátrak között.

Cemal távollétében egy fiatalember jönne hozzánk, a kezében tizenkét piros rózsával. Értene a szóforgatáshoz, hát magyarázná is rendesen, hogy meglátott engem, és annyira tetszem neki, hogy komolyak a szándékai, el akar venni feleségül; különben meg pizzaárus volna. Mindig úgy csúrné-csavarná a szót, hogy a pizzához lyukadjon ki, amely ezekben a nehéz időkben is elég jól jövedelmez, meg az idők változásáról szónokolna, s a végén kibökne, hogy ma már a nők is munkába állhatnak, és ha férj és feleség együtt dolgoznánk, vagyis ha Nur is dolgozna... NEM, ÉN NEM FOGOK DOLGOZNI! A NEVEM NUR! MINT A TÖBBI ASSZONYNAK, NEKEM IS JOGOM VAN AHHOZ, HOGY RÉSZESÜLJEK ABBAN AZ ÉLVEZETBEN, AMIT A HÁZIASZONY-SZEREP JELENT, ÉS TE, TE PISZOK PIZZÁS, NEM FOGSZ ETTŐL MEGFOSZTANI! – gondolnám, ám hallgatnék; de mindegy is, mert különben is kiderülne, hogy csak egy vándorbüfésről van szó, rajta kívül pedig amúgy is tudná mindenki, hogy én Cemal jövőendőbelije vagyok; az ostobának tehát vissza kellene vonulnia.

Mindenesetre megírnám Cemalnak, hogy mi történt:

3 6 15 1 15 12 16!

5 26 172 6 17 122 12 211 5 1 16 2 22 24 6 5 12 27 6 21 16 6 5 12 15 6 21...

Így, számokkal leveleznék, hogy ha véletlenül a levél az én örökké részeg apám, vagy ő mindig éber parancsnoka kezébe kerül, higgyék azt, hogy valami játékról van szó. Tehát:

„Cemalom!

Tegnap megkérték a kezem, de nem adtak oda. Pizzás vagy mi volt az illető. Tizenkét szál piros rózsával jött... Anyám nagyon mérges, mégis otthagytam az iskolát, te örülsz neki? Hogy vagy? Mi, Allahnak hála, jól vagyunk. Nagyon várunk. Bárcsak mielőbb vége volna a katonaságnak...

Jönne rá a válasz:

„Amint hazajövök, felfogadok valakit, és feldugatom a tizenkét rózsát szálát annak a pizzásnak a seggébe. Nem tudja az a szemét, hogy te kié vagy?...”

Repülnék a boldogságtól.

A katonaság után Cemal a legidősebb bátyját küldené el hozzánk lánykérőbe. Tudnám, hogy nem szép dolog a zsarolás, de mivel biztosra venném, hogy egy férj háza százszor jobb az apai háznál, megfenyegetném anyámat. „Ha nem adtok, ide, ebbe a házba fogok gyereket szülni!” Rögtön meg is tartanánk a lagzit.

Anyám nagyon sirna, én meg haragudnék, és a lakodalom estéjén azt vágnám oda neki, hogy minek sír, nem temetésen van...

Este, mire a lagzi véget érne, Cemal a rakítól elszenderedne. Félnék nagyon, mert tudnivaló, hogy a nászéjszakán alvó vőlegény helyét az ördög foglalja el, és magáév teszi a menyasszonyt, ezért aztán egyre kétségbeesettebben bökdösném az uram:

– Cemal, Cemal, ébredj, Cemalom, ébredj fel, mert ha nem ébredsz, a magas hegyek mögül is megérzi fiatal testem szagát a sátnak, és gyereket csinál nekem, mielőtt a szemed kinyitnád! Ébredj!

Minthogy nem tudnám fölébreszteni, szorosan átölelném bűzös testét, magunkra húznám a takarót, és lehunynám a szemem. Aludj, ha tudsz, mikor az ördög le akarja húzni rólatok a takarót, letépi bérelt menyasszonyi ruhádat, s te vergődsz, mert miközben ifjú férjed ott fekszik melletted, ő maga alá gyűr... Hiába kiabálsz, nem hallja meg senki. Hallgatnék, összeszorítanám a fogam, s a végén hallanám, amit távozás előtt a fülemből sügna: „Vedd el magad a szüzességed!”

Reggel előbb ébrednék, mint Cemal, de nem mozdulnék. A szempilláim közül lesném, hogy döbbenet néz, és fogalma sincs, hogy mit tegyen.

– Nur! Mi történt? – ébresztene.

– Hogyhogy mi? – ülnék fel az ágyban. – Te csináltad...

Ayhan Gökhan

Szívmérték

Ha létezik zsinórmérték, szerintem lennie kell szívmértéknek is, mondta a barátom, Máté az iskolában, és igaza van, mert a szívet néha meg kell mérni, mint a piacon a gyümölcsöt, a bentesnél a búst, hogy megtudjuk, mennyi szeretetet bír el, és le kell mérni, hogy megtudjuk, milyen bosszú a szeretet-kabát, ne hogy lötyögjön rajta, esetleg túl bosszú legyen és lelógjon, a piszkos, kutya-macska összeszaglászta földre.

Máté azt is mondta, hogy azok, akikre azt mondják, rossz emberek, igazából nem is rosszak, csak nem elég nagy a szívkön a szeretet-kabát, vagy kinőtték, s elfelejtettek venni belőle újat. Szerintem az igazán jó embereknek ottthon nagyon sok szeretet-rubájuk van, de mindig sokat kell vásárolniuk belőle, mert a szívük növekszik állandóan.

Cukros bácsik

Kétféle cukros bácsi van, például a házunkban él egy idős ember, s a nagymamám szerint magas a cukra, ezt tőle tudja, mert elárulta a nagymamámnak, hogy ő cukorbeteg, amíg nem tudtam, hogy ez mit jelent, azt gondoltam, a cukros bácsinak cukorból van a keze, a lába, s a szavai is édesek, de ez egy betegség, s az inzulin egy gyógyszer, azzal gyógyítják, javított ki a nagymamám, s nagyot nevetett.

A másik cukros bácsiról az iskolában beszélt a tanító néni, hogy ne álljunk szóba idegenekkel, mert azok ilyen cukros bácsik lehetnek, s ezen röhögtünk, mert miért ne álljunk szóba cukrot osztogató idegenekkel, pláne, ha jó szívvvel adja, de aztán Gergő beavatott minket, hogy az ő apukája rendőr, s sok cukros bácsit szedeget össze, s a neve egy nagy átverés és hazugság, nem is ad cukrot és nem is jószívű, nabát, ez igazán nem szép dolog tőle, jobb is lesz, ha kerüljük az iskola körül ólálkodó idegeneket.

A piros pulóver

Az én apukám külföldről jött, idegen nyelven beszélt és furcsa volt a neve, hét éves koromban visszautazott oda, abonnan érkezett, biztos bonvágya volt, meg hát nálunk olyat nem lehet enni amit náluk, meg a napszakok is másképp működnek. Náluk szikrázó napsütés van és azzal egyidőben itt bűvös este. Apukám fázott, mert a meleget szerette, nekem egy piros pulóvert hagyott és a vezetéknevét, azt gondolta, majd én is fázni fogok, jobb, ha előre gondoskodik rólam.

A piros pulóvert azóta kinőttem, a nevét nem, az évről-évre velem növekszik, az iskolában nem értik a többiek, hogyba ilyen különös nevem van, miért nincs apukám, szerintük ha lenne, sokat mesélne nekem a távoli és titokzatos országról, az internetet másbogyan hívna a messzi-országos, izgalmasan vágott bajusza alatt, és ezt én sem értem, hogyba már elment, miért nem vitte magával a nevét is, esetleg véletlenül itt felejtette, de nyugodtan jusson az eszébe, ha biányzik neki, visszajöhet érte, szívesen visszaadom neki egy ölelésért cserébe.

- Igen?! – düllesztené ki erre büszkén a mellét.
- Hát persze – néznék, mintha szégyenkeznék, a hasamra.
- Igaz is. Még érzem is az ízed a számon. Na gyere – húzná fáradt testemet maga alá.

Annak idején, amikor még karonfogva sétáltunk a vásárookban, én elképzeltem volna, hogyan ficákolnak az ott látott asszonyok estenként a férjük alatt, és egy gyermek gondosságával bugyoláltam volna puha vattába és batisztba álmodat, miszerint amint egyesülök Cemalommal, a mennyekig fogok emelkedni. Rám nehezedő súlya alatt azonban pillanatok alatt megöregedne az a gyermek.

A múlt hónapok során megtanulnám, hogy Cemal szeret reggel aludni, a kávézóban estig okeyt játszani, aztán a haverjaival a sörözőket meg a borozókat járni, gömbölyödő hasú feleségét pofozni, rugdosni; viszont egyáltalán nem szeret dolgozni. Holott soha nem kívántam volna mást, mint hogy legyen munkája, mint mások férjének, és este, amikor jön haza, ne felejtse el kenyert hozni.

Erre én a dzsinnek kezébe tenném le a sorsát. Nem dobán ki a szemetet, hanem gyűjteni kezdeném a konyhai pult alatt. A szag betöltené a házat. A jószívű dzsinnek akkor árulnák el, hogy segíteni fognak, amikor hat és fél hónapos korában elvetelném kifejtett kezű, lábú, arcú lánymagzatomat, és a két kezemmel próbálnám elásni a hátsó kertben, ahová a mosogatóvizet szoktam az ablakon át kilötytteni. Amikor éjnek évadján hazatérő férjem meglátná, hogy a körmeimmel ásom a földet, nagy nehezen betuszkolna a házba. „Fiú volt?” – kérdezné, mikor megmondanám, hogy elvetéltem, s én jusz is azt mondanám neki, hogy fiú. El is szomorodna rendesen.

Bepólyált halott kislányom láttán a negyed összes asszonya rémülten sápítózna, Cemalt azonban semmi sem érdekelné. Másnap egyetlen szó nélkül mennék el az autópálya melletti temetőbe, és egy kis gödörbe elföldelnék a picit. Utána pár este nem menne el a barátaival Cemal, és azt állítaná, hogy napok óta magamban beszélek. Hát akkor lépnének akcióba a jószívű dzsinnek. Jóságukban nekem is szerepem volna, mert ha azt akartam volna, hogy valami katasztrófa érje, a gonosz és makacs fajtájúakból jöttek volna, de én csak megleckéztetni szerettem volna. Hogy térjen észhez, dolgozzon valamit, vagy ahogy régen, járjon vásárolni.

Éjjel álomban hallanám, hogy mit mondanak a jószívű dzsinnek:

– Tegye az ágyába egy maroknyi férget – mi már odakészítettük neked a konyhai pult alá –, aztán feküdj mellé. Olyan szeretettel raknám a férjem mellére a nyüzsgő kukacokat, ami a megmentőimnek kijár, aztán óvatosan odafeküdnék Cemal mellé. Nemsokára felébredne arra, hogy az arcán mászkálnak a férgek.

– Nur, ébredj fel! Nézd, tele vagyok férgekkel! Hogy kerül ide ez a sok rohadat dög? – ordítaná.

Mintha nagyon mélyen aludnék, és a szememet se tudnám kinyitni, nagy nehezen ébrednék, körülnéznék: sehol semmi féreg, az ágynemű patyolat tiszta, a párnacihákat ki is főztem, csak Cemal néhány fekete szőrszála hullott rájuk.

– Ugyan, Cemal. Most mit vagy oda, hát ha féreg, vágj oda a tenyereddel, majd leesik – mondanám, s közben észrevenném, hogy az egyik áldott állatka vidáman tekergőzne a meztelen karomon.

– Nézd csak, Nur, nézd, a karodon is mászik egy! – mutatná Cemal.

– Ugyan, szívem – mondanám, és figyelném, hogy csapkodja undorodva a nyüzsgő kukacokat, s közben a jószívű dzsinneknek háláadó imát mormolnék, majd, nehogy fölingereljem azzal, hogy nem csinállok semmit, előkapnám az ajtó mögöl a söprűt, s úgy söpörném az áldott állatkákat, hogy bajuk ne essék, ugyanakkor úgy, mintha nem is léteznének, pusztán Cemal megnyugtatóra emelgetném a levegőbe a söprűt.

– Azt hiszem, ok nélkül riadtál fel, Cemalom. Most már feküdj le, és aludj – mondanám, s lefeküdnék az ágynak arra a felére, ahová szoktam. Már éppen elaludnék, amikor a jószívűek felébresztenének: „Kelj föl, és takaríts ki rendesen!”

Nagy tisztelettel, egyenként összeszedném a kukacokat, és úgy ereszteném ki őket az ablakon át a sötétbe, mint a jóságnak egy-egy szárnyra kelni képes angyalát. A sarkokba száraz füvet tennék. Reggel felé aludnék el, s álomban szemben ülnék a hat és fél hónapos korában elvetélt, kifejtett kezű, lábú és arcú kislányommal, s jóízűen nevetgelnénk!

Cemal a jószívűek okozta ijedelem után sem változna egy csöppet sem. Anyám pedig szokásos bőbeszédűségével arról papolna, hogy már két éve férjénél vagyok, elmehetnék házakhoz takarítani, nem fog a porrongy

a kezemhez ragadni, jó lenne, ha nem várnék már semmit Cemaltól, akár haza is járhatok a gyomromat megtölteni, nincs azzal semmi gond – de ne vegyem rossz néven –, legalább egyszer egy héten járjak el valahová takarítani, hogy vasárnapra legyen egy kis pénz a zsebemben.

– Jól van, anya, hagyd már abba, nem mehetek terhesen dolgozni, lásd be – vágnék a szavába, különben napokig se hagyná abba az az ostoba asszony. Ettől rögtön ideges lenne, a gyerektől azonnal meg kell szabadulni, még fiatal vagyok, ha otthagynom Cemalt, férjhez mehetek újra, de egy gyerekes asszonyt nem vesz el senki... Mit nem képzél! Öljem meg a meg sem született gyermekemet, és menjek máshoz férjhez! Azt mondanám neki, hogy az ördög bújít belé, másképp nem beszélne így, különben Cemal nem tudja még, hogy megint állapotos vagyok, de hiszem, hogy amint megtudja, dolgozni kezd megint, ő meg azt mondaná, hogy meghibbantam, ne is tekintsem többé anyámnak, s azzal bevágná maga után az ajtót.

A terhességem alatt folyton éhes volnék. Akkor aztán Allahnál keresnék menedéket, elvégezném a napi ötszöri imát. Ezt látva a szomszédok egy ideig ennivalót hoznának nekem, de egy idő múlva elmaradoznának. Cemal már haza se jönne. A szomszédasszonyok arról beszélnek, hogy más nőkkel láták, más városokban más nőkkel is házasságot kötött, és azoktól is gyerekei vannak. Én aztán a nagy hasammal kimennék az utcára. Naphosszat ülnék a lenti autótűz fizető kapuja mellett. Az automaták miatt a pénztárfülkékben nem ülne már egy lélek sem. Csak néhány tizenéves fiú járna oda a szomszédos negyedekből: víz- és nápolyiárusok. A kislányok egy idő múlva sajnálni kezdenék a naphosszat egy falatot sem evő, egyre nagyobb hasú, kolduskinézetű asszonyt, és megosztanák vele csekélyke elemőzsiájukat, néha még a nápolyiból, vagyis a tőkájükből is megkínálnának. Az út szélén megálló autók néha félig megevett almát vagy maradék perccet nyújtanának nekem.

Egy alkalommal egy istentelen gazember azt ígérné, hogy ad egy kis sajtot, majd megerőszkolna. Torkom szakadtából kiabálnék, de senki sem hallaná. A gazember elmondaná a haverjainak is, azok meg eljőnnének, és mintha csak szégyenkezve, pénzt kínálnának. Némelyiket estére a házamba hívnám úgy, hogy előtte megállapodnék a jószívűekkel. Némelyik csávnak elmenőben felülről forró víz ömlene a fejére.

Egy nap csodálkozva pillantanám meg anyámat a pénztárak mellett. Hosszasan magyarázná, hogy haza kell mennem, mert itt pusztulok egyedül a világ végén, s akkor őt meg az apámat le fogják köpni az emberek.

– Menj innen! Nincs pénzem – mondanám, holott volna a keblemben rejtve.

A szülés előtti napokban már ki se lépnék a házból. Összeszorítanám a fogam, ajkaimat véresre harapdálnám, hogy ne kiabáljak, amikor megjönnek a fájások, a szomszédságból mégis segítség érkezne. A jó dzsinnek értesítenék őket szerintem. Kislányomat az asszonyok régi rongyokba bugyolálnák, nekem teát meg levest készítenének, a gyermekágyi láz ellen éles kést tennének a párnám alá, s mennének haza, dolgozó férjük karjai közé. Négy napos korában kislányom besárgulna.

– Víz-sárga lett ez a gyerek. Egy edény alá aranyat kell tenni, és a vízében meg kell fürdetni – mondanák a szomszédasszonyok. Megfürdetnénk. Miért, miért nem, hajnalra megmerevedne a kicsi.

– A hidegtől van – mondanám a mellemen sírás nélkül, fadarabként fekvő kislányomnak, pedig nyár volna. Rongyokba csavarnám, s szaladnék vele a kórházba. Várni kellene, de nem várnék. Nagy patáliát csapnék. Pénzt kérnének, de én addig sírnék, míg be nem vennék az intenzív osztályra.

– Ne menj messzire. Időnként fejd le a tejet, mi majd odaadjuk a kicsinek – mondanák a nővérek. Egy hétig a kórház kertjében aludnék. Ezt látva némelyek pénzt tennének le elé. Reggelenként elszaladnék tejet inni, szeszámagos perccet enni, hogy bőven legyen tejem a pici számára. Egyszer-egyszer megnézhetném az üvegbúra alatt meztelenül fekvő kislányt.

– A magunk lábára fogunk állni, kislányom. Megszabadulunk dologkerülő apádtól. Majd dolgozunk mind a ketten – mondanám neki, s közben buzgón kérném a jószívűeket, hogy szabadítsák őt ki a fejét pókhálóként körülvevő furcsa elektromos izéktől. Végül megvalósulna a kívánságom: ugyanolyan mereven a kezembe nyomná, ahogy beadtam, azzal, hogy van a kórháznak egy osztálya, oda kell hordanom tornáztatni, különben haláláig merev marad.

Amikor kilépnék a kórház kapuján, nem ugyanaz a kislány volna a karon, akit az intenzívra beadtam: egy okos és jószívű kislány nézne rám. Apró mosolyt vennék észre a szája sarkában, szempillái között pedig egy titkot. Mintha mozdulatlan merev akarna maradni, s ülni anyja ölében a város bármelyik pontján, maga előtt egy zsebkendővel.

Otthoni zenekar

Házunk egy hatalmas koncertterem énekesekkel. Reggelizés közben odalentről ballom a tányércsörgést és egy magas hang visszapattan az összetört tányérról, s ügyesen feljut hozzánk a nyitott ablakon keresztül. Cipőbúzás közben a másik lakásból bakancstopogás és kiabálás szimfóniája úszik be hozzánk, mint egy vízisikló, s a cipőfűzés kigyószíszegésre hasonlít, nébány másodpercig mást sem hallani. Az iskolából hazaérve átöltözés közben odafentről ballom, ahogy Klári néni azt mondja Ödön bácsinak: Te marba, már megint elfelejtettél kenyeret venni”, s Ödön bácsi, hogy Klári nénit ne ballja felbangosítja a Bartók rádiót, s az ám, az egész napos sok zenebona után a rádióból szól az igazi szimfónia.

Hadművelet

A fiúkkal megbeszéltük, hogy a lányok ellen hadműveletet kell kidolgozni, mert nem tűrhetjük tovább a szörnyűségeiket. Soba többé nem vesszük észre a hosszú és csillogó, illatos hajukat, nem halljuk meg soba többé a madárdallra emlékeztető, kellemes és csilingelő hangjukat, s nem figyeljük meg a libbenő járásukat sem, helyette focizunk egész nap és elfáradunk a játékokban, élvezzük a ránk izzadt és ránk tapadt pólót, s a sárpakolást a vádlinkon, nem is beszélve a szétrúgott lábunk fájdalmas zúzódásairól, s a verekedések után a szemünk alatt bolondgombaként növekvő monokliról, az ütések okozta, karunkon kiütő lila foltokról, mi rettenetesen kemény és erős fiúk vagyunk, akárki akármit mond, így érezzük jól magukat.

Matematika

Utáljuk a Szabót, elegünk van a Szabóból. A barátaimmal amíg a veszélyes utolsó-pád –lövészárokból guggolunk negyvenöt percig az ősellenség, a matematikával szemben folytatott, kegyetlen háborúban, addig a Szabó, ez a sápadt és szeplős gyerek, észre se véve, mennyit izzadunk a küzdelemben és a vereségek miatt, ránk se bederítve kimegy a nyílt csatatérre, s könnyedén megoldja a táblán tüzelőállásba belyezkedett matematika-feladatokat.

Ha én egy imám felesége volnék... imám férjem, akár a földkerekség többi halandó imámja, legalább némi jelentőséget tulajdonítana az evilági dolgoknak, és éppen olyan jól bánna velem, ahogy a többi imámfeleséggel bánt. Élvezném hát e mulandó világ örömeit; a fejkendőjük csücskét a szájuk elé emelve sugdolódozó asszonyok a környéken nem emlegetnének „utólagos Nurten”-ként, és a környék haszontalan kölykei sem kiabálnák utánam, hogy „jár a fara mint a csík, mint akit a bolha csíp”. Az asszonyok abban a hitben, hogy nem tudom, milyen csúfnevet ragasztottak rám, azt hinnék, hogy föl se veszem a gyerekek gúnyolódását, pedig nem tudnám elengedni a fülem mellett. Bizony szomorkodnék miatta.

Közvetlenül a dzsámi mellett, két helyiségből álló házunk felé menet olykor egyszerre érezném a mát és a tegnapot, egy ideig együtt szemlélném a múltat és a jelent, s arra gondolnék, hogy Allah egyik legnagyobb adománya az idő, amelynek nincs se kezdete, se vége. ... Másikülönben hogyan bírná elviselni az ember, hogy egyszerre képes magához ölelni a múltját és a jövőjét, megvédeni egyazon pillanatban a tegnapot és a holnapot? ... Különben hogyan viselhetné el egy asszony, ha mindössze öt év alatt ötven kilót szed fel? ... Hogy hihetné el másképp az ember, hogy egy asszony féltékeny a férjére (Teremtőm, bocsáss meg!) annak isten iránti szeretete miatt?

Az uram, bizonyítandó Allahnak, hogy nincs nála igazhitűbb szolgája, éjjel álmából felébredve is, nappal meg álmosan is imádkozással töltene minden idejét. Épp csak annyit enne, hogy éhen ne haljon, napról napra fogyna, csak olyan és annyi ételt fogadna el, ami a szükséges energiát biztosítja számára, úgyhogy igen kevés időt töltene a terített asztal mellett. Ébredés után azonnal megmosakodna, felöltene legtisztább ruháját, s máris Őhozzá sietne.

Miután a gyerekeink is szétszélednének, magamra maradnék. Sietősen rendet raknék, aztán irány az utca. A kint pletykálódozó asszonyok, alighogy meglátnának, gyorsan összekapnák magukat, megigazítanak meglázított fejkendőjüket. Amint megérkeznék ahhoz a házhoz, ahová aznap meghívtak, körém gyűlnének, és várnák, hogy megnyissam a társalgást.

– Sokféle kényes dolog van az iszlámban, asszonyok, van, ami vékonyabb a hajszálnál, és van, ami élesebb a kardnál – kezdeném. – Nehogy gerjedelembe vagy fajtalanságba essetek! – fejezném be. A számomra terített asztalnál az volna az első dolgom, hogy ujjhegyemmel összegyűjtsem és bekapjam az asztalra hullott kenyérmorzsákat. – A televízió utólagos dolog, asszonyok, ne üljetez óráig előtte. Inkább imádkozzatok – mondanám, miközben a finom krumplis böreket enném. – Nagyon vigyázzatok, amikor gyolcskendőt vásároltok az imádkozáshoz. Vannak bajkeverők, akik pontosan a virágok közepébe a pluszjelhez hasonló ábrát festenek, abban a hitben, hogy nem látjuk meg, de bizony észrevesszük! Tudnotok kell, hogy ezzel titokban a keresztet jelzik, márpedig az ilyen kendőben elvégzett ima utólagos, ne felejtsetek! – Majd mélyre szívja a gőzölgő töltött paprika illatát folytatnám. – Nagyon ügyeljetez az imaszőnyegetekre! Ne legyenek rajtuk ágak, levelek, különféle virágok! A szem az asszony legbűnösebb szerve. ... Azért adott Allah szemet az asszonyoknak, hogy próbára tegye őket. Gondoljátok csak meg, „Vigyázz a kezedre meg a nyelvedre!” – tartja a mondás, de ha a szem nem lát, a kéz meg a nyelv sem fog rossz útra tévedni, ugye, asszonyok? ... Hát csak vigyázzatok a szemetekre, mert ha virágra, ágra, bogárra vagy rózsára téved, az esetek máris másfelé fog járni, és akkor oda az imátok is, úgy ám!

Ezután jönne el az asszonyok legkedvesebb ideje. Némelyiknek, sőt a legtöbbjének a férje napjában többször is le akar feküdni ezekkel az illetlen nőszemélyekkel, ezért például megkérdeznék, hogy ilyenkor melyik eljárás a legtetszőbb Allah szemében. Vagy például megkérdeznék, hogy – mivel hogy némelyiknek, sőt a legtöbbjének a férje hátulról kapja el ezeket a némbereket – amikor rajtuk van a havibaj, mit tegyenek, mert nem akarják az urukat se megbántani, de bűnt se akarnak elkövetni. „Ne haragudjon, imámné asszony, de hát most magunk között vagyunk” – mentegetőzne valamelyik, de valójában csak azért, mert arcátlátságában azt kívánná, hogy nézzem el a szemérmelenségét, mert még folytatná is: „Az uram nem elég buzgó a szemérmeltáji szörzet eltávolításában. Szab-e a vallásunk ehhez valami mértéket?” – Majd miután piruló arcomat észrevenné, megpróbálna a bűnös útról visszakozni: „Vagy inkább az imám efenditől kérdezze meg a férjem?” Egymást követnék az ilyesféle illetlen kérdezősködések, olykor még a nálam idősebbek is tennének fel idéltlen kérdéseket, olyannyira, hogy a végén már azt se tudnám, hogy mit feleljek. Végül aztán úgy kezdenék beszélni, ahogy az uram szokott pénteki istenfélő prédikációiban: „Asszonyok, az uratok a ti poklotok és a ti paradicsomotok. Ne felejtsetek, hogy mind a pokol, mind a paradicsom kapujában az uratok fog várni benneteket! Ha ő úgy látja jónak, a paradicsomba, ellenkező esetben viszont a pokolra kerültek! Ha a mennyekbe akartok jutni, ki kell elégítenetek az uratok vágyát, még ha szülés előtt álltok is; vagy ha akkor hívna is magához, amikor a legnagyobb főzésben vagytok. Mindenkor engedelmességetek kell a hívásának...”

Az uramra gondolnék, miközben magyaráznék.

Az Úrral van együtt sülvé-főve.

Az Úrral ölelkezik.

Közelebb van az Úrhoz, mint hozzám...

Ha én az első szerelmem felesége volnék... az ünnepek előtt mindig zsúfolt helyeken, a lejtős Mahmutpaşa, Tahtakale, Mercan, Beyazıt, Sultanhamam anyáölként nyugodt, meleg és biztonságos utcáin lófrálnának a leggyakrabban, ahol ott kavargó minden, ami ebben az országban valaha is előfordult vagy előfordulhat. Estig járnának a környéket, hogy lássuk a méteráru-üzletek végekben tornyosuló, ezerféle színű és mintájú kelméit, utat nyissunk a tömegben nehezen közlekedő teherhordóknak, kihallgassuk a boltosok és a kertjükbe rózsát vagy őszirózsát, paradicsomot vagy paprikát ültetni szándékozók párbeszédét („A tavalyi palánták eleinte alig fejlődtek, de aztán erőre kaptak. Majd meglátjuk, ezek mit tudnak...” – „Ezek jók, bátyám, meglátja, milyen jók...” – „Azt mondod, hogy jók, de tavaly nem nagyon...”), figyeljük a benzín- és terpentinszagot árasztó boltokban a kendők között mohón válogató asszonyokat; s az izgatott apákat, akik az utcai árusoktól próbálnak ünnepi ruhát vásárolni, hogy megörvendeztessék vele gyermeküket; az elszánt anyákat és a szegyenkező kislányokat, akik keserű könnyeket ontanak, mert nem akarják az utca közepén letolni a pantallójukat, s bár teljesen alaptalanul, de örömmel gondolnánk arra, hogy talán mi is azok közé a gyerekek közé tartozunk, akik itt vettük az első leckét az utcai ellenállásból.

Úgy vésnének emlékezetünkbe, hogy halálunk napjáig se felejtjük, hogyan születnek szinte újjá az öregasszonyok, amikor felkapaszkodnak a Mahmutpaşa utcán, hogyan fiatalodnak meg, és veszítik el visszureiket és a púpjait, hogyan tölti meg még a tereket is péntekenként a kis dzsámik előtt a hívő tömeg, és hogyan könyörög Allahhoz a szabad ég alatt.

Néha késő estig maradnánk, egészen addig az óráig, amikor lehúzzák az üzletek rolóit, és szedelőzködnek az utcai árusok, bár még néhány kései vásárló ilyenkor próbál alkudozni, egészen addig a melankolikus percig, amelyben mindkettőnkben tudatosodik, hogy milyen szerelmesek vagyunk egymásba. Akkor aztán fáradtságtól dagadt lábaink a fenséges Yeni dzsámi árnyékában megbúvó Hidayet dzsámi melletti teázó kertjébe vinnének bennünket.

Történeteket találunk ki:

– Látod azt az embert, akin csak úgy lobog a dzseki, ahogy megy, látszik rajta, hogy az előbb még az egyik fenti utcában veszekedett a feleségével; egy 1970-es Renault-juk van; ezek ketten azért jöttek, hogy alsónadrágot és atlétát vegyenek nagyban, és az asszony ma este magnószalagra akarta vetetni a hangját: „Asszonyok, Mahmutpaşáról hoztuk ide nektek a Yıldız márkájú fehérneműt, tartós és olcsó!”, de vásárlás közben a nagykereskedő bajszát pödörve stírolta az asszonyt, amitől persze a férj ideges lett, különben is drágállta a gatyákat, az asszony meg folyton csak vihogott, úgyhogy a végén emberünk elhatározta, hogy kiszúr az árusal, „Nem kell! Ne hidd, hogy te vagy az egyetlen fehérnemű-nagykereskedő Mahmutpaşán! Gyerünk, asszony! – vágta oda, az asszony meg már az üzlet előtt rákezdte: „Mindig ezt csinálod, mindig ezt csinálod...” Nem bírta sokáig hallgatni a férje, „Veled nem lehet dolgozni, bazmeg”, káromkodott, nézd csak, majd szétveti a düh! – mesélném.

A teáinkat élénk tevő, szerelmes szemünknek igen tiszteletteljesnek tetsző pincérnek is kijutna tiszteletlen beszédünkből:

– Nézd – mondaná Fikret (Fikret volna a kedvesem neve) –, ez a fiú épp olyan, amilyen én voltam fiatal koromban, látod, milyen göndör a haja, ha megnövesztené, azt kérdeznék tőle a környéken, hogy „Mi van, meleg vagy?” Pedig biztosan van babája a falujában, tizennégy éves, vagy még annyi se, talán hasonlít rád, és talán őt is Saile-nek hívják (Saile volna a nevem).

Majd váratlanul összehúzná a szemét, és egy középkorú asszonyra mutatna, aki épp az út szélén toporogva várna, mikor kelhet át.

– Saile, nézd csak azt az asszonyt!

– Melyiket?

– Hát azt, szívem, amelyik úgy megy, mintha szorítaná a lábát a cipő... .

– Aha, látom!

– Tudod, ki az?

– Honnan tudjam?

– Az előbbi pasinak a felesége! Nézd, milyen megbántva, milyen szomorúan megy, mintha az egész életét a nagyvilág elé tárná, én is tisztán látom!

– Meséld el!

– Fiatal korában ügyes volt a házimunkában meg a kézimunkában, és szép is volt, „Igaz, hogy nem tanult, de fölér negyven tanult lánnyal”, mondogatták a rokonok és ismerősök. Gülsümnek hívták, sietett mindig megvenni az újságosnál a képregényeket, ragyogó tisztára takarított szobájában odakuporgott a kinyitható ágyra, és óráig olvasott, pontosabban azt gondolták, hogy olvas, de inkább csak a képeket nézte. Az anyja azt mondogatta, hogy tanult emberhez kellene adni, Gülsüm azonban beleesett az egyik dologtalan szomszédba, de ahogy helyén volt az esze lánykorában, a férjhezmenetel után is vágott az agya. „Orlonszálból fogok kötni, te meg, Mahmut, Eminönü környékén árusítod!” – mondta egy nap. Mahmut azonban haszontalan léhűtő volt, ráadásul az is bántotta a csőrét, hogy Gülsüm okosabb, mint ő, ezért nem vette komolyan a javaslatot. Gülsümnek később valahonnan az az ötlete támadt, hogy Mahmutpaşán olcsó hozománynak valókát vásárolt, és eladogatta azoknak a környékbeli anyáknak, akiknek eladósorba került a lányuk. Játékszámba ment neki a háztartás, csak az az egy esett idővel nehezére, hogy nő léte rélmegnehez nagy szatyrokat kellett a világ végéről cipelnie. Mahmutnak kezébe reszketni kezdett az idegességtől, amikor meghallotta, hogy Gülsüm jogsit akar szerezni, „Még csak az hiányzik egy asszonynak! Különben is, mennyit keresel? A benzinre se lesz elég...” – pufogott, Gülsüm hanım azonban szelíden kibökte azt is, hogy autót akar venni. Ez ellen is tiltakozott először a férje, de aztán beleegyezett, mert belátta, hogy ő is jól fog járni. Na akkor vette meg Gülsüm azt az 1970-es Renault-t, amelyikről beszéltél, mondtam, ugye, hogy okos asszony volt, eleinte csak a megvásárolt árut szállította, de aztán látva,

hogy a többi napon kihasználatlanul áll a kocsí a ház előtt, ráadásul a háztulajdonos a duplájára emelte a lakbérüket, újabb ötlete támadt: „Gyere, Mahmut, rakjuk tele a kocsí csomagtartóját, aztán eredj árulni!” Mahmut efendi húzódozott, de a végén csak ráállt, de ma a közös bevásárlásnál összeveszték, ahogy az előbb mesélted... .

Annnyira beleélném magam Fikret elbeszélésébe, hogy majdnem a nő után szaladnék, hogy azt mondhasam neki: „Gülsüm hanım, nem inna egy forró teát? Nagyon fáradtnak látszik, pihenjen egy kicsit végre!.. Nem lehet, mert Mahmut bey veszekedni, káromkodni fog, még meg is veri?... Mindenesetre kérem, higgye el, mi ketten – két egymást szerető szív – mi megértjük magát, és kérjük, ne vegye a szívére!”

Mi magunk nyári melegben, fáradtságos utazás végén érkeztünk volna az Unkapanı-beli lemezcégekhez, mondjuk, ő Erzincan-Kemahból, én meg Sivas-Divriğiből, ő búbanatos panaszkodós nótákkal, én meg érzelmes dalokkal. Ott ismerkedünk meg véletlenül, de aztán elválhatatlanokká válunk, és egész nap ott lógunk a lemezcégek üzletházának teraszain, várva, hogy fedezzenek. Összebarátkozunk a cipőtisztító gyerektől a tea- és perecáruson keresztül a vécés néniig mindenkivel. Müslüm bátyánkat hátunkat az ő plakátjának támaszkodva hallgatjuk, s egy napon az a szerencse ér, hogy közelről láthatjuk Selda Bağcant, a híres népdal-énekesnőt, aki még ránk is mosolyog... . Végül találunk egy lemezkiadó-tulajdonost, aki hajlandó meghallgatni bennünket. Először Fikret kezd énekelni:

„Tegnap éjjel kedvesemnél egy kő volt a párnám, ajjaj, ajjaj, tegnap éjjel kedvesemnél egy kő volt a párnám, alul fáztam, felül áztam, mégis öröm várt rám, ajjaj, ajjaj, ajjaj, ajjaj...”

– Miközben jól elnyújtottad az ajjajokat, olyan komikusan húztad össze a szemöldököd, hogy szerettem volna széthúzni őket – mondanám kifelé jövet pukkadozva a visszafojtott nevetéstől.

– Te meg, miközben olyasmiket énekeltél, hogy mit érnek a kezeid, mert elszáll a fiatalságod, és nem tudod visszatartani, meg hogy az Isten fáradt lábakat adott, nem tudsz a szerencséd után futni, lám, mire jutottál, jaj, mikor ér véget a sok szenvedés, a saját kezeddél döntötted romba a világot, nem tudsz hajlékot építeni a szerencsédnek – olyan törekenynek, olyan szomorúnak látszottál, hogy szerettelek volna magamhoz ölelni, és hangosan zokogni – mondaná ő.

Mi mind a ketten nagyon tetszenénk egymásnak, s a fölött való csodálkozásunkban, hogy senki nem fedez fel bennünket, utolsó vagyonunkat két kiló cseresznye vásárlásába fektetnénk, s a lemezkiadó üzletházával szemben, a Zeyrek negyedi út mellett leülnénk az egyik padra. A pad mellett egy türbe áll, ahol az arra járók pár percre megállnak imádkozni. Vigyázva, hogy ne sértsük meg a hívőket, úgy, hogy senki ne vegye észre, a türbében nyugvó áldott emlékü ember sírjára dobálnánk a magokat, majd, hogy a dzsinnek meg ne büntessék a két szerelmest, felkapaszkodnánk a dombra, és elsétálnánk Cibali rendőrorse előtt.

Zimankós napokon cidrizve járnánk gyermekkorunk negyedeiben, végig-sétáltatnánk ezt a két szerelmest Tarlabası és Aynalıçeşme utcáin. Ha csillogó szemü göndör hajú vagy síró, taknyos gyereket látnánk, leülnénk és csak néznénk, és Fikretet látnánk benne. Aztán ő azt mondaná, hogy most pedig menjünk a te gyerekkorod környékére. Az én családom vidékről költözött ide, úgyhogy nekem nincs itt gyerekkori lakónegyedem, gyere, menjünk a Gülhane parkba, és nézzük meg szegény majomkölyköket... . – mondanám erre.

Akik útközben látnának, legföljebb két elválaszthatatlan gyerekkori pajtásnak vélnének, és senki sem hinné, hogy már évek óta férj és feleség vagyunk. Úgy fonnám karjaimat férjem, az én első szerelmem nyakába, ahogyan a világon az összes boldog asszonyok teszik.

olyan vagyok, mint Törökország

Az irodalom az élet fűszere

■ *Hogyan mutatná be magát és a munkáit egy olyan közönség számára, amelyik egyáltalán nem ismeri Önt?*

■ Fethi Naci mondott egyszer valamit a török irodalomról. Nem értek vele teljesen egyet, de szeretem az olyan jellemzéseket az irodalomról, amelyek az élet más területeivel állítják párhuzamba. Azt mondta, a török irodalom olyan, mint a török futball. De a török futball újabban lehagyta a török irodalmat. Ez akkor volt, amikor megnyerték az UEFA-kupát. Szerintem most megint jól megy a foci, lépést tartva Orhan Pamukkal.

Nehéz az embernek a saját munkájáról beszélni. De én mindig úgy gondoltam, hogy olyan vagyok, mint Törökország. Már gyerekkoromban is így gondoltam. Az iskolában majd később a munkahelyeimen elfoglalt pozícióim alapján, mivel elégtelennek éreztem magam a kapcsolataimban, bántott az önbizalomhiány, a gyengeségem, hogy nem tudok eleget. Mindig tökéletlennek éreztem magam. És most is így látom magam irodalmi téren. Elégtelennek és tökéletlennek találom magam. De ma már tudatában vagyok annak, hogy mindezeket a fogyatékoságokat különleges aromaként is fel lehet fogni. Nem is tudom. Úgy értem, nem igazán tudatosan művelem az irodalmat. Ez nem olyasmi, amit tudatosan csinállok. Amikor a bankban dolgoztam, azt tudatosan csináltam, azt a fajta munkát tudatosan végzi az ember. Azt hiszem az igazi írók így írnak. Ezzel hízelgek magamnak. De tudom, hogy ez nem helyes, hogy nincs rendjén. Többnyire az elbeszélő készségemmel vagyok elégedetlen. El akarom mondani valakinek a történetét. Írni akarok egy barátomról, egy macskáról, egy kutyáról, egy madárról, jóról és rosszról, minden emberi érzésről, és úgy érzem, nem vagyok képes ezt mind leírni. De kényszerítem rá magam. És tudom, hogy éppen ez az, ami írni készíten. Sosem voltam elégedett az írásaimmal. És azt hiszem, nem is leszek soha.

Valóságos kincsesláda

■ *Milyen volt gyerekkorod?*

■ A szüleim elváltak, amikor ötéves voltam. Öt vagy hat különböző elemi iskolába jártam. Sokat költöztünk. A szüleimet nagyon szenvedélyes viszony fűzte egymáshoz. Elváltak, mégis folyton találkoztak, és nem miattam. Állandóan ott volt ez a feszültség, mert egyszerűen nem tudtak elszakadni egymástól. Én elég elveszett gyerek voltam ebben a nagy feszültségben. De emlékszem, hogy ezt a veszteséget aztán előnyömmre fordítottam annak idején. Kíváncsi gyerek voltam, érdekeltek a dolgok, emlékszem, akkoriban alakult ki a különleges képzelőerőm.

Internátusban voltam öttől nyolcéves koromig. De aztán a nagymamámhoz kerültem, és vele egy rendkívüli asszonyt ismerhettem meg. A nagymamám egy kurd családból származott, valóságos kincsesláda volt, tele csodálatos történetekkel. És velem mindig kivételezett, talán mert a szüleim elváltak. 17 unokája volt, és én voltam a kedvence. Nyíltan hangoztatta mindenki előtt, hogy engem szeret a legjobban. Hatice másmilyen, mondogatta. És én is éppen annyira megszerettem őt, mint ő engem. Megvolt neki az a könyv, amit azóta sem sikerült felelnem, török fordítások a Koránbeli szükréből. Újra és újra elmesélt rövid történeteket vagy anekdotákat voltak ezek. Ezeket olvastatta velem minden este. Ő maga nem beszélt arabul. Nem tartotta a szalatot, nem végezte el az imákat, ale-vita volt, egy szót sem beszélt kurdul. Tökéletesen asszimilált kurd volt. Nem szerette a kurdokat, bár ő is kurd volt. Mindenesetre ő olyasvalaki, aki mindig nagyon fog nekem hiányozni. Nem azért, mert a nagyanyám volt, hanem mert ilyen ember volt, ennyire tele történetekkel, amilyen én is mindig szerettem volna lenni.

Volt egy bőrönd az ágya alatt. És abban a bőröndben volt egy zsák, és abban a zsákban gyöven kis zsákocskák, és mindegyik zsákocskában volt egy kő, és mindegyik kőnek megvolt a maga története. Eddig még nem írtam meg ezeknek a köveknek a történeteit, de remélem, egyszer meg fogom írni. Mindegyik kőnek megvolt a saját meséje jóról és rosszról, árulásról, amelyben dicsérték az erényt és elítélték a bűnt. Ő elmesélte nekem a kövek történeteit. Hol volt, hol nem volt, valamikor ezek a kövek más tárgyak voltak, mondjuk egy marék rizs volt, ami aztán kővé változott, egy olajbogyó, ami aztán kővé változott, mert... millió ilyen történet van, amit most nem fogok elmesélni. Némelyikük olyan tárgy volt, ami kővé változott, amikor egy ember valami rosszat tett egy másik emberrel. El tudják képzelni, milyen lehetett nyolcévesen együtt élni egy asszonnyal, aki ilyenekről mesél?

Azelőtt, mivel intézetben voltam, fogalmam sem volt, milyen az, kint játszani a szabadban. Aztán odaköltöztem a nagymamámhoz, aki egy eldugott helyen lakott Isztambul külvárosában, ahol akkoriban csupa üres telek és füves mező volt. Kicsi házak álltak azokon az üres telkeken. Én ügyes voltam, ha játékokat kellett kitalálni és rávenni a barátaimat, hogy azt játsszuk. Mindenfelét bemeséltem a többi gyereknek, kiszíneztem a dolgokat, hazudoztam nekik, lépre csaltam őket. Boszorkányos történetekkel, dzsinnes történetekkel... Olyasmikkel, hogy egy öreg ember lakott egy elhagyott házban, volt egy vödre tele

aranypénzzel... és aztán sötétedés után mind elindultunk egy felfedezőútra a házhoz, ahol az öregember lakott.

Gyerekkoromnak ez a szakasza csodás volt. Sárkányokat eregettem azokon a réteken. Azokban az években szabadnak éreztem magam. Másfelől ott volt a feszültség a szüleim között. Újra összejöttek, amikor tizenegy éves voltam. Én mindig azt mondom, és ma anyaként is azt mondom, néha jobb, ha a szülők távol tartják magukat egymástól. Amikor a szüleim megint összejöttek, nagyon sötét, nyomasztó időszak kezdődött az életemben. Tizenegy éves koromtól az első egyetemi éveim végéig valahogy lebénultam, kómába estem, kába voltam. Mint amikor az ember nem látja tisztán a világot, amikor soha semmi sem jó, egy igazán egészségtelen állapot. Ha ma visszagondolok rá, még mindig felzaklat, hogy az a kíváncsi gyerek, aki játékokat talált ki, olyan szárnyaló fantáziája volt, amivel olyan izgalmas, színes történeteket tudott előadni, hová tűnt, hogyan bénulhatott le ennyire. De nem tudom, talán szükség volt erre az időszakra is, hogy azzá válhassak, aki vagyok.

Be akartam utazni a világot

■ *És pontosan mikor kezdett el írni? Írt már egész fiatalon is?*

■ Hát igen, írtam verseket már középiskolás koromban is. Nagyon rövid, édes kis verseket. Leginkább a természetéről. De komolyan egyetemista koromban kezdtem írni. Hirtelen elfogott a vágy, hogy rendszeresen írjak naplót, és olyan nagy volt bennem az írásvágy, hogy addig írtam ebbe a naplóba, míg majd' leszakadt a karom. Nem bírtam abbahagyni. Mindent leírtam nagyon részletesen. Ez elég fárasztó volt. Egyszerű naplóbejegyzéseket akartam írni, de nem voltam rá képes. És aztán, már utolsó évesen, elkezdtem elbeszéléseket írni, de nem árultam el senkinek, és nem küldtem be semmilyen irodalmi lapnak vagy bármi. Őszintén szólva nem is tudtam erről az irodalmi világról semmit. De ahogy elkezdtem írni, óriási megkönnyebbülést éreztem. Életemben először. Aztán befejeztem a tanulmányaimat, és egy bankban kezdtem dolgozni. Olyan életet éltem, amelyet sosem kívántam magamnak. És aztán összetalálkoztam Metinnel. Ő karikaturista és író, humorista, mint tudják. Elolvastattam vele a korai elbeszéléseimet. Megkértem, hogy nézzen bele, és beszéljünk meg. Aztán beküldtem ezeket a novellákat a *Varlik* c. irodalmi folyóirat pályázatára. És rangos díjat nyertem velük. Ezzel kezdetét vette nálam egy gyógyulási folyamat. Így nevezném.

És akkor otthagytam az állásomat a banknál. És kimentem Angliába.

■ *Igen. Erről is szeretnénk volna kérdezni. Meséljen egy kicsit az ottani élményeiről.*

■ Au paire-nek mentem, családhoz. Úgy terveztem, hogy ott maradok pár hónapig, aztán onnan elmegyek Franciaországba, onnan Malajziába, onnan meg Új-Zélandra. Be akartam utazni a világot. Takarítottam különböző házaknál. Hihetetlenül boldog voltam. Fölkeltem reggel hétkor. Végeztem a takarítással délig. Akkor lezuhanyoztam, és aztán, mert kint voltam azon az észak-londoni vidéken, ahol azok a hatalmas parkok vannak, ameddig a szem ellát, fogtam egy könyvet, mint a Lawrence Durrell *The Alexandria Quartet*-féle regényeinek valamelyik hősnője, és belemerültem *Justine* vagy *Clea* szerelmes történeteibe. Csodálatos volt. Rengeteg könyvet olvastam. Rengeteget dolgoztam. Elhatároztam, hogy író leszek, amikor eljöttem Törökországból. De úgy éreztem, hogy már túl késő, már túl idős vagyok hozzá. Pedig csak 23 éves voltam. De úgy éreztem, hogy már mindenhez túl késő, hogy nem vagyok rá képes, nem vagyok elég felkészült. Hat hónapig maradtam ott.

Ösztönt állíthatom, hogy az volt a legtermékenyebb időszak az életemben. Lenyűgözött a fizikai és a szellemi munka közötti különbség. A fizikai munka igazán bámulatos. Ha az ember fizikailag kimerül, aztán beáll a zuhany alá, hogy megtisztuljon, és aztán fordítja a világ felé a tekintetét, olyan fáradt de élénk szemmel és veszi szemügyre a saját nyugodt vagy nem annyira nyugodt belső lelkiállapotát, és kezdi újra megfigyelni és analízálni a dolgokat, ez engem rendkívül kreatívvá tudott tenni. Rengeteg novellavázlattal tértem vissza. És fizikailag jobban voltam. Az íróvá válásom gyógyulási folyamat volt. Mielőtt elhatároztam volna, hogy író leszek, beteg ember voltam. Ahogy elkezdtem írni, éreztem, hogy egyre jobban vagyok.

A nők, akikről írok, hétköznapi emberek

■ *Beszélgjen az első könyvéről, a Siftah-ról.*

■ A *Siftah*-ban rengeteg kis zsák van, rengeteg kő van benne, ami az enyém, és néha olyan, mint ha benyúlnék abba a könyvbe és kihúznám onnan valamelyik követ.

İnsan Kısım Kısım Yer Damar Damar is olyasmi, amit onnan vettem. Ez volt a forrása a *Sinek Kadar Kocam Olsun*-nak is (*Ha csak egy hüvelyknyi férjem volna*). Azt hiszem, mindig ez marad nálam a kútforrás. A *Siftah* történetei még elég amatőr módon vannak megírva, nem elég jól, talán a nyelvük is pongyola egy kicsit. De még mindig meríték belőlük, azt hiszem, még mindig van néhány dolog, amit kiszedhetnek onnan és megírhatnak rendesen. Ezek a történetek nem függenek össze egymással, mai szemmel úgy látom, mintha mindegyik a delírium egy külön fázisában íródott volna. Nem külön történeteknek, hanem a saját különböző lelkiállapotaimnak látom őket. Mindegyik immanens, belőlem fakad, az utolsó, ami innen jött, a *Kozluk* volt, mostantól más dolgok következnek majd. Most dolgozom pár dolgon.

■ *És aztán 2002-ben megjelent a Sinek Kadar Kocam Olsun Başımda Bulunsun.*

■ Igen. Szóval először írtam egy elbeszélést, ami kis bekezdésekből állt, és mindegyik egy másik

nő tapasztalatairól szólt. Így kezdődtek: ha egy imám felesége volnék, ha egy hentes felesége volnék... és így tovább. A *Varlık* című irodalmi folyóiratban jelent meg. A megjelenése után felhívott a szerkesztő, Enver Ercan, és azt mondta: „Meryem, többen fölhívtak emiatt a történet miatt, voltak köztük elismert írók meg olvasók is, akik azt mondták, hogy nagyon tetszik nekik”. Több volt még erről a tarsolyomban amúgy is, ezért elhatároztam, hogy könyvet csinálók ebből az elbeszélésből. Úgyhogy írtam tovább, és amikor már megvolt belőle harminc darab, kiadtam *Sinek Kadar Kocam Olsun Başımda Bulunsun* címmel 2002-ben. Az İletişim kiadónál jelent meg. És valami olyasmi történt, amit sose hittem volna. Rengeteg példány fogyott a könyvből. Az első héten háromszor kellett utánnyomni. Az első hónapban ötször, és ez így ment tovább egész évben. És azt hiszem továbbra is ilyen jól fog fogyni, ha rendszeresen hirdetik. De nem ez az igazán fontos. Mármint az eladott példányszám.

A nők, akikről írtam ebben a könyvben, mind hétköznapi emberek. A legnagyobb dicsőret, amit ezért a könyvért kaptam, az volt, amit az ístiklali Arkadaş könyvesboltban dolgozó barátomtól hallottam. Azt mondta: „Meryem, látnod kéne a nőket, akik jönnek, hogy megvegyék a könyvedet, kérges a kezük, úgy néznek ki, mint akik most végeztek a felmosással, és rohantak, hogy hozzájussanak a könyvedhez.” Úgy örültem. Ez olyan nagy elismerés volt. Minden író erre vágyik. Ez nem csak az, hogy jól fogy a könyv, ez a minőségről is szól, hogy valójában kik is olvassák a könyveidet.

■ *És hogyan jutott el a Kozluk megalkotásához?*

■ Ezt nem csinálom igazán tudatosan. Úgy értem, nem állok elő egy olyan tervvel, hogy most a szegényekről fogok írni egy könyvet. De akkor megint volt bennem valami tudat alatt, ami nem hagyott nyugodni. Egyrészt a magazinoknál szerzett tapasztalatok, másrészt a családi háttér miatt. A családom Sivasból való, a 60-as években települtek be Isztambulba, és bár azóta eltelt ötven év, ötven év pedig nagyon hosszú idő, még mindig megoszlanak olyanokra, akiknek sikerült adaptálódniuk és olyanokra, akiknek nem sikerült. Nem lehet azt mondani, hogy a gazdagabb réteghez tartoznának. Úgyhogy ismerem mindent, ismerem saját személyes tapasztalatból. Ismerem a szegénységet, és mint folyóirat kiadó, mint szociális felelősséget érző személy, olyan ember, akinek van álláspontja az életben, olyan ember, akinek az állásfoglalása határozottan balra húz, tudom, hogy ez a probléma létezik Törökországban, és szeretném elmondani ezeknek az embereknek a történeteiket. Nagyon jól ismerem ezeket az embereket és a történeteiket. Tudom, hogy mi az, amin nevetnek.

Látom, hogy vannak kérdéseik (*beleles a jegyzeteinkbe*), kicsoda Zümrüt, kicsoda Elmas? Zümrüt a közös neve mindazoknak a nőknek, akikről tudom, hogy olyanok, mint ő. Elmas a közös neve mindazoknak a fiatal lányoknak, akikről tudom, hogy ott élnek a bádogházakban. Cavit a neve minden henye, dologtalan, céltalan, gyenge és esendő férfinak. És a gyengesége nemcsak a pénzkérés terén mutatkozik meg, lelkiileg is gyenge,

tehetetlennek érzi magát, és azért mondogatja folyton, hogy nincs senkije, akire támaszkodhatna. Kendőzetlen őszinteséggel igyekeztem írni róluk, ábrázolva a furfangosságukat meg mindent. Nem akartam dicsőíteni a szegénységet, sem szálnalmat kelteni irántuk az olvasóban. Világosan és egyszerűen írtam róluk, megmutatva minden fortélyosságukat és ravaszságukat, agyafúrtságukat és vidámságukat. Azokat a részeket írtam a legnagyobb élvezettel, amelyekből kiderült, hogy egyszerű és közönséges tárgyak milyen életbevágóan fontosak a számukra. De nem úgy ülttem neki, hogy most írok egy háromszáz oldalas regényt. Elkezdtem írni egy történetet, ahogy máskor is, és nem hagytam abba. Folytatni tudtam volna a végtelenségig. Ezért esett olyan nehezemre, hogy befejezzem. Mindig azt mondják, hogy a regényírás-hoz kell valami mérnöki tudás, azt mondják kell hozzá valami tudományos háttér. A regény olyan, mint egy épület terve, ha elkezdünk rajta gondolkodni. Egy épület, aminek van alapozása és teteje, eleje és vége.

■ *Egy konstrukció.*

■ Igen, egy konstrukció. És ezen a konstrukción belül én süketnéma leszek. Be akartam fejezni, de egyszerűen nem tudtam, és nem tudtam, hogy hová vezet, az életük egyszerűen csak folyt tovább. Reggel van, este van, felébrednek, lefeksznek, fölsír a baba, ott a fogyatékos lány. Folytatni tudtam volna akármeddig. Annyi minden megirniváló van a *Kozluk*-ban,

■ *Szeretnénk volna a szerző és a fordító viszonyáról is kérdezni.*

■ Be kell vallanom, hogy mostanáig nem sokat foglalkoztatott. Mert az első könyvem megjelelése óta úgy tudtam, és mindenkitől azt hallottam, hogy nagyon helyi nyelven írok. Mindenki azt mondta nekem, hogy az írásaim annyira helyhez kötöttek, hogy annyi török szöveget és közmondást használok, hogy nagyon nehéz volna, ha nem éppen lehetetlen volna a műveimet más nyelvre lefordítani. Sokan mondták, hogy a zamat veszne el, a szöveg már nem volna ugyanaz, csak a fordító valamilyen csinálmanya. Úgyhogy csak mostanában kezdtem ezen gondolkodni. Azt hiszem, akkor lehet más nyelvre áttenni egy művet, ha az író és a fordító nagyon sokat időt tölthetne együtt (persze ez csak még élő írókra vonatkozik), hogy jobban megismerjék egymást, és benyomást szerezzenek a mindennapi nyelvről, amit a másik beszél. Ezt mondom, de fogalmam sincs, hogy ez igaz-e. Jó, a szöveg a legfontosabb, de hogy egy szerző hogyan fejezi ki magát, ez segíthet a fordítónak. Hogyan beszél a szerző, mire figyel és mit lát. Ennél többet nem tudok erről mondani.

■ *Hát igen, a helyi nyelv, a szólások és közmondások, amiket használ, kissé furcsán hangzanak a fordításban. Különböző elveztené a szöveg az eredetiségét. Mindig azt kérdezem magamtól, hogy mit mondana a mamám basonló helyzetben. De ha azokat a szólásokat használnom fel, amiket a mamámtól hallottam, ettől a szöveg teljesen más lesz.*

■ Gondolkodtam ezen, de nem jutottam semmiféle végkövetkeztetésre. Azért elmondhatom, hogy mit gondolok. Megírhatnám ugyanazt

a történetet, bármelyik történetemet egyszerű és lefordítható módon. Ezt bármelyik író meg tudja tenni. Ez választás kérdése. De ha az ember izgatott, amikor ír, amikor éppen alkot valamit, van, hogy kimondott delíriumban ír, igazán gyorsan, és aztán később olvassa át és szerkeszti meg. De ha az ember befejezte az írást, és mindezek a szólások és közmondások a helyükre kerültek, nem mehet arra a helyre vissza az ember, és nem veheti ki ezeket arra gondolva, hogy mi lesz, ha valamikor le akarják fordítani? Abban a pillanatban, amikor az ember erre gondol, olyanná válik, mint egy banktisztviselő, aki kalkulációkat végez, én ezt elvettem. A bankban használt fogalmak univerzálisak. Ez teszi az irodalmat olyan becses-sé. Úgy értem, ezek a szólások és közmondások tesznek egy törököt törökké, egy németet németté, egy franciát franciává, egy argentin argentinná. Én hiszek benne, hogy ez lehetséges. Úgy értem, hogy ezeket a szólásokat le lehet fordítani. Lehet, hogy nem volna könnyű. De azt mondják, hogy az angol olyan nyelv, aminek negyvenezer szavas a szókincse, a törökben nekünk sokkal kevesebb szavunk van. Úgy-hogy kell hogy legyenek valamifajta megfelelések. Lehetetlen, hogy ne legyenek. Kell, hogy legyen angolul valami mondás arra, hogy *İnsan Kısım Kısım Yer Damar Damar*. Olyasmi, ami azt jelenti, hogy minél különbözőbbek az emberek, annál különbözőbb elképzelésekkel és

gondolatokkal lehet találkozni. Valami, aminek ehhez hasonló volna az aromája.

A sokszínűség volna fontos a mai török irodalomban

■ *Vannak-e olyan írók Törökországban, akik véleménye szerint nem kapnak kellő figyelmet?*

■ Vannak olyan írók Törökországban, akiknél szeretném, ha jobban előtérbe kerülnének. Aki- ket általában nem találunk eléggé irodalminak. Vagy mert túl marginálisnak tekintik őket, vagy túl egyszerűnek. Ezért nem becsülik őket elég- gé. Én úgy látom, hogy az amerikai és az euró- pai irodalomban nagyobb a sokszínűség. Egy- részt ott vannak a nagy és súlyos, komoly iro- dal- mi szövegek, másfelől ott vannak azok a művek, amelyek a marginális életéről adnak számot. Ezt is, azt is elismerjük. Szeretjük Bukowskit és minden más fontos szerzőt is az amerikai iro- dal- lomban. Mindent elfogadunk a külföldiektől, de a hazai terepen egészen más a helyzet. Ha a tö- rökországi irodalom kerül szóba, Tanpınarral kezdjük és Orhan Pamukkal fejezzük be, és eset- leg még beszúrjuk Latife Tekint és Yaşar Kemal. Ez az irodalom. Hát nem csak ez. Olyan külön- leges életek vannak. Az egyetlen író talán, aki mesélt arról, milyen különböző és színes éle- teket élnek az emberek itt Törökországban, az Metin Kaçan az *Ağır Roman* c. a Dolapdere sze- gény negyedben játszódó regényében, bizonyára emlékeznek rá, milyen óriási hatása volt annak

a könyvnek. Vannak ma olyan emberek, akik tényleg másféle életet élnek. Különösen Beyoğlu környékén, ott van egy rendkívül gazdag szub- kultúra. Szeretném, ha tudnának róluk. Aztán ott van egy skizofrén író, Sibel Torunoğlu. Aztán ott van Mehmet Kartal, egy gyilkos, egy igazi gyil- kos. Vegyük William Burroughst például, ha ő ír, az egekig magasztaljuk, de ha a saját íróink írnak ilyesmiről, azt máshogy látjuk.

■ *Mit mondana az irodalom és a társadalom vi- szonyáról a mai Törökországban?*

■ Az irodalom igen nagy szerepet játszott ná- lunk azelőtt, abban az időben, amikor én gyerek voltam. Aztán felnőttem, 25-30 éves lettem, és rá- nyílt a szemem egy olyan világra, ahol az irodalom a való életen kívül zajlik. Mintha egy külön szektor volna. Mint a hentes szektor, a bankszektor, a tex- tiles szektor és végül az irodalmi szektor. Ilyen nincs. Az irodalom nem külön szektor, hanem valami olyasmi, ami átfogja az élet minden aspek- tusát: az élet fűszere. Ez már nem így van, de én azok közé tartozom, akik hisznek abban, hogy ez a hagyomány feleleveníthető.

KARÁDI ÉVA FORDÍTÁSA

ANA MARGARIDA DE CARVALHO

Kit érdekel a tenger háborgása

Ahogy a harcosok csak pontok a horizonton, a domb, a domb

„Hová tértek nyugodni este az építők, midőn a Kínai Nagy Fal elkészült?”
(Bertold Brecht)

A kifejezett sügérek mindig nőneműek, mivel a hímpéldányok nemet váltanak, amint felnőnek.

Kubában él egy békafaj, ami nem nagyobb, mint egy hüvelykujjköröm, és egyszerre csak egy petét rak le.

A londoni taxisok hipotalamusza a legfejlettebb a világon, mivel annyi útvo-
nalat és utcát kell fejből tudniuk.

A pandák táplálkozásának alapját egy fajta fának – a bambusznak – a leve-
lei képezik, a probléma csak az, hogy húsz évbe telik, amíg a bambusz meg-
felelő nagyságúra tud nőni.

A gesztenyefákat Konstantinápolyból hozták a középkorban.

A kozmikus gázfelhő, amiből kialakult a Föld, egy szupernóva felrobban-
ásból jött létre, ergo csillagpor vagyunk.

Az ókori Egyiptomban feltalálták egy kampószerű szerszámot, amivel ki
tudták szippantani az agyat az orron keresztül, anélkül hogy elcsúfították
volna a múmia arcát.

Svájcnak 12 km² szennyvíztisztító-állomása, 11 km² golfpályája és 1 km²
romja van.

Eugénia mindig némán lemerevedett, amikor Joaquim egészen oda nem illő
módon (mindig oda nem illő módon beszélt, felmentette magát az alól, hogy
normálisan beszéljen) és úgy kezdett el értekezni a pandák egyoldalú érke-
zési szokásairól, vagy az egyiptomiak agycseppfolyósító találmányáról, mintha
egy konyhai robotgépről beszélne. Vagy az ingák változatlan dőlésszögéről,
az atomhasadásról és azokról a terápiás infúziókról, amelyek egy amazona-
si kaktusz levéből készített gyógyszerrel vannak megtöltve. Nem lepték meg
Eugéniát ezek az összefüggéstelen tudásmorzsák. Csak az kételkedne annak
az embernek az állításaiban, aki ennyire otthon van a világban, aki egyáltalán
nincs otthon a világban. Lehet, hogy már Joaquim se tudta megkülönböztetni

az első kézből származó ismereteit a másodkézből származóktól, amelyeket
megfelelően csomagolva és keretezve szerzett meg a tv-ből, aminek az ukrán
nő szilárd meggyőződése szerint mindig bekapcsolva kellett lennie.

Sosem tudjuk, amit tudunk, hol kezdődnek a mi emlékeink és hol végződ-
nek mások emlékei, amit ma felidézünk, mindig ugyanaz, amit a legutóbb fel-
idézünk, minden emlék hamis. És minden elkeveredik, az álmok, a tények,
az emlékek, a számtalan hozzáadott elem, ami egy selejtes együttest alkot
– minden ugyanabból az anyagból készült, egy szivacs, teli lyukakkal és tér-
közökkel, és néha, amikor kicsavarod, alig jön ki egy csepp, máskor meg dől
belőle a víz. Eugénia nem az a fajta ember volt, aki légytojások súlyát mére-
geti a pókmérlegen. A valóság és a valószerűség közül hezitálás nélkül a va-
lószerűséget választaná. A között, ami megtörtént és ami megtörténhetett
volna, a második lehetőségre szavazna. Számításba véve azt, hogy ami kivéte-
les, sokkal inkább lel otthonra a valóságban, mint a fikcióban, ez utóbbiban
ugyanis nagyon gyorsan összeomlanak a valószerűség bizonytalan építmé-
nyének alapjai. Mindazonáltal nem lenne tanácsos eltitkolni: az igazság fáj. Az
igazság nagyon is tévedhet. Csak idő kérdése. Illetve annak a kérdése, hogy
mikor döbben erre rá maga az igazság.

És a televízió mindig be van kapcsolva, a világ zaja, az emberiség és
a hozzá tartozó dolgok polifonikus zúgása. Folyamatos, mint a tenger zaja,
éjjel és nappal, megállás nélkül, a buzdtítás hullámai, nyáltajték, köpetvizesés.
Régebben, a hajón, Eugénia azzal merítette ki magát, hogy a világ lélegzését
hallgatta, ki, be, belélegez, bent tart, kifújhatja. A város házaiban hallatszik
a világ izzadása. Mindenhol és mindenfelé izzadnak zajokat, pattogó hango-
kat, csikorgást, lármát, dobszót, motorzajt, halálhörgést, recsegést, vízcsep-
pek hangját a porcelán rettenthetetlen felületén, ping, ping, ping... Ez az
emberiség izzadsága, ami sűrűbb, fertőzőbb, nehezebb kiszedni sárga foltjait,
gondolja Eugénia, az emberiség izzadsága, ami annyit ordított már a tenger
ellen, és most egyesül ezzel a mindenhol jelen levő és idegen izzadságóce-
ánnal, ami ugyanolyan szerénytelen, mint ő maga. És teletölti a füleit, amik
nem tudnak olyan jótékonyan bezáródni, mint a szemhéjak. De mit érdekl
őt most a tenger háborgása.

URBÁN BÁLINT FORDÍTÁSA

JESÚS CARRASCO

Kegyetlen idő

A gyerek a fogadó ajtajával szemben leoldozta a segédet, és hagyta, hogy láb-
bal a földre essen. Megragadta a nadrágszárát, és teljes erejéből húzta befelé
az épületbe, de a test egy centimétert sem mozdult. Többször is nekiveselke-
dett újból, de minden alkalommal kimerültem roskadt össze, anélkül, hogy
elmozdította volna a holttestet.

Még semmi jele nem volt a pirkadatnak, de úgy kalkulálta, hogy már
nem lehet hátra túl sok idő napkeltéig. Képtelen volt egymaga megmozdí-
tani a tetemet. Egy pillanatra átfutott az agyán, hogy annyi baj legyen, ha
az az ember ott marad, ahol van. Nem ővele volt elszámolni valója, hanem

a csendbiztossal. A kút felé nézett. A pásztor nyugodtan ült, mellette a kutya,
a kecskék meg szanaszét. Támadt egy ötlete.

A kút kávjához ment, több fazéknyi vizet felhúzott, és addig itatta az álla-
tokat, amíg már nem akartak többet. Azután felállt a kőre, hogy leszerelje az
emelőcsigát. A csiga olyan súlyos volt, hogy kis híján a kútba rántotta.

Bement a házba és a csigát az asztalra tette. Tapogatózva keresgélt azo-
kon a helyeken, ahol szekrények voltak, hátha talál egy darab kötelet. Ami-
kor már csak a kamra volt hátra, megállt. Hallotta a saját lélegzetét a néma
csendben. A csendbiztos holtteste mellett elhaladva érezte, hogy belelépett

az agyaglapokon alvado vértócsába, és hogy megcsúszott a cipőtálpá. A faliszekrény felé menet, csoszogva szabadult meg a ragacstól. Belépett a kamrába, s miközben a nyomorék lábánál bűzlött, végigtapogatta a szobácska belső falait. Szerszámok fogantyúit, fokhagyma füzérekét érintett meg, aztán kezébe akadt egy ujjnyi vastag, összetekert kötél egy szögére akasztva.

A lánc, amellyel a nyomorék foglyul ejtette, még mindig az oszlop lábánál hevert. A csigát a bilincsbe akasztotta, aztán áthúzta a kötelet a kifényesedett garatrészen. A kötélvégeket a fekvő férfihez vitte, és az egyiket a bokákat összeszefogó boghoz csomózta. Addig húzta a zsineg szabad végét, míg a halott bakancsai párhuzamosan nem álltak, mintha katonásan csattogatná a bokáját. Megpróbálta még erősebben húzni, de a tetem olyan súlyos volt, hogy elvesztette az egyensúlyát. Terpeszbe állt az ajtókeretben, és így, saját testsúlyát latba vetve, kezdte húzni teljes erejéből. A holttest alig mozdult, de azért megmoccant. Húsz perc múlva sikerült annyira bevontatnia a segédet a szobába, hogy az ajtó becsukódjon.

Amit a gyerek ezután tett, azt nem a kecskepásztor parancsolta neki. Oda ment a csendbiztoshoz, és becsukott szemmel végigtapogatta a zakóját. Egy belső zsebből kivette az ezüstözött öngyújtót, és az ingébe tette. Ráöntött a holttestekre egy doboz olajat, amelyet a nyomorék a faliszekrényben tartott. A folyadék átítatta a ruháikat, és amikor azok már nem tudtak többet beszívni, a maradék szétömlött a padlón, örökre beszennyezve az ábrákkal díszített agyaglapokat. Teleszórta a tetemeiket a tetőről lehullt náddarabokkal, rájuk dobta a segéd kötelét, meg a törött fadobozokat, amelyekben a nyomorék a szifonokat tartotta. Összeszedte a gyékényfonatú szék maradványait, amelyet szétért, hogy elszökhesse a nyomoréktól. Szétszaggatta a még egyben maradt darabokat, és azokat is a máglyára dobta, a fonott üléssel egyetemben. Végül zsák és kőfoszlányokat csavart a szék egyik hosszú rúdja, és agávénallal kötözte rájuk. Az utcán hajnalodni kezdett.

A gyerek egy faládával a kezében ment vissza a kúthoz, és a kecskepásztor mellé guggolt.

– Már minden készen van. Mehetünk.

– Biztonságban vannak a holttestek?

A fiú a fogadó felé pillantott, amelynek meszelt fala a kelő nap vöröses árnyalatait tükrözte.

– Gondolom, igen.

– A pokol már kitérte nekik a kapuit.

– Igen.

Az öreg fejébe nyomta a szalmakalapot, és felhúzta ültéből. Annak alig volt annyi ereje, hogy megálljon a lábán. Nadrágszára hirtelen megroggyant. Zakója rongyosan lógott megkorbácsolt testén. A fiú mindaddig a percig észre sem vette, mennyire sovány az öregember. Segített neki felülni a kútkávéra, a ládát a lába alá tette, és a karját húzva elérte, hogy a pásztor állva maradjon a faládán. Azután odavezette a szamarat, és oldalvást a kecskepásztor elé állította. Az öregnek, ahogy ott állt az emelvényén, gyomra magasságáig értek a vízfordónyergek. A fiú segített neki, hogy hasmánt a rakományra zuhanjon. Addig húzgálta a karját és a lábát, míg el nem érte, hogy az öreg végül ülő helyzetben maradjon a szamar hátán, két lábát a dugig telirakott, fonott kosarak mellé szorítva.

A fiú még utoljára visszament a fogadóba. Az utcán már világos volt, de még jó pár óra kellett hozzá, hogy a nap az épületbe is behatoljon. Fogta a kóccal begöngyölt fáklyát, és végigjártatta tekintetét a helyiségben, de semmit sem látott. Beszívta a szoba áporodott levegőjét, és most először ismer fel az egérlakta szagot. A korhadó fa, a félig megevett kukoricaszemek és a csokoládé színű, metélt formájú ürülékek elegyének sűrű szagát. Megcsapta a nyomorék tetemének bűze is, amely belülről már rothadt, és érezte a füstölt húsk illatát, amely, bár már elvitte őket, még mindig ott lebegett a levegőben. Megragadta a kopogtatót, és jó nagyot rántott az ajtón, hogy beszoruljon a keretébe, de az ajtó nem csukódott be. Többször is nekiveselkedett, minden eredmény nélkül. A segéd keze a padlón kilógott az utcára. Cipője orrával berúgta a kezét, és megint megrántotta az ajtót, mígnem a retesz végül a helyére csattant. A kút felé nézett, és látta, hogy a pásztor lehorgasztott fejével, s a rakomány felett keresztbe tett kézzel ül a szamar hátán, akár egy fogoly.

Kivette inge zsebéből az öngyújtót, és meggyújtotta. A kékes fény megvilágította piszkos arcát. Ha tükröben láthatta volna magát, sírva fakadt volna. A lángot a kóc szálaihoz közelítette, amelyek kiálltak a fáklya bugyrából, és addig fújta, míg erőre nem kapott. A fáklya fejét a föld felé fordította, és lassan forgatta a nyelét, míg csak az egész göngyöleg lángokban nem állt. Kinyitott egy zsálat, a rudat a hevenyészett máglyára hajította, és nézte egy darabig. Eleinte nem történt semmi, és egy pillanatig attól félt, hogy a tűz nem bír el a sok lommal, s még a végén kialszik a fáklya. Pár perc elteltével azután, fellobbant a szék ülésének száraz gyékénye, és a többi már jött magától. Félig nyitva hagyta a zsálat, hogy a levegő táplálja a tüzet, s visszament a pásztorhoz meg az állatokhoz. Megragadta a szamar kötőfékét, és mire teljesen megvirradt, észak felé, arccal a hegyeknek, elhagyták a falut.

DOBOS ÉVA FORDÍTÁSA

JASMIN B. FRELIH

RÁ/FÉL

Poetrylitics

Bolond, vagy szándékosan félrevezető? Csak ezt akartam tőle megkérdezni. A báza előtti lesben álláskor, a föllépései előtti tömegben, folyton készenlétben, hol van, kivel van, mikor, miért, hogyan. Nébánszor már majdnem sikerült egyedül találnom, de mindig közbejött valami. Ha nem lógott meg, térben és időben, nekem fogott el a levegőm vagy a bátorságom vagy csak a kedvem, hogy a végére járjak ennek a dolognak. Már ekkor tudtam, hogy mindenki-ben két ember lakozik. Az egyik akarja, a másik nem. A létezés ösztöne és a halál ösztöne, noha soha nem lebelez benne biztos, a vágy melyik oldalán állnak. Ha kétségtelenül biztos lenne, hogy bolond, hogy valóban mindent végigcsinált, de nem sikerült átnéznie azon az utolsó ponton, nagyon csalódott lenne. A varázslat alázatát követel, és a varázsló egyetlen imperatívusza, hogy nem fedbeti föl a titkait. Mégis... most, hogy itt van, előttem, és a nyelvem begyén itt van az az ördögi kérdés, függetlenül kapcsolatunk esztétikai elemeitől, a tisztelettől, az udvariasságtól, a visszafogottságtól, és noha tulajdonképpen, őszintén szólva, már minden mindegy, történjen bárbogy, még mindig örömmel neki szegezném a kérdést. Van valami erőszakos ezekben

az elméletekben. Megállított a szánalom. Öreg már a pasi, és igazán édi, abogyan a világ, a sok évnyi fecsegés után, még mindig elviseli.

– Zs. úr?

Az öregúr fölrezzent álmodozásából. Kezével végigsimította az arcát, kétszer is visszatért az állához, a homlokára, le-föl az arcán, hüvelyk- és mutatóujjával megnyomogatta az orrát, és nyújtózott is egyet.

– Ki az, aki, úgy tűnik, ki tudja ejteni a nevemet?

Zója elnevette magát.

– Üdvözlöm. Zója vagyok.

Az öregúr gyorsan túltette magát a csodálkozáson, és hirtelen, tiszteletteljesen, fejet hajtott.

– Akkor maga az, aki, úgy tűnik, idegyűjtötte az élő áramot?

Megérintették egymást ujjbegyeikkel, csuklójukkal, körmeikkel, az izmikat összekötő apró inakkal. Zója bólintott, még mindig nevetve. Az öregúr tekintete elrédett.

– Nem tudom, azért van-e ez, mert már öreg vagyok. Valóban annyira öreg vagyok, hogy már nem sikerül, hogy már, úgy tűnik, nem jön össze, de

valakinek be kell vallanom, hogy úgy mondjam, meg kell gyónnom, hogy mindezt..., hogy semmit nem értek már, nem értem, mi történik. Ezek az emberek... – elhallgatott, és tekintetével hasadékot keresett a horizonton –, ezek az emberek még csak nem is emberiek. Valami hiányzik belőlük. Az hiányzik belőlük, úgy tűnik, hogy valami hiányozzon belőlük. Úgy tűnik. Hogy is van ez? Nem értem.

Elnéz mellettem. A biúságot azonnal átlátom, különösen ha ennyire világosan megmutatkozik, mint valami természeti jelenség. De máris csökkent. Kölcsönzött magának némi energiát a megmaradásból, és azonnal vissza is adta. Túl öreg vagyok abboz, hogy folyamatosan vonzzam a tekinteteket, idegenek tekintetét. A figyelem inflációja. A nyugalom deflációja. És akármit is gondolok róla, vagy gondoltam korábban, ennek a történetnek a történelme, amely tulajdonképpen csak az én részemről létezett, az ő hallótávolságán, látókörén kívül formálódott szavakká, mégis elérte azt a pontot, ahol már nem kerülhető el a különbségtétel, és el kell ismerni a létezését. A legkönnyebb ezt egy kérdéssel megtenni. Hogyan? Hogyan lett a te világod annyira más, hogy az én tekintetem nem tudja szétválasztani tünetre, viszonyra és értékre? Az embernek ennie kell. A barmot kicsapják legelni. A rétre vagy a jelentések mezejére. Az értelem kalóriái lebontják az érdekek kifejeződését, és a világ birtelen idegenné válik.

– Dohányzott valaha, Zs. úr?

– Soha.

– Ivott? Szerencsejátékot vagy számítógépes játékot játszott?

Az öregúr kiegyenesedett, a rekeszizmát felhúzta, szemöldöke hullámzott.

– Soha.

– Soha semmi drog?

– Nem, soha.

– Tehát soha nem volt függő?

Csapdát állított neki, és ő annak rendje és módja szerint belesétált.

– Soha – mondja, de már gyanakvóan összevonja a szemöldökét. Megsejti a félreértés veszélyét, ezért folytatja –, szenvedélybeteg soha nem voltam. Függő igen, természetesen, mint mindenki más. Talán egy kicsit jobban is. Cukorbeteg vagyok.

Sziszegő hangjai apró fehér nyálcsöppekkel tarkítva röppennek el ajkáról. Valakinek fölkeltek a figyelmét. Zója közelebb lép hozzá, testének melegébe; a férfi testének ismeretlen összetevői, a szaga, a hője, ruhájának susogása belopkodnak a nő észlelésébe.

– Mennyit mindent elárulnak a szavak – mondja. – Szendélybetegség. Függőség. Egyik a szenvedélyed, a másiktól függsz. A dohánynak tényleg nem kell a szenvedélyeddé válnia, de valamin lógnod kell. Senki nem lebeg. Függünk az időtől, a tértől, a levegőtől, a víztől... Olvasta a verseimet?

– Még nem volt rá lehetőségem – mondja megfontoltan. Az agya elfoglalt. Tudja, hogy a nő mondatai túlmutatnak önmagukon – de vajon mit akar mondani? A teste elfáradt és elgyengült.

– Amikor Párizsban elterjedt a híre, mit csinálók a Rad-Govval, a hatalmas átalakuló rendszere házi őrizetbe kényszerített. Elkéstek. Három hatalmas férfi, egyenesen az idegenlégióból, éjjel-nappal az ajtó előtt állt és fegyverrel riasztott el mindenkit, aki közeledni mert. Az ablakaimat bedeszkázták és a lakásból elvittek minden mozdíthatót. Egy alacsony, Clauseau-bajuszos tisztviselőnek, aki minden este eljött megfenyegetni, az arcába nevettem. Azt mondta, éheztetni fognak, de én azt válaszoltam, nagyszerű, akkor éhségsztrájkolhatok anélkül, hogy kísértésbe esnék. Egy évig csak azon a vízen éltem, ami lustán csöpögött a fürdőszobai csapból. Szinte rácsatlakoztam erre a csapra. Ez volt az egyetlen kapcsolatom a külvilággal. A kommunikációs csatorna, amelyen naponta érkezett az üzenet, hogy még mindig létezik a víz körforgása, tehát süt a nap és esik az eső. És ez elegendő volt. Tökéletesen elegendő. A bőröm elszürkült, a fogaim kihullottak, skorbutot kaptam, beriberit, pellagrát, rachitist, a testem lassan egyszerűbb összetevőire bomlott, de elmém friss és ép maradt, és nem haltam meg. Egy év múlva, miután már nem maradt más hátra, kínozni kezdtek. Nem tudom, mivel magyarázták kitartásomat. Az ajtó előtt örök cserélődtek, ezt tudom, talán azzal gyanúsították őket, hogy élelmet csempésznek be nekem. Pedig nem. És amikor egy priccsre feszítettek, a fejemre zsákot húztak, és vizet öntöttek rám, nem féltem. A tudóm biztos volt benne, hogy víz alá került, de az én kapcsolatom a tudómmal már nem volt olyan erős, hogy én magam is biztos lettem volna ebben. Valóban nem volt kopolyám, de az agyamba már befészkelte magát az a tudat, hogy a légzés több egyszerű gázcserénél. Talán igazam volt. Valami akartak tőlem. Valószínűleg azt, hogy mondjam meg, hol vannak a többiek, és miért, és hogyan... De nem mondtam el semmit. Nem adták föl. Minden elképzelhető kipróbáltak. Mire új hatalom jött, amely nem értette a mi konfliktusunkat, és megfélemlített az ajtó előtt álló őrokról – nyilván elfelejtett nekik fizetést adni, ezért tűntek el –, addigra az én hátam egy elektromos folyó medre volt. Minden fénné, elektromágnéssé vált. Az anyag energia. Ez, extrém pillanatokban, jól jön az embernek.

RAJSLI EMESE FORDÍTÁSA

MARCO MAGINI

Mintha egyedül volnék

Romeo

S ezzel elérkeztem a fő kérdéshez: mit gondolok erről az esetről, és mi késztetett arra, hogy visszatérjek a szavazatomra, amelyet teljesen tisztá lelkiismerettel adtam le?

Meg kell mondjam, hogy a lelegejétől fogva azonosultam Prunon bíró elgondolásával. Tökéletesen azonosultam vele, ami, azt hiszem, az igazságszolgáltatásról és a küldetésünkről alkotott hasonló szemléletünknek köszönhető. Mindenesetre erőt vettem magamon, hogy elválasszam egymástól az esetről alkotott ítéletemet és a kollégáim iránti esetleges személyes rokonszenvet.

Ám ez nem sikerült.

Sok évnyi szolgálat után is vannak dolgok, amelyekről az ember úgy gondolja, sosem történnek meg, vannak hibák, amelyekkel kapcsolatban azt hiszi, a gyakorlat megóvja attól, hogy elkövesse őket.

Hány történelmi esemény múlik valójában apró, személyes problémákon! Hány olyan esemény van, amely nyomot hagyott az emberiség történetében, események, amelyekről több száz oldalt írtak, és kimenetelüket valójában

személyes ellenérzés határozta meg, nem pedig megalapozott döntés! Létrejött volna az oslói egyezmény, ha Arafat és Peres első látásra utáltak volna egymást? Lehetséges volna, hogy személyes bosszúságok, irreleváns részletek határozzanak meg sok ezer ember életét befolyásoló döntéseket? Vagy egy tévesen lefordított mondat? Vagy ha valaki csámcsogva eszik?

Lehetséges, hogy apró gyengeségek, apró egyéni rögeszmék lehetnek korszakos döntések moztatórugói? Apró események, amelyek sosem kerülnek be a hivatalos jegyzőkönyvekbe, a történelemkönyvekbe? Jelentéktelen körülmények, amelyek valami irracionálisat indítanak el valakinek a fejében, valamely kellemetlen emlék, fobia, alkalmatlanság-érzés, amelyek döntéseket befolyásolnak?

Milyen tisztelt Kollégák, a bizonyítékok fényében, a meghallgatott tanúvallomások fényében és az eme törvényszék alapját képező nemzetközi joggal összhangban úgy vélem, hogy a vádlott Dražen Erdemovićot teljes egészében fel kell menteni a vádak alól. De nemcsak erről van szó. A vádlottat fel kellett volna menteni, és az ítéletnek arra a folyamatra kellett volna fektetnie

a hangsúlyt, melynek során az egyén megérleli döntéseit. Az, amit mi Történelemnek szoktunk nevezni, nem más, mint nagy emberek cselekedeteinek összessége, lett légyenek a kétségbevonhatatlan emberi nagyság képviselői, vagy a szélsőséges gonoszok. De a Történelem mozgatórugója nem ez. A Történelem mozgatórugói emberek milliói, akik saját alkalmatlanságukkal, saját félelmeikkel és saját hamisságukkal küzdenek. Emberek, akik nem világos döntéseket hoznak, hanem legjobb tudásuk szerint cselekszenek. Lehet, hogy hibáznak, lehet, hogy túl későn reagálnak, de mindenesetre megpróbálnak ellenállni az ösztöneiknek, és ha nem mindig sikerül is felülkerekedniük, úgy döntenek, hogy szembemennek az árral, hogy továbbra is emberi lénynek érezhessék magukat.

Én nem ezt tettem.

Én tudtam, mi lett volna a helyes lépés, én tudtam, milyen döntés lett volna összhangban az igazságosság elvével, ami ennek a bíróságnak a fundamentuma. Mégis elítéltük Dražen Erdemovićot egy gyűlöletes kompromisszum folytán, amelyben az enyém volt a végső döntés, elítéltük őt, mert nem kellett volna ott lennie, ahol volt, mert a toborzáskor el kellett volna képzelnie, hogy egy olyan szisztémába kerül, ahol öregek és gyerekek fölött kell ítélnie. A szóbeszéd alapján meg kellett volna sejtienie, el kellett volna képzelnie, hogy mi lesz, mert ez szokott történni, amikor az ember belép egy hadseregbe.

Ez volt a legsúlyosabb bűntény, amelyet Európában a második világháború óta elkövettek, és mi elvártuk, hogy a vádlott valamiképpen előre lássa mindezt.

Ez a fiatal ember nem fanatikus, nem esett át agymosáson, ő az utolsók között lépett be a hadseregbe, amikor számára már kimerült valamennyi lehetőség, csak azért lépett be, hogy legyen mit ennie a feleségének és a lányának.

Létezik emberi igazságszolgáltatás?

Valóban ítélezhetünk emberi lényekként? Az emberi lényeket sokszor az igazságosság legfőbb vágya vezérli, de attól még a történelem gyermekei maradnak, a maguk apró-cseprő problémáival, melyek mind semmiségek, de megváltoztathatják az események rendjét.

A rend.

Az egyetlen dolog, amire egy törvényszék törekedhet, az a rend visszaállítása, el kell érnie, hogy a társadalom önmagával és önpusztító erőivel szemben is fennmaradjon. Az igazságszolgáltatás egyenlőséget jelent, de az igazi egyenlőség csak az eredeti rendnek a helyreállításával lehetséges, amelyet a bűncselekmény felborított. Minden egyéb a legjobb esetben is arra való kísérlet, hogy megalkossuk a Történelemnek valamely közös olvasatát, a legrosszabb esetben pedig bosszú.

Az ENSZ 1993. április 16-i 819. számú határozatával a nemzetközi közösség, amelyet mi képviselünk, kimondja a srebrenicai enkláv megszünését. Igazságot akkor a nemzetközi közösségnek kellett volna szolgáltatnia, ami az után jött, az csak alibi, egy kísérlet arra, hogy elhallgattassanak egy pisztolyt, amelyik lőtt. Talán eljön az a nap, amikor a valódi hóhérokat tartóztatják le, a mérsárlás kitervelőit és buzgó végrehajtóit. Dražen Erdemović egyik kategóriába sem tartozik.

Akkor miért döntöttem úgy, hogy elítélem?

A tárgyalás napján biztos voltam benne, hogy melyik a dolgok a helyes értelmezése, biztos voltam benne, mi a helyes ítélet.

De vannak dolgok, amelyek megtörténnek, hibák, amelyeket elkövetünk, események, amelyek bekövetkeztét egy sor megismételhetetlen körülmény idézi elő.

LUKÁCSI MARGIT FORDÍTÁSA

ALIDA BREMER

Oliva kertje

VODICE, 1934

A cirkáló, mely I. Sándor szerb és jugoszláv királyt hivatalos látogatásra Franciaországba szállította, és Marseille kikötőjében horgonyozott le, dús hagyományú nevet viselt: Dubrovnik. A királyt, aki kellemes arcvonásokkal rendelkezett, karcsú férfi volt, és előkelő, vékonyka bajuszt viselt, nagy tisztelettel fogadták.

Igaz, a francia rendőrséget alaposan felkészítették, hogy ügyeljen a lehetséges merényletekre, hiszen tudni lehetett, hogy sok horvát vagy akár macedón, sőt esetleg albán, boszniai muszlim, netán szlovén egyén kész harcolni hazájának Szerbiától való függetlenségéért, Jugoszlávia szétveréséért. Különösen azok a fiatal macedón és horvát fasiszták voltak veszélyesek, akik Olaszországban kaptak fasiszta kiképzést, mivel a védnökük, Mussolini szintén Jugoszlávia szétverésével kacérkodott.

Miközben a vendéglátó, Louis Barthou francia külügyminiszter, akinek életével kellett fizetnie e találkozásért, nagyvilágias volt és higgadt, a király sápadtnak, bizonytalannak és idegesnek látszott. Egymás mellett ültek egy nyitott automobilban, amikor a merénylő, akinek több konspiratív neve volt, és később mint a „Belső Macedón Forradalmi Szervezet” bolgár tagját azonosították, „Vive le roi!”-t kiáltva a kocsi elé ugrott.

Ezt a jelenetet bármikor meg lehetett nézni a filmhíradókban, mivel véletlenül felvették, Paulina azonban nem látta, mert Vodiceben nem volt mozi.

Egy szomszédasszonyától hallotta, hogy a király meghalt – a hír villámsebességgel terjedt –, és a következő éjszakán, 1934. október 10-ről 11-re virradóra, a csendőrök betörték a kikötőhöz közel fekvő keskeny kis kőházba. Amint dörömbölni kezdtek az ajtón, Paulina nyomban felpattant és kiszaladt a szobából, melyet unokájával, Nikóval osztott meg. Az első emeleti nagy hálósóban Benedikt, Magdalena, a felesége, és Bianka aludtak.

Paulina a hosszú, fehér hálóingjében, kibontott hajával kísértet gyanánt osont fel a hálósoba ajtajához: „Mit tegyek?” A kérdés nem kérdésnek volt

szánva, mivel nem volt választás, csupán egy kis életjel volt, horgony a kétségbeesés tengerében.

„Ki kell nyitni!”, mondta Benedikt. Átölelte a feleségét, aki máris ríni kezdett, és felkelt. Bianka kikandikált a fehér lepedő s a durva gyapjúból kötött színes takaró alól. A szurronnal, bikacsökkel, gumibottal felszerelkezett rendőrökkel együtt jeges, rossz szagú hideg tört be a szobába, amitől a gyerekek még sokáig vacogott a foga, miután a férfiak, útlegeket szórva rá, magával vitték az ajtót.

„A király miatt jöttek, aki Franciaországban, egy kikötővárosban, Marseilleben veszett oda”, Paulina megnyugtató hangja bölcsődalként hatott. A nagy ágy peremén ült, melyben most Bianka, Niko és Magdalena bújtak meg, hogy érezzék Benedikt testének hátramaradt melegét.

A bölcsődal mindannyiukat bebugyolyálta Paulina meleg hangjának selymébe. „A királyt a nacionalisták ölték meg. Ezek a tökfej csendőrök képtelenek különbséget tenni. És még ezt nevezik királyságnak! Ám a király halott, ki tudja, ezután hogyan keresztelkedik át megint az állam. Holnap szabadon eresztik a mi Benediktünket, belátják, hogy nem csinált semmit.”

Benediktet nem eresztették el azonnal. A jugoszláv igazságszolgáltatás ellenvetést nem tűrő indoklása szerint Benedikt a királyi zsarnokság ellenfele volt, a király halott, tehát Benedikt bűnös. Vezekelnie kellett, annak dacára, hogy teljesen alaptalanul hozták kapcsolatba – akár csak még ezer meg ezer más letartóztatottat – a merénylettel.

Valakit meg kellett büntetni a király meggyilkolásáért. A valódi bűnösök amúgy is Olaszországban tartózkodtak, őket nem lehetett elkapni. Őket Benito Mussolinittól részesítette katonai kiképzésben, s tőle kaptak minden szempontból bátorítást. Mussolini minden hájjal megkent fasisztákat faragott belőlük, és most kénytelen volt fölleveníteni francia kapcsolatait. Ám amikor a franciák azt követelték, hogy adja ki nekik Ante Pavelićet, ezt kerek-perec

megtagadta. A torinói rendőrség őrizetbe vette ugyan az usztasa vezért, csak hamar azonban ismét szabadon engedte.

Mivel a gyerekek ingyen utazhattak Šibenikbe, otthon pedig már alig volt pénz, Bianka járt el napra nap a városi börtönbe, megpróbált némi ételt vinni a fogolynak. A kislány többnyire egy fekete fedővel lezárt kis piros fazekat vitt magával, melyben a sárga puliszkán néhány ecetben dinsztelt hal feküdt, rozmaringgal és kaporral fűszerezve (húsrá gondolni sem lehetett). A fazék gondosan be volt bagyulálva hímzett lenvászon szalvétába, Paulina jobb időkből megmaradt mesterművébe.

Bianka komolyan vette a föladatát, korán kelt, Paulina kikísérte a hajóhoz, s egyenesen a börtönbe ment, nem nézett se jobbra, se balra, átnyújtotta az ételt, amit a mogorva portás kirázott egy alumínium tányérra, melyre

rá volt írva a fogvatartott száma. Miután teljesítette a föladatot, várnia kellett a hajóra; végtelenül hosszúnak érezte a várakozás idejét, ami mélységes szomorúsággal töltötte el, olyan mélyen, mint a tenger Šibenik és Vodice között. Leült egy padra a kikötőben, két kézzel magához ölelte a piros fazekat, a hátsához szorította, és rezzenetlenül bámulta meztelen lábfejét. Fülelt a zajokra, melyek ugyanúgy a kikötőhöz tartoztak, mint a legyek, és számolta tulajdon lélegzetvételét tízig, aztán megint előlről. Gyakran elmentek mellette a városi gyerekek a szüleikkel vagy a nevelőnőjükkel, az ő lábukon volt cipő vagy szandál, és megkérdezték a felnőttektől, miért ül itt a kislány, és mit tart az ölében. Mikor végre befutott a hajó, Bianka a hajóhídra rohant, még mindig lehajtott fejjel, hogy elsőnek tehesse a lábát a fedélzetre.

RADICS VIKTÓRIA FORDÍTÁSA

VESELA LJAHOVA

Földönfutók

Az őrnagy menetoszlopba rendezte a csapatot. Két sor lovas között taszigálták a kobalistei letartóztatottakat. A hét halálra rémült öreg megtudta, hogy Proszecsenbe viszik őket. Ott aligha számíthattak valami jóra.

A szájtáti falubeliek dermedten álltak. A sortűz sokkolta őket. Mintha hirtelen megértették volna, hogy valami jóvátehetetlen történt. A görögök rádöbbenek: idegeneknek engedték meg, hogy rendelkezzenek a faluban elszállásolt emberek életével. Még azok is meglepődtek, akik együttműködtek a felkelőkkel. Azt várták, hogy a vádlottakat bedugják a község háza pincéjébe, legfeljebb jól elagyabugyalják őket, aztán mehet mindenki Isten hírével. Ehelyett kettőjüket lelőtték, a többieket megkötözték, ők az ismeretlen felé tartva előre átélték a halált. A reggeli örömteli izgalom helyét átvette a felháborodás és az emésztő rettegés. A büntetés nem hozott megkönnyebbülést senkinek. A nap, amely úgy kezdődött, mint a Feltámadás ünnepe, végítéletbe fordult.

A konvoj már éppen indulni készült, amikor a semmiből a lovak orra elé ugrott Siskovica Evtimija. Az ura, Georgi Siskov a foglyok között volt. Az öregasszony elmulasztotta az örök lelövetését, mert otthon késlekedett a rekvirált ökrök miatt. A fiait is el akarták vinni, de ő piócafént kapaszkodott az egyik felkelő puskájába, elszakította a társaitól, miközben az öreget elhurcolták, és arany nyakékeket dugdosott a markába, hogy el ne vigyék Andont és Aposztolt. Nem volt nehéz jobb belátásra bírni ezt a hőst, de időbe telt, míg elbújtatta a fiúkat a dohányfermentálóban. Aztán átszaladt a lányához a görög negyedbe, a vejét keresve. Lambro, az anatóliai, tölténytárat csatolt a derekára és magas lábszárvédőt a lábára – katonásdit játszik! –, és már reggel óta a felkelők körül sündörgött. Az öregasszony nem talált otthon senkit, csendes volt az egész negyed, csak ő futkosott, mint az eszelős, udvarból udvarba. Hirtelen sarkon fordult, és a főtérre szaladt. Talán ott meglátja a vejét, a fejesek között, és Isten segedelmével csodát tesz, megmenti az ő emberét. Mindközben ott motoszkált az agyában a kérdés, hogyhogya nem akadt valaki, aki figyelmeztette volna őket, hogy ilyen csapás készül! De mire odaért, már vették el a foglyokat.

Elkeseredésében sikoly szakadt ki belőle, vékony hangja az egekig hasította fel a forró levegőt.

– Ó, anyácskám, sosem lesz vége a mi szenvedésünknek!

Körülnézett, és rögtön észrevette, ki a legfőbb parancsnoka a csapatnak. Az őrnagy sötét, beesett arca nem ijesztette meg, gyűlt benne az erő: megmentette a fiait, most az öreget kell megmentenie. Kezét a szeméhez emelte, hogy védje a naptól, odafutott Rikszopoloszhoz, megragadta a csizmáját, átölelte, és könnyek között csókolgatta:

– Engedd el, tiszt uraság! – kántálta tiszta görög nyelven. – Mi rosszat tett neked az én Georgim? Egy ilyen vénember! Hiszen közületek valók vagyunk! Itt a vőm – nézett hátra –, ki is csípte magát, mint ti, hiszen görög! Miért

zaklatjátok megint a vénembert... Sosem lesz vége ezeknek az időeknek, mindig méricskéli valaki a földünket, egymás ellen fordítja a népünket, megcsalja a hitünket. A háború alatt... száműzetésbe hurcolták az én Georgimat, az tán semmi volt? A száműzetésből elengedték, most meg ti teszitek rá a kezeteiket! Szépen kérlek, tiszt uraság...

Rikszopolosz őrnagy összevonta a szemöldökét, lábával odébb lökte, és rácsapott idegesen toporgó lovára.

– Tágulj innen, néném! – de nem tudott kiszabadulni a kezek közül, amelyek gallyakként fonták körül a csizmáját. Nem tudta, hogy az öregasszony köztisztletnek örvend.

Evtimija tovább szorongatta a lábát, mintha abban volna a menekvés:

– Hol vagy már, Lambro? – esengett támaszáért. – A vőm görög, tiszt uraság, veletek van, én mondom! Lambro, Lambro – hogy nem látta a vejét, Siskov asszonya még nagyobb pánikba esett. – Lambro, szabadítsd ki az apósodat, fiam! Hát emberek vagytok ti? – meresztette a szemét Rikszopolosra. Csak most vette észre hátul a kivégzetteket, tehetetlen düh szorította össze a szívét.

Georgi Siskov nézte a feleségét a konvoj előtt, és maró könny szökött a szemébe. Tekintélyes ember volt, nem akarta így látni az asszonyát, olyan volt, mint a veszett tyúk, amelynek épp most szakították le a fejét.

– Ne rimázkodj nekik, asszony, ne térdepelj előttük! Kelj fel, asszony, a kevély lelkük meg sem érti, mit akarsz – suttozta Georgi Siskov, de az asszony nem hallotta.

– El fogják engedni őket – hallatszott valahonnan egy halk hang. Ahogy elnézte az ember az őrnagy mogorva arcát, egyáltalán nem ez jutott eszébe. Lambro pedig nem került elő – sem a felkelők közül, sem a tömegből.

A ló, megjijedve gazdája noszogatóásától, fordult egyet, a tomporával meglökte az öregasszonyt, hogy az felbukott a földön. Asszonyok rohantak oda, hogy felemeljék, és felkelők, hogy kiszabadítsák a parancsnokukat. Az asszony felegyenesedett, leporolta a ruháját, de verejtéktől és könnyektől nedves arca csupa piszkos barázda volt, útszéli cigányasszonyra hasonlított, nem tekintélyes gazda hitvesére. Futva eredt a távolodó lovasok után, és tovább kántált, egyre áthatóbb hangon:

– Miféle ellensége a ti görög hatalmatoknak Georgi Siskov gazda, tiszt uraság?! Miért nem a hatalommal harcolsz, amely ellen felkeltél, miért az egyszerű embereket zaklatod?! Nem látod, hogy félrevezetnek, és te piszkítod össze a kezed a falusi torzalkodások miatt!

– Halkabban, Siskovica, halkabban – csitították az asszonyok, félve az őrnagy fegyverétől és nyerseségétől.

– Halkabban? Hiszen a halálba viszik őket! Basibozukok! Szemrebbenés nélkül! Mit csinálunk, ha egyszer bolgárok vagyunk? A lelkünk is kelle-ne, nem elég a vagyonunk? Elhajtottatok a jószágainkat, elhajtjátok a gazdákat! Fulladjatok meg! – rikoltotta, mint az eszelős, próbálva utolérni

a távolodó menetoszlopot. – Száradjon el a lábatok nyoma! Ha még egyszer erre a térre léptek, sújtson le rátok az Úr keze, amiért kiirtjátok a jó embereket! Antikrisztusok vagytok, ne páváskodjatok hazafiként! Tolvajok, útonállók! – kiabálta az öregasszony, és már nem próbálta megállítani sem bolgár, sem görög.

Az egyik lovas, egy ismeretlen, visszajött, és rácsapott az ostorával. Az asszony védekezően felemelte a karját, az ostor a tenyerébe csapódott, kiserkent a vér. Az asszonyt összeroppantotta a kín és a fájdalom, leroskad, felzokogott. Kicsi volt és törekeny, olyan, akár egy porban vonszolt rongykupac.

CSÍKHELYI LENKE FORDÍTÁSA

KRISTIAN NOVAK

Fekete anyaföld

Megkértem Zvonkot, aki még állt, mint az árnyék, a szekrényre támaszkodva, hogy menjünk hozzá tévét nézni, kaubojokat és indiánokat, üres sörkonzerveket, vagy bármit, csak hogy eltereljem a gondolataimat Francról. Valahogyan ideges és gyenge volt, az úton egy szót sem szólt hazáig, otthon vizet ivott egyik pohárral a másik után, állandóan fel-felpattant a fotelból majd visszajött. Én lehúztam a sportcipőmet és a kanapéra ültem. Egyik pillanatban elalhattam, bár még nappal volt, mert teljesen megnyugodtam és üres kép volt a szemem előtt, amely nem volt gyakori eset a képzeletemben. Az üres képet hangos puffanás zavarta meg a szomszéd szobából, ez egy olyan hang volt, amely a szem elé egy hatalmas húsos kukacot, rovart idéz, akkorát, mint egy ló, amely többször a szobai lámpa falának ütközik. Felálltam a kanapéról. Mintha valami ezt a jelenetet látta volna bennem, amivé most kellett volna válnom. A félelem attól, hogy mit fogok látni, kisebb volt annál a félelemnél, hogy örökké megdermedve maradok ezen a kanapén, így felálltam és kimentem a folyósóra. A Zvonko a a padlásfőljáró gerendájának kötélén lógott. Elsőre nem láttam a kötelet, mert a házban sötét volt, a kötél pedig vékony, ezért úgy tűnt, mintha Zvonko lebegett volna. Mintha még lett volna ereje színlelni, hogy koncentrált és udvariasan, hangtalanul ingott és remegett, kezével a hurkot tartva. Úgy látszott, mintha meggondolta volna magát, amint engem meglátott. Mintha megértette volna, hogy az egyetlen dolog, ami túléli ezt a jelenetet, az ő gyengesége, ahogy bennem megmarad. Odaszaladtam hozzá és megpróbáltam megfogni a lábánál fogva, majd megemelni. Nehéz volt és vadul rúgkapált. Néhány alkalommal sikerült átfognom mindkét lábát, de minden alkalommal rúgott és néhány lépéssel hátrébb taszított. Senki nem adott ki hangot, mi ketten sem, még Zdravko emlékei sem, amelyek figyelték ezt a bizarr képet. „Ne, már megint” gondoltam. Most tényleg egy szörnyeteggé váltam, azok számára is, akik mindezidáig védtek.

Mindig megsédültem, amikor valami nagyon fontos szituációban találtam magam. Lehet, hogy azért, mert ezeket a pillanatokat korábban már százszor elképzeltem, fantáziaképet alkottam róla, amikor valóssá váltak, a fejemben össze kellett kötnöm az időtlen szerkezetet a jelennel. A talpai görcsbe álltak, a nagylábujja felfelé állt, a többi ujj pedig lefelé. Mindezt láttam, mert az egyik lábán volt zokni és papucs, a másik viszont csupasz volt. Felnéztem a magasba és láttam, hogy az arca piros, a nyelve pedig kék. A szemei óriásiak voltak. Gyönyörű volt valami furcsa módon.

Amikor már biztos voltam benne, hogy vége, sikerült valahogyan rövid időre felemelnem, de utoljára még befeszítette a hátát és engem hátra taszított. Mivel nem akartam elengedni, támaszték nélkül maradtam a földön, és a lábába kapaszkodtam. Egy roppanás hallatszott valahol felettem, és úgy éreztem, hogy valahol a kezem alól is. Arra emlékeztetett, ahogy a nagymama a levesben a főtt tyúklábat rágszálja és tördeli. Az ő teste teljesen megnyugodott, tudtam, vége van. A fejem odabillent az ágyékához, és éreztem az arcomon a nedvességet. Bevizelt, gondoltam. Félreléptem pár lépést és a sarokba ültem, a tekintetem nem vettem le róla. Ringatózott előre-hátra és még egyszer megremegett, bár az arca halott és nyugodt volt. Nem dugta ki a nyelvét és nem düldült ki a szeme, legalábbis nem jobban, mint általában. Teljesen nyugodt volt, és azt gondoltam, hogy most mindenkit lát, akik ezekben a napokban elmentek a falunkból, és lehet, hogy látja apámat is. Most már mind együtt voltak, együtt nevezhetek mindazon, ami történt.

Nem tudom, mennyi idő telhetett el, míg rámtaláltak, csak azt láttam, hogy már szürkület volt. Szerencsém volt, mert Zvonkóhoz egyébként senki sem járt haza. Éppen ezen a napon Pišta jött hozzá kölcsönkérni a hosszabító kábelt a világításhoz a bogrács fölé. Bejött és mindjárt az ajtóból meglátott engem, ahogy ott ülök háttal a falnak támaszkodva, és megkövült mosollyal bámulom a testet.

XENIA DETONI FORDÍTÁSA

HARALD DARER

Aki kutyákkal alszik

A vonat most lassabban ment, mert rövidebb időközönként ért lakott helyekre. A falvakon áthaladva pontosan be kell tartani a megadott sebességet, mondta a mozdonyvezető. Egyrészt a zajártalom, másrészt a balesetveszély miatt. A veszély, hogy elgázolunk valakit, mindig úgy lebeg a fejünk felett, mint ez a kard, mondta. Csak kevés mozdonyvezető tudja valamilyen tragikus baleset nélkül letölteni a szolgálati éveit. A lassú tempó tulajdonképpen nem számít a baleset szempontjából, mert úgyse lehet idejében megállni. Abban a pillanatban, amikor észrevesszük az

embert a síneken, már úgyis késő. A Déli Vasútvonalnak ezen a részén, Mürzzuschlag és Bruck an der Mur között a mozdonyvezetők gyakran éltek át tragikus baleseteket. Például az a mozdonyvezető is, akivel Norbert utazott. Amikor lakott helyeken haladt át, némán a síneket nézte, egyik kezével a jelzőkürtöt fogta, a másikkal a vészféket. Azért, mert ott télen egyszer már valaki a vonat elé ugrott, mesélte. Stájer öltözetben, egy korsó sörrel a kezében, szétterpesztett lábbal állt az illető a talpfákon. Nem sokkal az ütközés előtt még ivott egy jókora kortyot a korsóból,

aztán már nem volt sehol. Ilyenkor nem sok marad belőled, nekem elhiheted, mondta a mozdonyvezető, aki, miután annak idején végre megállt a vonat, és ő visszament a töltésen, csak egy szétrongyolódott stájer kalapot talált. Egy szétrongyolódott stájer kalapot, és benne egy hajcsomót, ami megmaradt a kalap tulajdonosából. Ezek voltak a földi maradványai, hogy úgy mondja. A mozdonyvezető babonás volt, ezért a stájer kalapot a vezetőállás mellett a falra akasztotta, hogy megvédje a további balesektől. A szétrongyolódott stájer kalap a saját mulandóságára emlékezteti, mondta. A test meghal, de a stájer kalap továbbra is él. Nemzedékek fognak meghalni őutána, csak a stájer kalap fog továbbra is élni, mondta a mozdonyvezető. A földi maradványokkal ellentétben a stájer kalap és a stájer öltözék nem enyészik el, mondta. „Nem a lélek, hanem a ruházat él tovább a halálunk után, Kreisky, mondom neki. Téged ugyanúgy elkarítanak egyszer, mint engem, és a ruhámat és a cipőmet és a pórázodat és a szájkosarat eldobják. Ez történik majd egyszer, akár hiszed, akár nem, Kreisky”, mondja Norbert úr.

Február végén, mondta a mozdonyvezető, különösen veszélyes ez a szaksz. Túl régóta tart a tél, és az emberek alkoholszintje a farsang miatt ilyenkor átlag feletti. Farsang idején mindig nagyon félek, mondta a mozdonyvezető. Úgy fekszenek a részek a peronon, mint a márciusi legyek a ház falán. Most is már jóval a fal kezdete előtt megszólaltatta a jelzőkürtöt, hogy a részek idejében észbe kapjanak. Lassan és a hó miatt szinte hangtalanul járt be a vonat a pichlbergi állomásra. Vagy ami megmaradt belőle. A vasúti átjáróból eltűntek a sorompók. Helyettük mindkét oldalon magas drótkerítés állt. Nem volt meg az állomásépület sem a váróteremmel, a forgalmi irodával és a vécével. A peron közepén, egy kis bádognyúthóban három alak keresett menedéket a hó elől. Arcukat boszorkányárlarc fedte, és régimódi dirndlruhában voltak. Mindegyik egy pálcát tartott a kezében, amellyel a begördülő vonatra suhintottak. Bár a vonat lassan ment, felkavarta a havat, amely eltakarta az imbolygó alakokat. Aztán a vonat egy nagy ívű kanyarban elhaladt Pichlberg főtere mellett, ahol éppen akkor tartották a hagyományos farsangi felvonulást. A farsangi felvonulást minden évben húshagyókedden rendezte meg a pichlbergi hagyományörző egyesület, amelynek természetesen a Leitenbauer is oszlopos tagja volt. Az ilyen mulatságokon a Leitenbauer mindig élőben ott volt, ahogy mondani szokta. És mindig segített berendezni a hagyományos farsangi kocsik egyikét. Ezeket a farsangi kocsikat egy bizonyos téma szerint rendezték be. Az egyik farsangi kocsi mindig a kivégzőkocsi volt. Ahogy a vonat elhaladt a pichlbergi

főtér mellett, Norbert a mozdony vezetőfülkéjéből látta ezt a kivégzőkocsit. Jól látta a felállított akasztófát, amin egy szalmával kitömött bábu lógott. A felakasztott bábu volt a bűnbak, akit valaki helyett felakasztottak. Valaki helyett, aki abban az évben bosszúságot okozott a helybelieknek. Ha például megemelték a közüzemi díjat, mert a szemétszállító cég néhány új kukasautót vett, máris a polgármester fejével lógott a bábu az akasztófán. Ha a pichlbergi futballcsapat elvesztette a rangadót a brandtaliak ellen, máris az edző fejével lógott a bábu az akasztófán. Ha a fogadás kiadta az évek óta üresen álló vendégszobáit egy afrikai menekültcsaládnak, máris az ő fejével lógott a bábu az akasztófán. Ráadásul háncsszoknyába bújtatták, bozontos parókát tettek a fejére, és félbevágott piros tököket dugtak a szájába. Ezenkívül a menekültcsalád gyerekeit is sikerült rábeszélnie a fogadónak, hogy legyenek kis négerek a kivégzőkocsin. A farsangi felvonulók nagy mulatságára a félmeztelen négergyerekek a jéghideg februári szélben „huga-huga”-kiáltásokkal táncoltak a felakasztott bábu körül. A felvonulók biztatására bambuszbotokkal ütötték-verték a bábút. Az aztán az üteésektől szétesett, és már csak a fogadás feketére festett feje lógott a kötélén. „Mindig a kivégzőkocsinak volt a legnagyobb sikere a farsangi felvonulók között. Egy ember felakasztásában lették a legnagyobb mulatságukat. Minél ismeretlenebb volt a bűnbak, annál nagyobb volt a mulatság. Valakit megölni, agyonütni, pellengérré állítani, ebben lették örömeiket. Elterelte a figyelmüket saját pusztulásukról. Segített nekik, hogy ne kelljen rá gondolniuk. Az év többi részében iszonyattal töltötte el őket ez a félelem, Kreisky, mondom neki, és hagyományosan farsangkor kellett kiűzni magukból. Erőnek erejével, ahogy olyan szépen mondani szokták, úgy igaz.”

Norbertnek a korábbi farsangi felvonulások jutottak eszébe, miközben a mozdonyvezető újabb monológba kezdett, amiből Norbert a gondolataiba merülve semmit sem hallott. Bármennyire is erőlködött, hogy tovább szője az emlékezést, egyszer csak megszakadt. Szétrongyolódott a szélein, mint a szerencsétlenül járt férfi stájer kalapja, ami ott lógott a mozdonyvezető által berendezett ereklyesarokban. Ahogy a táj is szétrongyolódott és lepusztult a sínek, az állomások, a helységek mentén a Déli Vasútvonalon. Az anyja, a Leitenbauer és Probdnig atya arca volt, elmosódva, mint a fényképek Frosch fényképész kirakatában, aki tényleg békaként maradt meg az emlékezetében, ahogy gyermekkorában egy amatőr színház pasztellszínű és befagyott színpadképeként jelent meg előtte.

SZIJJ FERENC FORDÍTÁSA

RODERIK SIX

Vízözön

Mint amikor az ember kilép a moziból egy délutáni filmvetítés után, és ismét hozzá kell szoknia a világ valóságához és sokféleségéhez, úgy állunk és bámuljuk az üres autótutat, a narancsszínű kukákat, a zöld üvegárolót meg az ereszből lábunk elé zúduló és a csatornanyílás felé csobogó vizet.

Balra, pár méterre tőlem, valamivel feljebb, áll egy telefonfülke. Abszurdnak tűnik, hogy a vonal még élhet, és nekem csak a fekete műanyagot kell a fülemhez szorítanom, hogy hívjam a segélyhívó számokat és néhány gombnyomással véget vessek az egésznek – abszurd, mégis teszek pár lépést felfelé az emelkedőn.

Az üvegajtót számomra ismeretlen okból darabokra törték egy autóemelővel, amelyet aztán otthagytak az üvegcserepek között. A telefonkagyló mellett hever, a fémborítás sem akadályozta meg, hogy kitépjem a kék színű kábelből. Amikor még fiatalabb voltam és valamivel több képzelőerővel rendelkeztem, meg voltam róla győződve, hogy egy titkos kóddal vizet tudnék fakasztani a kagylóból. Álltam a telefonfülkében, a kagylót zuhanyrózsaként a fejem fölé tartva pötyögtem be a végtelen számkombinációkat, amíg egy

türelmetlen telefonáló dörömbölni nem kezdett és el nem kergetett. Hát, úgy látszik, a kód létezik, és valaki be is ütötte.

– Fel akarod hívni anyukádat? – behúdom a nyakam, ökölbe szorítom a kezem, körmeimet a tenyerembe mélyesztem, nehogy be találjak húzni egyet Ninának. Egy jobb horgot az összezúzott állkapcsába.

– Szellemes Nina, nagyon szellemes. Szó szerint. Buhaha.

E kísértethangokkal felé fordulok, kezeim remegő karmokként emelem a vállam fölé. Nina közönyös arccal bámul, kezeit a zsebébe mélyeszti, hogy tartást adjon magának, hogy elrejtse a vörös foltokat, vagy pusztán csak úgy, minden ok nélkül. Azonnal leengedem a karmokat és eltüntettem a borzalmas grimaszt az arcomról.

– Mehetünk végre? A körgyűrűt szeretnéd látni, vagy a vízvonalat?

Igyekszem unottnak hangzani, mintha csak turisták lennénk, akik kedvetlenül sétálgatnak egy művészvárosban, holott szívesebben heverésznének a medencénél.

– Menjünk a vízhez. Ahhoz úgyis lefelé kell menni.

Lassan lépkedünk a lefelé vezető ösvényen. Hátunkat megfeszítve próbálunk ellenállni a nehézségi erőnek és megakadályozni, hogy túlságosan felgyorsuljunk. Az út közepén is mehetnénk, de a régi beidegződések miatt tartózkodunk az efféle könnyelműségtől. Úgyis mindegy, minek idéetlenkedni? Ráadásul így egyik oldalról véd minket a házak homlokzata.

Elhaladunk a zöld kerítéssel körbevett üzemtelep és a magas fűvel benőtt fehér raktárak előtt. Valaha csupa sürgés-forgás volt a környék, teherautókra pakoltak és rakodtak ki, gyakran már pirkadatkor, amikor egy-egy görbe este után félig betintázva másztunk fel a hegyoldalon. Sohasem tudtam meg, valójában mit is csinálnak.

Balra lakásokat látni, ablakaik mind be vannak deszkázva, az első emeleteken legalábbis. A bejárati csarnok üvegajtáját ripityára törték, ezúttal egy közlekedési táblával, amelyet beton talapzatával együtt egyenesen az útburkolatból téptek ki. A kerek stoptábla úgy kandikál ki az üvegcserepeken, mint egy kövér fickó vörös ábrázata, aki huncut tekintettel szemléli csínytevése eredményét. Az aranyozott névtábla összetörve hever a földön. A postaládák alatt tornyosuló újsághalmoktól és teli szemeteszsákoktól nem látni a liftet.

Mindenhol ugyanaz a káosz. Mindenhol romok. Minden pozdorjává zúzva. Egy autó az oldalára borulva fekszik, a tengelyekről hiányzik a keréktálcák és az abroncsok, a kocsiajtó úgy lifeg, mint egy elgázolt madár összezsúrt szárnya.

A sarki patika van a legsiralmasabb állapotban. Mintha egy buldózer tarolta volna le a homlokzatot, fogazott lapátjával bekebelezve az egész berendezést. A zöld neonkereszt egy villanykábelén lóg, nyikorogva himbálózik a szélben. Nagy ívben kikerüljük a veszélyforrást. Biztos távolságból vesszük szemügyre az üzlet belsejét: a pultból, a fiókos szekrényekből és a laborból semmi sem maradt, egyenesen a hátsó konyhába látni. A megrepedt konyhablakon át látszódik a kert. Az előtérben a törmelék alól egy szőke lány kartonarca tekint ránk, hófehér mosolyával napolajat reklámoz.

Az áruháza előtti körforgalom növényzete teljesen elvadult. Virágtalan gazgazok verik fel az utcát. Mindezek közt a zászlórúd büszkén és megközelíthetetlenül feszít – a növények nem tudnak felkapaszkodni a csúszós fémre – legfelül a tartomány, ország és kontinens ronggyá szagott és kirojtosodott címei lengedeznek a szélben.

Az áruház előtt bevásárlókocsikból álló barikád torlaszolja el az utat, csupa vas- és kerékhalom. A reklámtáblák neoncsövei tokukból kiszakadva úgy himbálóznak, mintha utolsó idegszálukon himbálózó hosszúkás tejfogak lennének. Az éjszakai bolt falán – valószínűleg egy molotov-koktéltámadás emlékeként – fekete koromfoltok látszanak.

Nina meg én nem szólnak semmit. Türtőztetjük magunkat. Mert beszélni akarunk, felhőrdülni a hitetlenkedéstől, mutatjuk egymásnak az elénk táruló pusztítást, de hallgatunk, mert félünk a kérdésektől, és még jobban félünk a válaszoktól.

Az egész város ilyen állapotban van?

Minket miért hagytak békén?

Egyszerűen megfledkeztek rólunk?

Némán sétálunk végig a rotundán, ügyelve, nehogy a növényekre lépjünk. Meg is állhatnánk a vashegy előtt, hogy lássuk, be tudunk-e jutni az áruházbá, de mégse tesszük. A vasbarikád nem torlasz, hanem üzenet: itt már semmit sem találsz. Különben is, az összeomló bevásárló kocsik zörgése elviselhetetlen volna. Akaratlanul is arra a társasjátékra gondolok, amelyet régen a konyhában játszottunk, mikor még négyen voltunk. Fakockákból tornyot építettünk, majd egymás után mindenki kihúzott egy elemet az alapból és a torony tetejére helyezte, amíg meg nem ingott és össze nem omlott az egész. Babilóni építmény. Létezik olyan módszer, amellyel megakadályozhatjuk az összeomlást? Hogy minden elemet óvatosan egymásra helyezve a plafonig építkes-zünk? Mindenki nyer, csak maga a játék veszít. Furcsa, hogy akkor az embert még minduntalan ilyesfajta remények éltették. Talán nem kellett volna közben annyi pálinkát innunk.

Némán haladunk el az éjjel-nappali bolt kiégett épülete előtt. Az ajtó félig kiszakadt tokjából, bent valaki egy egész konténernyi üveget borított ki. A szendvicsüzlet előtti járda tele van üvegszilánkokkal, a falak piszkossárga majonézpacáktól mocskosak, itt-ott még tenyérnyomok is látszanak bennük.

Kérdés nélkül, gépiesen, a nehézségi erőnek engedelmeskedve indulunk meg a főutcán, amely egyenesen a völgybe, az óvárosba vezet, fokozatosan sétáló utcává szélesedve, ahol mindkét oldalt luxusüzletek szegélyezik. Ezek valószínűleg már nincsenek meg, kifosztották őket vagy víz alá kerültek. Esetleg mindkettő.

MOLNÁR GABRIELLA FORDÍTÁSA

MARÍA JOÁNU

A celofán

Esténként úgy beszélgetünk a papával, hogy mind a ketten be vagyunk tekerve celofánba.

Mikor a mama elalszik, kinyitom a vendégszobában a ruhásszekrény ajtaját. Megmutogatom neki az új játékaimat, az új távirányítós traktoromat meg a mackómat, amelyik le tudja írni azt, hogy „grandson”, a papa meg telelehel a celofánt, szíveket rajzol rá nekem az orrával. Oda is mennék, hogy megpusziljam, mint az eszkimók, de nem ferek hozzá, és a celofánon hamar eltűnnek a rajzok, nincs rajta elég hely többre. Úgy áll ott becelofánozva, mint a Tutanhamon múmiája, mozdulatlanul a szarkofágban. A láda jut eszembe róla, amibe a halottakat teszik. – Az élők nem szívelhetik a halottakat – ezt a nagymamám mondta. Az élők félnek a halottaktól, és azért zárják őket ládába, nehogy fölébredjenek, és bosszúból visszajöjjenek, mint a kísértetek! Ezt meg én mondom.

... / A mama nem beszél sokat / kiégettem a szőnyeget az öngyújtóddal / Ne haragudj, papa / Nincs meleged itt bent? / Miért nem beszélsz? / Engem is be tudsz tekerni a DIY áruházás fóliába? / Szeretlek, papa! / Képzeld, a mama ma azt mondta nekem, hogy húzz el! / Igen. Jó leszek / Igen. Megígérem! / Szállj le rólam! ezt mondta / Én is, papa... / Éhes vagy? Csirke van / Jó éjszakát. ... / Majd holnap is mondasz valamit? / Nekem nincsenek barátaim. Neked? / ...

Elég sokáig ott vagyok vele a szekrényben. Simogatom a celofánon keresztül. Biztos érzi, mikor hozzáérek. Vízcseppeket látok a celofánon. Talán izzad örömeiben. Ha én sem lennék, biztos unatkozna itt a sötétben. Azt mondja, még hallja a kerek hangját.

Br

De erről nem szabad beszélnem.

Meg kell mondanom a mamának, hogy a papa nem ment el, hogy esténként kár sírni neki, meg velem kiabálni, mert a papa még itthon van, velünk, meg hogy én beszélgetek vele, és ha kérdezek tőle valamit, akkor mindig válaszol. Annyira szeretném a mamának megmondani, hogy a papa azt mondta, millió csillag van az égen, meg hogy ha akarok, még űrhajós is lehetek (*nem baj, hogy rövidlátó vagyok*), meg hogy nem kell másokra hallgatnom, mert akkor egyszerűen az leszek, amit ők akarnak, meg hogy a faszikám azt sok mindenre mondják, jót is jelent, és ha megnézem, a szótárban még az is benne van, hogy „(elismerő) megszólításképpen, baver, barátom értelemben”. Azt is meg szeretném még mondani a mamának, hogy tényleg elismerésre méltó valami, hogy én celofánba csomagolva megtaláltam a papát a szekrényben, mert ha én nem lennék, akkor már régen éhen halt volna, szomjan halt volna, belepusztult volna a magányba, megették volna a molyok, meg a mindenféle mikroorganizmusok.

Tegnap este órákon keresztül beszélgettünk a papával. Megkérdeztem, ne vegyem-e le róla a celofánt, mert akkor könnyebben tudna mozogni. Nem válaszolt.

Ma reggel kint találtam a papát, bele volt dobva a nagy konténerbe, amire az van ráírva, hogy SKIP. Még be volt csomagolva a celofánba, kilógott az egyik keze.

Kiabáltam, hogy – Áááááááááááááááá – aztán hangosan sírni kezdtem. A mama erővel elrángatott onnan.

– Egy öltöny, hogy a fene egy meg! Egy öltöny!... mondta, és bezárkózott a végébe.

PÁVAI PATAK MÁRTA FORDÍTÁSA

HASSAN PREISLER

A barna ember terhe

May erős kézzel tart a táncparketten, és azt akarom, hogy soha ne engedjen el többé, megbotlok, May erősen tart, aztán végigbiciklizünk a Godthåbsvejen, és van remény, mert May a gyermekkor utcájából való, fekete a haja és barna a szeme, este ülünk az asztalnál, teát iszunk, én azt kérdelem, „tudod...?”, ő pedig ezt: „ismered...?”, és mindketten azt feleljük, „igen!”, May eltűnik egy vastag réteg szemérem-takaró alatt és elalszik, én sokáig nem tudok elaludni, másnap ő már nincs sehol, a nap besüt az ablakon, körülnézek, piszkos bugyik és melltartók a földön, a székeken és egy kinyitott szárítón ruhák és nadrágok, mindenfelé össze nem illő cipők és harisnyák hevernek, és az öreg konyhában a toronymagas mosatlan edényen leragadt ételmaradék, a hűtőszekrényben felpöndörödött szélű plasztiksonka és kőkemény plasztiksajt, egy negyed csomag csontszáraz pirítani való kenyér, én meg tátott szájjal állok, belátni a manduláig, tetőtől talpig csupa ökológia és magas rosttartalom létemre csak annyit tudok mondani „ez a nő fantasztikus”, hozom a computerem, és beköltözöm a lakásába a bőröndömmel, táskáimmal, dobozaimmal, könyveimmel, térképeimmel és bútoraimmal, és minden dobozzal, amelyet kiürítek, és minden széssel, amelyet beállítok, birtokba veszem a lakást és Mayt, és minden alkalommal, amikor levelet kapok az új címemre, úgy érzem, hogy a lakás és May birtokba vett engem, és minden alkalommal, amikor úgy érzem, hogy ez a birtoklás felfal, megijedek, és minden alkalommal, amikor megijedek, egyre hangosabban kiabálok, egyre hangosabban és dühösebben, és egy-egy tányért vagy poharat hozzávágok a vidám konyhakökhöz. May süteményt, kiflicskéket és kekszet süt, én takarítok, ő mindent kihajít, én gyűjtögetek, ő pazarol, én spórolok, ő páros vacsorákra akar járni, én sörözni akarok a haverokkal, ő házasodni akar, én gyereket akarok, különbségeink ragyognak mint a kristály, hasonlóságaink elhalványulnak, mint a rosszul elmosott pohár, távolodunk egymástól, csalódottak vagyunk, megkeseredünk, megkeményítjük magunkat, és ellenségekké válunk, odadobjuk a kesztyűinket és nekimegyünk egymásnak, pokolian fáj, időnként törekény fegyverszünetet tartunk, mint például amikor Mohamed, az apósom szívinfarktust kapott, vagy az esküvőnkön, vagy amikor Sonia megszületett, és amikor vége a békének, és újra kitör a háború, nem akarok beszélni, és May haragszik rám, én pedig azt gondolom, hogy régen, ha egy férfi és egy nő összeházasodott, a nő egy csomó új ismerőssel tudott beszélgetni, a férfi meg egy csomó új ismerősnek mesélhette a rossz vicceit, és arra gondolok, hogy Dániában már nincs többé nagycsalád, kivéve a bevándorlókat és a Mærsket, és arra gondolok, hogy apám és anyám családja is nagycsalád volt, míg a mi kis családunk rettentően sebezhető egység.

Már régóta laktam a Közel-Keleten, amikor felfedeztem, hogy szépek a nők, és azóta nem is látok semmi mást, fiatalabb koromban azzal bizonyítottam a dánságomat, hogy csak fehérbőrű, kékszemű, szőke nőket szerettem, és mindig hangoztattam, hogy jobban szeretem a fehéreket, Lotte volt az első csodálatos szőke, melázó tekintetű, egy iskolai ünnepségen csókoltam meg zálogosdi közben, szép volt a szája fehér arca közepén, melyet szőke apródfrizura keretezett, az első kedvesem Christina volt, Christina havonta egyszer fodrászhoz járt, és rövid hajába újabb és újabb árnyalatú szőke csíkokat festetett, aztán jött Sofie, Signe, Dorte, Ann, Ane,

Trine, Lene, Julie és Maise, csak úgy csillogott szőke vagy sötétszőke hajuk, ragyogott kék, zöld és világosbarna szemük, a bőrük tejfehéren derengett, kéz a kézben sétáltunk, kértem, vegyék le a kalapjukat és vegyenek fel nap-szemüveget és kerüljék a napot, és szétkürtöltem az egész világnak, hogy „barátnóm van, és fehér!” Na és aztán jött Eva! Evát az ég küldte, és felért 72 szűzzel, színültig tej volt és méz, tiszta és közvetlen, és csupa bizalom, tökéletesen kiegészítettük egymást, aztán elmentünk Athénba, hajókáztunk szigettől szigetig, aztán elmentünk Bangkokba és hajókáztunk szigettől szigetig, aztán elmentünk Párizsba, és láttuk Bjarnét nyerni a Tour de France-on, az új év kezdetét a La Coupole-ban ünnepeltük, aztán Milanóban a Piazza Duómón, Koppenhágában a Trianglen téren és a Langebro hídon, páros vacsorákra jártunk Nielsszel és Katrine-nel, Camillával és Christiannal, Prebennel és Charlottal, megkaptam, amit akartam, úgy éreztem, bent vagyok a melegben, a helyemen vagyok, van pénzem is, és Eva kibontakozott, kitérte a szárnyait és elrepült, fenn szállt a hihetetlenül magas, kék égen, ott repült Eva, Sofie, Sine, Dorte, Ann, Ane, Trine, Lene, Julie és Maise, én meg csapkodok a kezemmel, egy helyben ugrálok, próbálkozom, de nincs hozzá tehetségem, ők berepülnek a *The Moose is Loose*-ba, kézenfogják Petert, Carstent, Jakobot, Jant és Larst, csókolóznak velük, hagyják, hogy megfogják a mellüket, nekem azt mondják, „szeretünk, Hassan, de nagyon távoli, zárkózott és indulatos vagy”, és igazuk van.

A reggeli áhítaton a szép Tina a 2.g-ból mosolyt küldött felém, és nem volt még egy Hassan a gimnáziumban, és nem volt még egy Hassan az egész világon sem, szabad voltam, az öltözködésem szemet szűrt a külvárosban, de teljesen rendben volt Koppenhága belvárosában, cowboy csizmában, lyukas farmernadrágban, trikóban, mintás pulcsikban és bomberdzsekiben jártam, a hajam a hátam közepéig ért, és rengeteget izzadtam abban az évben, ezért karba tett kézzel jártam, nehogy észrevegyék a ruhámon az izzadságfoltokat, márpedig ezt könnyen összetévesztik az arroganciával, ami nekem tetszett, és feltett lábbal, szám sarkában Camel cigarettával ültem az asztalnál, és rajtam kívül senki sem tudta, hogy a belső és a külső Hassan között hatalmas távolság tátong, az járt a fejemben, hogy „ma este megcsókolom Tinát a bokor mögött és benyúlok Robe di Kappa-blúzába”, és holnap, amikor végigmegyek az ebédlőn mindenki felsőhajt majd: „Hassan!”.

KERTÉSZ JUDIT FORDÍTÁSA

Szobalények

Crime Passionel (részlet)

A tó egy zöldellő park közepén terült el. A vizet fák szegélyezték, és két híd kötötte össze a park egyik felét a másikkal. A víz partján guggoltam, a két híd között. Egyedül voltam. A harmat hidege felkúszott a lábam szárán. Magamat láttam – olajfolt a vízen. A szél az államra fújta az arccsontomat, a szemöldököm eltűnt az orrom fehérségében. Az orcáimból napszitta almák lettek. A külvilág hatásaitól az alma feszes bőre védi a gyümölcshúst és a házat, a szívet. Ha az alma túl sokáig áll a napon, megrohad. Annak ellenére, hogy a rohadt almára terelődtek a gondolataim – a rohadt alma bőre szinte leválik a húsról, helyenként teljesen el is ereszti azt, így be lehet látni a belsejébe. A bőr vékony, halott és petyhüdt, így könnyedén bele lehet szűrni a meglágyult húsba. A hús sárgás-fehér színe koromfeketétvé sötétül, és az oxidáció hatására bűzölni kezd. Először megduzzad. A gyümölcs kikerekedik, megbarnul, majd egyre színesebbé és szagosabbá válik. De aztán összetöpped. Megfonnyad. Egyre inkább a mélyére látni. A körvonalai beesnek, így az alma penészes közepe alkotja majd az új körvonalat. És ez így megy, egészen addig, míg végül semmi sem marad belőle. Ha az ember elég ideig vár a halálra, a szív magától megmutatkozik –, összefutott a nyál a számban. De nem adtam át magam ennek az érzésnek.

Körmeimet mélyen a karomba vájtam. A tó feneketlennek tűnt. A végtelen mélység tovább terjeszkedett. Vajon úsznak benne halak? Felriadtam. A szembogaram valami érthetlent sziszegett. Az államat a mellkasomnak feszítettem, és a szempilláimon át végignéztam a vízen. Egy kövér kacsza úszott felém, az arcomat hullámok barázdálták. A növekvő hullámok a szemöldökömbe akaszkodtak, majd komótosan gördültek lefelé. A kacsza erőteljes csapásokkal úszott felém. Még mélyebbre fúrtam a körmeimet a bőrömbe és elvigyortam. Először a bőr, majd a hús, aztán a csont.

A fejem közben almából körtévé alakult, szinte észrevétlenül. Újabb hullámok. A kövér kacsza már egészen közel ért, hamarosan lábujjaival megérintheti az arcomat, és belém mélyesztheti az úszóhártyáit. Hullámok. Résnyre zárt szemmemmel még mindig a vizet néztem, tekintetemet lefelé irányítva a víz felszínét pásztáztam. Az állat vérszomjas kacagásban tört ki, csőrét kövéren domborodó mellkasának feszítette, amin megcsillant a hár és a tollazat, majd kitérte a pofáját. Feltárltak a szemfogai: túhegyesek voltak, mint a jégcsapok. Kristálytisztán váltak el a barna nyelvtől, amely nyálkás tengeri rájaként úszott körbe a pofájában. Hullámok. Reszketett az ajkam. A hátam mögül hallottam a park zajait: ahogy az emberek leszálltak a biciklijükről és a táskáikat kinyitották és

becsukták. A kutyák felkapták a fejüket, hirtelen a hátsó lábukra álltak, és hatalmas dobokat kezdtek püfölni. Egy dobpergés. Még egy dobpergés, most már közelebből. A fák susogása, a biciklik metsző hangja – rengett a park. Visszamorgtam. A kacsza közeledett, egyre közelebb úszott hozzám. A mellő úszóhártyái már majdnem elérték a homlokomat. Még néhány csapás, még néhány centiméter. A torkomban szárazon dobogott a szívem.

Aztán a kacsza beúszott a fejembe. Elvesztem. A kacsza úszóhártyáival az orromba csapott, ami minden levegőt kipréselt a tüdőmből. A kutyák ugattak és az üstdobokat verték. Valaki felsikoltott. A fejemet elöntötte a víz, a hullámokon fehér tarajok keletkeztek és a halántékomat csapdosták. A veszély mindig megszűröl leleselkedik. Innentől minden gyorsan történt. A tenger körbenyaldosott, a vad, koromfekete habok beborították az orcáimat, szememet, államat, és bőrszerű örvénnyé változtatták az arcomat. A park felől hallatszó tompa dobpergéseket mégis érzékeltem. A kutyák döngették a dobokat. Transzba estem. A kacsza a hátsó úszóhártyáin állt, vicsorított, és pofájával a tó vizét meregette. A víz magasra fröccsent és jégesőként kopogva hullt alá. Aztán a kacsza egyesével húzogatta ki a tollait a bőréből. „Forró! Vér! Forróvérű!”, rikácsolta. És csak húzta, húzta egyiket a másik után, míg csak meg nem telt a tó a tollaival, és kopasz kacsabőrét vörös foltok nem borították. A tollak mindenféle színben pompáztak, amit csak el lehet képzelni. A nap alulról világította meg őket, az égbolt lilává és vörössé vált.

Még fel sem ocsúdtam, mikor a vízbe markoltam. Vörös körmeim a csupasz kacsahúsba vájódtak. A hasánál fogva sikerült megragadnom. A bőr viszapondörögdött és összegyűrődött az ujjaim között. A belseje puha és nyálkás volt. Megnyaltam az ajkam, a dobok megint felerősödtek. Hirtelen tökéletesen tisztán láttam az arcomat a tarajos hullámok között, és a vérző kacsát nagy lendülettel kihúztam a vízből. Végigtekintettem a tavon. A bal oldali híd kőlépcsőjén egy biciklis próbált meg óvatosan lejönni, de helyette átbucskázott a biciklijén, le a hídról. Aztán csend lett.

Szürke tóvíz, semmi sem történt. Hátat fordítottam és a parkot és az eget néztem. Néhány felhő nagy sebességgel távolodott tőlem. A hullámok eltűntek. Sodrás nélküli szélcsend. A víz céltalanul csobogott ide-oda. A pórázra kötött kutyák ismét négy lábon jártak, az emberek ismét a biciklijükön ültek. Az előbbi nyugtalanságtól kipirulva a nyakamba vettem a táskám, és a kacsát óvatosan a kabátzsebembe csúsztattam. Átpillantottam a tó túloldalára, aztán még egy kicsit a nap irányába, majd a hosszú, végtelen hosszú, kagylótörmelékes úton elindultam az iskolába.

MÁTHÉ VERONIKA FORDÍTÁSA

Yael PIEREN

Gólyacsípés

HÉT

A bátyám ugyanabban a városban él, ahol én. Már két éve, hogy nem láttam. Még több idő telt el azóta, hogy az az ember volt, akire emlékszem, amikor felfordítom az ablakpárkányomon álló hógömböt.

Egyikünk sem vérszerinti gyereke az apáknak. A férfiről, aki nemzett minket, anyám sose beszél. Úgy sejtem, nem azért, mert haragot táplál

vele szemben. Inkább az a gondolat fojtja belé a szót, hogy másképp is leélhette volna az életét.

A bátyámnak fiatal felnőttként kezdett el fokozatosan, egyre gyorsabban kicsúszni kezéből a világ, ami részvételt és egészséget követelt meg tőle. Anyákkal ellentétben ő nem könnyekkel küzdött a kétségbeesés ellen. Inkább mintha megkövült volna, az idő foglya lett, még mielőtt

állapota olyan mértékben tudatosult volna benne, hogy már csak haragot volt képes érezni minden iránt.

Amikor a klinikán feküdt, csak egyetlen egyszer látogattam meg, pár héttel azelőtt, hogy új lakásba költöztem. Utána nem vettem tudomást anyám hívásairól, kitöröltem az üzeneteit, amiben azt kérte, támogassam őket. Gyerekkorom díszleteiből a bátyám volt az első, amit magam mögött hagytam. Most, hogy beszélek róla, újra előveszem. Vonz a gondolat, hogy ezentúl mindig ott legyek neki, még mielőtt végleg elzárkózom ettől a lehetőségtől, és soha többet nem térek vissza az életébe.

Amikor a bátyám megszületett, a tarkóján volt egy gólyacsipés. Apám lefényképezte a hasán alvó újszülöttet, még mielőtt a születési jegy elhalványult volna. A kép bizonyára még ma is ott lóg a lakásunk folyosójának falán, a ruhásszekrény mellett.

Sok látogató nem is vette észre: alighogy beléptek az ajtón, dzsekkijüket és sáljukat a hegyes fogasokra dobták, és ezzel el is takarták a képet. Valószínűleg nem is igen értették volna, miért lát az apám és a bátyám a képben annyi gyengédséget, kölcsönös rokonszenvük magyarázatát, amiben én nem osztottam velük.

Az ilyen foltoknak nevük is van. A mese alapján, amit a kisgyerekeknek szoktak mondani az érkezésükről, gólyacsipésnek nevezik. A szülésznő mesélte annak idején aggódó apámnak, aki azt hitte, hogy beteg az újszülött, és magához szorította, nem adta ki a kezéből. De az tetszett neki, amit a szülésznő mondott. Volt valami igaz ebben a pirosas foltban. Mint egy ajándék, egy meglepetés feküdt a gyerek a mellkasán. Ez az érzés nem ismétlődött meg az én születésemkor.

Ő kívánta, hogy legyek. Így mondta, amikor egyszer rákérdeztem. Feküdt az anyámmal az ágyban, köztük az alvó kisfiú. Ő mondta ki először: szeretnék egy testvért a kicsinek.

A bátyámat és engem ugyanaz az ember nemzett. Nem kérdeztük, hogy ez hogyan alakult így, inkább mindketten megalkottuk a saját külön magyarázatunkat. Csak ritkán beszéltünk erről. Úgyis mindig összevitakoztunk rajta.

Pár éven keresztül minden húsvétkor találkoztam a vérszerinti apámmal, persze az anyám tudta nélkül. Magas, széles vállú férfi volt, állandóan idegesítően rikító ruhákban járt. A keresztnévén szólítottam.

Ez a kis idő előcsalta belőlem az érzést, hogy valamit elmulasztottam azáltal, hogy nem volt velünk. Lány természetű, nagylelkű és udvarias volt az

embertársaival. Gondolatban még ma is kiszínezek képzelt emléképeket, amiket úgy őrizgetek magamban, mintha valóban megtörténtek volna, és ezáltal mindennél értékesebbek számomra.

Könyveket olvastam arról a kultúrköréről, amiből származik, megpróbáltam megtanulni az anyanyelvét, hogy közelebb kerüljek hozzá. Csak ritkán hívott vissza, ha üzenetet hagytam az üzenetrögzítőjén. Nem értettem, miért változik érdeklődése állandóan elutasításba és viszont.

(...)

Amikor elköltöztem a szüleimtől, szinte mindenemet náluk hagytam. Anyám vásárolta a nagy könyvespolcomat. Az előző bérlő elárvult ágyában aludtam, amit ő két emberre már kicsinek talált. A régi matracot kitettük lomtalanításkor, és gondosan választottunk egy újat. Az anyám vásárolt nekem ágyneműt és függönyt. Az apám apró csomagokat rakott a küszöbömre, benne zsebkendő, szappan és fogkefe. A bátyámmal hangosan átkozódva felcipeltek az ebédlőasztalt a harmadikra a konyhámba.

Az anyámmal képeket akasztottunk a falra, és folyton egyenesbe állítottuk őket, míg meg nem kérdeztem, hogy nem a ház falai ferdék-e, és azért látszanak mindig ferdének a képek, és nem a kézügyességünkön múlik.

A falat fotókkal raktam tele. Gondosan elrendeztem őket a képek körül. Egyik elkapott pillanat sem mutatta hízolgőn jó színben az arcomat; üveges szemmel meredtem a kamerába, önfeledten táncoltam idegenek izzadt karjai és egymásba gabalyodott lábai között, nyomatékosan kimutattam a fogsoromat, mélyen aludtam egy idegen díványon, miközben körülöttem még mindenki ünnepelt.

Másokat mindig nyugodt pillanatukban kaptak le, elgondolkodó arccal, vagy egyszerűen csak minden gondolat nélkül, mintha ott sem lennének. Kócosan, hunyorítva. A szép ruhák egyre szerencsétlenebbül csúsztak félre minden üres pohárral, ahogy az előre adott keretek is kissé szétcsúsztak.

Ezek az elkapott fotók úgy meséltek az együtt töltött időnkéről, ahogy emlékezni akartunk rá: pillanatok, amelyek köré odaképzeltük a többi.

Szerény fizetésemből vásároltam a Brockenstube-ban pár régi lámpát, és gondosan kivilágítottam a lakást. Tökéletes otthon volt, amit én építettem fel mindazokkal együtt, akikkel megosztottam az életemet.

GYÓRY HANNA FORDÍTÁSA

HILDE ØSTBY

A vágyakozás enciklopédiája

A

Alighieri

Valóban ilyen volt Beatrice első találkozása Dantéval? Valóban elállt a lélegzete, zavartan, szinte tébolyodottan viselkedett, úgy érezte, mintha már régóta ismerné őt, úgy érezte, hogy vele nekivágna meghódítani az egész világot, s úgy szédült, mintha túl sok fehérbort ivott volna ebédhez? (Akkoriban a gyerekek is ihattak bort, bár többnyire felvizezve.)

Dante Alighieri mindössze kilencéves volt, amikor először találkozott Beatricével, és ő, az akkor nyolcéves Beatrice Portinari azonnal, abban a pillanatban beleszeretett, amikor meglátta egy szeles és nem különösebben szép napon a firenzei dóm előtt 1274-ben. Az ég tompakék volt, fáradt gomolyfelhők rohantak sietősen nyugat felé és a nap vakítón tűzött.

Beatrice a naplójában leírja, hogy Dante láttán úgy érezte, élmeyegni kezd, egyszerre szeretne sírni és nevetni, hogy az első találkozásuk után kiült arcára az a bizonyos Együgyű Mosoly, amelyet gyakran rejtélyesnek vélnek a tudatlan férfiak, akik nincsenek tisztában a női fiziognómiával, igen, ez az a mosoly, amit a híres Mona Lisa esetében titokzatosként értelmeznek.

Attól a pillanattól kezdve, hogy meglátta Dantét, Beatrice azért küzdött, hogy felhívja magára a figyelmét. Végtelen verseket írkált hozzá, majd a könnyeivel viaskodva apró darabokra tépte őket, leveleket írt, amelyeket néha elküldött, néha nem – s amelyek minden esetben megválaszolatlanok

maradtak –, és elküldte a szobalányt, hogy lesse meg, ott van-e a fiú a vásártéren, vagy talán a dómban, ahol az ifjú hölgyek és urak pillantásokat, leveleket, s néha a sekrestyében lopott csókokat váltottak.

Beatrice kétségtelenül maradandó benyomást tett Dantéra, mert feltűnik a költő legismertebb művében, a *La Divina Commediában*, ugyanott beszél róla, ahol a Szűzanyáról és Istenről. De akkor már késő volt. Beatrice már régen, tizennyolc évvel azelőtt, hogy Dante elkezdte a *Színjátékot*, belehalt a szerelmi bánatba, pontosabban, belehalt az érintetlenség kegyetlen fizikai következményeibe, abba, hogy a férfi, aki után sóvárgott, nem vette el a szüzességét. És egy olyan nő, mint ő – az elit társadalmi osztályhoz tartozott, a környezete elkényeztette, a nehéz munkától óvták – ráért minden percét azzal tölteni, hogy egy olyan férfi után sóvárogjon, mint Dante, aki mindent összevetve fittyet hányt arra, hogy a lány szerelmes belé, hogy az első találkozásuk óta szereti.

Dante egész egyszerűen figyelmen kívül hagyta Beatricét, és mást vett feleségül, házassága a saját családja és egy másik, hasonlóan tehető család megállapodásának eredménye volt, akkoriban így kötöttek a házasságok Itáliában. De nyilvánvaló, hogy ettől ez még nem kevésbé megbocsáthatatlan. A megállapodásokat fel lehet rúgni. A szerkesztő úgy véli, hogy Dante Alighieri abban a kórban szenvedett, amely igen sok férfit sújt, és ez a kór az Absztrakció; az orvosi irodalom ezt a betegséget „Dante-szindróma” néven emlegeti (nincs orvosiilag igazolt gyógy módja, kizárólag alternatív és feltételezéseken alapuló

kezelési módszerek léteznek, melyek ésszerűtlenül magas költségeiről jobb nem beszélni): Dante ugyanis nem merészelte az ujjait (a mutató- és középső ujjra gondolok) rendesen beledugni Beatrice vaginájába, nem merte megnyalni Beatrice mellbimbóit, és nem merte Beatrice fenékdombjai közé helyezni a merevedését, attól való félelmében, hogy a lány valóságossá válik. Attól tartott, hogy a lány szellenteni fog, hogy a nyögdecselése esetleg kellemetlen, hogy beveszi Dante költőpéniszét a szájába, meglepődve felnéz rá, aztán kiköpi, és azt mondja: „de hát ez olyan kicsi!”. Dante azt akarta, hogy Beatrice maradjon absztrakt és elméleti; a távolból akarta őt szeretni, tisztán és szépen, nedves testnyílások, lehunytt szemek és élvezkedő nyögések nélkül. Testszörzet és verejték nélkül. Nehogy az egyik melle nagyobb legyen a másiknál.

A szép Beatrice Dante kegyeiért folytatott harca már akkor elveszett, amikor még el sem kezdődött, leginkább a férfi kegyetlen gyávasága miatt, s ezt a gyávaságot a lány megértette, megbocsátotta, sőt, néha még szerette is érte, mert ő minden hibájával együtt szerette a férfit. Miután heteken keresztül olyan hevesen és sűrűn maszturbált, hogy az ujjai kisebesedtek (orvosilag ez életveszélyes jellegű maszturbációnak tekinthető), végül a folyadékhiány és alultápláltság huszonöt évesen a halálát okozta.

«Nel mezzo del cammin di nostra vita / mi ritrovi per una selva oscura / ché la diritta via era smarrita.» / (Az emberélet útjának felén egy nagy sötétlő erdőbe jutottam, mivel az igaz utat nem lelém. – Babits Mihály fordítása)

Így kezdődik a *La Divina Commedia*, az *Isteni színjáték*, a mű, melyben Dante leírja a Pokolban, a Purgatóriumban és a Paradicsomban tett utazását. Amikor az út elkezdődik, Dante élete derekán jár, és hirtelen egy sötét erdőben találja magát, nem leli a kivezető utat, de ez egyáltalán nem meglepő: elmenekült a Szerelemtől, és ezért szigorú büntetés jár, ugyanolyan szigorú büntetés, mint a többi, hazugsághoz és gyávasághoz kapcsolódó bűnért. Hát ettől kit ne zavarodna össze?

Az a nap, amikor Dante találkozott Beatricével, a kétségek erdejébe üzte őt, navigációs eszközök nélkül. S később, sokkal később, kénytelen volt beismerni, hogy az idő kettévált: létezik Beatrice előtti és Beatrice utáni idő. Az *Isteni színjáték*ban leírja utazását a Pokoltól a Paradicsomig, ámde ez a Paradicsom – a szerkesztő meg van győződve erről – valójában Beatrice karjai között rejlik és nem, mint Dante írja, az Istennel való találkozásban. A mennyország idelelt van, a földön. A mennyország az, ha megtaláljuk a szerelmet. Valahol legbelül ezt Dante is tudta, és Isten meg az angyalok csak azért vonulnak fel az *Isteni színjáték* végén, hogy biztosítsák Dantét afelől, hogy Beatrice iránt érzett szerelme valóságos és jó. Valójában nem Istenre volt szüksége, de Dante, mint ezt már leszögeztük, gyáva volt és nem mert a Paradicsomban egyedül kiállni, kézen fogva Beatricét, hogy kinyilatkoztassa: Isten lényegtelen, de a szerelem nem az és nem is lesz soha.

PAP VERA-ÁGNES FORDÍTÁSA

PAULIINA RAUHALA

Égi dal

Ez egy olyan éjszaka volt, amelynek nem adatott túl sok alvás. Otso már fél kettőkor odajött, és apró lábával vágkálta Aleksit, ahogy mindig. Lumikukka hajnali négykor frissen állt a kiságyában, és mondta a magát. Vilja a karjára vette a picit, de nem telt el pár másodperc, és Aava már rémálmod látott Góliátról, és a lábunkhoz mászott biztonságba. Mire végre minden gyerek aludt, az ágy tele volt szuszogó batyukkal és szanaszét heverő, betűknek látszó végtagokkal: Vilja lágyan ívelő C, benne Lumikukka széles X, Otso élesen kanyarodó S, Aava laza szárú K. Aleksis belefáradt az N-pózba, fogta a takarót meg a párnát, és lement az alsó szintre a szófára, hogy kinyújthassa a lábát és megfordulhasson.

Nem tudott újra elaludni. A vállá és az ülőizmai a szőfapárnák közé süppedtek, gerince a csípőjénél meghajlott. Az érdes anyag dörzsölte csupasz lábát, sarka bőrkeményedései és éles körömvégei beleakadtak a redőkbe. Egy családapának riadókészültségben, szakszerű felszerelésben kellett volna aludni mennie: jégeralsóban és teniszszokniban. Azonnal jött a büntetés, ha lábszára néha álmodozni mert arról, hogy szemben legyen felesége lábával. Hogy jöhetne ebbe a bolondokházába még egy baba virrasztani?

Fél hatkor Aleksis megfőzte a kávé és vágott két vastag karéjt a rozskenyérből, amelynek kisülését éjfél utánig várta. Vastagon megkente fehérpenészes sajttal és hideg-füstölt rénszarvasszeleteket tett rá. Beleugrott a mamuszba és vigyázott, ne csapja be az ajtót, amikor behozta a postaládából az újságot. Új hó esett. Az udvar mély álomban pihent a vastag pehelytakaró alatt. Szinte hallani lehetett a gyepek békés lélegzését, a bokrok elégedett moráját. Csak a hold és a csillagok virrasztottak a fekete égen, de szemük nyugodt és örökfényű volt. A fenyőágak csendesen ringatták ölükben a téli pólyákat. A fakezítés minden rúdjának csúcsán inycsiklandó, könnyű vattacukor. A postaládaállvány angyalköpenyt kapott. A lépcsőn sárgán pislikolt a lámpásban az előző esti gyertya. Még egy éjszaka, és itt a karácsony.

A tompa fáradtság csendes reggeli örömmé változott. A mobiltelefon rádiójának fülhallgatójában egyházi zene és Caccini Ave Mariája szólt. Aleksis meggyújtotta a tüzet a kemencében, töltött még egy bögre kávé és vett egy harmadik karéj kenyéret. A saját sült kenyérben az élet folyása és a fáradás öröme koncentráldódik. Anya rozskenyérreceptjénél nincs jobb. Már el

is olvasott minden hírt az újságban. Utajärviben szarvas futott egy autó elé. Ouluban a piactéri rendőrszoborra hatalmas karácsonyi sapkát varrtak. Egy néni elszökött a kórházból és a játékcarnokban találták meg. A karácsonyfa áruson az overálja alatt három gyapjúndrág is volt.

Karácsonyfa! Aleksinek csak most jutott eszébe, hogy karácsonyfanap van. Elhatározta, meglepi az egész szuszogó nemzetséget. Felveszi a síoverált és a szőrmekucsmát, felteszi a homlokklámpát, kapar egy üzenetet Viljának a konyhaasztalra, az öreg motorosszánhoz csatolja a szánt, és a szomszéd gazda szántója mentén saját kis erdőtelkére hajt, hogy kivágja azt a fenyőt, amit az őszi bogyzósdó kirándulásokon többször is kinézett magának. Egyenletes növesű, szép formájú, kecses, nem túl széles ágú. A termoszt és a fabőgrét is be kellett tenni, hiszen a benzin- és fenyőszagú erdőgazda nyilván kávézni fog a holdfényben a favágás tiszteletére, elszív egy magányos szivart és elgondolkodik: ilyen az élet, a tegnap és a holnap, ilyen az átvirrasztott éjszaka és a korai reggel, ilyen a csillagos ég és a hóborította erdő, ilyen a mokus játéka és a nyírfajd téli mendeke, ilyenek a szarvasnyomok és a nyúlbojgók.

Aleksis éppen kilépett, amikor a szokásos dübögés hallatszott a lépcsőn. Otso csúszott lefelé. Szánkázza és a lépcsőfokokat számolva. Tizenöt! Megin! Apu, mos ébrettem, legalább tizenkét métert aluttam, apu, még mindig élünk! Apu, hol vagy? Aleksis menthetetlenül elkésett. A felkapcsolt villany leleplezte. Nem hagyhatta Otsót egyedül ordibálni, nehogy felferjen mindenkit. Felsőhajtott, és Otsónak is megkent egy szendvicset útravalóul. Mikor az overált adta a fiúra, Kaisla lopakodott az előszobába. Hová mentek? Én is jövők!

A motorosszán már a harmadik próbálkozásra beindult. Aleksis meleg takaróba bugyolálta Otsót és Kaislát. Amikor az udvari útra kanyarodtak, Aleksis észrevette Aavát, aki sírva futott utánuk. Vájjatok! Énis akarok! A bejárati ajtó és Aava kabátja nyitva maradt, csak egy nyári kabátka. Na jó, kezdek elölről, morgott Aleksis, leállította a motort, és túl gyors léptekkel vitte a hóna alatt Aavát átöltözni. Apu, mér vagy mérges? Rosszul tetted, hogy itt akartál felejtetni engem!

Vilja jött le a lépcsőn Lumikukkával, huncutul nézett Aleksira, és a szája elé tette a kezét. Ne neves, mordult rá Aleksis, nincs itt semmi nevetnivaló. Vilja nem szólt egy szót sem, de Aleksis látta, hogy rázkódik a lány vállá, amint az előszobából a konyhába megy. Könnyű neked, te alhattál, kiálltotta Aleksis

utána. Bocsánat, felelte Vilja sértődötten, bocsánat, bocsánat és bocsánat, külön-külön minden óráért, vizsgálatul csak annyit, hogy hánytam, amikor felébredtem. Alekszi tudta, hogy fel kellett volna adnia, de kötötte az ebet a karóhoz. Felöltöztettem Lumikukkát is, hogy nyugodtan pihenhesse? Odakössem a gyerekülést a szán hátsó vázához?

A szánból énekeszó hallatszott. Ötöt ütött már az óra, fel gyerekek kakaszszóra. Alekszi próbálta bőgetni a motort és nyomta a gázt, de a hatások szármalmas volt. Rádiós fejhallgatót kellett volna venni, amit a bátyáim viccelve dicsértek a barkácskörben. A fenyőfa azért szerencsére a helyén volt. Más már nem is hiányzott volna ezen a reggelen, mint hogy valaki ellopja. Fűrészelhetem én is, kérdezte Otso reménykedve, de Alekszi megtiltotta, nem törődve azzal, hogy a fiú ajka remegni kezdett. Villámgyorsan elfűrészelte a fenyőt a tövénél, lerázta róla a havat és a földre terített ponyvadarabba tekerte. Mivel a betolakodók elfoglalták a szánt, a fát a szánhoz kötve kellett vontatni. Mivel az ágyat megszállták, a szófán kellett aludni, vagy nem aludni. Ez még mindig bosszantotta.

Hoztál magaddal kávé, apu, mi megvárunk, mondta óvatosan Aava, és nyújtotta a termoszt. Alekszi már hazafelé fordította az egész karavánt, és csak az utolsó pillanatban sikerült visszafognia magát, nehogy ráripakodjon a gyerekekre. De azért leállította a motort, visszafordult a nyeregben és elvette a palackot. A fabögre otthon maradt, de a kávé inycsiklandóan gőzölgött a termoszban. Az összes gyerek csendben nézte Alekszit. Hát itt vagyunk, akár

akartad, akár nem, üzenték a sötét szemek a nagy kapucnik alól. A holdfény világos foltokat rajzolt arcukra. Alekszi nem tudta, hová nézzen.

Apu, egész úton a holdat néztem, szólalt meg végül Otso. Egész idő alatt követett minket, én láttam. Apu, mér követ minket a hold?

Alekszi gondolkodott egy kicsit és lehajtotta a fejét. A hold azokat követi, akik nagyon fontosak, mondta halkán. Összeszorult a torka, pedig Otso arcáról széles mosoly sugárzott.

Megbocsájtjátok apunak, hogy olyan mérges és barátságtalan volt?

Megbocsájtjuk, Jézus nevében és vére által, zümmögte a gyerekek vegyeskara.

Apu, olyan jó itt az erdőben, olyan, mintha cukorka esne az égből, hirdette Otso nagy hangon. Mindenki nevetett. Gumicukor és medvecukor, pontosította Kaisla cuppogva. És nyalóka és csokirudacsák, tette hozzá Aava, hátravetette a fejét és száját cukorkafogó csapdává tátotta. És zselécukorka, fűzte hozzá Alekszi, és a hold felé nyújtogatta a nyelvét.

Otthon Vilja rizksását főzött. Mindenkinek a tányérján volt egy szerencsét hozó mandula, Alekszi adagjában három. A kásaevés után Alekszi a nappaliba vitte a karácsonyfát és az öntöttvas állványba rögzítette. Törülközőket terített alá, hogy az olvadó hó ne vizezze be a fapadlót. Lumikukka meglepetten nézte a fenyőt és ingó lépésekkel totyogott a fa felé. Kartávolságba érve bizonytalanul kinyújtotta a kezét, megfogta az alsó ágat és megrázta. Száját elhagyta az első szó: jonapot.

HUOTARI OLGA FORDÍTÁSA

PATRYCJA PUSTKOWIAK

Éjszakai állatok

Most csapja őt arcul az igazság teljes erejéből: minden összevág – drága étterem, vörösbőr, gyertyák, na és kedves pincér. Mikor mindez a tudatáig hatol, páni félelem keríti hatalmába. Talán el kellene magyaráznia a férfinak, hogy a szextól undorodik, hogy hosszabb ideje, vagy három éve nem is gyakorolja, és el sem tudja képzelni, hogy újrakezdhetné? El sem tudja képzelni, hogy újra a kezébe vehetné azokat a lötytyedt, fehér farkakat, a szájába, meg más testrészeibe dughatná őket, végrehajthatná azokat a szármalmas mozdulatso-rokat, mindeközben valaki légzését hallgatva. El sem tudja képzelni azoknak az idióta formaságoknak a kimondását, a telefonszámok cseréjét, amikre senkinek semmi szüksége; amikre jó pár hónappal később véletlenül bukkansz rá, és aztán senki ténylegesen létezővel nem vagy képes őket összekapcsolni.

Na, de nem töprengéssel hatástalanítod a bombát. Így aztán Tamara arra jut, mondani fog valamit, hogy a csendet megtörje, elkergetve a nemi fenyegetést. Fel-támad benne a teoretizáló hajlama – azt kezdi hát magyarázni Bernardnak, hogy a válás mára mindennapos jelenség, tudja-e például Bernard, hogy az Egyesült Á-lamokban kötetett házasságok fele immár válással végződik? Adatokat idéz, ami-ket valami magazinban talált egy ájurvédáról szóló, érdekes cikk mellett.

– Az érzelmek olyan dolgok, amelyek idővel kimerülnek, akár a forrásaid a bankszámládon – közli meggyőződéssel átítatott hangon, miközben úgy érzi magát, mintha valamelyik reggeli tévéműsor erőlködve vicceskedő szakértője lenne. Bár korántsem jellemző rá, egészen belejött, és képtelen abbahagyni: – Nagygyimnazista korodban még össze is jöhet ez az egész, felbukkanhatnak azok a közmondásos pillangók a hasadban, később az emberi testben élő minden létforma közül főleg gombákra, élesztőkre és penészfajokra lehet számítani. Alom és kiábrándultság: íme napjaink internetkapcsolat útján kopuláló szerelmespárja – teszi még hozzá nem kevés lelkesedéssel, és bár egyrészt szégyelli, amit mond, másrészt felszabadító hatással van rá: ezek azok a dolgok, amelyeket ebben az Életnek is nevezett nagy Shaolin kolostorban Személyes Tapasztalat nagymester ráhagyományozott.

Végül az ismerőse arcába néz; az minden megértést nélkülözve, egyre fo-kozódó döbbenettel hallgatja, mintha csak az atom felépítésének elméletét magyarázná neki.

– Tíz évet töltöttem a feleségemmel – ellenkezik –, ritkán veszekedtünk, két gyerekünk van. Persze, nehéz dolog a házasság – mondja –, a házasság csupa kompromisszum és lemondás, de egyúttal a konszenzusra való törekvés is. A lényeg az – folytatja –, hogy mindennap apró örömeit szerezz valakinek, hogy ne feledkezz meg a partnere dról. Az élet folyásával se vesztésd szem elől. Se őt, se a szükségleteit.

Tamara a döbbenet feszültségteljes pillanatát követően felgyorsítja italfo-gyasztása ütemét. Újabb pohárral végez, mintegy természetes kézmozdulat-tal töltve is magának a következőt. Felszínre bukkan a palack vajmi kevésé várt feneke – a helyzet az, hogy szinte az egészet magában itta ki, Bernard még mindig az első poharával szenved.

De Tamara elégedett magával: ha már végig kell hallgatnia ezeket a marha-ságokat, legalább leissza magát a más cechhére. Sajnálatos módon van benne némi félelem ezzel az egész egyenjogúsággal kapcsolatban, ami a tárcájára nézve veszélyt jelent. Az anyagi feszültség ellenére – valójában van még némi pénze, megtakarítás-maradéka, hitelkártyája a valaha, még a prosperity idején beállított túlságosan magas limitjével, egy másik banknál meg mínuszba mehet, de nem szeretné ilyen ostoba módon, egy idősödő idióta szabad-hallgatójaként elvesztegetni mindezt – tettettett udvariassággal hallgatja tovább a férfit, egy-szer-egyszer még valamiféle megértő mosolyra is rászánja magát.

– Sikeresnek tekintem a házasságunkat – folytatja Bernard –, hasonló volt az érdeklődésünk, a céljaink. Na és a gyerekek, hiszen gyerekeink vannak, el-sősorban a gyerekek kötnek össze minket! Botrány, hogy úgy döntött, egysze-rűen lelép és elveszi tőlem a gyerekeket, hiszen nyilvánvaló, hogy a gyerekek vele maradnak, ebben a tekintetben a bíróságok már csak ilyen részrehajlóak. Ráadásul pár hónap, és itt a Valentin-nap, az esküvői évfordulónk.

Tamara egy pillanatig nem biztos abban, hogy jól hallotta. Maga is nehe-zen tudja eldönteni, melyik fókán is áll az alkoholbetegségnek, és valahol azt olvasta, hogy az egyiken hangokat kezd az ember hallani.

– Valentin-nap? – kérdi bizonytalanul, mintha csak orvos volna, aki arra igyekszik biztatni a beteget, hogy bizalmas beszélgetésbe bonyolódjon mind-azon nemi betegségekről, amelyeken átesett.

Bernard bólint, és hallgat.

Hirtelen vidámság tör Tamarára. Abszurdnak tűnik számára a helyzet, kezdi magát úgy érezni, mint Bronislaw Malinowski, amikor a vademberek szexuális szokásait tanulmányozta. Viccelni támad kedve, úrrá lesz hát az unalmán, bölcs öreg tartását ölti magára, orrára tolja képzelt szemüvegét, és komoly, professzorhoz illő hangon így szól:

– Valentin-nap. Kevesen tudják, hogy a Valentin-napot valójában a szovjet kutató, gondolkodó és közgazdász, Valentin Valentijev Valentinovics találta ki, aki az 1918-as év fagyos telén elsőként küldött Leninnek elismerése és rajongása kifejezésekként vörös postai levelezőlapot. A divat a menekülő trockistákkal együtt Nyugatra, Mexikóba is eljutott, azonban a helyi kultúrával és vallási hagyománnyal való találkozás következtében formáját tekintve

némiképp megváltozott, és úgy terjedt el, mint Szent Valentin... az elmebajosok védőszentje nevenapjának ünnepe.

Bernard csak percnyi döbbenetét követően reagál. Azt magyarázza Tamarának, hogy nevetget, hogy gúnyolódhat, de egy napon maga is rájön majd, milyen nehéz megbékélni azzal, hogy a szerelem elvesz, hogy kialszik az a gyertya. Merthogy az embereket arra teremtették, hogy a lángjába tekintsenek. Aprót kortyol még a borból, és melankolikus arckifejezéssel bámul maga elé. Ami pedig a Valentin-nap ünnepét illeti, pontosan tudja, hogy angolszász eredetű.

SZATHMÁRY-KELLERMANN VIKTÓRIA FORDÍTÁSA

TOMÁŠ ZMEŠKAL

Az ékirásos szerelmeslevél

– Ha jól értelmezem, amit mondasz, Duarte – mondta Václav –, akkor ez egy kicsit olyan, mint a dinamó és a váltóáram. Csakhogy annak három fázisa van, vagyis az háromféle lenne.

– Ennek inkább az Isteni szentháromsághoz lenne köze, csak hogy azt most inkább békén hagynám. Habár alapvetően valószínűleg igazad lehet.

– Akkor, ha jól értem ezt az egészet, a monda tárgya a Föld kell, hogy legyen – mondta Václav.

– Pontosán, pontosán – skandálta lelkesen Duarte – A mi esetünkben ez a megerőszakolt Föld. Habár, ha körbenézünk magunk körül, nyilván tetszeni fog, amit látunk. És a megerőszakolt Föld kezdetektől fogva a nő allegóriája.

– Ez egy kissé sztereotip, Duarte, nem gondolod? – kérdezte Václav.

– Természetesen, természetesen, de erről nem én tehetek, ráadásul most a háromfázisú elektromos áramról és az Isteni szentháromságról szeretnék beszélgetni veletek.

– Testvéreim, annyira megőrülök egy cigarettáért, hogy már az illatát is érzem – mondta a cukrász.

– Már én is érzem – mondta Václav, és felállt a padról.

Ebben a percben Lukavský doktor rájött, hogy róla beszélnek. A nagy könyvet a táskájába mélyeszette, köhécselt egyet, felállt, átvette a táskáját a vállán és megkerülte a bokrot.

– Jó napot, Marek – mondta.

– Ez az én doktor testvérem, barátaim – mondta a cukrász. – Ők pedig az én drága barátaim, ez Václav – mondta és a középtermetű, fekete bőrű afrikaira mutatott, aki alaposan végigmérte a doktort – és ez Duarte – mutatott egy fél fejfel kisebb, köpcös figurára, aki jóindulatúan bólintott a doktor felé és azt mondta:

– Én Duarte vagyok, dottore. Duarte Alighieri, a barátainak csak Dante.

A doktor cigarettával kínálta őket, Dante rá is gyújtott egyre. Az afrikai a sajátját a kabátzsebébe dugta, és továbbra is az orvost figyelte.

– Na, én most már megyek is – mondta Lukavský doktor.

– Egyáltalán nem vettünk észre, doktor testvérem – mondta a cukrász – ezt teszi a fehér köpeny.

– A fehér köpeny? Hiszen nincs is rajtam – felelte a doktor.

– Hát éppen ez az – mondta a cukrász.

– Akkor jó intézkedést – mondta az afrikai.

Az orvos gyorsan végignézett rajtuk, aztán elindult a rendelő felé. Aznap az ebédlőben odaült az egyik kollégájához a szomszéd pavilonból és elmesélte neki a délelőtti beszélgetést, amelyet nem szándékosan ugyan, de kihallgatott.

– Az egyik, az a néger vagy inkább mulatt, akit Václavnak hívnak, már vagy egy hónapja nálunk van, és elég zavaros eset. Na, és a másik, az meg Dante.

– Dante? – kérdezte Antonín.

– Dante – válaszolta a kolléga.

– És hogy van az, kérlek, hogy ennek a mulattnak cseh neve van, ráadásul Václav?

– Nem sokat beszél másokkal, folyton olvas, vagy ír valamit. Ahogy észrevettem, sokféle dolgot olvas. És a papírokból, amikkel behozták, az állt, hogy néger létére különösen jól megtanult csehül.

– Én azt hittem, azt mondtad, hogy itt született.

– Ez igaz, de néhányan úgy gondolják, hogy egy mulatt, akárkivel állt is össze a cseh szülője, nem tud megtanulni csehül.

– Akkor sem, ha itt született?

– Akkor sem, ha itt született.

– És te mit gondolsz erről?

– Én erről semmit sem gondolok, mert nem akarok kellemetlenségeket.

– Nem furcsa egy kicsit? – kérdezte Antonín.

– Néhányan úgy gondolják, hogy egy mulatt akkor sem tanulhat meg rendesen csehül, ha itt született. Egy néger, az meg pláne nem.

– Akkor sem, ha itt születtek?

– Akkor sem, ha itt születtek. *Á propos*, ez új és forradalmi elmélet.

– Látod, én meg azt hittem, hogy ilyen már nem is létezik... mármint ilyen fajelmélet.

– A faj szót ki ne ejtsd! Tilos! Remélem, senki sem hallott meg minket – mondta Antonín kollégája, és óvatosan körbenézett.

– Jól van – mondta Antonín – nem fogom azt mondani, hogy faj. De azt hittem, hogy ezek az elméletek kivesztek a második világháborúval.

– A második világháborúval? – mondta Antonín kollégája. – Ne haragudj, Tonda, de te annyira naiv vagy. A második világháborúval? – ismételte meg újra, és megvetően égnek emelte a szemét, mintegy jelezve, hogy egyáltalán nem érti a helyi csehszlovák világmindenségnek és a szomszédos régióknak ezt a gyerekes szemléletét.

– Na, de egyáltalán, ki ez a Václav és mivel foglalkozik? – kérdezte Lukavský doktor.

– Kérdeztem, de nem nagyon akart velünk szóba állni, csak annyit mondott, hogy a saját kedvtelésére szöszmötöl azon a valamin. És hogy hagyjuk csak szöszmötölni, ha már úgysem tud rendesen csehül. Ebből jöttem rá, hogy valószínűleg hallott már erről az elméletéről.

– Aha – mondta Antonín – na, ha lenne valami új, kérlek, tudasd velem, mert azt hiszem, hogy az egyik paciensemvel barátkozik.

– Persze, számíthatsz rám, már ha az a megtiszteltetés ér, hogy hajlandó lesz velem szóba állni – tette hozzá Antonín kollégája. Eligazgatta a tányérokat a műanyag tálcán, felállt, elbúcsúzott és kivitte a piszkos edényeket a kánnak abba a sarkába, ahol egy éppen erre a célra szolgáló asztalka állt.

CSOMA BORBÁLA FORDÍTÁSA

Ujjatlan város

A *halál abszenciája* című kiállítás három szerző három különböző nézőpontját lett volna hivatott bemutatni az ember és a halál tematikával kapcsolatban, illetve, hogy a tudat vagy a tudatlanság végeredményben miként határozza meg a boldogság-érzést. Feltétel volt, hogy a szerzők kinyilatkoztatásai mindenféle tradicionális és egzisztencialista felfogástól mentesek legyenek. A lapokban még azt is írták, hogy a kiállítás a valóságot fogja majd ábrázolni, amihez ugyan hozzátartozik a halál-téma elkerülhetetlensége, de közvetlenül a kiállítási anyagban ez nem lesz jelen. Ahogy a projekt kezdeményezője egy korábbi nyilatkozatában elmondta: „A kiállításokra általában jellemző, hogy könnyedebb témákkal foglalkoznak. A halált fokozatosan kizártuk az életünkől, itt az ideje, hogy beszéljünk róla.” Ezeket persze még az előtt nyilatkozta, hogy az újságok címlapjait betöltötték volna a pozsonyi haszfelmetszőről szóló hírek. Alberten kívül, aki Szlovákiában jelentős képzőművészként van számon tartva, s aki napról napra egyre nagyobb hírnévnek örvend (köszönhetően egy a rádióban elhangzott ellentmondásos nyilatkozatának, amely később az interneten keringett tovább), kiállított még egy volt osztálytársa is a Képzőművészeti Egyetemről, aki médiaközegben soha nem volt túl népszerű. Ez az osztálytárs nem azért volt népszerűtlen, mert nem volt elég kreatív, lelkes vagy tájékozott, hanem mert állítólag a ragyás képe elriasztotta a kurátorokat és az újságírókat, legalábbis Albert ezt állította, aki amúgy az osztálytárs alkotásait mindig nagyra becsülte. A harmadik szerző egy szimpla trotli volt, aki a saját árnyékától is be volt szarva, s az utolsó pillanatban azzal az ürüggyel lépett vissza, hogy számára a halál-téma nem tűnik éppen aktuálisnak, mert itt vannak ezek a csúnya sorozatgyilkosságok, meg minden. Ami azt illeti, a szervezőknek ezzel a húzásával elég nagy galibát okozott, mivel a kiállítási anyagot bemutató füzetcskéék már korábban ki lettek nyomtatva. Azzal fenyegetőztek, hogy az anyagiakat a saját zsebéből lesz kénytelen fedezni, esetleg a vagyonos papája fogja állni majd a költségeket. A terem, amelyben az ő képei lettek volna kiállítva, így üresen maradt. Albert meg volt győződve arról, hogy az ominózus tömeggyilkos ennek a vidéki beszarinak igencsak kapóra jött, mert ez a protekciós paraszt az utolsó pillanatban megértette, hogy a munkái legfeljebb akkora hatást váltottak volna ki a közönségben, mint egy karácsonykor megejtett óvodai traccsparti. Az igaz, hogy a kiállítás megítélését némileg befolyásolhatták volna a véres események, tehát már eleve rizikós volt a koncepció, s az, hogy ebben az összefüggésben nem fogja tudni megállni a helyét, még az előítéletektől mentes megveszekedett individualisták szemében sem, akik mind-mind erkölcsi és kulturális felülnézettel rendelkező autonóm lényeknek tartják magukat, tehát a gondolkodó elitről beszélünk, akik bizonyos pillanatokban azért tudatosítják, hogy hol húzódik a cinizmus határa, s akkor a nyitottsággal kevert elitizmusukat szemrebbenés nélkül képesek feláldozni a közös felelősség és a szolidaritás oltárán. Mert minden emberben kéne, hogy legyen egy adag empátia, tehát még a kurátorokban is. És minimum szemtelenség, arrogancia és hidegverűség létrehozni egy olyan képzőművészeti koncepciót, amely egy lehetséges interpretáció alapján épp akkor nevet a halál szemébe, amikor egy sorozatgyilkos ártatlan embereket mészárol le a városban. Ez most úgy tűnhet, hogy a kiállítás azon igyekezetében, hogy felkelte az érdeklődést, épp így akar reagálni ezekre a szomorú eseményekre, s ez nagyban hasonlít arra az undorítóan fényűző állófogadásra, amit az éhező Szomáliában tartott anno egy gyanús karitatív szervezet. Talán elég lenne, ha a kiállítás *A halál abszenciája* helyett *Az élet poétikája* címet kapná, ahogy azt a fiatal és ambiciózus kurátorhölgy javasolta. De Albert ezt a lehetőséget azzal az indokkal utasította el, hogy nem fogja hagyni, hogy az aktuális körülmények megszarolják.

A volt mészárszék helyén újonnan megnyílt galéria a frissen festett falaktól és az új betonpadlózattól illatozott. Az egyszerű és hatalmas ablakkal

ellátott három kiállító helyiség volt annyira tágas, hogy a galéria az eredeti kolosszális underground hatásából semmit sem veszített. A belső tér egyszerű volt, szinte láthatatlan, sehol egyetlen makula, mi több, az ember semmilyen vészkijáratot vagy a toalett helyét ábrázoló ikonablát nem talált. Az egyes helyiségek között sem ajtó, sem ajtókeret, sem küszöb nem volt, és minden milliméter pontosan illeszkedett a fehér falhoz, amelyen sem dudorokat, sem kitüremkedéseket nem lehetett találni, így semmi nem terelhetette el a látogatók figyelmét a műalkotásokról. Még a megszáradt festék okozta apró görcsöket és repedéseket is eltűntették. Nehéz elképzelni, hogy ez a hely több évtizeden át mészárszék volt. A galéria üzemeltetőinek fejében természetesen megfordult, hogy meghagynak néhány vaskampót, amelyeken korábban véres lábak, gerincek, vállak és hátsőrészek kalimpáltak. A hentes kampók a helyiségnek a történelemmel való kapcsolatát és a létezés kontinuitását lettek volna hivatva jelképezni. Mert az embereknek szükségük van a múlttal való kapcsolatra és a történelmi szellem átélésére. De végül úgy döntöttek, hogy a hentes kampók ugyanolyan veszélyt jelentenek a galéria számára, mint az esetleges festékgörcsök a falakon.

Ede és a Nöstényfarkas egy órával a kiállítás hivatalos megnyitója után érkezett. A buli éppen kulminált, a bor ingyen volt, részben a távolmaradt művészúr faterjának bőkezűsége jóvoltából. Érdeklődők szép számmal akadtak. Kis csoportok lármás diskurzusba keveredtek, mások pohárral a kezükben vonultak végig a kiállítótermen, s olykor megálltak egy-egy földön heverő tévéképernyő előtt. Ede személyesen is ismert néhány főszert, különösen a jó öreg pogácsát zabáló, és műanyagpohárból langyos fehér bort kortyolgató, kiállításmegnyitókat nagy kedvvel látogató élnököket. A Nöstényfarkas Albertet kereste. Kézen fogta Edét, s együtt vágta utat maguknak a tömegben, hogy eljussanak a harmadik terembe. Ede nem foglalkozott a kiállított tárgyakkal, csak a lába elé nézett, s kerülte a fürkésző tekinteteket. Albert, ahogy meglátta nővérét, szó nélkül otthagya a fiatal hölgykoszorút, amely körüljajongta, és Annához indult.

„Ó, az én kis kedvenceim, jó, hogy látok benneteket, és örülök, hogy engem választottatok egy esőben eltöltött erdei séta helyett.” Arcon puszilta nővérét, Edének kezét nyújtott, közben igyekezett annak fáradt szeméből kiolvasni valami véleményfelét a műalkotásaival kapcsolatban.

„Kértek bort?” kérdezte.

„Kocsival vagyok, és Ede sem iszik,” válaszolta a Nöstényfarkas.

„Szeretnék bemutatni a jövődöbéli ügyfeleidnek.” Albert karjánál fogva megragadta Annát, és a diáklányok felé terelte őt. A Nöstényfarkas Edére pillantott, mintha engedélyt kérne, hogy egy másodpercre egyedül hagyhassa. De Ede háttal állt neki, és érdeklődve nézte a falra festett feliratot: *Emberek, akik nem tudják, hogy meg fognak halni.*

Közelebb lépett a falhoz, ahol színes fényképek lógtak szűk, rózsaszín, műanyag keretekben. Albert termében úgy húsz darab lehetett a kiállított fényképekből, negyvenszer negyven centisek. Az egyikhez közelebb hajolt. A fénykép formai szempontból nem volt különleges, a színek túl voltak dimenzionálva, és a felbontás sem volt nagy dobás, látszott, hogy nem egy tapasztalt fotós munkája. Edét persze ez nem lepte meg. Tudta, hogy a fotó a saját témáján belül hatásos lehet. A képen egy játszótéri libikókán üldögélő kislány volt látható, maximum hat éves lehetett, és az objektívba nevetett. Hosszú szőke haja a válláig ért. A kislány Edét nézte, és szélesen mosolygott. De az őszinte kék szemek nem tudták leplezni, hogy a mosoly kicsit kényszeredett, és nyilván csak az alkalomnak szól. A kislány tekintetében a huncutságon kívül némi kacértságot is fel lehetett fedezni. A fénykép mellett egy cédula volt kiragasztva, ezzel a szöveggel: *Tereza, aki nem tudja, hogy meg fog halni.*

Távol a várostól

Egy eldugott kis utcában laktak fenn a hegyen egy főváros melletti településen, mellettük már szinte csak az erdő volt, körülöttük mezők és dombok. Sose gondolták volna a nagyvárosi léthez szokott rokonok, hogy egyszer valaki közülük egy ilyen helyen köt majd ki. Eleve elképzelhetetlen volt a számukra, hogy a fővároson kívül is lehet élni, jobban mondva máshol, mint annak a leggazdagabb részein, abban a pár dimbes-dombos területben, ahol még úgy-ahogy elviselhető volt az élet, ahol a kis utcákban régi kastélyok és modern villák bújnak meg, ám lakótelepi házak is tarkítják a képet.

Amikor Emma nagymamája először zötykölődött ki az autópályán hozzájuk, majd végiggurult a városka poros, kopott utcáin, aztán a mező mellett végestelen-végig vezető földúton, fel a szűrés bokrokkal bepötyyözött hegy tetejére, akkor meg azon csodálkozott, hogy *mégis*, sőt, hogy ezen az isten háta mögötti helyen minden olyan szép tud lenni, mint náluk. A kert volt vagy ötezer négyzetméter, benne szikla- és konyhakert, gyümölcsfák, gondosan nyírt gyepek, és olyan kilátás, hogy a fővárosi tűzijátékot is lehetett innen látni minden évben.

De azért mégis kellett valamit mondani, legalább annyit, hogy „szép, szép, csak ne lenne ilyen borzasztó távol”, mégse történhetett az meg, hogy valaki, csak úgy büntetlenül megszakítsa a hagyományt, és elmenjen tőlük olyan messzire, ahol már nem lehet minden nap találkozni, vagy legalább elvárni a látogatást, aztán megsértődni, ha a másik ezt nem teljesíti. Ilyen messziről nem lehetett senkit ugrasztani hol egy kiló kenyér, hol egy liter tej miatt, ami egyébként elvárható lett volna a családi szokások szerint, „annak a fél órának igazán bele kell férni mindenkinek az életébe”, mondogatták mindig. Nem, ide nem ért el egyik rokon keze sem, és Emma úgy érezte, végre új életet kezdhet, kitörölhet minden emléket és minden fájdalmat, és úgy vághat bele ebbe a kapcsolatba tiszta lappal, mintha külföldre költözött volna.

Az új helyen mindenük megvolt, amire csak szükségük lehetett. Családi ház perzsa szőnyegekkel, modern bútorokkal, tágas, napos konyhával, hatalmas kert játszótérrel, gyümölcsfákkal, nyári lugassal és grillsarokkal, sőt még egy medencét is terveztek építeni a közeljövőben. Micsoda különbség volt ez a gangos belvárosi házban lévő másfél szobás lakáshoz képest, amelyet még a szülők vettek a lánynak néhány éve, aki soha nem akart a rokonság közelében a hegyen lakni. Azt mondta, neki szüksége van a zajos utcákra, az ablaka alatt éjszaka elrobogó trolis hangjára, és egyébként is innen minden egy perc-re van, a munkahelye csak úgy, mint a mozik és a kávézók, és különben sem akar bulizás után egy csomó pénzt taxira költeni. Aztán tessék, most mégis egy hegyen kötött ki, igaz, teljesen máshol, de már nem bánta, harmincnégy évesen elég volt már ebből a határtalan sehova nem tartozásból, a korlátlan lehetőségekből, amelyet mindenki úgy irigyelt a fiataloktól. Arra gondolt, nem is jöhetett volna jobbkor ez a találkozás, biztos nem véletlen, hogy egy pár hónap ismeretség után a közös gyerek is úton volt már, a természet tudja, mi a dolga, mosolygott magában Emma, amikor reggelenként kiültek a teraszra, hogy megigya a kávéjukat és közben gyönyörködtek a kertben, a fenyvekben, hallgatták a madarakat.

Csak Berta születése után pár hónappal kezdett valami furcsát érezni, eleinte magának sem tudta megfogalmazni, de napról napra feszültebb volt ebben a nagy nyugalomban, először szidta magát, miért kell neki folyton elégedetlenkedni, mit lehet ennél többet kívánni, itt ez a ház, a szép gyerek, a férje egy karnyújtásnyira a közelben dolgozik, de hiába volt minden igyekezete, képtelen volt a rossz gondolatoktól szabadulni.

A régi barátok messze laktak, a legtöbbjüknek nem volt kocsija, különben sem lehetett ide úgy kiruccanni, mint ahogy átugrottak egymáshoz a szomszédos utcákban lévő lakásaikba. A szüleit pedig lehetőleg nem hívta, nem akarta hallgatni az apja megjegyzéseit, hogy rossz helyre ültették a fákat,

hogy a szobanövényeket gyakrabban kéne locsolni, hogy miért nem azt a permetezőzt használják, amit múltkor már ajánlott nekik. Hiába próbálta békíteni az anyja, „az apád olyan-amilyen, de mégis az apád, és hogy a Biblia is azt mondja, tiszteld apádat, meg aztán itt van ez a kicsi, akinek szüksége lenne a nagyszüleiére is”, Emma mindig talált valami kifogást. Hol a gyerek alvásidejére hivatkozott, hol éppen orvoshoz kellett menniük, hol nagybevásárlást tartottak, hol egyszerűen csak elfelejtett telefonálni.

Így aztán napközben főleg kettesben voltak, otthon nyújták az órákat, szép időben kimentek a kertbe, Berta négykézláb legelte a fűvet vagy szórta a homokot, aztán bementek a házba, Emma ringatóba ültette, vagy lerakta egy halom játék közé, hadd válogasson kedvére, addig is tudott tőle mást csinálni, bedobott egy mosást, felporszívózott vagy kitergette a vizes ruhát. Próbáltak levegőzni a környéken is, de nem volt játszótér, a városka poros utcáin pedig képtelenség volt sétálni. A legtöbb helyen járda sem volt, vagy ha igen, akkor az is lazán egymás mellé hajigált, különböző magasságú betonkockákból állt, amelyben a babakocsi kereké méterenként elakadt, a kocsit ugratni kellett, hogy átlendüljön vagy állandóan emelgetni. És ha Emma ezzel meg is küzdött, akkor is ott voltak még az ugató kutyák, amelyek minden alkalommal nekirontottak a kerítésnek, ha egy gyalogos haladt el mellettük.

Milyen érdekes ez a rengeteg kutya, gondolta Emma egyik alkalommal, amikor épp nem azon dühöngött, hogy nem lehet sétálni a városban, hogy nincs egy játszótér, de még egy rendes kávézó sem, csak kocsmák, játéktermek, vérengző ebek, az utcai virágládákban taknyos zsebkendők és törött sörös üvegek. Itt minden ház olyan, mintha egy erődtítmény lenne, morfondírozott, mindenhol egy várúr vagy egy várúrnő ül odabenn, csaholó kutyákkal körbevéve, mint ahogy az ő házukat is egy fekete rottweiler őrizte, csak be ne jöjjön valaki, csak engem hagyjanak békében, nekem nincs közöm semmihez, üzeni itt minden áthatolhatatlan kerítés és a ház előtti senkiföldje, a szemetes, giz-gazos járda. Aki pedig ilyen helyen sétál, gondolta, az ne csodálkozzon, ha senkit sem talál, akivel lehetne két szót váltani.

Mert hiába próbált itt helyben ismerősöket szerezni, hiába járta az utcákat, vagy ment el a szomszéd város játszótérére, ahol persze mindig lehetett a sorstársakkal a gyerek feje felett egy kicsit beszélgetni, „látom a tiéd sem szereti odaadni a játékaikat”, „igen, pedig már annyiszor próbáltam neki magyarázni, nem értem, mikor fogja megtanulni”, jött ilyenkor a válasz, és következett egy hosszabb történet a gyerek körüli nehézségekről, amelyben látszólag mindketten egymásra találtak, de aztán mindenki ment a maga dolgára, bevágták a gyerekeket a családi egyterű kocsikba, és Emma a legtöbbjükkel soha többé nem találkozott.

PASCAL BRUCKNER

Kierkegaard, a dendi Krisztus

„Réges-régi emlékem az a gondolat, hogy minden nemzedékben akad két-három ember, akik a többiekért feláldoztatnak, akik arra rendeltettek, hogy iszonyú szenvedések közepette feltárhassák, mi szolgálja a többiek javát; melankóliámban úgy érztem magamat, hogy én is erre lettem kiszemelve.”¹

A felvilágosodás évszázada új időfogalmat eredményez Európában, attól kezdve, hogy az ember, mint a törvény alapja, Isten helyére lép. Már nem csak egyetlen út adott számunkra, az üdvözüléshez vagy a kárhozathoz vezető szent történet, de megnyílik egy személyes út lehetősége is, amelyet magunk taposunk ki fejlődés közben. Ezen a keskeny ösvényen bármelyikünk kibontakozhatja képességeit vagy elveszítheti önmagát. A modernség felfedezése, hogy az élet nem annyira repetitív, mint tartják, hogy felfedezhetünk új dolgokat, de az élet mégis könyörtelenül ismétli önmagát. A magasztos középkorist felváltja a közönséges modern, a nagy abszolút helyébe az apró és relatív lép. Az amerikai és a francia forradalmak az embert saját sorsának kovácsának kiáltották ki, ezzel a felszabadítással születik meg a banalitás, vagyis az emberi nem önmaga előtti teljes körű immanenciája. Nincs több menekülési út, hacsak nem a reményességben vagy a nosztalgiaiban: evlágiságunk megpecsételődt, arra ítéltünk, hogy ebben a világban élünk. Az egykori keresztény Európában a hibák levelezése árán nyertük el az üdvösséget; ezen túl azért a pusztta tényért is vezekelnünk kell, hogy a világon vagyunk. A felvilágosodás tehát nem csupán egy árnyékos oldaltól elválaszthatatlan – ahogyan gyakran kifejtették –, de egy szürke zónától is, amelyet a jelentős világi ideológiák (marxizmus, liberalizmus, szocializmus) a maguk horizontális transzcendenciájával soha nem lesznek képesek eltörölni.

I, Az élet, mint az életből való kivonulás

A tizenkilencedik század új ura, a polgár, rendszeretettel, robotolással, előre látással és hideg racionalitással formálja a maga képére társadalmát. E jelenségekre adott válaszok a művészeket és az írókat két út elé állítják; a középszerűséggel való szembefordulás egyrészt romantikus lázadást és borzongásvágyat hív életre, másrészt az átható hisztériával szemben egy aszketikus önfelszámolást — a léte-

zés disszidensinek diszkrétebb megoldásaként. Mámor vagy egyhangúság. A szélsőséges hétköznapiaságot három név jellemzi: Henri Frédéric Amiel (1821-1881), akit Kierkegaard Berlinben maga is látogatott 1841 körül, egy 16.000 oldalas monstruózus napló szerzője, az abszolút üresség emlékműve, a semmi gátlástalan kopírozása, hiszen a napok éppen arról szólnak, hogy nem történik semmi. Ez a nagy tudású ember, genfi professzor, a puhányság megszállottja, eddig soha nem látott szinten hirdeti a jelentéktelenséget; könyvekről (melyeket megírhatott volna) és asszonyokról (akiket soha nem vett el) ábrándozva. Ivan Alekszandrovics Goncsarov (1811-1891) Oblomov (1851) alakjával teremti meg a hanyatlás hőst. Oblomov rühelli a munkát és óriási méreteket öltő tehetetlenségi erő gyöttri, néhány óránál többet képtelen talpon maradni egy nap; az ágyban tölti napjait és sietve fúrja be magát a még langyos dunyhába és a mámoros tompultságba. Kierkegaard, az egzisztencializmus törvényes atyja ragyogó tehetséggel tünteti el önmagát, és számtalan lehetséges sorsot eszel ki a maga számára, hogy egyiket se kelljen megélnie. Joggal írták le úgy, mint a kivétel gondolkodóját, aki szembe helyezkedett a hegeli rendszerrel (rajta keresztül az aprócska dán nemzet fejezi ki tiltakozását a porosz birodalom ellen), mint keresztény filozófust, akit a bűnösség gondolata nyomaszt és a lehetetlen megváltást keresi Istenben. Minden esetre sohasem lesz belőle sem lelkész, sem prédikátor, sem professzor, sem férj. Ez az életjáradékából élő ember, aki apai örökségét jó borokra és dínomdánomra költi, ez a szarkasztikus és szeszélyes dendi, aki naplójában „törékeny, vézna és gyenge” alaknak írja le magát, élete végéig az emberi sors potyautasa marad. A távolmaradás harcias prófétája nyilvánvalóvá teszi, hogy csakis a szimulákrumban tud létezni. A műveiben szereplő álnevek nem pusztán a megtöbbszörözödést szolgálják, mint fél évszázaddal később Pessoa esetében, de a színlelést is. Megannyi latinos csengésű névalakban képes megsokszorozódni (Climacus, Constantinus, Victor Eremita, Virgilius Haufniensis), hiszen ő maga is csupán egy kölcsön név. Az alakoskodás szenvedélyét nem a többféle élet megismerésének vágya fűti, hanem épp ellenkezőleg, hogy mindegyikből kivonuljon. Jobban teszi tehát, ha nem lép ki a lehetséges

univerzumából, végig próbálja az eshetőségek mindegyikét, mintha „a szikár prózai világgal” kompromittálja önmagát. Az első szám első személy egymással felcserélhető megannyi átváltozássá sokszorozódik. Kierkegaard megmarad a kívülálló szerepében, aki a világiasság valamennyi kódját játékba hozta, anélkül, hogy bármelyik mellett letette volna voksát, tartózkodó magatartását pedig egyediségével magyarázza. Ezek a heteronómiák az eszmék kalandjának egy regényes egységet biztosítva aprócska emberi színjátékot elevenítenek meg, és az elbeszélésekben, esszéikben, költészetben bontakoznak ki; a fogalom itt egy kognitív maskarát öltött színész. Egyebek mellett a szerzőből magából is egy fiktív létezőt állítanak elő, aki képes különböző mellékszereplőkké válni, amelyek mind különböznek és hasonlítanak egyszerre.

2, Csábító, papíron

Semmi sem írja le jobban az el nem köteleződés alaphelyzetét, mint a *Csábító napló*.² Valamennyi kamasz, aki heves szívveréssel lapozza fel ezt a könyvet, remélve, hogy megtalálja benne a szerelmi csábítás kézikönyvét, legfeljebb zavarba jön, miután figyelmesen beleolvas. Ahol az olvasó egy dán Casanova felbukkanását várja, a velencei hőst fűszerezve egy sajátos skandináv érzékenységgel, ott csupán a lemondás története rajzolódik ki. Egy ál-libertinus elbeszélésről van szó, amely a tizenhetedik századi mintát követi – természetesen Choderlos de Laclos-ra gondolunk –, amely egy születlen ifjú hetvenkedésének hat, aki elcsábít egy leányt tökfilkó kérésjétel, Edouard-tól, de csak azért, hogy leigázza és elcsábítsa, majd ezt követően elhagyja őt. A papíron Don Juan ugyanis az életben csupán egy szálnalmas szerelmes, a nagy dumás voltaképpen egy kis félszeg, a machiavellista szoknyapeccér pedig egy örökké tétovázó, introvertált személyiség. Johannes megfontolt manőverének háttérében – hogy zsákmányát, Cordeliát körülbástyázza, számára mindegyik nélkülözhetetlenné tegye magát, kierköszakoljon a lánytól egy jelet, egy ölelést – ugyanis az elköteleződésre való képtelenség játssza a főszerepet. Ártatlan manipuláció a történet, amelynek még maga a szerző sem dől be: Kierkegaard „erotikus” irodalma nem az egykori léhűtő, mint Szent Ágoston vagy Pascal esetében, aki eltévedt a földi gyönyörök kertjében és bánja tévelygését, hanem a túlkoros örök álmodozó gyermeké, aki gátlástalanul a fantáziájából él.

Mint ismeretes, a *Csábító naplójával* jegyesét, Regina Olsent kívánta elbátorítani és megrettenteni. Egy másik

szövegben bevallja „férji minőségemben mindenki megelőz engem.”³ Nem akar házasságot kötni, nem akar férjé, vagyis egy átlagos hétköznapi emberré válni.

„Reggelként lelkem minden nyugtalanságát és végtelen törekvését levetem; de mindez mit sem segít, a következő pillanatban minden visszanyeri korábbi alakját. Reggelente leborotválom nevetésszerű szakállamat; nem segít, másnap ismét ugyanolyan hosszú. Kivonom magam a forgalomból, ahogy a bank a bankjegyeket, hogy újakat bocsáthasson ki; mindegyik. Minden eszmémet, minden elvemet a házasság aprópénzére váltom – ő, ó, gazdagságom e valutában szinte semmivé olvad.”⁴

Kierkegaard házassággal kapcsolatos kritikája nem egy libertinus álláspontja, aki nem szeretné lekötöni magát, vagy egy puritáné, akit ijeszt a házastársi kötelesség terhe, hanem a remetéé, aki nem kíván beleolvadni a tömegbe. Úgy véli, hogy a szerelem egyetlen értéke a tőle való eltávolodás — erről tanúskodik Regina Olsennel való jegyességének története, a határozatlanság remekműve. Alig jegyezte el a lányt, máris kihátrál és a menekülésről álmodozik, vagy inkább arra buzdítja a fiatal nőt, hogy hagyja el őt, és arról kívánja meggyőzni, hogy az ő vágya a szakítás. Egy év elteltével a fiatalok a határozatlanságban felőrölődve az elválás mellett döntenek. Csakhogy a történet szépsége éppen az, hogy nem felejtik el egymást; Regina Olsen ugyan hozzámegy Friedrich Schlegel professzorhoz, de hűséges lesz első hitvese emlékéhez. A férfi őt nevez meg általános örökösének; 1904-ben bekövetkezett haláláig valóban ő jár el az örökséggel kapcsolatos ügyekben.⁵ A szakítás tehát az egyetlen autentikus kapcsolat két ember között, ami nem a kapcsolatuk végét, hanem kezdetét jelenti, éppen azért tartoznak össze, mert elhagyták egymást. Az egymással folytatott párbeszéd ezután sem szakad meg. Az asszony alakja „könnyű, mint egy madár, elszánt, mint egy gondolat” Kierkegaard minden művét áthatja. A dán író Proust előtt elsőként írja le a virágzó fiatal lányokat illatozó és változó tájként, melyet könnyű kacagások, zenei hangzások, rózsás arcok és szemérmes fesztelenség alkot meg. Számára ugyanis nem a boldogtalan szerelem a nagy termékeny romantikus toposz, hanem a félbehagyott. Az, ami nem történt meg, jobban összeköt két embert, mint egy hosszú kapcsolat. Ahogyan a *Lakoma* egyik szereplője mondja:

„Sok férfi vált egy lány hatására zsenivé, hőssé, költővé, szentté. – De sosem

BRUCKNER,
Pascal
Késérő méz
Ferenczy, 1995

Szépséglablók
Európa, 1999

„Ellenség nélkül élni”
Nagyvilág, 1991. 11.

„A demokrácia melankóliája”
Nagyvilág, 1993. 6-7.

„A közöny kora”
Magyar Lettre Internationale, 1

„Főváros-e még Párizs?”
Magyar Lettre Internationale, 6

„Író a televízióban”
Magyar Lettre Internationale, 7

„Európa nem elég egoista”
Magyar Lettre Internationale, 8

„Disney világa”
Magyar Lettre Internationale, 9

„A vénülő Európa”
Magyar Lettre Internationale, 10

„Szexuális demokrácia”
Magyar Lettre Internationale, 11

„A kozmopolitizmusról”
Magyar Lettre Internationale, 21

„Samuel Huntington avagy a történelmi fatalizmus másodvirágzása”
Magyar Lettre Internationale, 28

„Van-e a kapitalizmusnak alternatívája?”
Magyar Lettre Internationale, 42

„Zárszava a felvilágosodás fundamentalizmusa vitában”
Magyar Lettre Internationale, 67

Az iszlámofóbia találmánya
Magyar Lettre Internationale, 81

az a lány csinált zsenit belőle, akit megkapott, hiszen általa csak államtanácsos lehetett; ahogy hőssé sem azzal a lánnyal lett, akit megszerzett, hiszen segítségével csak tábornok lehet. Költővé sem azzal a lánnyal válik, aki az övé lesz, mert ő csak apává teheti. Ahogy szentté sem, mert a szent egyáltalán nem kapja meg a lányt, hiszen ő csak egyetlen egy nő kegyeiért harcol sikertelenül, vagyis mindannyian az elérhetetlen nő segítségével valósították meg céljukat.”⁶

Másként fogalmazva, a zseninek, a szentnek, a költőnek le kell mondania a hétköznapi szerelemről, a hétköznapi élet termékenységéről.

Kierkegaard bizonyos értelemben a keresztény aszkéták modern és agyafúrt verzióját testesíti meg az élettől való elfordulásával. A sivatagi atyáktól a katolikus szentekig, akik alávetették magukat a legvadabb önsanyargatásnak (pestisben haldoklók sebeit gyógyították), mindig a test megalázásáról volt szó, hogy ezáltal belépést nyerjenek Isten láthatatlan rendjébe, és kiérdemeljék a megdicsőült test eljövételt (a katolikus teológiában mindig egy spirituális, romolhatatlan, örök, enyészetmentes testről van szó). Az anyagi világból való kihátrálás a mulandóból való kimenekülés útja, a szexualitás Szent Ambrus szerint egy olyan végzetes seb, amely elválaszt a krisztusi tökéletességtől. Így válik érthetővé a szüzesség kierkegaard-i kívánalma: ez nem elszenvedett állapot, hanem küldetés. A szüzességi fogadalom a világi romlás tagadása, amely a test tisztaságát (amelyet akkoriban megköveteltek a fiatal lányoktól) a lélek tisztaságával cseréli fel, ez ugyanis állandó és visszavonhatatlan. Kierkegaard megfordította a klasszikus házastársi viszonyt és örök jegyességet fogadott: a tradicionálisan nőktől megkövetelt önmegtartóztatást vállalta fel. A szerelmet azért hozza szóba, hogy még inkább kitérjen előle, és egy képzeletbeli hódítás területére száműzze. Lényegtelen, hogy adott esetben egy nyilvánvaló neurózisról vagy egy alig titkolt impotenciáról van szó: a gátlás az alkotás kizárólagos motorja. Úgy kell kitérni a másik személy elől, hogy képzeletben a legvadabb szenvedélyeket éljük át vele. A szerelem a szerelem előkészületeiben, és soha nem a kibontakozásában marad meg. A megéléstől való félelem a végtetek felértékeli az előkészület pillanatait: az erotikus készlet abszolút hiánya. A testi aktus magától értetődően ki van zárva, de az együttélés is, ahogyan a nemek közötti egyszerű barátság is. Kierkegaard azt ábrázolja nagyszerűen, hogy csak arról beszélünk helyesen, amit nem ismerünk. A csábítás és a megkívánás zseniális megjelenítője egy női szellem után

sóvárgott egész életében. De micsonda elevenség van ebben a kudarcban, mennyi energia a jegyességek felbontásában, az életpályák eltérő irányában és a vágyról való lemondásban.

3, A „talán” vidámsága

Az elszalasztott lehetőségek megannyi pillanata: egy ki nem mondott szó, egy elmaradt kézfogás, egy megelégedett majd visszavont gesztus, amikor sorsunkat félelemből vagy félszéből nem tudjuk kézbe venni. Vannak olyan életek, melyek a túl korai és a túl késői pillanatok közé rekedve a megvalósulatlanban vesztegelnek. Bármelyikünk megírhatná a maga kihagyott lehetőségeinek történetét, azt, ami lehetett volna és nem történt meg. Hiába tudjuk, hogy a játék még nem ért véget, hogy minden pillanatban lehetőségünk van egy újrakezdésre, az esemény végzetes: ami ugyanis megtörtént, az kitörli az egyéb lehetőségeket. A kierkegaard-i fogadás radikálisabb; nála ugyanis egyszerűen az élet kizárásáról van szó, és a nem megvalósuló lehetőségek tanulmányozásáról. Egyáltalán nem foglalkozik vele, hogy létezhet-e számára valahol egy szebb vagy örömtelibb élet. Ő nem Baudelaire vagy Rimbaud, aki az ismeretlen mélyén újabb borzongásra vadászik. Éppen annyira ellenzi a polgári sekélyességet, mint a deviáns költőiséget. Vele ugyanis elhatározásából adódóan soha semmi nem történhet meg, legfeljebb egy eseménytelen életben lehet része. A meglepő azonban, hogy ez a gátoltság ilyen alkotói kibontakozásnak adott teret. Ez Kierkegaard zsenije: a világtól való búcsú a világ előtti tisztelgéssel indul, a szenvedélyek esztétikai stádiumával. Az igaz ember önként távozik a világból, de előtte megénekli annak örömeit és szépségeit, gyöngéden és ironiával szemléli azt a világot, amelyből kitiltja önmagát. Ennél a misztikusnál megjelenik egy mulatságos és poétikus dimenzió, ami írásainak szikrázó hangnemet kölcsönöz. Szövegei széles skálán mozognak az értekezés, az aforizma, a krónika regiszterében: semmilyen nyomát nem találjuk a germán nehézkességnek. Nála a „talán” vidámsága, a soha be nem következő pajkossága uralkodik. A be nem teljesülés elválaszthatatlan egy bizonyos vidámságtól.

A csábítók nagy családjában sajátos helyet foglal el: a menekülőét, a rejtőzködő szerelmesét. Ebből adódik, hogy két mozzanatot részesít előnyben a szerelmi viszonyokban: az előjáték és az elhagyás pillanatát. A kettő között semmi sem történik meg, a találkozás alól kibújik és megtagadja ennek jelentőségét. A pajkos kislánynak meg kell őriznie tisztán a lehetőség-szerűségét. Minél kevésbé érinti meg őt, annál tökéletesebb. A leg-

jobb szerető egyébként is az, aki faképnél hagy minket egy másik kérés miatt. Kierkegaard számára minden a lemondásból áll; ezt követően ugyanis megünnepelheti az ismétlést, mint a régi jegyesével való kapcsolatának újra felvételét, hogy első kudarcukat legyőzzék. Az ismétlés egy olyan újászületés volna, amely egy minőségi ugrást, az elvétett egyesülést tenné újra lehetővé. „A szellem a másodszorban lakozik”, írja. Mivel azonban semmi sem történt az első alkalommal, ez az újászületés a semmire épül. Az újrakezés egy második lemondás – más néven kitérés –, amely megerősíti az elsőt, csak hogy dicsőséges lemondás, ami látszatra tisztára úgy néz ki, mint egy győzelem. „A visszaemlékezésnek megvan az az óriási előnye, hogy a veszteségből indul el, és megingathatatlan, lévén hogy semmit sem veszíthet el.”⁷

Ez a kierkegaard-i Erősz különös dialektikája: már azelőtt véget ér, mielőtt elkezdődne. Ezt követően újra belelendül az első mulasztás felelevenítésébe, egy olyan dolognak az ismétlésébe, amire soha nem került sor, és ami legfeljebb külső kivételként következhet be. Ez a „szerelem” szükségszerűen halva született, hogy életerő válhassék belőle. Át kell kelni valamennyi öröm semmisségén, elhasználni a készletet, mielőtt átélhetővé válna. A lemondás megelőzi a létezés, amely így zárójel közé szorul, és áldozati dimenzióra tesz szert.

4, A leróhatatlan adósság

Köztudott, hogy Kierkegaard élete a káromlás bűnével indult. Apja, egy nagyon szegény sorsú család jutlandi pásztora tizenkét esztendő korában korolja és megátkozta Istent, amiért ilyen kegyetlen sorsot szánt neki. A család fő később megmagyarázhatatlan módon a kötöttáru-kereskedelemből gazdagszik meg, és élete végéig röstelli a Teremtővel szembeni bizalmatlanságának pillanatát. Sören – született melankolikusként – a szenvedő szolga szerepében találja magát, és magára veszi az előző nemzedék bűnét. Számára a létezés a vezeklést jelenti, lévén egy olyan beszennyeződés áldozata, melyet semmi sem törölhet el, mivel ez a szennyeződés Dániát, a szkepticizmus és a mechanikus szellem pedig a korszellem egészét fertőzte meg.

„Mindenfajta közvetlenség hiányzott belőlem, ilyenformán a szó közönséges emberi értelmében nem is életem; eleve reflexióban jöttem a világra (...) Így tettem az életemet – minden lehetséges élvezetbe beavatva, de igazából semmit sem élvezve; inkább az volt fájdalmas melankóliám szórakozása, hogy az élvezet látszatának megteremtésén dolgoztam minden lehető emberi kapcsolatban, de hogy bárkiben megbízam, az

eszembe sem jutott, és aligha ötlött fel bárkiben is, hogy a bizalmasamnak tartsa magát, vagyis külső szemlélővé kellett válnom, és annak is kellett maradnom. Ebbéli minőségemben – szellemi ember lévén – rendkívüli mértékben gyarapodtam tapasztalatban, közvetlen közlőrl láthattam a kéjek, szenvedélyek, hangulatok, érzések, stb. egész tárházát (...) megértettem valamit, nevezetesen azt, hogy leghelyesebb, ha életemet vezekléssel töltöm.”⁸

Ez az önmagát kortársainak túszerként felajánló borús Krisztus legfőképpen a bevezetés és az utóirat, a limbusok és az alkonyat, a kezdetek reszketésének és a későbbre halasztás dicsőségének bölcselője. E kettő között mindent felszámol, és marad a testetlenné párolt valóság. Nem meglepő, hogy neve dánul a temetőt idézi fel (vagy az egyházi birtokot). Tüzes vassal megbélyegezve, bőre alatt tűskével egész művét önmaga felszámolására és megvonására építi fel. Szülő atyjának bűnét jóváteendő, minden létformát megtilt önmaga számára az alkotás kivételével, s így megelégszik annak képzeletbeli projekciójával, hogy mivé válhatott volna. Kimerülten saját magától, mielőtt még valakivé vált volna, kivételes lázadást szított korával, a lutheránus egyházzal, „Isten tisztviselőivel”, a dán állammal, a hegeli filozófiával szemben. Egy vallási paradoxon úgy tartja, hogy aki elfecsereli életét, megmenti és eposzi nagyságig növeli azt. Gőgében a leghétköznapi embernek szeretne látszani, egy egyszerű koppenhágai járókelőnek, aki szalonkabátot és kalapot visel, noha egy teljes metafizikai tragédia ölt benne testet, és nem kisebb terhet visel a vállán, mint Dánia megváltásának ügyét. A földi élet szökevénye ő, aki nem ellene volt az életnek, csak félre állt, hogy egy jelentőségteljes párbeszédet folytasson Istennel.

A magasságoshoz való kivételes viszonyt Kierkegaard az individuum osztályrészévé tette, a szenthez és a remetéhez hasonlóan. „Az emberek pontosan tudják, csak nem akarnak róla tudomást venni, hogy individuumnak lenni, individuummá lenni megköveteli a földi dolgoktól való elfordulást. Az individuum a szellem kategóriája.”⁹ Így születik meg egy elképesztő félreértés alapján Kierkegaard egzisztencialista mítosza: a rendíthetetlen Krisztus-követés apostolának gondolta magát, és a kollektív konformizmus elleni egyéni lét védelmezőjének tették meg. Az inkarnáció valamennyi formáját elutasító szellem, a tagadás megveszekedett híve azok szimbólumává lett, akik két évszázada védelmezik az individuális szabadságjogok kibontakozását. Ellentmondásokban gazdag életműve a legkülönbözőbb értel-

mezéseket teszi lehetővé. Az egzisztencializmus alapítója elvonatkoztatott saját létezésétől, egész zsenijét negatív szenvedélyeknek szentelte: nem dolgozott, nem szeretett, nem törekedett, nem közködködött, így formázva meg Melville Bartleby-jének kiáltását: „inkább nem, nem szeretném”. Elszakadt a világtól és felfüggesztette a vele folytatott viszonyt, hogy annak legjavát birtokolja. Világunkban, mely arra szólít, hogy „Legyél boldog”, és „Változtasd meg az életed” (Peter Sloterdijk) ő marad a dezertálás lenyűgöző mestere.

MARSÓ PAULA FORDÍTÁSA

- ¹ Szerzői tevékenységről. Ford.: Hidas Zoltán, Latin Betűk, Debrecen, 2000. 79. old.
² A csábító naplója - mesék az emberi szívről. {részletek Kierkegaard: „Vagy-vagy” című kötetéből}. Szada: Kassák, 2004. In: Vagy-vagy. Bp.: Gondolat, 1978. (második kiadás: Bp.: Osiris-Százdékvég, 1994.; harmadik kiadás: Bp.: Osiris, 2001.)
³ Az ismétlés. Ford. Gyenge Zoltán, L'Harmattan, 2008. 95. old.
⁴ Az ismétlés. 90. old.
⁵ Ld. Ehhez Georges Gusdorf Kierkegaard könyvét (Seghers, Párizs, 1963) 41-42. old.
⁶ „In vino veritas” In: Stádiumok az élet útján. Ford.: Soós Anita, Jelenkor, Pécs, 2009. 57. old.
⁷ Ismétlés, im.
⁸ Kierkegaard: Szerzői tevékenységről. Ford.: Hidas Zoltán, Latin Betűk, Debrecen, 2000. 80. old.
⁹ Idézet a Napló 1851 januári és 1852 augusztusi feljegyzéséből.

SVETISLAV BASARA

Egy kellemetlen tanú: doktor Destouches

*Hatalmas kínai népi rendőr ébreszti,
akkora a segge, mint egy érseké.*
Céline

Ünnepélyesen nyugtázni kell, ha valami betölti a száz évet. Közleg – és egyre közelebb van! – az ezerkilencszáztizen-négyes esztendő századik évfordulója! Szép, kerek szám! Oda vagyok a jubileumokért. Lesznek fogadások, ünnepélyes hablaty, hazabálás.

Kétezer-tizennégy – dohos hullák kiszellőztetésének, halottak rituális vállonveretésének, alkalmi bohócok blablázásának éve. Életüket adták a szabadságért! Hősök! Áldoztak nem volt hiábavaló! Szabadság! Béke! Európa! Jövő! Jólét! A jubileumi tömegneurozízis máris tömegpszichózisba megy át. A győztes államocskák a történelem átszabásától rettegnek! Attól félnek, hogy valaki ellopja tőlük a győzelmet! Ezt sohasem fogják megengedni! A győztes nagyhatalmak jobban tartják magukat – talán éppen ezért nagyhatalmak –, habár abban már nem biztosak, hogy győztek-e annyira, amennyire lehetett és kellett volna. A vesztes államok ezzel szemben úgy vélik, hogy túlságosan is vesztek. Talán lehetne valamit csinálni! Talán helyre lehet ütni az igazságtalanságot. Sohasem lehet tudni! Nincs egyöntetű nézet! Mindenki azt látja a Nagy Háborúból, amit akar, amit mondtak neki, hogy látnia kell, vagy amiért megfizetik. A körülmények összjátéka folytán én az utóbbiak közé tartozom. Megfizetnek – különben egy sort se írnék –, hogy házi feladatot írjak ezerkilencszáztizennégyről, amiről – még ha fizetnek is érte – egy árva szót se írnék, mert annyit sem érdemel, ha ez a felkérés nem afféle militarista hangulatban talál, nevezetesen a Gradac Destouches doktorról, alias Louis Ferdinand Céline-ről szóló külön számának olvasása közben.

A Gradac Céline-számának olvasása a dolog természete folytán maga után vonja az Utazás az éjszaka mélyére újraolvasását, az Utazás az éjszaka mélyére újraolvasása pedig – akarta vagy sem – 1914-hez vezet, aztán egyenesen a nagy szíváshoz, a nálunk első világháborúként ismertebb Nagy Háború első vonalába. Céline-t – vigyázat! – saját felelősségére olvassa az ember! Leghelyesebb golyóálló mellényben, gázálarccal a kézben. Az Utazás oldalairól gomolygó harci gázok gyógyhatásúak, de árthatnak is. Aki szeretne megtudni valamit, egy némely igazságocskát a Nagy Mészárlásról, okairól és – főként – következményeiről, az felejtse el a hazug történelmeket, és mélyedjen el az Utazásban. És ne csak az Utazásban, hanem Destouches többi művében és interjúiban is. Főleg az interjúiban. Destouches doktor az interjúiban a legmélyebb és a leggyilkosabb – ott nem akadályozza a fabula. Ott – csontig lecsupaszítva – cinikusan és szégyenkezés nélkül vezeti elő nyárspolgári nézőpontból eszelős antropológiáját és még eszelősebb filozófiáját. Az ember – így látja doktor Destouches – épp csak annyira humánus és kulturált, amennyire egy tyúk repülni tud. Ha egy tyúknak – magyarázza doktor Destouches – jó erősen a seggére csapunk, akkor három-négy méterre feldobja magát, kotkodácsol, verdes a szárnyával, de földszintes módra azonban meg is feledkezik a repülésről, és visszatér kicsinyes gondolataihoz, kicsinyes élvezeteihez – a csipegetéshez a ganéban. Az ember ugyanígy. Amíg a seggét verik, vagy – ez a hatásosabb – gumibotozzák, kizsákmányolják és megalázzák, mutat némi fogékonyságot a kultúra, sőt kivételes esetekben a vallás iránt, ám mielőtt a verés – bántalmazóinak dekadenciája vagy lankadása következtében – abbamarad, mielőtt az emberek holmi „szent emberi jogok” mellett teszik le voksuk-

kat, az ember visszaereszkedik – nem a földre, a föld a tyúkoké, hanem – az alagsorba, és ott, az alagsorban kezdi el csipegetni felebarátai nemiszervét, a húst és a zsíros ételeket a megrakott asztalokról, továbbá hatalmas mennyiségű alkoholt fogyasztani, elhízni, pénzt gyűjteni, tétlenkedni és szórakozást keresni, és ez mind olyasmiról, amitől degenerálódik, kreténnek válik, eltompul, és ami kizárólag háborúval gyógyítható. Ha nem lenne háború – suttogja nekünk Destouches doktor –, az emberi nem olyan életformába degenerálódott volna, amelyet a természet többé nem képes elviselni. Háborúzunk, hogy túléljünk! A háború értelme – a pusztá fennmaradás. Destouches doktor nem háborús uszító! Nem! Egyáltalán nem! Távol áll tőle!

Az uszítóktól Destouches undorodik. De undorodik az uszítottaktól is. Beismeri, ő is hagyta, hogy uszítsák. Végül, hazafissággal eltelve indult a háborúba, mondja. A reményteljes hősöket, a tisztecskéket, akik dicsőítik a háborút, és afféle légfrissítőnek, fertőtlenítőszernak tekintik, amely majd megtisztítja és megerősíti a nemzetet, Destouches komplett idiótáknak tartja, mert tudja – valójában mind tudjuk, csak hülyének tettetjük magunkat –, hogy ennek semmi köze az agyhoz, hiszen kiáldó tény, hogy Európában minden jelentősebb háború után egyre kevesebb erős, bátor és jóra való férfi születik, viszont egyre több kretén és gyengeelméjű puhány. Nem! Destouches nem mentegeti a háborút. De a békét sem mentegeti. Destouches, a defetizmus von Clausewitz számára a háború a béke folytatása erőszakos eszközökkel. Akinek van vér a pucájában, megérti, mit akarok ezzel mondani. Cigánykodók, seggdugattyúk, zabagepek, azt kaptuk, amit akartunk, és még jól is jöttünk ki belőle, nagyjából ez annak a kódolt táviratnak a tartalma, amelyet Céline már évtizedek óta küldözget a kulturális nyilvánosságnak, az édeskedők cégének – a politikus, író, mázoló és zenész uraknak, a Sorbonne-on vagy az École Normale Supérieure-ön diplomázott cukrászoknak, akik az emberi valóságot – ezt az alvadt vérből, gennyből, ondóból, hüvelyváladékból és szarból készült tortát – szacharinnal és marcipánnal vonják be. Ah, belle époque! Emarcipáció! Vaginológia! Seggbókolás! Szaravágás! Zúrzavar! Túlteltség! Szüntelen ingerlékenység! Kollektív európai idegösszeomlás. Elviselhetetlenség, a megkönnyebbülés látszata kedvéért mindig a másakra vetítve, a németre mondjuk, akinek a germán húgya – egy tekintélyes francia akadémikus szerint – százszor bűdösebb az átlag francia húgyánál. A baj ott kezdődik, hogy a német képes háborút indítani a német pisa becsületének megsértése miatt. Alig várja, hogy megöl-

hessen, nem csupán azért, mert megsértette a német húgyot – amely valószínűleg a legjobb húgy a világ összes húgya közül –, hanem mindenekelőtt azért, mert francia vagy, szifilitikus, degenerált nyamvadék, aki a húgyvezetéke eldugulása miatt még pisálni is képtelen. Vajon Céline olvasta Schopenhauert? Lehetetlen, hogy ne olvasta volna. Ruysbroeckot olvasta, azt tudom, őt említi. Talán Johannes Eckhartot is. Hogy magától, vagy az ő hatásukra ismerte-e föl Céline a futóárókban, nyakig a sárban, hogy valójában nem a németek az ellenségei, hanem az egész világ – ezt nem tudom, erről sehol sem beszél. De attól fogva haláláig az egész világ Céline ellensége, Céline az egész világ ellensége, a világ minden akaratmetgnívnulását és a világ minden cirkuszi mutatványát. Monarchisták! Rémség és borzalom! Dekendencia! Le a királlyal! Kommunizmus (a helyszínen, a Szovjetunióban ismeri meg) – Éljen Első Péter. Éljen XIV. Lajos, éljen Ferenc József! Jobboldal! Királyi buzeránsok egyesülete. Seggdugattyúk! Hagymán és vízen. Baloldal! Sületlenségek! Ízléstelenség! Semmi stílus. Eluard, Aragon, Sartre. Világhírű gimnazisták! Nincs olyan fogalom, jelenség, filozófiai eszme, politika, ember vagy embercsoport, amelyet Destouches doktor ne utáljon és utálkozzon el ne vetne – ugyanezt teszik a keresztény misztikusok is –, Céline azonban nem keresztény misztikus, vagy mégis, ki tudja – Destouches doktor szüntelenül a vallásosság határán jár – egyszer misztikusnak mondta magát – ez Franciaországban még elmegy –, de nyilvánosan, Párizs közepén azt mondani, hogy hisz Istenben, annyi, mint a Prófétát gyalázní Teheránban. Ez olyasmiről, amit Destouches doktor nem ejt ki a száján. Akkor senki sem venné meg a könyveit, ő pedig azt akarja, hogy vegyék a könyveit, hogy sértegethesse őket, és mellesleg összekaparjon egy kis pénzmagot, ugyanis – mielőtt irodalmárként elhíresült – orvosként elvesztette a hitelét. Nem lehet csak úgy eldobni a karteziánus szellemet. A lelket rábízzhatjuk sarlatánokra, a tüdő és a máj gondját jobb megbízható mesterekre hagyni.

Senki nem gyűlölte úgy a karteziánus szellemet, mint Céline, és senki nem volt odaadottabb rabja ennek a szellemnek. Mint macska a mészárszék körül, egész idő alatt a kereszténység körül ólálkodott, amelytől hájas seggű püspökök élő fala választotta el.

„A kereszténység gyakorlati értéke az volt – írja Céline egy helyen, az elkárhozottak afféle katekizisében –, hogy nem édesítette meg a pirulát. Nem széptett, nem akart választókat megnyerni, nem akart tetszeni nekik, nem ringatta a bölcsőjüket. Már a pályában elkapta az embert, és mindjárt a képébe mondta,

BASARA, Svetislav
(Bognár Antal ford.)
[Feljegyzések a biciklistákról](#)
(Bognár Antal ford.)
JAK– Osiris, 2000

[Parkinson-kór – a kezdet és a vég](#)
Timp Kiadó, 2010

CÉLINE, Louis-Ferdinand
(Szávai János ford.)
[Utazás az éjszaka mélyére](#)
Kalligram, 2010

[Halál hitelbe](#)
Kalligram, 2006

[Bohócbanda](#)
Kalligram, 2008

[London Bridge](#)
Kalligram, 2011

az orra alá dörgölte: Te szálnalmas, torz bűzlemény! Örökre egy rakás trágya maradsz... Te születéstdől fogva szar... Hallasz? Pontosan ez a helyzet, ez a lényege az egésznek! Vagy talán... talán... ha jobban megnézzük... talán létezik egy aprócska esély, hogy egy icipicit megbocsássák neked, hogy ilyen elképzelhetetlenül undorító, utálatos szarkupac vagy!"

Destouches doktor, a háború kellemtelen tanúja, a béke még kellemetle-

nebb tanúja. Egyáltalán nem csoda, hogy – akárcsak François Rabelais – foglalkozására nézve orvos volt. Valójában soha nem is volt más, mint orvos. Mindaz, amit írt – és ez nem kevés –, valójában nem próza, hanem anamnézis, diagnózis, hátborzongató európai kórtörténet...

Olyan kórokról, amelyekre, úgy tűnik, nincs orvosság.

CSORDÁS GÁBOR FORDÍTÁSA

HÁY JÁNOS

Nehéz nélküle(m) elképzelni a világot – Petri Györgyről

Egy könyvesboltban találtam, hátra volt csúsztatva, koszos volt. Büszke voltam, hogy azt választottam, és nem a hivalkodó kurzusköltők könyveit. Azt választottam, amit nem választott senki. Fekete bárány, gondoltam volna, ha metaforákban gondolkodtam volna, holott csak egy poros otfelejtett könyv volt (*Körülírt zuhanás*). A haverom bátyja, azt mondta, mikor mutattam neki, hogy az jó. Nem mertem visszakérdezni, hogy miért, mert olyan volt, mint egy zen-buddhista bölcs, nem lehetett csak úgy kérdegetni tőle, ha visszakérdezek pofánvágtatott volna, hogy gondolkodjál. Eddig a délutánig így néztem rá. Csak akkor változott meg minden, mikor észrevettem, el akarja lopni. Egy zen-buddhistának, gondoltam egy buddhizmusról szóló ismeretterjesztő könyv alapján, semmi nem lehet olyan fontos, hogy lopjon. Biztos nem hagyod nálam, kérdezte, mikor visszakértem. Nem, mondtam, s már tudtam, ez a könyv azért jó, mert a haverom bátyja el akarja lopni.

Mért Erdélyt csatolták el, miért nem Petri Györgyöt

Rendhagyó irodalomóra, mondta a magyartanárr, s én azonnal jelentkeztem, hogy szívesen, mert van egy könyv, amit. Husz perc volt csak, utána megbeszélés, Versek olvastam fel, meg persze kerekítettem egy kis életrajzot abból a pár adatból, ami a fülszövegen volt. Született 43-ban, beszéltem óvóhelyről, ötvenes évek alatti üldöztetésről, a fellélegző hatvanas évekről. Negyvenhárom és hetvenhat közé kerekítettem egy életet. Legendás hősé vált a költő, miért is ne, ki az a hülye, aki nem teremt legendát, ha épp lehet. Senki nem ismerte ezt az embert, kicsit úgy viszonyultak hozzá, hogy biztos véletlen jelent meg a könyv, holott ez már a második volt, érveltem. A magyartanárr nézett rám, honnan jöttem, egy vidéki fiú mit keres abban a fertőben, amit a versek hoztak. Nincs benne, mondta, költői ez, meg közösségi az, nincsenek benne gyökerek. Ez a gyökerek

volt a legvisszatasztóbb, mert magamat teljesen gyökértelemnek tartottam, aki mint más kacatot a szél sepe a fővárosba. Nem beszél arról, folytatta, ami mindannyiunkat, minket, mint magyarokat... Itt megállt, nem mert továbbmenni, de tudtam, a magyarság sorskérdéseiről akar beszélni, csak nem mer, félti az állását, a sorskérdésekről, amelyek Moháccsal kezdődtek, vagy a muhi csatával, s ki tudja hol végződnek, mert nincs az az isten, aki megmentene minket a további sorscsapásoktól. Persze előhozta volna Trianont is, ha merne volna, hogy mért Erdélyt csatolták el, miért nem Petri Györgyöt. Szóval, nem beszél arról, mondta, azokról a kérdésekről, amelyek minket mindannyiunkat érintenek, legalábbis ő azt hitte mindannyiunkat, nem vetődött fel benne, hogy például engem pont nem. Aztán itt van ez a gátlástalan pesszimizmus, egy árva utalás sincs benne arra, hogy van kivezető út, holott van. Pofátlan pesszimizmus, mondta alliterálva, mégiscsak magyartanárr, talán költő akart lenni, sorskérdések megfogalmazója, a nemzet igrice. Pofátlan pesszimizmus, s hogy mit akarok én ezzel, én mégiscsak az anyaföldből sarjadtam ki, nem a Rákóczi úti betonból.

Ebbe a versvilágba besétálni életveszély volt

Áltam ott a kopott könyvecskével. Pesszimizmus, nem értettem, én ilyet nem is vettem észre, talán mert a világfájdalom egy kamasz számára olyan, mint az anyától, természetes otthonosság, vagy mert nem tudtam, ahogyan azóta sem tudok olyan műveket pesszimizmának megélni, amelyekben a nyelv, a valóság, helyesebben a valóság nyelvi újraértelmezése elemi erővel jelenik meg. Nekem ebben semmi negatív nem volt. Nekem ez menekülő út vonal volt. Ahol végre elkerülhetem az átlékesült költői ének dzsungelét. Mert milyen volt az akkori magyar költészet: egyik oldalon a metaforazuhatag, felezőnyolcas, páros rím, olyan kusza képiség, hogy ha azt követi az ember, az

ágytól az asztalig nem tud eljutni, a másik oldalról meg a kozmikus agyömlések, tele a molekuláris biológia, a csillagászat és az atomfizika legújabb frázisaival, mintha egy modern tudományos könyvbe valaki belevágott volna egy dinamitot, s mindkettő mögött ott tobzódott kicsit divatjammúlt hacukákban az átszellemült versén. Mákonyos tekintettel nézett a metatérbe vagy hatalmas gesztusokkal magyarázott. Ebben a versvilágba besétálni életveszély volt, mint az elvárásolt kastély a Vidámparkban, persze annál rosszabb, mert ettől lehetett félni, soha nem jut ki belőle az ember. Ez a tőlem alkatilag is idegen költészet uralta a magyar verspiacot. Akik ebben voltak érdekeltek, persze, hogy idegenkedtek Petri verseitől. És a többség ilyen volt. Nekik nem volt érdekük, hogy ez a versbeszéd legitimé váljon. Nem feltétlenül azért, mert a diktatúra szekerítői lettek volna. Bár a szocializmus nem volt piacgazdaság, mégis volt egyfajta piac, ami a művészet terepén még az alkotók hiúságával is meg volt círázva. A Petritől való idegenkedés: piacvédelem volt. Mert Petri más volt, elkerülte a hevültséget, a lila ködöt, a szépelgést, s az értelmes beszéd és a gondolatiság felé mozdította a versbeszédet.

Otthonos volt nekem ez a világ, olyan fickók laktak benne, és olyan valóságok képződtek meg, amiket ismertem, amiktől nem félttem, mert én is közöttük éltem. Holott akkor szinte semmit nem értettem az egészből. Nem tudatosult bennem, ami később persze igen, hogy itt egy másfajta versbeni énnel van dolgom, hogy van egy alapvető távolságtartás és analitikus megközelítés, hogy ez a vers-én örökös az alkotói vizsgálat tárgyává van téve, s hogy ez némiképp az egész életműben így van. Lenyűgözött ez a fajta énnel-bánás, a tárgyiasultság mintájának tartottam, s csak később vettem észre, hogy mennyire csőbehúzott az alkotó, hiszen ha mélyebben megvizsgálok ezt az analízist ént, rögvést föltűnik, hogy az egész életművön keresztülvonul egy nagyon is hagyományos versalany. Egy önmagát centrális szerepbe helyező lírai hős, aki valójában egy jottányit sem enged a kitüntetett szerepéből, adott esetben a kitüntetett negatív szerepéből. Az én felülvizsgálata pedig nem kétségbevonja ezt a szereplőt, hanem tovább erősíti, immáron újabb és újabb oldalait is bemutató. Amikor másnak és másnak látom, hisz van változás. Másnak látszik a *Magyarázatokban*, és másnak látszik a *Sár* vagy a *Vagyok, mit érdekelne* verseiben. A változás valójában nem az énből van, hanem az én környezetéből, az elhelyezésből. Míg a *Magyarázatokban* egy hagyományos önsajnáló, kulturális panelekkel körbeábrázolt énről van szó, ahol eljátszik a szokvány költői sze-

repekkel, a tragikummal mint énmeghatározással, az életműben továbbhaladva egyre inkább növekszik az én biológiai szerkezet felőli meghatározása, illetve a tárgyi valóság általi körülírás (*Tart, Reggeli, Jobb-e az undor, mint a harag*). Most orromra koppinthatna a figyelmes olvasó, hogy itt ellentmondás van, mi az, hogy nem változik az én, amikor más és más oldalát ismerjük meg? Hogy is van ez? Megjédek, mert érzem a maszatolást, mégsem tágitok attól, hogy ez a versén, ha a beleit fordítja ki, akkor sem enged a kitüntetettségből, olyan, ahogyan a szüleinke ismerjük meg, izzadságszagú lesz az izzadságuk, szájszagú a szájszaguk, de még felnőtként is félünk olyat mondani nekik, amiről tudjuk, hogy rossz véleményük van, mert szülők maradnak, egyre inkább hasonlítanak ránk, egyre jobban feltűnik az esendőségük, a rossz döntéseik, hogy nem képesek mindent megoldani, mint hittük valaha, de ők mégiscsak mások, a szüleinke. Megtévedtségünk oka a versén tekintetében, hogy a nyelvhasználat radikalizmusa elfedi, hogy bizonyos értelemben a versén tekintetében szerzőnk nem vállal kockázatot, helyesebben, nem érdekli ez a kockázatvállalás, hogy netán kipucolja az ént a versből. Szemben Petri saját véleményével, nem leszámol József Attilával, hanem folytatja. Ha csak eszköztárában, s itt értem a képalkotást és a versben megformált ént, vizsgáljuk, nagyon is hagyományos struktúrával találjuk szemben magunkat. S még a vers tere, mint teátrum sem épül le. Gondoljunk csak a *Körülírt zuhanás* nyitóversére: Ki találta fel a körülírt zuhanást, az ilyen és ehhez hasonló retorikus alakzatok otthonosak Petri költészetében. Hogy visszautaljak a magyartanárr felvetésére épp nagyon is látszik, hogy hol vannak azok a bizonyos gyökerek, s hogy ez a költészet milyen szervelesen kapcsolódik a magyar költői hagyományhoz, még ha folyamatosan provokálja is azt. Bár most, hogy e nyelvhasználat sokkal megszokottabbá vált, most látszik jobban, hogy a provokáció az alapokat nem érinti. Petrit hidegen hagyja az avantgárd múlttörölő gesztusa. Olyan, mint a jólnevelt középiskolások rendbontása, a végsőig provokálja a tanárt, de a szaros csizmát nem basszák az asztalra, mert tudják, hogy ők is onnan fognak enni. Mindezek ellenére illetve mindezek számításba vételével azt kell mondani, Petri költészete bár nem objektíválja, de tematizálja a versben beszélő én problémáját, a ki beszél kérdését, és tágitja a versén felismerhetőségének horizontját. Ez után a költészet után már csak az elvakultak mozgatnak problémamentes igazságtudó vershősöket. A mindent tudó és mindent érző versénnek befellegzett. Kérdés persze,

hogy a neutralitásra törekvő új költészet megelégszik-e ezzel, vagy idegenkedik, s nem érti, miért van felülreprezentálva az én a versben, amit adott esetben nem tartanak különbnek egy belső szervnél, mondjuk a vesénél.

Az ellenzéki gondolkodás dalnoka

De Petri nem felszámol, hanem analitikusan feltár. Minden anyagromlásos vers, minden nyelvileg teljesen elhétköznaposított költői megszólalás mögött érződik egy etikai alap, nem moralitás, hanem inkább olyan, ami Kantnál a csilagos ég, valami evidencia. A biológikumig levitt emberábrázolás mögött látszik egy nagyon is létező humánus-kép. Petri ugyan túl van a nagy eszméken, de mégis a nagy eszmék viszonylatában fogalmazza meg a verseit. A 68 utáni hitevesztés költészete ez, leszámolás azzal a sokszázéves talán idealizált folyamattal, amit nagyvonalúan és némiképp pontatlanul felvilágosodásnak nevezünk. Vajon, kérdezhetnénk, ez a költészet az eszmevesztés utáni számvetési költészete, vagy az eszmenélküli világ első költészete? Számomra a válasz egyértelmű: ez a versvilág mindig is nagyon erősen tételezi az eszmét. Petri témaválasztása tulajdonképpen tradicionális. A szerelemről, a közzéről, a halálról, s általában a létről való gondolkodást Petri nem megkérdőjelezi, hanem inkább a megközelítésüket, az értelmezési terüket bővíti, leginkább azzal, hogy a negatív tartományba is elviszi az anyagot, illetve, hogy beengedi a versbe a mindennapiságot, az emelkedettség helyett a hétköznapi valóságot löki a színpadra.

Nem véletlen, hogy az eszmevesztés tragikuma után szinte egysvungra megszületik a *Magyarázatok*, s a közösségi eszméhez való visszaközelítés eredménye az *Örökhétfő*, a másik egysvungos kötet. Talán nem a sorskérdések költészete a Petrié, de a „közösségi gond” felvállalása mindig is érződik rajta, még akkor is, ha egy pillanatra sem tágit az éncentrumú megfogalmazástól. Olyan közéleti és magánéleti állásfoglalások vannak benne, amelyek nagyon erősen tételezik egy konkrét közeg jelenlétét a háttérben. Ott vagyunk sokan, akik várjuk ezt a költészetet, várjuk az újabb verset, az újabb feltárást, a mi véleményünket, a mi szerelmünk boncasztalratételét. A szamizdat időkben Petri önkéntelenül válik az ellenzéki gondolkodás dalnokává, s hiába próbálja az Azt hiszik kötetrel újrapirozicionálni magát, a mítosz akaratlanul is felépül. Politikai költészet, méghozzá nem a rejtjelezett formában, hanem direkt kimondásokkal. Lehetett ekként megszólalni akkor a világról. Lehetett, mert egy hatalommal nem rendelkező, de etikailag makulátlan közeg és gondolkodás volt a háttérben.

Volt minek nekivetnie a hátát. Politikai költészet csak akkor lehetséges, ha a politikum létalapokig hatol, s ha a megszólalás pozícióját egyértelmű moralitás rajzolja ki. Ha tetszik, politikai költészet csak fekete-fehér világban tud autentikusan megszólalni. Ennek a megszólalásnak az alapjai inognak meg, amikor a valahai demokratikus ellenzék legális hatalomra tesz szert.

Látszólag civil tér és civil idő

A kilencvenes években Petri bár nem kerül a közéleti megszólalást, egyre inkább fut bele az analitikus énmegformálásba. A versekben felerősödnek a magánvilág történései, a bombasztikus, nem ritkán retorikus megmondóversek (amilyen például a *Büntetés* vagy az *Ismeretlen kelet-európai költő verse*, a *Hírösszefoglaló*, a *Már csak és sorolhatnám*) amelyek a korábbi kötetekben nem ritkák, most visszaszorulnak. A versvilág egyre inkább anekdotikussá válik. Szinte színházi jelenetezés zajlik, monológok, dialógok, novellák, amelyek történeteket rejtnek, találkozókat, ismerősöket, utcai eseményeket. A Petri-vers képes hozni a múlt időt, mármint nem a versidő múlását, ami nagyvonalakban az értelmezési terek nyitogatása, s az ott való bolyongás, hanem a történet idejének múlását, ami a versből eddig jószerével idegen időbeliséget vonz be. Látszólag civil tér és civil idő jelenik meg, amiben otthonosabb a mozgás, nem kell ünneplőt venni, hogy az ember beleléphessen. A versekben használt nyelvből kipucolódik a költőieség. S ami már az első kötetnek is célja volt, hogy egyfajta beszédnyelvhez közelítsen a versnyelv, immáron csúcsra jut. Egyértelmű, hogy a hétköznapi beszéd van valamiféle ritmusra rátörve. A dízajmentesített költeményekben a versszerűséget jószerével csak a ritmika őrzi. Bár hozzá kell tenni, ez a ritmika korántsem a hagyományos verstankönyvek ritmusajánlata. A dallam roncsolva van, s kialakul egy olyan szabadvers, amiben végig érződik valamiféle kötöttség, de egy-egy vers kivételével, nem jelenik meg ismert formaminta. A beszélt nyelv használata, a történetiség és a szokványos költői képek megritkulása egy sajátos verskaraktert alakít ki. A metaforák szerepét átveszi a gondolkodás és a neutrális helyzetleírás ütköztetése, némikor a nyelvtani alakzatok megrongálása. Ezek hozzák, ezek kényszerülnek hozni a konnotációk láncolatát. A versekben felmutatott hétköznapi, az ön- és versvizsgálat folyamatos jelenléte, a valóságérzet beerősítése arra készteti az olvasót, hogy a hétköznapi tárgyasultságot bontsa ki, s találjon mögötte olyan értelmezési teret, ami a szöveget átemeli a metafizikai érzékelés világába. Persze mindez már a korábbi kötetekben elő van készítve, hisz Petri mindig

igyekezett a kozmikus méreteket a foghatóság terében befogni. Hogy csak két kedvencemre utaljak, a *Táj vájdlingban* vagy a *Dal* kezdő soraira („Mint zsíros vízből egy ezüstkanál,/ tompán csillog a nap”; „A hold ragyog. A nap ragyog. / – Mint vurstliban a motorok...”). Lerántja a kozmoszt a földre vagy épp ellenkezőleg, a földet megemeli a kozmikus magasságokba, vagy egyszerűen csak annyit mond: az van, ami van.

Nem válhat szoborrá a szobordöntögető

Petri a *Napsütötte sávval*, hogy konkrétan megnevezek egy ikonikus darabot, új révbé ér. Nem emlékszem sem előtte, sem utána, hogy vers ilyen vihart kavart volna. Ahogy megjelent a *Holmi*-ban, azonnal felhívott egy haverom, s rögvést föl is hozta a számot. Hónapokig nem volt olyan beszélgetés, ahol ne került volna szóba. Talán az *Apokrif* váltathatott ki ekkora figyelmet. Szóval jöttek ezek a magánéletet felboncoló versek, Petri leszámol a politikai dalnok legendával. Felülírja a nyolcvanas évek szerepváltozását. Felülírja, mert az én folyamatos felülvizsgálata nem teszi lehetővé számára, hogy egy szerepbe belecsontosodjon. Nem válhat szoborrá, mert alapvetően szobordöntögető. Ugyanakkor az új versek életre hívnak vagy felerősítenek egy másik legendát: a deviáns alkotó romantikus képét. A kilencvenes évek fiatal rajongói már nem a politikai szerepvállalót istenítik, hanem azt az embert, aki nem hajlandó beilleszkedni a szokványos polgári értékkozegbe. Hiába volt, hogy Petri maga is számtalanszor elmondta, hogy immáron polgárilag értelmezhető viszonyok között pergeti a napjait, az alkohol jelenléte, a marginális múlt új legendát gyárt. Bármint is üzenjen a kortárs irodalomelmélet, az olvasó nem képes lehántolni a magánsorsot az alkotóról. A hallott életmozzanatok és a versből kikevert életesemények révén felépít egy személyiséget, ami korántsem azonos a versalánnyal, s persze nem azonos a konkrét személlyel. Petri az ellenállás dalnoka után megkapta a világ elvárásaira fittyet hányó alkotó alakját. Furcsa mód, legalábbis én úgy érzékelem, épp ez legenda teszi egy évtizeddel később tulajdonképpen divatjarmulttá az alkotót.

A kétezres évekre avitt magatartása válik a lázadás, az újabb korosztályok beilleszkedni akarnak, komfortosodni a polgári társadalomban, a lehető legjobb helyet elfoglalni a kapitalizmus elosztórendszerében. A devianciát ostobaságnak tartják, ügyefogyottnak, aki ezt az utat járja, a devianciának nincs értéke, nem árazza be senki, mert nem ér semmit. Petri divatvesztett lett, mert divatos volt. Egy irodalmi lapban egy kritikus megírta,

hogy talán nem is volt olyan jelentős alkotó, mint hittük korábban. Csak a körítés vitte őt magasra. Már ezt is meg lehet írni. Már bármint, holott csak legendavesztésről van szó, s talán hogy az újabb költészetben (s persze a prózában ugyanúgy) beerősödött egy másfajta, az embert nem morális lényként kezelő beszédmód. Hiába Petri az, aki először biológiai irányból írta körül az ént, úgy tűnik ez nem elég radikális, mert az én mégsem tudott lesilányulni biológiai szerkezetébe, ott maradt, gondolkodni és érezni. Hiába Petri juttatta el a versbeszédet a hétköznapi nyelvhasználatig, valamit mégis megőrzött, ritmust, és képkalkulást, s nem tekintette a verset teljesen eszköztelen neutrális szövegnek. Hiába kerülte, hogy heroizálódjon a versekben megformált személyiség, a szomorúság, a fájdalom pátozsa mégis talpatzatot nyomott ez alá a figura alá, mert nem hisz ez a költészet a személytelenség igazságában.

Kihez szól itt Petri költészete?

Mondd meg, mondta egy megyeszékhelyi könyvtárban a vidéki költő, az élményköltészet helyi nagysága, mondd meg, kihez szól itt Petri költészete? Míg barmbáb bántam rá kikerekedett szemmel, rögvést meg is válaszolta: Senkihez. És megismételte, senkihez. Én meg álltam ott értetlenül, hisz Petri amúgy pesszimizmus ide vagy oda, nagyon jól érthető és szerethető költő, tele van humorról, iróniával, gondolatossággal és finom valóság- és sorsérzékeléssel. Nem gondoltam volna, hogy ez mondjuk, Salgótarjánban nem szólít meg senkit.

Hogy ihletett elrédésben vagy tudatos precizitással születik a költemény, a költők egyik vagy másik csoportba sorolják magukat. Ez persze átfordítva magyarra korántsem a Coleridge kontra Poe kettőst jelenti. Nem, nálunk bátran kimondhatjuk, hogy az elrédés költői egyben az elhülyülés költői, s a tudatos költői pedig valamelyest megőrzik az ész jelenlétét a versben. Petri ez utóbbi csoportba tartozott, profi volt, legalábbis annak tartotta magát, s a versírást szakmai munkának tekintette, bár persze ő sem tudta, amikor beindult egy vers, mitől indult be, s hiába maradt a gondolati líra alapján, az ihlet mozgatta a főbb szálakat, mint minden más költőnél. Nem volt budapesti költő, bár ott élte az életét, s bár magát egy csoport dalnokának nevezte, nem volt kizárólag annak a csoportnak a dalnok. Nem akart mindenkihez szólni, ahogy Karinthy akart volna, mégis mindenkihez szól vagy inkább bárkihez, mint minden költő.

Hodie mihi, cras tibi. Divatok jönnek, mennek, lehántódik a felesleges teher az alkotóról. Lehántolódik Petriről is a szükségtelen legenda. Megérkezik majd a tra-

díciókereső írók új hada és itt borítékolom, hogy Petrire rátalál, ahogyan az olvasó is újra és újra megtalálja őt, immáron olyannak látva, amilyen. Olyannak, aki átalakította a versénhez való viszonyunkat, kibájlta a magyar versritmust a babitsi merevségből, aki olyan nyelvet legitimizált a költészetben, amit korábban még a prózáírók is óvakodva használtak, aki a hagyományos költői témák vizsgálatát kitágította, a szerelemtől a közéleten át a halálig. Aki után, zárhatnám ezzel a köz-

helyes megállapítással, biztosak lehetünk, hogy úgy verset írni, mint előtte lehetett, már nem lehet, vagy legalábbis nem érdemes, de valójában Petrit soha nem érdekelték a másfajta versírási módok, nem állt harcban, vitában a tőle idegen poétikákkal, ha az életmű etekintetben üzen valamit, inkább azt, hogy a jövőben is mindenki úgy ír verset, ahogy kedve tartja, a különböző poétikák felelősségét mindig az alkotó cipeli a hátán, s vagy összeomlik vagy nem, az egész cucc: saját felelősség.

Ha egymás után 30 ezerszer leírom azt a szót, hogy »Esterházy« – ez adja ki nagyjából egy kisebb regény terjedelmét –, ezzel még nem történt semmi, nincs semmi a kezünkben. Hacsak nem avantgárd periódusunkat éljük épp – de ilyesmi ma már nem létezik –, ahol a gesztusok fontosabbak a szövegnél. A rózsza az rózsza az Esterházy. Na igen.

De egy ilyen szó megnyit előttünk egy teret, és ezt aztán kitölthetjük a történettel vagy valamivel, amit utólag, post festum történetnek látunk. Ha egy szó nál fennáll ez a lehetőség, tehát nyit lehetőséget egy elkövetkező munkára, akkor lehet így fogalmazni, hogy egy szóban benne rejlik egy történet.

■ *Harmonia Caelestis című, 2001-ben megjelent könyvének utolsó bekezdése ezzel a mondattal kezdődik: „A haza szóra föl pattan, mintha tényleg megoldást találtak volna.” Aki föl pattan ebben a mondatban, az „édesapám”. Mi történik, ha ma olvassa ezt a mondatot?*

■ Ez most egy aktuálpolitikai kérdés? Nem, nem hiszem. Azt mondani, hogy nem olvasom a régi mondataimat, csak síma kifogás volna, ezt belátom, bár tényleg így van. Az egy másik kor volt, amelyben az apa föl pattant. A „haza” szóban is történelem rejlik, a közelmúlt történelme is, közeli kor, a most. Most aktuálpolitikázlok. Tényleg van bennem egy olyan reflex, hogy a himnuszra föl kell állni. Ezt az édesapámtól tanultam, aki valamennyire mégiscsak hasonlít a regény főhőisére.

■ *Új könyvének a címe Esti. Ebben van egy kis jegyzet „Fütyörészés” címmel. Így szól: „Milyen nagy szüksége van a hazának azokra, okoskodott, nem – van másik! –, fütyörészett Esti, akik fütyülnek rá?” Milyen dallamot fütyörészett Esti?*

■ Esti többek között író is, tehát a szabadság rabja. Nem cinikus, tehát nem fütyül mindenre. Ebben az esetben én,

aki zeneileg... most mit mondjak? eléggé használhatatlan, kifizomulatlan, struktúrálatlan, vájatlan fülű vagyok, szóval a muzsikát illetően nem vagyok muzikális, azt mondanám, hogy ennek éppenséggel hazafias dallamnak kellett lennie. Egy mégis-dallamnak. Esti ebben a tekintetben Thomas Bernhard-tanítvány. A barátságos fajtából, bár ez valószínűleg contradictio in adjecto. De kedveljük az önellentmondást.

■ *Esti Kornél Kosztolányi Dezsőtől kölcsönözte. Egy nap Esti Kornél rájön, hogy Mátyás királyra hasonlít. Miért van Magyarországon ennyi legenda Mátyás királyról?*

■ Tartok tőle, hogy despota volt. Minden esetre egy úgynevezett erős király, és ez sok kellemetlen dolgot is jelent. De kellenek a legendák. Ha már szabadság nincs, akkor legalább mesék legyenek a szabadságról. Igazságosság, ha már nem a törvény előtt, akkor legalább esténként, anekdotázás közben. Mátyás király az „annak idején”. Annak idején, amikor Magyarország még nagy volt. Annak idején, amikor a magyarok még magyarok voltak. (Kéretik nem kérdezni, hogy ez mit is jelent!) Annak idején, amikor még nem volt bennünk kisebbségérzés. Annak idején, amikor a nők még nők voltak, a férfiak meg férfiak. És tényleg: Magyarország akkoriban erős volt stb. Mátyás király olyan, mint Puskás Ferenc. Vagy a legkisebb királyfi a mesében, aki mindig győz. Aki győzedelmesen képvisel minket a nagyvilágban. Valahogy így.

■ *És Németország? Mit jelent Önnek az a szó, hogy Németország?*

■ Über alles. Bocsnát. Goethe. Savanyúkáposzta. Szembenézés a múlttal. Özil. És nem Rahn! Nem Ausztria. Tehát nem Musil, nem Wittgenstein. Nem Handke. Hanem Heißenbüttel. Milyen jó lett volna ismerni! Egy ország neve csupa közhelyhez vezet.

ESTERHÁZY

Péter

Termelési-regény
Magvető, 1979Bevezetés a
szépirodalomba
Magvető, 1986Harmonia caelestis
Magvető, 2000A szabadság nehéz
mámora
Magvető, 2003Esti
Magvető, 2010Egyszerű történet
vessző száz oldal –
a kardoos változat
Magvető, 2013„Esterházy vacsora”
Magyar Lettre
Internationale, 37(Eve-Marie Kallen
interjúja)
„Nem akarok sokat,
csak mindent”
Magyar Lettre
Internationale, 39„A Tóttössy-szöveg”
Magyar Lettre
Internationale, 47„...attól féltém, hogy
ezután majd komoly
embernek kell
lennem”
(Litera-nagyvizit)
Magyar Lettre
Internationale, 48(Okszana
Jakimenko
interjúja)
„Kis magyar
pornográfia oroszul”
Magyar Lettre
Internationale, 56(Majse Aymo-Boot
interjúja)
„Azt hiszem, inkább
szó-író vagyok”
Magyar Lettre
Internationale, 69(Selyem Zsuzsával)
„Amit el akarok
mondani, az
többnyire nem egy
történet”
Magyar Lettre
Internationale, 80

ESTERHÁZY PÉTER – LOTHAR MÜLLER

Egy hamburgi beszélgetés

LOTHAR MÜLLER ■ Az irodalmat szavakból csinálják, nem gondolatokból, ezt szokta mondani. Mit gondol arról, hogyan kerül bele a történelem az irodalomba?

ESTERHÁZY PÉTER ■ Ha félre akarom érteni, (amit a német nyelv megen-), és a történelmet (Geschichte) úgy érteném, hogy történet (Geschichte) mint cselekmény, mint sztori, akkor azt mondhatnám, a történet nem tartozik hozzá mindenképpen az irodalomhoz. Ez volna az önéletrajzi megjegyzés. Az előbb idézett mondat inkább azt akarja mondani, hogy az nem fontos, hogy mit gondol a szerző – önidézet: ha támad egy gondolatom, addig járkálok fel s alá, míg el nem felejttem –, de a szöveg igenis akarjon mondani valamit, engem csak ez érdekel. A szerző gondolatai nem érdekesek, ha úgynevezett gondolatai támadnának, akkor azokat közölje velünk közvetlenül. De ez akkor nem irodalom, ilyenkor ő tanár, pap, politikus, de nem költő.

A szövegnek legyenek gondolatai. Igen, és akkor ott vannak az embernek a szavak, más semmi. És ebből épül fel minden, érzések, alakok, gondolatok, isten, ember,

csülök körettel vagy anélkül. Nem úgy, mint a zenében, ott a hangoknak nincs járulékos jelentésük, nem úgy, mint a festészetben, a színek csak színek, semmi más – a szavaknak azonban van még úgynevezett jelentésük is. Vagy éppen nincs nekik, csak használatuk van, ahogy a nagy Wittgenstein állította. Ez néha előny, néha hátrány. De ez az a pont, a hasadék, amelyen keresztül az úgynevezett valóság és a történelem is belép.

De ebben most megint nem vagyok olyan biztos: Tényleg a történelem lép be az irodalomba? Nem egy nagy „mint-ha” játék ez voltaképpen? És fontos ez egyáltalán?

Van különbség költészet és valóság között? Talán Schillert kellene erről megkérdezni.

■ *Mondanék egy szót, amiben történelem rejlik – és történetek rejlenek. Ez a szó egy név: Esterházy.*

■ Hogy ezt most vicnek szánta vagy ironizálásnak – ezen még el kéne gondolkodnom. De végül is mindegy, mert ez egy jó mondat, mert előbbre jutunk vele. Tehát egy szó önmagában még semmi.

Ungarn und Europa

HERAUSGEGEBEN VON
HEINRICH DETERING
UND EVA KARADI

VALERIO 16|2014

VALERIO DAS MAGAZIN
DER DEUTSCHEN AKADEMIE
FÜR SPRACHE UND DICHTUNGPositionen und Digressionen von VLADIMIR ARSENIJEVIĆ •
ANTJE CONTIUS • GYÖRGY DALOS • HEINRICH DETERING •
WILHELM DROSTE • VIRÁG ERDŐS • PÉTER ESTERHÁZY •
ARIS FIORETOS • LÁSZLÓ F. FÖLDÉNYI • ZSUZSANNA GAHSE •
KARL-MARKUS GAUSS • JÁNOS HÁY • EVA KARADI •
GYÖRGY KONRÁD • MICHAEL KRÜGER • ENDRE KUKORELLY •
LÁSZLÓ MÁRTON • ROBERT MENASSE • TAMÁS MIKLÓS •
LOTHAR MÜLLER • GÁBOR NÉMETH • LAJOS PARTI NAGY •
ANDREI PLEȘU • ILMA RAKUSA • AGNES RELLE •
INGO SCHULZE • MICHAEL STOLLEIS • RICHARD SWARTZ •
ÁKOS SZILÁGYI • MICHAEL M. THOSS • LÁSZLÓ VÉGEL •
CHRISTINA VIRAGH • PÁL ZÁVADA

DIA IM WALLSTEIN VERLAG

TUDÓSÍTÁSOK

OSMAN DENIZTEKIN

A Gezi park után: Megmondhatja-e a láb, hogy mit tegyen a fej?

(ISZTAMBUL) – Az elmúlt hónapok során a miniszterelnök személyesen gondoskodott róla, hogy „vandál fosztogatóknak” bélyegezve mindenkit szétkergessenek, aki ellenzi a kormány (helyesebben szólva csak a magát a „népakarat” megtestesítőjének tekintő kormányfő) politikáját. Majd ugyanez a politikus egy végtelenül cinikus gesztussal a nagy nyilvánosság előtt a következőket mondta: „Ezek azok az emberek, akik nem is olyan régen üresfejű bugrisnak néztek titeket!” Végül amikor ezek az emberek azt követelték tőle, hogy mozdítson el mindenkit, aki felelős a demonstrációkat ért brutális rendőri beavatkozásokért – vagyis a belügyminisztert, a kormányzót és az isztambuli rendőr-főkapitányt –, a következőt válaszolta nekik: „Nehogy már a láb mondja meg, mit tegyen a fej!”

E demagóg kijelentés mögött a valódi demokrácia definíciója bújkál meg. Ha ugyanis Törökországban megtörténhet, hogy valaki, aki a piti bűnözőkről és zsebtolvajokról elhíresült, nyomorúságos Kasimpasza negyedből származik, majd vallási iskolában végez, provokáció vádjával négy hónapot tölt börtönben, és időszakosan eltiltják a politikai szerepvállalástól, most pedig mindenek ellenére mégis tíz éve ő tölti be a miniszterelnöki posztot, mint annak a kormányzópártnak az első embere, amelyet ő maga alapított, akkor ebben az esetben valóban a láb mondja meg, mit tegyen a fej. És ez az igazi demokrácia lényege. A demokrácia ugyanis eredeti jelentésében egy olyan államrendszer, ahol a népet alkotó embereknek egyenlő joguk van a hatalom gyakorlásához. Ez az a politikai rendszer, ahol a megalázott, lenézett senkiből, az „üresfejű bugrisokból” is lehet „fej”.

Mint minden szervezetben, a kormányban és a kormányzati intézményekben is a munkamegosztás elvének kell működni: ezért vannak a miniszterek és a helyi kormányhivatalnokok. Vagyis a központi kormányzat élén álló személy nem viselkedhet úgy, mint ő volna az egyetlen döntéshozó. Nyilatkozataival nem gyakorolhat nyomást a különböző állami intézményekre, sem helyi, sem országos ügyekben – a bíróságoktól kezdve a sajtóig, egy szoborállítástól kezdve az operaház ügyeiig, a városi parkok sorsától kezdve az új hidak elhelyezkedéséig, a családban születő gyermekek kíváncsiságától, a vallási kisebbségek szertartásaihoz alkalmasnak ítélt helyekig. Hogy ha a demokrácia egyik alapelve az egyenlő szavazati jog, akkor a másik a hatalmi ágak szétválasztása.

Két választás között a politikai pártok, a civil szervezetek és a média együtt alkotják azt a rendszert, amely bírálatot mond a társadalom aktuális állapotáról. Csakhogy ez a rendszer ma kontroll alatt van. Mert a médiákat is ellenőrzés alá lehet vonni, ha vezetőik az állam emlőin kezdenek élni, és Törökországban éppen ez történt az elmúlt évtizedben. A televíziós műsorokat a „három bölcs majom” nem lát-nem hall-nem beszél elve vezérli, a híradásokban pedig csak a kormány hangját hallani. Az öncenzúra tragikomikus esetei, a kormánnyal szemben kritikus újságírók tucatjainak eltávolítása a tévécsatornáktól és az újságoktól egyaránt azt jelzik, hogy ez a kontroll nagyon is sikerrel működik. A helyi, nemzeti és globális civil szervezeteket persze már sokkal nehezebb eltörölni

a színről. De azért ezen a területen is folyamatosan történnek kísérletek, hogy elhallgattassák és kriminalizálják őket. Mindez annyit jelent, hogy a demokrácia a szavazóurnából átkerült a temetkezési urnába – ahogy valaki egyszer találoán megfogalmazta.

Ráadásul, ami a szavazóurnákat illeti, a választások eredményét is igen sikeresen lehet manipulálni. Úgy tűnik, a mai török társadalomban, amelynek történelmi, kulturális és demokratikus alapjai is fájóan hiányoznak, ha egyszer valaki abszolút többséget szerez a parlamentben, nincs határa a manipulációnak, és nincs olyan törvénysértés, aminek következményei alól a hatalmon lévők ne tudnának kibújni. A politikusok évtizedeken át beszéltek a politikai pártokat és a választásokat szabályozó (igazságtalan és antidemokratikus) törvények reformjáról, de a mai napig egyetlen parlamenti ciklusban sem volt meg sem az akarat, sem a képesség arra, hogy ezt a reformot véghez is vigyék. A parlamenti képviselők többségét ma a politikai hatalmat gyakorló szűk kis csoport (a párt- és miniszterelnök, valamint közeli bizalmasai) választja ki, nem pedig a nép, a démosz, akikre ez a szűk kör folyton hivatkozik; a kisebb, regionális politikai csoportokra

adott szavazatok pedig folyamatosan elvesznek, a kisebb pártoknak ugyanis esélyük sincs elérni a parlamentbe jutáshoz szükséges tíz százalékos küszöböt. Ezért van ma olyan parlamentünk, amelyben a kormánypárt parlamenti képviselői a saját törvénytervezetük ellen voksolnak, míg az ellenzék – tervezetten vagy véletlenül, mindegy is – megszavazza azt. Mindez arról szól, hogyan születnek a törvények a parlamentben: hogy a törvényhozók, legyenek bár parlamenti képviselők vagy mások, vajon a saját választókerületüket, vagyis a „népakaratot” képviselik-e, vagy azoknak az akaratát hajtják végre, akik már most meg kívánják határozni a hamarosan esedékes általános választások végeredményét.

Innen már csak egy lépés annak megfontolása, hogy a politikai vezetők – akik be akarják biztosítani maguknak a következő parlamenti választások végeredményét, és ebből következően azt is, hogy milyen összetételű legyen a következő törvényhozás – vajon melyik helyi vagy globális erő irányában vannak elkölvezve. És már rá is ébredhetünk, hogy a demokrácia, amely papíron egyenlő politikai hatalommal ruház fel minden egyes állampolgárt, nem más, mint üres szólam, amely lehetővé teszi, hogy a hatalom gyakorlását különböző érdekcsoportoknak játsszák át. Legalábbis Törökországban ma éppen ez a helyzet.

NEMES KRISZTIÁN FORDÍTÁSA

BORIS VEZJAK

A szlovéniai megmozdulásokról

(MARIBOR) – 2012 késő őszén Szlovénia is megmozdult, az emberek tiltakozni kezdtek, ami meglepett mindenkit: aktivistákat és otthon maradókat, a politikusokat és a civil társadalmat, az értelmiségieket és a munkásokat, izgága honpolgárokat és a passzív tömegeket. Az esemény felkeltette a szomszédos országok érdeklődését és kíváncsiságát is, és Szlovénia ezzel kiérdemelte, hogy szót ejtsenek róla a nemzetközi lapokban, ami nem igazán gyakran fordul elő. Mi a célja ennek a „megmozdulásnak”, ennek a hirtelen olyan gyorsan terjedő jelenségnek? Vagy elszigetelt incidens volna csupán?

A megmozdulás, amiről beszélek, egyszerre egy is és sok is. A tiltakozások hulláma Mariborban Franc Kangler polgármester ellen kétség kívül olyasvalami, ami hasonló események egész sorát váltotta ki. De visszatérve látható, hogy ez csupán ürügy volt valami mérhetetlenül nagyszabású dolog számára, amely jóval túlmegegy a helyi lakosok elégedetlenségén. Az ezt követő tömegtiltatások az egész országban, váratlan sebességgel és eltérő intenzitással a legkülönbözőbb helyeken, mind az emberek általános hangulatát juttatták kifejezésre, úgyhogy jó okkal feltételezhetünk mögöttük valami egységes népakaratot. Az egységnek és a közös célnak ez az érzése hatja át mostanában az egyszerű emberek nagyrészét, magával ragadva és cselekvésre késztetve még a leginkább tartózkodókat és közömböseket is. Miből ered ez a szükségállapot, aminek folytán sokan úgy érzik, hogy muszáj részt venniük benne, de legalább figyelemmel kísérniük a történéseket? Ez egyedülálló, ritkán megismétlődő helyzet, amelynek történelmi jelentőségével nem vagyunk igazán tisztában – érezzük, hogy

valami rendkívüli történik, nevezetesen a megmozdulás maga, ami arra készítet, hogy azt higgyük, ez az idők szava, aminek részesei lehetünk, tünékeny pillanat, amit nem könnyű megragadni. Éppen azért, mivel a dolgot nem tudjuk megragadni az „itt és most” fix ideájának kontextusában, érezzük úgy, hogy a pillanat történelmi, és talán éppen emiatt kell jelen lennünk.

De a tiltakozási hullám triviális körülmények között indult el. És a mozgatórugói hasonlóképpen triválisak voltak: tömegfelháborodást váltott ki, amikor a maribori polgármester egy radarrendszert próbált felállítani a sebességhatárt túllépők elkapása és megbüntetése céljából. Több mint húszezer embert büntettek meg sebességhatárát megszegése miatt két héten belül – egy százezer lakosú városban. Mintha a háztartások többnyire kiszámított pénzét akarták volna megcsapolni. Ez tagadhatatlan vandalizmust is kiváltott: a sebességmérő kamerákat felgyújtották az éj leple alatt, és ezeknek a cselekményeknek az elkövetői a lakosság nagyrészének hallgatóságos szolidaritását élvezték, és csak tovább erősödött az a közös meggyőződés, hogy ezek a sebességmérő kamerák a város ellen intézett újabb támadást jelentenek annak a polgármesternek a részéről, akinek már amúgy is bűncselekmények tucatjai vannak a rovásán. Ráadásul a sebességmérő kamerák felszerelésére vonatkozó szerződés is nagyon gyanúsnak lehetett tartani. Mindez eleendő volt ahhoz, hogy tömegfelháborodást váltson ki azon az alapon, hogy Kangler túl messzire ment el a városi lakosság pénzének megdézsmálásában.

De az adófizetők pénzének ez a megcsapása már korábban is többször előfordult, és a város lakói akkor

mégis hallgattak. Aztán 2011 májusában Kanglert letartóztatták és őrizetbe vették 15 különböző bűncselekmény elkövetésének vádjával. Az igazi kérdés soha nem az volt, miért tiltakoznak az emberek, hanem hogy miért tartott ilyen sokáig, hogy az utcára menjenek.

A megmozdulások most olyan eszközökhöz nyúlt, ami jelentősen eltért a forradalmárok hagyományos eszköztáráról: névtelen Facebook bejegyzések készítői vállalták magukra a szervezők és az agitátorok szerepét rendkívül szellemes és ügyes módon. A tömegpszichológia tökéletes ismeretéről tettek tanúbizonyságot. Bár mindmáig ismeretlenségben maradtak, Maribor utcái megélénkültek, egyre több ember áradt ki az utcákra, a hólabdhatás kezdett érvényesülni: az egymást követő tüntetéseken megduplázódott a résztvevők száma, mintha az emberek végre felismerték volna, hogy egy mindaddig rejtett vagy észrevétlen erőnek vannak a birtokában. Akciók egész sorában engedték szabadjára a haragiukat, erőszakos cselekményekben is. A lemondását követelték és el is érték a polgármesternek, aki nem látta be, hogy hitelvesztetté vált. Inkább úgy állította be a távozását, mint amivel a város javát kívánja szolgálni egy baloldali összeesküvés áldozataként.

De Kangler túl későn mondott le: a tüntetések még a céljuk elérése előtt áttértek, futótűzként más városokra is: a tiltakozások tárgya a polgármesterekkel való szembeszegülés mellett kiegészült társadalmi és gazdasági követelésekkel, a politikai elitekkel szemben széleskörű ellenállás mutatkozott meg. A sorozatos tüntetések jellegének megragadására irányuló kísérletek leginkább ezekre az elitekre utalnak. De sokan úgy fogják fel ezeket a tüntetéseket, mint a társadalmi igazságszolgáltatás és egyenlőségért, a szegénység és a munkanélküliség ellen vívott harcot. A tőke és a korrupt klikkek érdekeivel szembeforduló megmozdulásokat elsősorban politikai tettként kellene felfogni. Persze úgy is fel lehet fogni, mint az Európa-szerte zajló események visszhangját, mégis

különböznek azoktól a tüntetésektől, amelyek Görögországban és Spanyolországban robbantak ki a sorozatos megszorítási intézkedések és az emberi jogok ebből fakadó megsértései ellen. Szlovéniában nem öltöttek ekkora méreteket, a tüntetések itt megmaradtak az elitekkel és a kormánnyal szembeni politikai tiltakozásnak.

A pillanat ellenállhatatlan, történelmi jellege a spon-tán demokráciának a nép részéről való ritkán tapasztalt megnyilvánulásából fakad – lehet, hogy nem is élhettük ezt meg Szlovéniában ilyen egyértelmű és szenvedélyes formában a függetlenség kikiáltását követelő népszavazás óta. Az elégedetlenség élénk moraja feltárta a megmozdulások politikai természetét – az elitek lemondásán túl azt is követelik, hogy a nép szerezzé vissza magának a politikai hatalmat, mert olyan idők lettek, amikor a helyi és az országos vezetés is elszakadt, elidegenedett a tömegektől. És a vezetés hitel-vesztésének meglesznek a következményei. A politikai elkötelezettséget most úgy fogjuk fel, mint ami alapvető egy demokráciában: ezért a jelenlegi processzust a közvetlen demokrácia terminusaiban szeretjük leírni, és az izlandi modellt tartjuk szem előtt.

Miközben ezt írom (és a pillanat előreláthatatlansága történelmi jellegénél fogva szükségessé teszi, hogy erre is utaljak) a tiltakozó mozgalmak még mindig rengeteg lehetséges irányban alakulhatnak tovább. Véget érhetnek, nem hagyva maguk után többet, mint kellemes emlékeket. Következhet rájuk egy új, talán számításból fakadó elégetettség a status quóval, ami a politikai körülményekkel való szakítástól való félelemből fakadhat, amelyekhez szolgáik alkalmazkodtak mindaddig, engem ez aggaszt: ez alááshatja a teljes elköteleződést a tiltakozó mozgalmak mellett. Ugyanakkor joggal félünk attól is, hogy ez a termékeny zúgolódás nem talál magának közös nevezőt, és hogy a kezdeményezések fragmentáltak maradnak. Vagy hogy az erőfeszítések hiábavalónak bizonyulnak, és a kezdeti lendület veszendőbe megy,

anélkül hogy új politikai szubjektumokat és feltételeket teremtenének. És ez a kulcskérdés: megmutatni, hogy az állampolgárok maguk mennyire képesek alternatív koncepciókkal előlenni a politikai térben. Ha nem tudnak, és nem tudják, hogyan kéne ezt tenniük, akkor a célba vett elit meg fogja őrizni a pozícióit, és még erősebben jön ki az egészből, mint valaha.

A tiltakozások sokaságának alapvető dilemmája, amelyek így vagy úgy egyetlen nagy megmozdulás újabb manifesztálódásai, a legitimitás keresése: míg mint egyedi cselekvők lépnek fel, szétszórta, individuálisak, nincs elég nagy erejük. Csak ha egyesült programmal és elképzelésekkel lépnek fel, akkor lehet konstruktív hatásuk. Ugyanakkor ezt a kritikus tömeget elérni nem könnyű, mivel a közvetlen demokrácia különböző formái a követelések és akciók sokaságának nyitnak teret. És van ráadásul még egy nehézség. Az eredeti maribori mozgalmat követően, amelyet névtelen értelmi szerzők kezdeményeztek a Facebookon, a városban több kisebb csoport is megjelent, akik láthatólag úgy gondolták, hogy legitimitásra tettek szert azzal, hogy új politikai paradigmákat generáltak. De ezek a csoportok csak magukra öltötték a szervezők szerepét, akiknek nem ismerjük a kilétét. És ezért nem tudtak mások előtt legitimitásra szert tenni. Bizonyos értelemben elkerülhetetlen volt, hogy meglévő csoportok megpróbálják felhasználni a mozgalom hitelét, és ezáltal új ellentétek bukkanjának felszínre. Az aktuális kérdés tehát nem csak az, hogy ki tud és mi módon alternatívát kínálni, hanem az is, hogy hogyan lehet ezt konszenzusra és széleskörű támogatottságra alapozni. Valami olyat, ami nemcsak a mostani kormánynak és politikai elitnek volna alternatívája, hanem az egész társadalmi és gazdasági berendezkedésnek is. Ha egy nép változtatni akar a politikán, akkor erre bizonyosan nem csupán politikai indítékai vannak.

KARÁDI ÉVA FORDÍTÁSA
(Dialogi 9/2012; Eurozine)

SCOLAR FESZTIVÁL

The advertisement for the SCOLAR FESTIVAL features a collage of book covers and the festival's branding. At the top, the text "SCOLAR FESZTIVÁL" is prominently displayed. Below it, several book covers are shown, including:

- CSÓKOLOM A SEGGED, SZERETETT VEZÉRÜNK!** by Daniel BĂNULESCU, with the SCOLAR logo.
- A SZULTÁN ISZTAMBULJA NAPI ÖT KURUSBÓL** by Charles FitzRoy.
- ZELOTA** by Reza Aslan, with the subtitle "A názareti Jézus élete és kora".
- Mikor eltűntek a galambok** by Sofi Oksanen.

The SCOLAR logo, a stylized 'S' inside a circle, is also present. At the bottom, the website **SCOLAR.HU** and the Facebook page **FACEBOOK.COM/SCOLARKLUB** are listed.

JURIJ ANDRUHOVICS

Gondolatok ránk

(KIJEV) Drága barátaim, külföldi újságírók, lapszerkesztők! Ezekben a napokban rengeteg felkérést kapok tőletek, hogy írjam le a jelenlegi helyzetet Kijevben és egész Ukrajnában, mondjam el a véleményemet arról, ami történik, vázoljam fel, milyennek látom a közeljövőt.

Mivel egyszerűen fizikailag képtelen vagyok külön-külön válaszolni a lapjaitoknak egy részletes, elemző cikkben, úgy döntöttem, hogy elkészítem ezt a rövid állásfoglalást, amelyet valamennyien úgy használhattok, ahogy jónak látjátok.

A legfontosabb, amit a tudomásotokra akarok hozni, a következő:

Négy évnyi uralma alatt Janukovics rezsimje az országot és a társadalmat a feszültségek legvégső határáig juttatta el.

És ami még rosszabb, egy olyan kiüthatalan helyzetbe lavírozta magát, ahol örökre ragaszkodnia kell a hatalomhoz – minden áron. Különben a büntető bíróság teljes szigorával kellene szembenéznie. Az ellopott és elbitolt javak skálája minden képzeletet felülmúl atekintetben, hogy az emberi kapzsiság mire képes. Az egyetlen válasz, amit ez a rezsim az immár három hónapja zajló békés tüntetésekre adni tudott, az az erőszak, erőszak, amely csak eskalálódik, és „hibrid” természetű: a speciális különítmények támadásait a kijevi Majdan téren kombinálják az ellenzéki aktivisták és a tiltakozó akciók mindennapi résztvevőinek egyéni zaklatásával és üldözésével (rendőri felügyelet, verések, az autók és a házak megrongálása, letartóztatások, bírósági látszateljárások).

A kulcsszó itt a megfélemlítés. És mivel ez hatástalan, és az emberek továbbra is tiltakoznak egyre tömegesebb méretekben, a hatalom birtokosai részéről egyre durvábbakká válnak ezek a megtorló eljárások.

A „jogi alapot” ehhez január 16-án kreálták, amikor az elnöktől teljes mértékben függő parlamenti képviselők az

eljárási és szavazási szabályok, sőt voltaképpen magának az alkotmánynak a durva megsértésével néhány perc leforgása alatt (!), pusztán kézfeltartással (!) szavazták meg a jogszabályok megváltoztatásának egész sorát, amivel gyakorlatilag diktatórikus szabályozást vezettek be, és rendkívüli állapotot az országban, anélkül hogy ezt formálisan is deklarálták volna, hogy bejelentették volna ezeket a változásokat.

Például azzal, hogy ezt írom és szétküldöm, különböző újképletű büntetőjogi paragrafusokba ütközöm, mint a „rágalmazás”, „izgatás” stb. Röviden szólva, ha ezeket a „törvényeket” elfogadják, abból az következik, hogy Ukrajnában minden tilos, amit a hatóságok kimondottan nem javallanak.

És az egyetlen dolog, amit a hatalom birtokosai javallanak, az a nekik való engedelmeskedés.

Az ukrán társadalom nem fogadta el ezeket a „törvényeket” és felkelt január 19-én ismét a jövője védelmében.

A Kijevből érkező tévéhírekben mostanában a tüntetőket lehet látni különböző fajta sisakokban és maszkokkal az arcukon, sokszor botokkal a kezükben. Ne higgyétek el, hogy ezek „szélsőségesek”, „provokátorok” vagy „jobboldali radikálisok” volnának. A barátaimmal én is ilyen szerelésben járok tüntetni. Ilyen alapon a feleségem, a lányom, a barátaink és én is „szélsőségesek” lennénk. Nincs más választásunk: védenünk kell a testi épségünket és az életünket és a hozzátartozóink, a hozzánk közel állók testi épségét és életét is. A különleges alakulatok lőnek ránk, orvlövészeik gyilkolják a barátainkat.

A város kormányzati negyedének egyetlen blokkjában lelőttek a különböző beszámolók szerint 5 vagy 7 tüntetőt. Ezen túlmenően emberek tucatjai tüntek el Kijevben. Nem hagyhatunk fel a tiltakozással, mert ez annyit jelentene, hogy beletörődünk abba, hogy egy olyan országban élünk, ami életfogytiglani börtönné változik. Az ukránok fiatalabb nemzedéke, amelyik már

a poszt-szovjet években nőtt fel és érlelődött, zsigerből utasítja el a diktatúra minden formáját. Ha a diktatúra győz, Európának egyfajta Észak-Koreával kell számolnia a keleti végein és 5-10 millió menekülttel a különböző számítások szerint.

Ezt nem számom riogatásnak.

Mindenekelőtt ellenünk vívják a háborújukat. Amikor Kijevben besötétedik, „civilruhás egyének” meghatározatlan csoportjai cirkálnak a városban fiatalokra vadászva, különösen azokra, akik a Majdan vagy az EU jelvényét viselik. Elrabolják őket, kiviszik őket az erdőbe, ahol levették őket és megkínózzák őket a dermesztő hidegben. Furcsa módon ezeknek az atrocitásnak az áldozatai többnyire fiatal művészek – színészek, festők, költők. Az embernek az az érzése, mintha különleges „halálosztagokat” engedtek volna szabadjára az országban azzal a céllal, hogy kiseprűzzék az ország legjavát.

Még egy jellegzetes részlet: a kijevi kórházakban a rendőrség rajtaüt a sebesült tüntetőkön, elrabolják őket és (ismétlem, sebesültekről van szó) kihallgatásra viszik őket ismeretlen helyekre. Veszélyessé vált kórházba menni még a gyanútlan járókelőknek is, akiket véletlenül eltalált egy rendőrségi plasztikbomba szilánkjá. Az orvosok tehetetlenül széttájják a karjukat, és átengedik a páciens az ügynevezett „igazságszolgáltatásnak”.

Tehát Ukrajnában emberiség ellen bűntettek egész sora zajlik, és ezekért a jelenlegi kormány a felelős. Ha vannak szélsőségesek ebben a helyzetben, leginkább az ország legfőbb vezetése illethető ezzel a jelzővel.

És rátérve arra a két kérdésre, amit fel szoktak nekem tenni, és amire általában a legnehezebb választ adnom:

Nem tudom, mi fog történni, és nem tudom azt sem, mit tehetek értünk. Mindenesetre terjeszthetitek lehetőségeitek szerint ezt a felhívást. És együttérezhettek velünk. Gondolatok ránk.

Mindenképpen győzni fogunk, bármilyen keményen és dühödtön törnek is ellenünk. Az ukrán nép most minden túlzás nélkül a vérét ontja a szabad és igazságos társadalom európai értékeinek védelmében. Nagyon remélem, hogy ezt méltányoljátok.

(2014.01.24.)

ANDRUHOVICS, Jurij
(Körner Gábor ford.)
Rekreáció
JAK Világirodalmi Sorozat – Osiris, 1999

Shevchenko is OK
Esszék Ukrajnáról
Ráció, 2004

Moszkoviáda
Gondolat, 2007

(Andrzej Stasiukkal)
Az én Európám
JAK-Kijarat, 2005

„Carpathologia cosmophila”
Magyar Lettre Internationale, 24

„Erc-herc-perc”
Magyar Lettre Internationale, 37

„Kis intim urbanisztika: Lemberg és Kijev”
Magyar Lettre Internationale, 39

„Az egységes Európa igaz története”
Magyar Lettre Internationale, 41

„Közép-keleti revízió”
Magyar Lettre Internationale, 42

„Shevchenko is OK”
Magyar Lettre Internationale, 46

„Románc a kozmoszsal”
Magyar Lettre Internationale, 48

„Hajó-város”
Magyar Lettre Internationale, 49

„Csernobil, a maffia és én”
Magyar Lettre Internationale, 51

„De különös szerelemmel”
(Oroszországról)
„Ukrán geopoétika”
Magyar Lettre Internationale

„Moszkoviáda”
Magyar Lettre Internationale, 59

XXI. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál 2014. április 24–27.

AZ EURÓPA KÖNYVKIADÓ VENDÉGEI:

HÁY János, VAMOS Miklós,
KONRÁD György, Anne APPLEBAUM,
Patrick NESS, GERGELY Ágnes,
SZÉCSI Noémi, SZINETÁR Miklós

EURÓPA

A 2012-es évfolyam tartalomjegyzéke

88 – 2013 TAVASZ		
HOUELLEBECQ		
Michel Houellebecq interjú: A romantikusok nagy családjába tartozom (Karádi Éva ford.)		
OLASZ-MAGYAR DÍSZVENDEGSÉG		
Claudio Magris: Mint egy ökölcsep (Toderó Anna ford.) Italo Calvino: A Hold mint gomba (Szénási Ferenc ford.) Antonio Tabucchi: A fordítás (Lukácsi Margit ford.) Incontri-Találkozások (Beatrice Tóttóssy szerk.) Gorgio Pressburgerrel Beatrice Tóttóssy beszélget: Az írói nyelv-választásról és a művészeti tudásról Nanni Balestrini: Bevezető instrukciók (Eörsi Sarolta ford.) Filippo La Porta: La bella memoria (Eörsi Sarolta ford.) Alberto Scarponi: A rejtett rábeszélő (Eörsi Sarolta ford.) Sandro Veronesi: Rákinvázio (Eörsi Sarolta ford.) Kemeny, Tomaso: TK szava (Szkárosi Endre ford.) Christina Viragh: A buszra várva Rómában (Hajós Gabriella ford.) Chiara Valerio: A közömbös szederbokorhoz (Eörsi Sarolta ford.) Helena Janeczek: Olaszul írok (Eörsi Sarolta ford.) Dacia Maraini: Itáliáról Amerikából (Eörsi Sarolta ford.) Antonio Donato Sciacovelli: Az egységtől az identitásig (Vereskuti Zita ford.) Alessandro Mari: Nagyon is emberi remény (regényrészlet) (Lukácsi Margit ford.) Melania Mazzucco interjú: Amerikás olaszok (Karádi Éva ford.) Stefano Benni: A végzet San Lorenzo szigetén (K. Szabó Anita ford.) Nicolò Ammaniti: Induljon a banzáj (regényrészlet) (Matolcsi Balázs ford.) Fried Ilona: A századforduló Triesztje Mileta Prodanović: Velencei kert (regényrészlet) (Csordás Gábor ford.) Dragan Velikić: Utazás jégtáblán (Bognár Antal ford.) Arno Camenisch: Az állomás mögött (Adamik Lajos ford.) Ignazio Martínez de Pisón: Regény a lomtárban (Pávai Patak Márta ford.) Kukorelly Endre: Díjaim Garaczi László: Néma Németh Gábor: Egy mormota nyara (regényrészlet) Háy János: A nyaralás fogságában (regényrészlet) Hidas Judit: Egy mondat Barna Imre: Stop time Konrád György: Tűnődések a szabadságról		
EURÓPAI ELSŐKÖNYVESEK		
Emylia Hall angol, Jessica Gregson skót, Arnaud Dudek francia, Tommaso Giagni olasz, João Ricardo Pedro portugál, Louiza Papaliozou ciprusi, Rebekka Bremmer holland, Arezu Weitholz német, Daniel Mezger svájci, Anna Weidenholzer osztrák, Laila Sognæs Østhaugen norvég, Anne-Cathrine Riebnitzsky dán, Aki Ollikainen finn, Zoška Papuzanka lengyel, Jaroslav Žváček cseh, Mária Modrovich szlovák, Stanka Hrastelj szlovén, Radostina Angelova bolgár és Bencsik Orsolya magyar elsőkönyvesek írásaiból		
KOMMENTÁROK, VITÁK		
Mario Perniola: Az utolsó csapás (Eörsi Sarolta ford.) Alberto Scarponi: A képzelet csapásai (Eörsi Sarolta ford.) Sergio Benvenuto: A demokrácia kudarca Olaszországban (Karádi Éva ford.)		
TUDÓSÍTÁSOK		
Ébli Gábor: Párizsi múzeumokról. Kortárs kuriózumok kabinetje Kali Kinga: Örmény-török valóságmátrix Tamás Dénes: Otthon egy lakónegyedben		
VERSEK		
Nanni Balestrini (Eörsi Sarolta ford.), Paolo Febbraro (Sztanó László ford.), Lawrence Ferlinghetti (Imreh András ford.), Lackfi János, Eugenio Montale (Szénási Ferenc ford.), Umberto Saba (Szénási Ferenc ford.), Szkárosi Endre, Emanuele Trevi (Sztanó László ford.) versei		
KÉPEK		
Lettre arc+kép Ilona Keserű Ilona és Gianfranco Baruchello munkáit bemutatja Carla Subrizi		
89 – 2013 NYÁR		
ILMA RAKUSA		
Ilma Rakusa: Trieszt, Zürich, Pétervár (Georgi Gospodinov interjúja)(Karádi Éva ford.)		
BRAZIL, BRAZIL		
Altair Martins: A csillagok magja (Urbán Bálint ford.) Sidney Rocha: Táncolj velem (Gergely Veronika ford.) José Rezende Jr.: A bátor hajós útra kel (Bense Mónika ford.) Adriana Lunardi: Clarice (Gergely Veronika ford.) Cecília Giannetti: A föld alatti sziget (Nagy Dóra Judit ford.) Marcelino Freire: Villanegyed (Borbáth Péter ford.) Luiz Ruffato: A támadás (Bense Mónika ford.) Sérgio Sant'Anna: Értkezés a módszerről (Szelényi Zsolt ford.)		
Bernardo Carvalho: Ez még csak a próba (Székely Szabolcs ford.) João Paulo Cuenca: Elmúlt már a karnevál (Bata Péter ford.) André Sant'Anna: Noé és a Németsországból hozott rubinpiros (Király Szabolcs ford.) Zé do Rock: São Paulo, a rózsaszín moloch (Karádi Éva ford.) Bán Zsófia: A Voyager-aranylemezt		
MIT NÉKÜNK EURÓPA		
Jutta Gehrig: A bolgár paradicsom íze (Blaschtk Éva ford.) Alida Bremer: Európa és mi, mi és Európa (Blaschtk Éva ford.) Franziska Gerstenberg: Előtörténet (Blaschtk Éva ford.) Akos Doma: A történelem végének a vége (Blaschtk Éva ford.) Burkhard Spinnen: Európai patriotizmus (Kurdi Imre ford.) Nora Bossong: A lehetséges világok legjobbjai (Kurdi Imre ford.) Tóth Krisztina: Lánct Dragomán György: Európa nyelvei Schein Gábor: A valahol és a sehol között Bódis Kriszta: A Lángvágó Robert Alagjovszki: Az ajvár-forradalom és a paradicsom íze (Olga Jovanovski ford.) Saša Ilić: Két Európa (Rácz Krisztina ford.) Gabriela Adameşteanu: Nyughatatlan és forrongó ország (Kosztai Gabriella ford.) Olga Tokarczuk: Kis lengyel útikalauz (Hermann Péter ford.) Kiss Noémi: Babanéni (regényrészlet) Mán-Várhegyi Réka: Répásmegyer 2000 – Búzt Tillmann J. A.-val Kurdy Fehér János beszélgetett: Távoltan és archeológia		
KOMMENTÁROK, VITÁK		
N. Kovács Timea: Vallatás? Vallomás? Etnográfiai (ön)éltírások – antropológiai (ön)képek Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor: Archaikus tudatformák és testképek a mai magyar társadalomban Immanuel Wallersteinnel Almantas Samalavicius beszélgetett: Új világrendszer? (Karádi Éva ford.) Francisco de Oliveira: Miért kell újragondolni a politikát? (Urbán Bálint ford.) Perry Anderson: Brazília felemelkedése (Karádi Éva ford.)		
TUDÓSÍTÁSOK – FINNEGAN LISTÁJA		
Katrín Thomanek (Párizs): A Finnegan lista Adam Thirlwell (London): A Finnegan listáról Juan Goytisolo (Barcelona/Marakes): Ferré, Pastor, Pérez Álvarez Ilma Rakusa (Zürich): Antonics, Krleža, Konstantinović Gabriela Adameşteanu (Bukarest): Petrescu, Koneffke, Lidia Jorge Dragomán György (Budapest): Székely János, Lengyel Péter, Szilágyi István		
VERSEK		
Garaczi László, Clare Pollard (Szabó T. Anna ford.), Lawrence Ferlinghetti (Imreh András ford.), Ilma Rakusa (Tatár Sándor ford.), Schein Gábor, Tatár Sándor, Tóth Krisztina versei		
KÉPEK		
Lettre arc-kép: Fodor János riói fotóit bemutatja Bán Zsófia		
90 – 2013 ŐSZ		
LEENA KROHN		
Leena Krohn: Ecce homo (Umbra, Hotel Sapiens részletek) (Kovács Ottília ford.)		
FINNLAND. COOL.		
Juha Seppälä: Mr Smith (Huotari Olga ford.) Jenni Linturi: Maimi 1917 (Huotari Olga ford.) Kjell Westö: Ahol egyszer jártunk (Papolczy Péter ford.) Juha Itkonen: A pillanat ragyogó fénye (Bába Laura ford.) Hannu Raittila: Canal Grande (Kovács Ottília ford.) Tuomas Kyrö: Bosszankodó (Huotari Olga ford.) Maritta Lintunen: Nagyhat és feltámadás (Huotari Olga ford.) Rosa Liksom: Európa előszobája (Bernhardt Marianna ford.) Petri Tamminen: Mi kell a férfinak? (Panka Zsóka ford.) Mikko Rimminen: Zaccsóssör-regény (Bába Laura ford.) Mikko-Pekka Heikkinen: Szánháború (Panka Zsóka ford.) Katja Kettu: Pipapoc (Bába Laura ford.) Riikka Pulkkinen: Idegenek (Panka Zsóka ford.) Moses Mentula: A lappföldi tanító (Panka Zsóka ford.) Alexandra Salmela: 27, avagy halál teszi a művészt (Bába Laura ford.) Forgách András: A tizenkettedik		
MAJD HA FAGY		
Leea Klemola és Klaus Klemola darabja (Jankó Szép Yvette ford.)		
KOMMENTÁROK VITÁK		
Leena Kirstin: Csomópontok a kortárs finn irodalomban (Karádi Éva ford.) Pirjo Hassinen Popula c. könyvéről (Kovács Ottília és Mucsi Katalin ford.) Ummaya Abu-Hanna: Finnországi palesztin vagyok (Kókai Krisztina ford.)		
Laura Kolbe: Amit a finnekről feltétlenül tudni kell (Karádi Éva ford.)		
TUDÓSÍTÁSOK		
Turkka Hautala: Milyenek a finnek? (Panka Zsóka ford.) Timo Parvela: A finn nyár örömei (Kovács Ottília ford.) Kari Hotakainen: Finnhits (Kovács Ottília ford.) Sinikka Nopola: Elég ritkán utazgatók (Kovács Ottília ford.)		
VERSEK		
Karádi Márton, Markus Leikola (Kovács Ottília ford.), Jani Nieminen (Simon Valéria ford.), Kirsti Simonsuuri (Kovács Ottília ford.) és Katarina Vuorinen (Pusztai Varga Ildikó ford.) versei		
KÉPEK		
Lettre arc+kép: Horváth Csaba Árpád munkáit bemutatja Timár Katalin Harri Hinkka felvételei a Kakkola 2. 2008-as tamperei előadásáról		
91 – 2013 TÉL		
HÁY JÁNOS		
Háy János: A szabadság teste (Lengyelország)		
VISEGRÁDI VÁLTOZATOK		
Olga Tokarczuk: A bennem élő világ (Hermann Péter ford.) Wiesław Myśliwski: Értkezés a babfejtsérről (Hermann Péter ford.) Krzysztof Varga: Fűrészpor (Hermann Péter ford.) Mariusz Surosz: Ahogy a lengyelek látják a knédlifejú cseheket (Csoma Borbála ford.) David Zábranský: Mindig más strandra vágyik (regényrészlet) (G. Kovács László ford.) Jáchym Topol / Alex Zucker: Az Ördög műhelyéről (Karádi Éva ford.) Barna Ottília: In memoriam Filip Topol Filip Topol írásaiból (Barna Ottília ford.) Pavel Kolmačka: Túl a horizonton (Csoma Borbála fordítása) Petra Soukopová: Süketnémák bálja (J. Hahn Zsuzsa ford.) Pavel Vilikovsky: Mikor voltam először hivatalból szlovák? (Garajszky Margit ford.) Jana Beňová: Enter (Karádi Éva ford.) Meglátjuk, mit talál ki a gitáros (Mészáros Tünde ford.) Krisztián, László, Hajnalka meg én (Tóth László ford.) Zuska Kepplová: Expatok Budapesten (Dósa Annamária ford.) Mesterházi Mónika: Szegénységek Katja Petrowskaja: Talán Eszter (Tatár Sándor ford.) Farkas Péter: Szaroz szabadság		
HORVÁT HATÁRÁTLÉPÉS		
Zoran Ferić: Horvátország térképe (Radics Viktória ford.) Delimir Rešicki: A puszt (Radics Viktória ford.) Julijana Matanović: Podravka expressz (Radics Viktória ford.) Edo Popović: Zágráb, déli kijárat (Radics Viktória ford.) Danijel Dragojević: Zágráb, Dubrovnik és a tenger (Radics Viktória ford.) Parti Nagy Lajos: Tenger-cédulák Jurica Pavičić: Szoba kilátással (Karádi Éva ford.) Alida Bremer: Hvar szigetén (Oliva kertje) (Karádi Éva ford.) Slavenka Drakulić: Az én nemzedékem túlságosan jól élt (Karádi Éva ford.) Daša Drndić: Rijekában nincs bolhapiac (Radics Viktória ford.) Ivana Sajko interjú: Költői nyelven a történelemről (Radics Viktória ford.) Ivana Sajko: Családom története (Radics Viktória ford.) Miljenko Jergović: Buick Rivera (regényrészlet) (Csordás Gábor ford.) Miljenko Jergović: Európa kalmárai (Csordás Gábor ford.)		
KOMMENTÁROK VITÁK		
Nadežda Čacinović: Nincs közép-európai folytonosság (Karádi Éva ford.) Ljiljana Radonić: Elkerülési stratégiák (Karádi Éva ford.) Srećko Horvat: Én nem vagyok rasszista, de... (Radics Viktória ford.)		
TUDÓSÍTÁSOK		
Igor Štikas és Srećko Horvat (Edinburgh/Zágráb) A horvát EU-csatlakozásról (Karádi Éva ford.) Renato Baretić (Split): A horvátok jó emberek, de... (Radics Viktória ford.) Robert Perišić (Zágráb): A zágrábi taxisok (Radics Viktória ford.) Marko Pogačar: (Split/Zágráb) Amikor közelről láttam a csillagokat, avagy integráció négy pontban (Radics Viktória ford.)		
VERSEK		
Jana Beňová, Ondřej Buddeus, Branko Čegec, Danijel Dragojević, Mesterházi Mónika és Mile Stojić versei		
KÉPEK		
Lettre arc+kép: Stano Masar munkáit bemutatja Hushegyi Gábor Dejan Štifić isztriai fotói		

SZERZŐK, FORRÁSOK

ANDRUHOVICS, JURIJ = (1960) ukrán író, költő, esszéista, műfordító
AYHAN GÖKHAN = (1986 Budapest) apai ágon török származású magyar költő, kötetei: *Fotelapa* 2010, *János és János* 2013
BAYDUR, MEMET = (1951–2001) török író, drámaíró, megjelenés előtt álló elbeszéléskötetének egy darabját közöljük.
BASARA, SVETISLAV = (1953) szerb író, írását a szarajevói merénylet 100. évfordulójára kiadott német nyelvű *BETON Internationale* nyomán közöljük
BAŠIĆ, ADISA = (1979 Sarajevó) bosnyák költő, irodalmár, írását a *BETON Internationale* nyomán közöljük
BREMER, ALIDA = (1959 Split) az idei európai elsőkönyves találkozó német résztvevője
CARRASCO, JESUS = (1972, Badajoz) az idei európai elsőkönyves találkozó spanyol résztvevője
DARER, HARALD = (1975) az idei európai elsőkönyves találkozó osztrák résztvevője
DE CARVALHO, ANA MARGARIDA = az idei európai elsőkönyves találkozó portugál résztvevője
DE GEE, ANNEMARIE = (1987) az idei európai elsőkönyves találkozó holland résztvevője
DEBELJAK, ALEŠ = (1961 Ljubljana) szlovén költő, esszéista, a ljubljanei egyetem tanára, írását a *BETON Internationale* nyomán közöljük
DENIZTEKIN, OSMAN = (1946) a *Varlik* c. török irodalmi folyóirat főszerkesztője, írását a *Eurozine* nyomán közöljük.
DRNDIĆ, DAŠA = (1946 Zagreb) horvát író, írását a *BETON Internationale* nyomán közöljük
ESTERHÁZY PÉTER = (1950 Budapest) író, az *Esti* c. könyve német kiadásának hamburgi bemutatóján elhangzott beszélgetést a *Valerio* c. folyóirat nyomán közöljük
FRELJH, JASHIN B. = (1986) az idei európai elsőkönyves találkozó szlovén résztvevője
GADÓ FLÓRA = (1989 Budapest) az ELTE BTK esztétika szakán mesterképzésen vesz részt, művészeti lapokban publikál
HÁY JÁNOS = (1960 Vámosmikola) író, költő, drámaíró, esszéista
HIDAS JUDIT = (1976 Budapest) az idei európai elsőkönyves találkozó magyar résztvevője
JOÁNÚ, MARIA A. = (1982 Lamaszol) az idei európai elsőkönyves találkozó ciprusi résztvevője
KUKORELLY ENDRE = (1951 Budapest) író, költő, a *Libri* kiadónál megjelenő legújabb könyvéből közlünk részleteket
KÚTVÖLGYI-SZABÓ ÁRON = (1985 Budapest) a Pécsi egyetem Művészeti Karán, a szobrász szakon végzett képzőművész
LJAHOVA, VESZELA = (1961) az idei európai elsőkönyves találkozó bolgár résztvevője
MAGINI, MARCO = (1985 Arezzo) az idei európai elsőkönyves találkozó olasz résztvevője
MANEA, NORMAN = (1936 Bukovina) román író, 1988 óta Amerikában él és tanít, a *Noran-Libri* kiadónál megjelenő könyvéből közlünk részletet
MARSÉ, JUAN = (1933 Barcelona) spanyol író, a *L'Harmattan* kiadó „Valahol Európában” sorozatában megjelenő regényéből közlünk részletet
MÁN-VÁRHEGYI RÉKA = (1979 Szászrégen) prózaíró, szerkesztő, novelláival ő nyerte 2013-ban a József Attila Kör JAK-kendő díját

MÁRTON LÁSZLÓ = (1959 Budapest) író, műfordító, készülő regényéből közlünk egy részletet
MERYEM, HATICE = (1968 Isztambul) török író, az *Európa* kiadónál megjelenő könyvéből közlünk részleteket, a vele készült interjút a *Transcript* c. online irodalmi folyóiratról vettük át
MUTLUER, NIL = török kultúrakutató, jelenleg a Közép-Európai Egyetem doktorandusza. Cikkét a *Eurozine* nyomán közöljük.
MÜLLER, LOTHAR = (1954) német irodalmár, a *Süddeutsche Zeitung* munkatársa, Esterházy Péterrel az *Esti* c. könyv német kiadásának hamburgi bemutatóján elhangzott beszélgetését a *Valerio* c. folyóirat nyomán közöljük
NIRAN (FRIGYESI) JUDIT = nemzetközi egyetemeken tanító zenetudós, a zsidó népzene kutatója, Bartók-monográfus, sok műfajban alkotó művész, a *Libri* kiadónál megjelenő könyvéből közlünk részletet
NOVAK, KRISTIAN = (1979) az idei európai elsőkönyves találkozó horvát résztvevője, írását a *BETON Internationale* nyomán közöljük
OKSANEN, SOFI = (1977 Jyväskylä) anyai ágról észlatterű finn író, az idei könyvfesztivál díszvendége, a Svéd Akadémia északi könyvdíjának díjának átvételekor 2013-ban Stockholmban elmondott beszédének szövegét közöljük
ØSTBY, HILDE = (1975 Oslo) az idei európai elsőkönyves találkozó norvég résztvevője
PAMUK, ORHAN = (1952 Isztambul) Nobel-díjas török író
PIEREN, Yael = (1989 Basel) az idei európai elsőkönyves találkozó svájci résztvevője
PREISLER, HASSAN = (1969) egyik ágon pakisztáni háttérű dán színész, író, az idei európai elsőkönyves találkozó dán résztvevője
PUSKOWIAK, PATRYCJA = (1981) az idei európai elsőkönyves találkozó lengyel résztvevője
RAUHALA, PAULIINA = (1977 Oulu) az idei európai elsőkönyves találkozó finn résztvevője
SAARI, RAMI = (1963 Petah Tikva) izraeli költő, műfordító, nyelvész és irodalomkritikus. Gyermekkorát Argentínában és Izraelben töltötte. Sémii és uráli nyelveket tanult és tanított Helsinkiben, Budapesten és Jeruzsálemben
SAJKO, IVANA = (1975 Zágreb) horvát író, színházcsináló, írását a *BETON Internationale* nyomán közöljük
SCHNEIDER ÁKOS = (1988 Budapest) jogot végzett, a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem mesterszakos hallgatója, ez az első megjelenése
SIX, RODERIK = (1979) az idei európai elsőkönyves találkozó flamand résztvevője
SPARK, MURIEL = (1918 Edinburgh – 2006 Firenze) skót író, a *L'Harmattan* kiadó „Valahol Európában” sorozatában megjelenő regényéből közlünk részletet
SPIRÓ GYÖRGY = (1946 Budapest) író, drámaíró, műfordító, dramolettje a *BETON Internationale* felkérésére, a szarajevói merénylet 100. évfordulójára kiadott különszámba készült
ŠTEFÁNIK, ONDREJ = (1978) az idei európai elsőkönyves találkozó szlovák résztvevője
TAVARES, GONÇALO M. = (1970 Luanda, Angola) portugál író, költő, drámaíró, esszéista, a *L'Harmattan* kiadó „Valahol Európában” sorozatában megjelenő regényéből közlünk részletet
UGREŠIĆ, DUBRAVKA = (1949 Zágreb) Amszterdamban élő, horvátul író író, a frankfurti könyvvásáron a német könyves nagydíj átvételekor elmondott beszédét a *Wespennest* nyomán közöljük.

A MAGYAR LETTRE INTERNATIONALE ALAPÍTVÁNY ALAPÍTÓI ÉS KURATÓRIUMÁNAK TAGJAI: **Bacsó Béla, Esterházy Péter, Fehér Márta, Heller Ágnes, Kertész Imre, Konrád György, Kori Zoltán, ZÁBRANSKÝ, DAVID** = (1977 Prága) cseh író, a *L'Harmattan* kiadó „Valahol Európában” sorozatában megjelenő regényéből közlünk részletet
MEGREDELŐLAP – Megrendelem a Magyar Lettre Internationale című negyedévi cseh résztvevője, Európai Irodalmi Díjat nyert első kötetéből közlünk részletet

A megrendelő neve: címe:

Az előfizetés díja egy évre Magyarországon: 1800 Ft, Európában: 25 EURO, Európán kívül: 38 USD.

A megrendelést a következő címre kérjük küldeni: Jelenkor Kiadó, 7621 Pécs, Munkácsy Mihály u. 30/a,

Telefon: 72 314-782, Telefax: 72 532-047, Web: www.jelenkor.com, E-mail: office@jelenkor.com, lettre@c3.hu

TARTALOM

SOFI OKSANEN

Sofi Oksanen: Az irodalom ereje (a stockholmi beszéd) (Panka Zsóka ford.) 1

EURÓPA SZÁZ ÉVE

Aleš Debeljak: Határok, nacionalizmusok és a közös Európa (Karádi Éva ford.)	6
Kristian Novak: Fekete folt mapa mundi (Csordás Gábor ford.)	7
Ivana Sajko: 1914-2014 és kapcsolt korszakok (Csordás Gábor ford.)	9
Spiró György: Békevadászat (dramolett)	11
Daša Drndić: Háborús Tanz (Csordás Gábor ford.)	12
Adisa Bašić: Mama, papa, tizennégy meg én (Csordás Gábor ford.)	14
Háy János: A múlt olyan, hogy nem lehet köpni rá	16
Niran Judit: A szavakon túl csend	18
Norman Manea: David Gaspar órásmester fia (Kosza Gabriella ford.)	19
Márton László: A nagyvilág hírei	21
Dubravka Ugrešić: Nostalgizálás a Zuccotti-parknál (Karádi Éva ford.)	23
Muriel Spark: Jean Brodie kisasszony fénykora (regényrészlet)	26
(Váradi Péter ford.)	26
Juan Marsé: Kimentett szavak (regényrészlet) (Dobos Éva)	29
Gonçalo M. Tavares: Belépés a Pártba (regényrészlet) (Bense Mónika ford.)	31
Kukorelly Endre: Országközi divatok (részlet)	33
David Zábranský: Legyen az ukrán ügy éharcosa (regényrészlet)	36
(G. Kovács László ford.)	36
Schneider Ákos: Londoni fércmunka (banánkorszak)	38
Mán-Várhegyi Réka: Két puha pofon	40

TÖRÖK DÍSZVENDEGSÉG

Orhan Pamuk: Az én Isztambulom (Tasnádi Edit ford.)	44
Memet Baydur: A sors nyila (Tasnádi Edit ford.)	45
Nil Mutluer: Laicizmus mint fogalom és identitás a mai Törökországban (Nemes Krisztián ford.)	47
Hatice Meryem: Ha én egy naplopó felesége lennék (Tasnádi Edit ford.)	49
Hatice Meryem interjú: Az irodalom az élet fűszere (Karádi Éva ford.)	53

EURÓPAI ELSŐKÖNYVESEK

Ana Margarida de Carvalho portugál (57), Jesus Carrasco spanyol (57), Jasmin B. Frelj szlovén (58), Marco Magini olasz (59), Alida Bremer német (60), Vessela Lyahova bolgár (61), Kristian Novak horvát (62), Harald Darrer osztrák (62), Roderik Six belga (63), Maria A. Ioannou ciprusi (64), Hassan Preisler dán (65), Annemarie de Gee holland (66), Yael Pieren svájci (66), Hilde Østby norvég (67), Pauliina Rauhala finn (68), Patrycja Pustkowiak lengyel (69), Tomáš Zmeškal cseh (70), Ondrej Štefánik szlovák (71), Hidas Judit magyar (72) elsőkönyves szerzők írásaiból

KOMMENTÁROK, VITÁK

Pascal Bruckner: Kierkegaard, a dendi Krisztus (Marso Paula ford.)	73
Svetislav Basara: Céline-ről (Csordás Gábor ford.)	75
Háy János: Nehéz nélküle(m) elképzelni a világot (Petri Györgyről)	76
Esterházy Péter – Lothar Müller: Egy hamburgi beszélgetés (Karádi Éva ford.)	78

TUDÓSÍTÁSOK

Osman Deniztekin (Isztambul): A Gezi park után. Megmondhatja-e a láb, hogy mit tegyen a fej (Nemes Krisztián ford.)	79
Boris Vezjak (Maribor): A szlovéniai megmozdulásokról (Karádi Éva ford.)	79
Jurij Andruhovics (Kijev): Gondolatok ránk (Karádi Éva ford.)	81

VERSEK

Ayhan Gökhan (50, 51), Rami Saari (5) versei (Pávai Patak Márta fordítása)

KÉPEK

Lettre arc+kép: Kútvolgyi-Szabó Áron munkáit (8, 9, 15, 17, 20, 25, 27, 35, 41) bemutatja Gadó Flóra (43)
Képek Orhan Pamuk isztambuli Ártatlanság múzeumáról (44, 47, 48, 52, 56)

A borítón Kútvolgyi-Szabó Áron munkája

A 2013-as évfolyam tartalomjegyzéke 82

TAVASZI LETTRE-NAPOK

2014. április 25-én, pénteken 10-18 óráig
az Európa Pontban (II. Lövház u. 35.)

Európai Írótalálkozó

(Aleš Debeljak, Sofi Oksanen, Norman Manea, Rosa Liksom, Kateřina Tučková,
Konrád György és mások)

2014. április 26-án, szombaton 14 órától
a Lázár Ervin teremben

Európai Elsőkőnyvesek Fesztiválja

2014. április 27-én, vasárnap 11 órakor
az Osztovités teremben

Lettre–L'Harmattan matiné

Alida Bremer, David Zábranský, Dragomán György, Háy János,
Kukorelly Endre, Spiró György

IMPRESSZUM

MAGYAR LETTRE INTERNATIONALE Negyedéves európai kulturális folyóirat. A Magyar Lettre Internationale Alapítvány lapja. Kiadja a pécsi Jelenkor Kiadó. Alapította: Antonin J. Liehm és Mihályi Gábor 1991-ben. Szerkeszti: Karádi Éva (felelős szerkesztő). Munkatársak: Csizmadia Katalin, Koronczai Endre, Nemes Krisztián, Szabó Attila. A szerkesztőség postacíme: c/o Európai Kulturális Alapítvány, 1053 Budapest, Egyetem tér 1. Telefon: 212-6748, E-mail: lettre@c3.hu A kiadó postacíme: Jelenkor Kiadó, 7621 Pécs, Munkácsy Mihály u. 30/a, Telefon: 72 314-782, Telefax: 72 532-047, E-mail: office@jelenkor.com. ISSN: 0866-692X. Lapengedély száma: B/KUL/321/90. Nyomdai előkészítés: Katart-Tipográfika Bt. Nyomta a Molnár Nyomda és Kiadó Kft. Pécsett. Egy szám ára 900 Ft. Éves előfizetési díja Magyarországon: 1800 Ft, Európában: 25 EURO, Európán kívül: 38 USD. Megrendelhető a kiadó címén és honlapján: www.jelenkor.com A Lettre a neten: www.c3.hu/scripta/lettre, a eurozine netmagazin részeként: www.eurozine.com. E-mail: lettre@c3.hu. Bankszámlaszám alapítványi támogatáshoz: IBAN HU55 1020 0823 2221 9237. Adószám az 1%-os támogatáshoz: 19636168-2-41. Kapható a jobb hírlap- és könyvesboltokban.

PARTNERLAPJAINK

PÁRIZSBAN a LETTRE Internationale. Szerkeszti: A.J. Liehm. Címe: 41, rue Babillot, 75013 Párizs. Telefon: (33.1) 45.65.26.29. Fax: (33.1) 45.65.90.01

RÓMÁBAN a LETTERA Internazionale. Szerkeszti: Federico Coen, A.J. Liehm. Kiadja: Via Trebbia 3, I-00198 Roma. Telefon: +39 0685350230. Fax: 85832702. E-mail: lettera.int@tiscalinet.it. Web: www.letterainternazionale.it

MADRIDBAN a LETTRA Internacional. Szerkeszti: A.J. Liehm, Manuel Ortuno Armas. Címe: c/o Editorial Pablo Iglesias. Monte Esquinza 30.E28010 Madrid. Telefon: (34.91) 310.4696, Fax: 319.4585. E-mail: redaccion@fpabloiglesias.es. Web: www.fpabloiglesias.es

BERLINBEN a LETTRE International. Szerkeszti: Frank Berberich, A.J. Liehm. Címe: Elisabethhof Portal 3b Erkelenzdam 59/61 D-10999 Berlin. Telefon: (49.30) 30.87.04.62, Fax: (49.30) 283.3128. E-mail: lettre@lettre.de. Web: www.lettre.de

BUKARESTBEN a Lettre Internationale. Szerkeszti: B. Elvin, A.J. Liehm. Címe: Alea Alexandru 38. s. 1. R-71273 Bukarest. Telefon: +40 1 230 1403. Fax: +40 1 230 7559. E-mail: lettre_internationale@yahoo.com. Web: www.ceeol.com/periodicals

SKOPJÉBAN a LETTRE Internationale. Szerkeszti: Nikolas Koteski, A.J. Liehm. Címe: ul. 11. Oktomvri 2/6-2. 91000 Skopje. Telefon: (389-91) 364 070. Fax: 361 401. E-mail: JVladova@soros.org.mk

KÖPPENHÁGÁBAN a LETTRE Internationale. Szerkeszti: Peter Nielsen. Címe: c/o Mediafabriken, Store Kongensgade 40 E, 3. DK-1264 Kopenhagen. Telefon: +45 33 69 61 28. E-mail: lettre@lettre.dk

Számunk megjelenését támogatta a Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti
Kulturális
Alap

XXI. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál 2014. április 24–27.

AZ EURÓPA KÖNYVKIADÓ VENDÉGEI:

HÁY János, VAMOS Miklós,
KONRÁD György, Anne APPLEBAUM,
Patrick NESS, GERGELY Ágnes,

A XXI. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál programjából

SZ

ÁPRILIS 24., CSÜTÖRTÖK ■ 15.00 ■ Ünneplés megnyitó. Közreműködik: Classical Turkish Music Ensemble ■ 16.00 ■ A díszvendég Törökország standjának megnyitója (B1 stand) ■ 16.00 ■ Sofi Oksanen és Winkler Nóra pódiumbeszélése ■ 17.00 ■ A Budapest Nagydíj átadása Sofi Oksanennek. Laudációt mond: Tóth Krisztina

Külső helyszínen zajló programok ■ 17.00 ■ Idegennyelvű Könyvtár ■ Ludwigh Hohl, Peter Bichsel és Markus Werner köteteit a Svájci Írók sorozatból bemutatja: Szijj Ferenc, Hajdú Farkas-Zoltán és Márton László (Bookart)

ÁPRILIS 25., PÉNTEK ■ 13.30 ■ David Albahari könyvének bemutatója. A szerzővel Virág Zoltán beszélget ■ 14.00 ■ Brazília kortárs irodalma. Daniela Neves brazil lektor és Bense Mónika műfordító ■ 15.00 ■ Magyarország és a szovjetrendszer. Az Osiris Kiadó új történettudományi kiadványait bemutatja Ormos Mária, Rainer M. János, Gyurgyák János

Külső helyszínen zajló programok ■ 10.00–18.00 ■ Európa Pont ■ Európai Írótalálkozó ■ 18.30 ■ Román Kulturális Intézet ■ Kerekasztal-beszélgetés a román irodalomról. Norman Manea, Paul Cornea, Daniel Cristea-Enache, Simona Sora, Radu Aldulescu, Filip Florian, Matei Florian és Ioan Matei

Szabadtéri színpadon zajló programok ■ 18.00–19.00 ■ Külső Színpad ■ Kányádi Sándor – Kaláka koncert (Balassi Intézet)

ÁPRILIS 26. SZOMBAT ■ 10.30 ■ Osztovits terem ■ Anne Applebaum *Vasfüggöny* című könyvének bemutatója. Résztvevők: a szerző, Ungváry Krisztián, Betlen János (Európa) ■ 10.30 ■ Szabó Magda terem ■ Beszélgetés Daniel Banulescu román íróval (Scolar) ■ 10.30 ■ Márai terem ■ Beszélgetés Rosa Liksom Finlandia díjas finn írónővel (Széphalom) ■ 11.30 ■ Márai terem ■ Gunnar D. Hanssonnal a *Lomonoszov-bátság* c. kötetről Esterházy Péter beszélget ■ 13.00 ■ Szabó Magda terem ■ Igor Ostachowicz *Úzött lelkek éjszakája* c. könyvének bemutatója (Kossuth) ■ 13.00 ■ Kner terem ■ Tomáš Zmeškal *Az ékírás szerelmeslevel* c. regényének bemutatója (Typotex) ■ 13.30 ■ Osztovits terem ■ A finn irodalom világpolgárai: Rosa Liksom, Ulla-Lena Lundberg, Pauliina Rauhala (Finnagora) ■ 14.00–17.15 ■ Lázár Ervin terem ■ Európai Elsőkönyvesek Fesztiválja (MKKE) ■ 14.00 ■ Márai terem ■ Bogdan Wojdowski könyvének bemutatója. Alina Molisak, Pálfalvi Lajos, Halasi Zoltán (Park kiadó) ■ 14.30 ■ Osztovits terem ■ Háy János *Napra jutni* c. új könyvének bemutatója ■ 14.30 ■ Szabó Magda terem ■ Norman Manea könyvét Esterházy Péter mutatja be. Közreműködik Koszta Gabriella, Kőrössi P. József (Noran Libro, Kossuth) ■ 14.30 ■ Kner Imre terem ■ Gregor Sander német íróval Váradi Júlia beszélget (Goethe-Intézet) ■ 15.00 ■ Hess András terem ■ Szilasi László új regényének bemutatója. Közreműködik: Iványi Gábor lelkész (Magvető) ■ 15.00 ■ Könyvtáros Klub ■ Oravec Imre *Kaliforniai fűj* c. könyvének bemutatója (Jelenkor) ■ 16.00 ■ Osztovits terem ■ Závada Pál *Természetes fény* c. új regényének bemutatója. Közreműködik: Ungváry Krisztián (Magvető) ■ 16.00 ■ Szabadtéri Színpad ■ Körforgás-koncert. Szalóki Ági (Kolibri Kiadó)

ÁPRILIS 27. VASÁRNAP ■ 11.00 ■ Osztovits terem ■ Lettre – L'Harmattan Matiné. Alida Bremer, Dragomán György, Háy János, Kukorelly Endre, Spiró György David Zábranský, Váradi Péter, Csordás Gábor ■ 11.00 ■ Márai terem ■ Konrád Györggyel Itt, Európában c. új könyvről Barna Imre beszélget (Európa kiadó) ■ 13.00 ■ B2 stand ■ Matei Florian és Filip Florian *Kölyök utca* c. kötetét bemutatja Bartis Attila (Bookart Kiadó – Román Kulturális Intézet) ■ 16.00 ■ Osztovits terem ■ Parti Nagy Lajossal *Fülkeufőria* c. új kötetéről Váradi Júlia beszélget (Magvető kiadó) ■ 16.00–18.00 ■ Teátrum ■ Születésnap Irodalmi Szalon. Házigazda: Tarján Tamás (MKKE) ■ 13.00 ■ Felfedezésre váró olasz szerzőket mutat be Giorgio Pressburger ■ 13.00 ■ Gabriel Liiceanu könyvének bemutatója *A csábításról* (Orpheusz Kiadó) ■ 14.30 ■ Arno Camenisch könyvbemutatója. Résztvevők: a szerző, Adamik Lajos és Keresztesi József (L'Harmattan Kiadó) ■ 15.30 ■ Krasznahorkai László új novelláskötetének bemutatója ■ 17.00 ■ Születésnap Irodalmi Szalon. Házigazda: Tarján Tamás (MKKE) ■ 17.00 ■ Giorgio Pressburger filmjének (*Dietro il buio*) vetítése ■ 15.00–16.30 ■ Szabadtéri Színpad ■ Rájátszás – költészet popritmusban. Résztvevők: Erdős Virág, Grecsó Krisztián, Háy János, Szálinger Balázs, Beck Zoltán (30Y), Kollár-Klemencz László (Kistehén Tánzenekar) és Szűcs Krisztián (Heaven Street Seven) (Bookline)

Dedikálások ■ 11.00 ■ B15 stand ■ Farkas Zolt (Kalligram) ■ 11.00 ■ B19 stand ■ Erdős Virág (Magvető) ■ 12.00 ■ B16 stand ■ Konrád György (Európa kiadó) ■ 12.00 ■ B19 stand ■ Darvasi László (Magvető Kiadó) ■ 12.00 ■ K7 stand ■ David Zábranský (L'Harmattan Kiadó) ■ 14.00 ■ B19 stand ■ Tóth Krisztina dedikál (Magvető Kiadó)

Szabadtéri színpadon zajló programok ■ 11.00–12.00 ■ Szabadtéri Színpad ■ Kaláka koncert (MKKE)

14

2014. ÁPRILIS 24-27. EURÓPAI
ELSŐKÖNYVESEK FESZTIVÁLJA

HARALD DARER (AUSZTRIA) ■ RODERIK SIX (BELGIUM) ■ VESSELA
LYAHOVA (BULGÁRIA) ■ MARIA A. IOANNOU (CIPRUS) ■ TOMÁŠ ZMEŠKAL
(CSEHORSZÁG) ■ HASSAN PREISLER (DÁNIA) ■ PAULIINA RAUHALA
(FINNORSZÁG) ■ ANNEMARIE DE GEE (HOLLANDIA) ■ KRISTIAN NOVAK
(HORVÁTORSZÁG) ■ PATRYCJA PUSTKOWIAK (LENGYELORSZÁG) ■ HIDAS
JUDIT (MAGYARORSZÁG) ■ ALIDA BREMER (NÉMETORSZÁG) ■ HILDE ØSTBY
(NORVÉGIA) ■ MARCO MAGINI (OLASZORSZÁG) ■ ANA MARGARIDA DE
CARVALHO (PORTUGÁLIA) ■ JESUS CARRASCO (SPANYOLORSZÁG) ■ Yael PIEREN
(SVÁJC) ■ ONDREJ ŠTEFÁNIK (SZLOVÁKIA) ■ JASMIN B. FRELIH (SZLOVÉNIA)

BUDAPEST MILLENÁRIS (1024 BUDAPEST, KIS RÓKUS U. 16-20.)